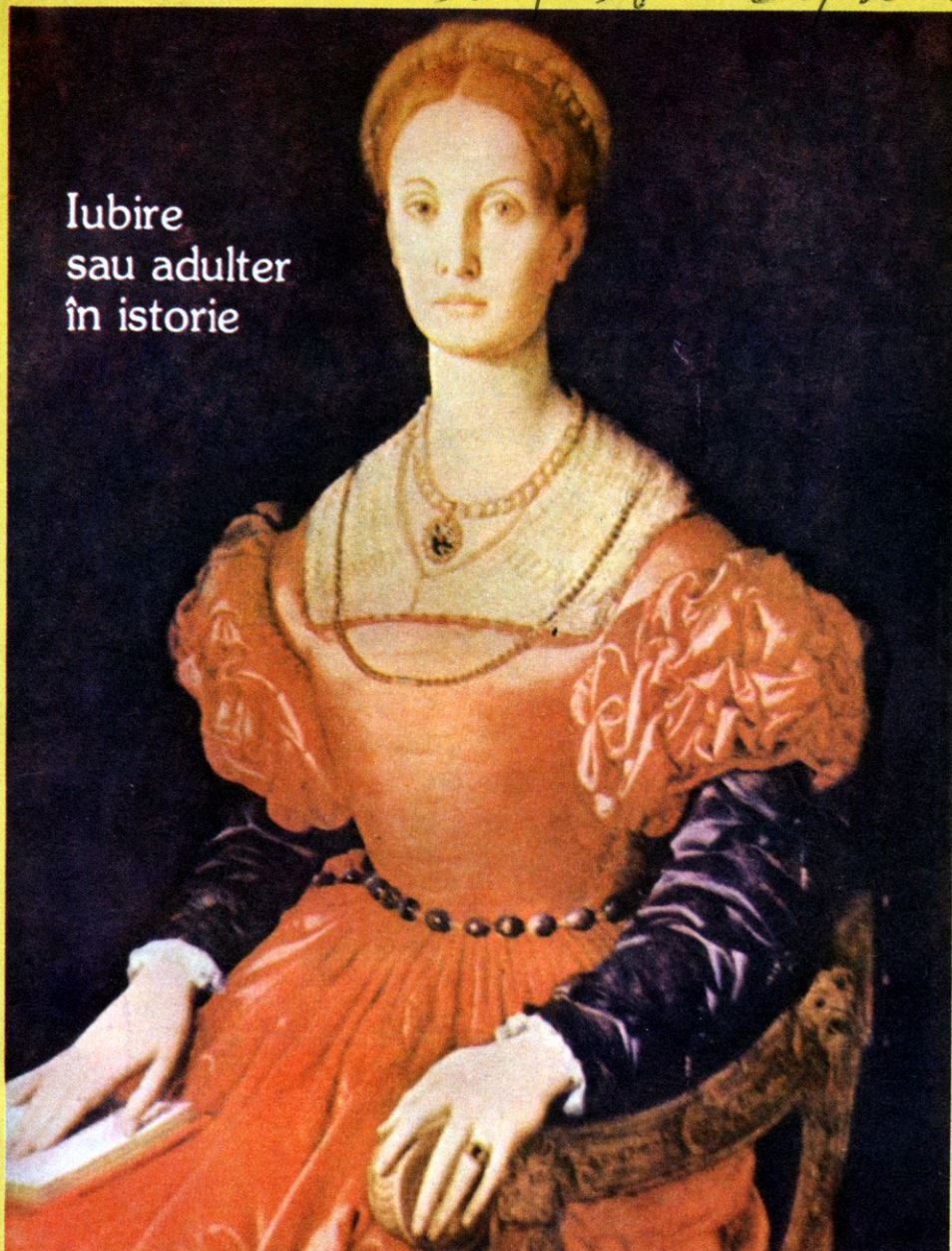

33 / 38 Zepren

Iubire
sau adulter
în istorie

magazin istoric

SERIE NOUĂ — IULIE 1992

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVI — nr. 7 (304)
Iulie 1992

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 15.02.00, inter-
ioare 406, 917.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lă-
custă (responsabil de număr), Dorin Ma-
tei, Marian Ștefan

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: Radu Ion Popescu

Corectura: Georgeta Apreotesel, Constanța
Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tîdora Petre

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic Ion
Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. —
Imprimeria „Coresi” — București, în
secțiile fotoculegere, offset și legătorie

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

Europenitatea eroilor români: Victor Papacostea	2
Jean Monnet și destinul contemporan al Europei: Cristian Popișteanu ..	3
Chipuri de boieri și jupinense: Maria Székely	10
Evul mediu masculin: Georges Duby	15
Din veacul fanariot: Paul Cernovodeanu	19
Tirguri, orașe și cetăți dintre Prut și Nistru: Constantin C. Giurescu ...	26
1949. Din vremea calvarului	28
Lacună procedurală sau... legalitate socialistă?: Eduard Mezincescu	33
Din istoria S.S.I.: Cristian Troncotă	38
Aprilie - mai 1944. Ultimele nopți la Chersones: Nicolae Koslinski	44
Cele 33 zile ale Caenului: Eddy Florentin	48
Românii și francmasoneria: Dan Berindei	51
Lavra Sfintei Treimi din Serghievo: Virgil Cîndea	55
Sf. Ioan Cassian: Petru I. David	58
De la Emma Bovary la Anna Karenina: Patricia Ferlin	60
Regele Carol I și regina Elisabeta: Eliza Brătianu	63
Biblioteca la Palatul Regal: G.T. Kirileanu	69
Holocaustul romilor — noaptea infernului: Christian Bernadac	74
În București, acum 50 ani	78
Aromâni și cărți vechi românești: Al. Ligor	83
Istorie și... meteorologie: Valérie Bezard	86
Editarea documentelor de politică externă: Adrian Năstase	89
Ministerul afacerilor externe al României — 130 ani: cronologia titularilor	90
● Concurs Magazin istoric 25 din 25. Ecouri ...9 ● Cărți sosite la redacție	43
Curierul Fundației... 68 ● Rebus istoric... 93 ● Dialog cu cititorii...	94

EUROPENITATEA EROILOR ROMÂNI

VICTOR PAPACOSTEA

La popoarele cu o conștiință morală superioară, eroul național întrupează în chipul cel mai reușit virtuțile caracteristice ale neamului său; el luptă și acționează pentru drepturile lui legitime, contribuind însă prin lupta aceasta la triumful marilor idealuri ale umanității. Punind în mișcare instinctele nobile ale rasei, eroii noștri cei mai reprezentativi au servit totodată — prin efortul națiunii lor — aceste superioare țeluri. Au apărut civilizația europeană împotriva Asiei; au apărut creștinătatea împotriva Islamului; au luptat și s-au jertfit de atâtea ori pentru libertate și pentru dreptate.

De la Basarabii și Voievozii Maramureșeni care în secolul al XIV-lea au dat pe Nistru o frontieră militară nu numai neamurilor lor dar Europei însăși și pînă la marii apărători ai Dunării (ca Mircea, Corvin, Țepeș, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul), istoria românească oferă o impresionantă galerie eroică.

Nu trebuie să uităm însă că mai toate tratatele de istorie universală au fost scrise de occidentali.

De aceea aceste tratate dau o atențiune cu totul deosebită — uneori disproporționată — tuturor principilor și condotierilor din Vestul Europei, tuturor intrigilor precum și celor mai mărunte fapte ale lor, dar sînt foarte zgîrcite cînd e vorba de oamnenii și evenimentele din Sud-Estul Europei. Cînd însă se va scrie o istorie universală avînd ca centru de greutate Orientul — atunci se va recunoaște europenitatea eroilor români amintiți mai sus (și a altora), iar bătălii ca Podul Înalt, Războieni și Călugăreni vor fi date însemnate ale istoriei militare europene.

Din cele spuse, o concluzie se impune judecății noastre:

tre: Valoarea sufletească și politică a popoarelor nu trebuie judecată numai după castele, pinacoteci și catedrale. Acestea n-au fost totdeauna cu puțință la răspîntia de vînturi rele unde a fost dat poporului român să trăiască. În schimb, poporul român a agonisit din dramatica lui existență istorică acel mod înalt de a considera viața și spiritul ordinei naturale, tradus într-un superior simț politic — care a știut nu numai să întemeieze statul, dar să-l și păstreze, prin toate vicisitudinile acestei vieți. Dezordinea internă — mai mult decît loviturile din afară — a dus la prăbușire și la dispariție toate statele din jurul nostru începînd cu Ungaria. Omenia și generozitatea au ajutat în schimb poporului român, alături de armele sale, să se păstreze politicește. Mihai Viteazul a fost și rămîne unul dintre cei mai mari eroi ai poporului român, fiindcă a știut să pună aceste mari virtuți ale poporului său în slujba nevoilor de înnoire politică și socială care frămîntau Europa la finele secolului al XVI-lea. El poate fi comparat în această privință cu marele său contemporan din Franța. „Oamenii noi”, Henric al IV-lea în Occident, iar Mihai Viteazul în Orient, au contribuit prin cariera lor politică și militară — într-o imensă măsură — la lichidarea constituției și așezămintelor medievale și au vestit, înaintea lui Cromwell, lumea cea nouă. Și unul și altul evocă prin aureola de forță și generozitate ce le înconjoară amintirea tipului cavaleresc al eroului din toate vremurile.

(În vol. *Civilizație românească și civilizație balcanică*, Editura Eminescu, București, 1983, pp. 235, 239.)

Motto

Rădăcinile
Comunității
sînt puternice
și acum
ele sînt
împlîntate adînc
în pămîntul
Europei.
Ele au
supraviețuit
momentelor
grele, ele mai pot
suporta
încă și altele.
Cînd constăți
persistența
sentimentului
european
în acest decor
în plină
transformare
și stabilitatea
instituțiilor
comunitare
nu te mai
poți îndoi
că este vorba
despre o mișcare
puternică
din adîncuri
la înălțimea
epocilor istoriei.

Jean MONNET (1976)

JEAN MONNET

ȘI DESTINUL CONTEMPORAN AL EUROPEI

CRISTIAN POPIȘTEANU

„Părinții Europei Comunitare — Monnet, Schuman, Spaak, Bech, de Gasperi — au fost cu toții animați de o viziune politică pe termen lung, respectiv crearea unei Federații europene“. Cuvintele acestea erau rostite în seara zilei de 7 aprilie 1992 de către domnul Jacques F. Poos, viceprim-ministru și ministru al afacerilor externe al Luxemburgului. Ele erau însă rostite nu în vreo capitală vest-europeană, ci la București, în fosta reședință a dictatorului Nicolae Ceaușescu din fostul Bulevard al Primăverii nr. 50, astăzi Bulevardul Mircea Eliade, în fața membrilor Consiliului Centrului Euro-Atlantic.

Acest fapt măsoară prin sine însuși distanța dintre România de azi și regimul comunist. Și totodată voința noastră de a fi parteneri deplin ai instituțiilor europene (a sunat mai mult decît încurajator faptul că domnul Poos a specificat că România va dobîndi curînd locul său de membru plin al Consiliului Europei). Primul nume citat dintre cele ale părinților Comunității Europene era cel al domnului Monnet.

Cine a fost deci acest Jean Monnet, căruia șefii de state și guverne, reușiți în Consiliul Europei, la Luxemburg, la 1 și 2 aprilie 1976, au decis să-i confere titlul de cetățean

de onoare al Europei subliniind că „după ce și-a consacrat cea mai reușită parte a talentului său cauzei europene, el binemerită ca Europa să-l aducă un omagiu deosebit de recunoștință și admirație“.

Jean Monnet (1888-1979) era fiul unui negustor de vinuri din celebra localitate Cognac, Charente. Înainte de a dobândi renumele de economist de geniu, pentru ideile sale privind comunitățile europene, Jean Monnet a străbătut o lungă și palpitantă carieră diplomatică, îndeplinind misiuni dintre cele mai dificile atât pentru Franța cit și pentru Europa occidentală.

Jaloanele principale ale carierei sale pot fi sintetizate astfel. Monnet a reprezentat Franța în comisia maritimă interaliată în timpul primului război mondial și a fost secretar general adjunct al Societății Națiunilor între 1919 și 1923. Revenit la activități private, a participat la crearea unei bănci de investiții la New York, a fost lichidatorul trustului de chibrituri Kreuger și și-a folosit competențele de consilier financiar în numeroase țări. În 1939, după ce a negociat în Statele Unite o achiziție de avioane militare pentru Franța, a fost numit, la începutul războiului, președinte al comitetului de coordonare economică franco-britanică de la Londra. Aflăm acum că în perioada înfringerii franceze din iunie 1940, el a fost inspiratorul proiectului acelei uniuni politice între Franța și Regatul Unit, pe care Winston Churchill i-a propus-o premierului francez Paul Reynaud. A fost trimis apoi la Washington, de către guvernul englez, pentru a negocia cumpărarea de furnituri de război, mai târziu însărcinat cu o misiune la Alger, în 1943, de către Harry Hopkins, consilierul președintelui F.D. Roosevelt, apoi s-a străduit să-i reconcilieze pe generalii de Gaulle și Giraud.

Un negustor de coniac pe drumurile lumii

Deocamdată, iată principala lecție de viață trasă încă de tânăr de Jean Monnet. În memoriile sale, apărute în 1976 la editura Fayard, el își descrie astfel rădăcinile:

Societatea din Cognac era divizată în două categorii distincte: de o parte, negustorii, de alta, restul, adică furnizorii. Odată cu tatăl meu, familia Monnet se schimbaseră dintr-o categorie în alta. Intrase în cea a negustorilor. Dar originea agricolă ne era tuturor familiară. Aveam sub ochi exemplul celor mai bune virtuți ale ei, întruchipate de bunicii mei. Rar am întâlnit fi-

ințe cu caractere atât de nobile și atât de simple. Bunicul meu din partea tatălui era un mic proprietar din Cherves, la cîteva leghe de Cognac. Rămăsese văduy destul de tânăr, a murit cîntenar, pe pămîntul său modest, pe care n-am reușit să-l facem să și-l păsească.

Unde ar fi putut găsi colțuri mai bune de viață care și de pescuit? La 94 de ani, a căzut în rîu, s-a întors acasă să se schimbe, a băut un vin fierț și a plecat din nou să pescuiască. Fericirea lui era la Cherves, dar înțelesese că unul dintre cei doi fii ai lui va fi fericit la Cognac.

Tatăl meu — scrie Jean Monnet — a fost unul dintre primii elevi ai Colegiului din oraș, unde făcuse studii

A devenit membru al Comitetului francez de eliberare națională, fiind însărcinat de șeful acestuia, de Gaulle, cu o misiune specială în Statele Unite. Imediat după eliberare, a prezidat comitetul care a elaborat primul plan de modernizare și de reechipare a industriei franceze, botezat planul Monnet (1947-1953). Cu ajutorul planului Marshall, acest plan a permis reluarea producției franceze, care, în șase ani, a crescut cu 15% la cărbune, 75% la electricitate, 140% la oțel, 150% — ciment. Jean Monnet a avut un rol hotărîtor la elaborarea planului Schuman (9 mai 1950), ce a stat la originea Tratatului de la Paris, instituind o Comunitate europeană a cărbunelui și a oțelului (C.E.C.A.). Monnet a fost primul ei președinte. Toate istoriile diplomatice sînt de acord că el merită să împartă cu Robert Schuman titlul de „părinte al Europei“. În 1956, a fondat un comitet de acțiune pentru Statele Unite ale Europei. Acest om este în prezent apreciat ca artizanul destinului contemporan al Europei, unul dintre arhitecții instituțiilor comunitare.

Iată de ce acum, după adoptarea Tratatului de la Maastricht (Olanda), prin care cele 12 state din Comunitatea Economică Europeană vor institui de la 1 ianuarie 1993 un nou model european cu o liberă circulație a produselor și persoanelor, cu o monedă unică și o cetățenie europeană (ca o incununare a Tratatului de la Roma din 1957, care unea într-o Piață Comună șase țări, Belgia, Olanda, Franța, R.F.G., Italia, Luxemburg), am ales pentru cititorii Magazinului istoric pe Jean Monnet așa cum se prezintă singur în memoriile sale. Pe parcursul acestor pagini îl vom regăsi pe Jean Monnet și la București. În ce circumstanțe, vom vedea.

foarte bune. Știa germana și a reușit să facă afaceri pe piața de dincolo de Rin. Acolo a descoperit că negocîtul se putea face foarte bine fără a recurge întotdeauna la contracte scrise. Foarte curînd, nu i-a mai rămas nimic din tradiționala suspiciune „charenteză“ [de la denumirea riului Charente, pe care se află orașul Cognac]. Avea o viziune optimistă asupra omului, pe care nu mi-a transmis-o pe deplin, căci destul de curînd evenimentele m-au învățat că natura umană se revelează slabă și imprevizibilă.

Avea 32 ani cînd s-a căsătorit cu fiica unui vechi dogar din Hennessy, devenit meșter de crămă. Bunicul Demelle purta barbișon și avea simțul

lucrurilor onorabile. Își puneă hainele de duminică când mergea să-și plătească impozitele. Nutrea — ca noi toți — un mare respect pentru soția lui, inteligentă și înțeleaptă. Locuiau în inima cartierului vechi din Cognac, într-o casuță ce reprezenta pentru noi refugiu la tot ce hrănea sufletul. Până la sfârșitul vieții lor — din fericire foarte lungă — când reveneam la Cognac, prima vizită o făceam acestor ființe exemplare.

Mama moștenise aceste calități morale, guvernate de simțul datoriei și de cel al măsurii. Ea a trebuit să le transpună într-un cadru în care imaginația, natura ușor nerăbdătoare, agitată, a tatălui meu le recreau și le adoptau zilele. Numai în relație cu el, ea părea precisă și autoritară. Cine putea spune dacă mama avea mai multă sau mai puțină imaginație? Rolul ei nu era nici pe departe să exprime natura lui profundă, ci să asigure echilibrul acestui trup familial, în care tatăl meu se angajase total, solid, fără odihnă.

La nașterea mea, în 1888, mama avea 19 ani. Aveau să apară apoi fratele meu Gaston și surorile mele Henriette și Marie-Louise. Când îmi amintesc de copilărie, văd multe femei în jurul meu: asta pentru că la Cognac bărbații erau adesea absenți. Tatăl meu călătorea în Germania, Suedia, Rusia. Imediat ce pleca, mătuși și verișoare veneau să-și țină companie mamei. Când se întorcea el, toată lumea plecase deja, discret.

De cum se trezea, mama puneă casa în ordine. Toate obloanele se deschideau la ora 7 dimineața. Dar când se lăsa seara și se aprindeau lămpile, totul trebuia închis. „S-ar putea să fim văzuți”, ne spunea. Într-atât de mare îi era discreția, ceea ce este o trăsătură a sufletului de pe Charente. Contrar tatălui meu, care putea visa, putea să-și dea friu liber dispoziției și — la nevoie — să evadeze într-o călătorie, ea era atașată de realitățile imediate și își raporta lumea la ele.

Poate că am imaginația tatălui meu. Dar de la mama știu că nu se construiește nimic dacă nu se sprijină pe realitate.

Gîndirea nu poate fi separată de acțiune

În această lume am crescut, continuă Jean Monnet să-și depeze amintirile. Există în ea un imens cîmp de observație și un foarte activ schimb de idei. Aici m-am informat — sau pornind de la ea — despre oameni, despre afaceri internaționale, mai mult decît aș fi făcut-o printr-o educație de specialitate. Nu aveam decît să privesc în jur și să ascult. De altfel, de aceea, nici nu am împinșat greutăți cînd i-am cerut tatălui meu, după ce mi-am susținut bacalaureatul, să intru în afacerile familiei.

Niciodată nu mi-a plăcut școala. Am refuzat — sau poate o deficiență m-a împiedicat să învăț pe de rost — o știință livrescă. Am căzut la pat cînd s-a pus problema să devin student la Paris. Duc cu mine totuși amintirea unei copilării serioase și disciplinate. Foarte devreme am avut instinctul, ce mi-a devenit o regulă de conduită, că gîndirea nu poate fi separată de acțiune. Acțiunea era pretutindeni împrejurul meu. Tatăl și mama mea, pe care îi admiram, erau permanent în mișcare. Vedeam foarte bine unde îmi puteam folosi imediat activitatea și pune în aplicare gîndurile: de ce să fi făcut un ochiș prin științe juridice, printr-o cameră de avocat la Poitiers, cînd îmi era la îndemînă să intru la școala vieții și să colind lumea?

A colinda lumea este o expresie literară, ce nu se folosea la Cognac. Acolo se spunea că mergi „să vizitezi pe clienții noștri”. Dacă asta te conducea la Singapore sau la New York nu era aproape deloc resimțit ca un privilegiu, pentru că voiajul reprezenta, de fapt, prima necesitate.

Educația trebuia deci să înceapă cu cunoașterea limbii clientelei roastre. A trebuit să învăț engleza. Am abandonat deci nu numai colegiul, ci și familia și lipsa de grijă a unei copilării prelunge. La 16 ani, mi-am cumpărat un joben și am avut conștiința responsabilităților mele.

În realitate, nu stagiile la crame sau în atelierul de dogărie m-au instruit cel mai bine, menționează Monnet. Mi-am format experiența la mesele de familie. Simbata primeam oameni de la țară, distilatori care ne furnizau rachiu. Erau oameni bogați, plini de înțelepciune, atașați de pămînt. Între ei și tatăl meu nu existau decît legături de interes, prietenie și încredere mutuală. Această încredere cobora la originile firmei, ea era înscrisă în înseși structurile sale. Vorbesc despre „Societatea proprietarilor vinicoli din Cognac”. Oamenii pe care noi îi aveam simbata la dejun erau cei mai importanți dintre acționarii noștri.

Dar nu tatăl meu fondase Societatea. Ea data din 1838 și fusese creată la inițiativa unui oarecare Antoine de Salignac, care regroupase cîteva sute de mici viticultori. Cînd tatăl meu a fost chemat de acționari să gireze conducerea societății, în 1897, el avea deja la Cognac o experiență și o reputație ce impresionau. Acești oameni doreau să-și încredințeze interesele unui spirit novator, într-un moment cînd comerțul i se împuneau transformări importante. Tatăl meu a adus capitalul său de cunoștințe și a imprimat marca J.G. Monnet pe o etichetă, pe care figura deja salamandra. Făcuse dovezi de competență călătorind în lungul și latul Europei: călătorii fructuoase, se pare, pentru că își construise, din comisioanele primite, o casă în oras.

Dacă simbata masa noastră era deschisă în mod special proprietarilor viticoli, furnizorilor și prietenilor noștri, ea stătea la dispoziție, în fiecare zi străinilor, aduși de nevoile comerțului. Ei veneau din

J'avais quelques heures devant moi.
La ville la plus proche s'appelait Cognac.

EMOTIONS, SENSATIONS, FRISONS, C'EST LE FESTIVAL DE COGNAC.

Professionnels, journalistes, acteurs, le Festival du Thriller
vous attend du 2 au 5 avril 1992, à Cognac.

În aprilie anul acesta, orașul Cognac, locul de naștere al lui
Jean Monnet, a fost gazda unui festival de... filme de groază

Anglia, Germania, Scandinavia, America. Cum fiecare firmă avea proprii ei vizitatori și cum nu existau hoteluri la Cognac, se stabilise ca străinul să fie primit în fiecare familie ca un prieten. De altfel, originea celei mai mari părți a marilor familii din oraș sau a rudelor lor prin alianță era străină, cum o dovedesc și numele lor: Hennessy, Martell, Hine. Există un permanent curent de schimburi de oameni și idei și de legături personale, ce umanizau comerțul.

Înainte de a cunoaște societatea locală, cu care nu aveam, de altfel, decât puține contacte, am fost familiarizat

cu poveștile pe care oaspeții noștri veniți de departe le relatează despre țara lor, despre călătoriile lor, iar eu îmi luasem obiceiul de a considera în mod instinctiv problemele lor ca și ale noastre. La masă se abordau, de obicei, afaceri din toată lumea, așa cum alții vorbesc despre treburile municipale. Noi o făceam însă fără afectare, fără a fi conștienți că depășim patriotismul local: știm că sintem dependenți de prosperitate, de gusturile ce se dezvoltă în lumea întreagă. Preocupările ne conduceau departe de Cognac, dar nu se îndepărtau niciodată prea mult de ceea ce se producea acolo.

Coniac la concurență cu whisky

Ne foloseam timpul pentru a ne informa, își amintește Monnet. N-aveam vreme de visat. Coniacul J.G. Monnet îmbătrânea încet, dar marca era tină și trebuia să depună eforturi pentru a se impune. Viața nu ne era deloc ușoară. Mărcile mari și vechi nu întâmpinau greutăți în a-și plasa produsele. Ele primeau comenzi din toate părțile lumii. Casele mici trebuiau să provoace ele cererea, să-l convingă pe cumpărătorul de departe. În plus, în 1907, pe piețele străine, și chiar în Franța, a început să se facă simțită concurența whisky-ului. Nu exista o organizație de vânzare în comun. Necesitatea de a acționa împreună nu a fost resimțită decât foarte de curând de către negustorii de coniac. În tinerețea mea, independența era regula acestui comerț. Iar pentru părinții mei, ea era și regula de viață.

Oricât de întreprinzător era, tatăl meu nu s-a gândit niciodată să facă din societatea lui de proprietari o organizație combativă întru orientarea profesiei. La fel cu cea mai mare parte dintre negustori — mari sau mici — gîndea în termeni de gestiune, nu de schimb. Tata spunea: „Orice idee nouă este o idee proastă”. Avea dreptate, pentru coniac. Dar nu avea dreptate, în general. Nu eram de părerea lui, dar nu sînt sigur că aș fi făcut ce era de făcut mai bine decât el.

Eram bine pregătit să dezvolt această afacere, de aceea am fost uluit cînd viața m-a obligat într-o bună zi să părăsesc Cognacul. Fratele meu mai mic și cu mine a trebuit să-l ajutăm pe tata. Nu am avut de ales. Mă întreb acum dacă am avut vreodată de ales între altceva și ce am făcut, lucru despre care nu am discutat niciodată. Să-mi cîștig existența vînzînd coniac a fost pentru

mine prima formă de necesitate. Mi-a trebuit un îndelungat efort să mă adaptez afacerilor publice, adică să mă obișnuiesc să tratez afacerile altora.

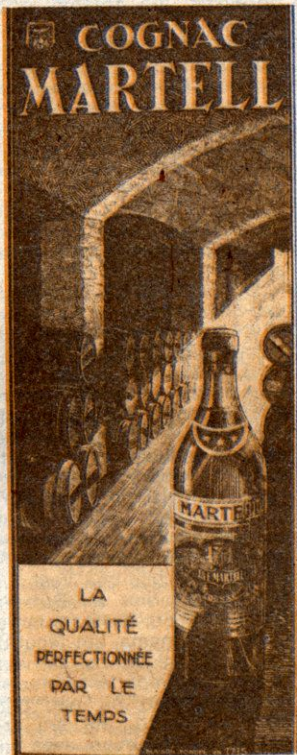
Am descoperit acolo o lume diferită, în care n-am mai întâlnit aceeași sancționare — simplă și riguroasă — a bilanțului meu din cursul anului. Acestea sînt împrejurările — întotdeauna necesitatea — ce m-au făcut să părăsesc foarte curînd afacerile private, apoi să revin la ele, pentru o lungă perioadă. N-am făcut-o cu gustul schimbării și nici din ambiție. Personal, nu sînt sigur că alternanța — în acest sens, societatea americană oferă exemple remarcabile — între afacerile private și cele publice ar fi un sistem bun, în orice loc și în orice timp. Dacă există o regulă utilă, ea este foarte simplă: trebuie doar să te întrebi unde poți face mai bine ceea ce ai de făcut.

Fără războiul din 1914 și necesitatea de a sluji cum puteam eu mai bine, nu aș fi părăsit poate niciodată afacerile familiei. Nu mă credeam destinat să mă ocup de cele ale țării mele sau de oameni, în general. Eu n-am avut timpul să cunosc nevoia de evadare a tineretii. La 16 ani, eram deja un voiajor. La noi asta nu era ceva original. Nici nu se puneau problema, de altfel, de a fi original.

Cei din Cognac nu erau naționaliști. Într-o epocă în care Franța era. Nu pot să spun că această stare de fapt ar fi avut vreo influență asupra acțiunii pe care am întreprins-o mai tîrziu pentru Europa. Nu am crezut-o deloc. Ea nu mi-a inoculat, din tinerețe, ideea că ar trebui să mă ocup de probleme internaționale. Dar în mod sigur au existat de atunci condițiile ce m-au condus funciarmente să fac, într-o zi, ceea ce mi-a părut necesar, pentru a pune la muncă împreună, alături, oameni! despărțiți de bariere artificiale. N-am făcut niciodată diferență între oameni. Dar o aptitudine nu este o facilitate: tot ce am făcut mi-a fost întotdeauna foarte greu.

Fiul trimis în City

Regula casei era: nu se discuta ceea ce trebuia făcut. La 16 ani, mama a acceptat să mă lase să plec pentru doi ani în Anglia. Anglia nu reprezenta numai limba celor mai vechi și importanți clienți ai noștri, limbă pe care trebuia să o practic, ci și obiceiurile lor, manierele lor de a negocia. Am locuit într-o

Un concurent al coniacului Monnet, coniacul Martell, a cărui casă, fondată în 1715, își are originea tot la Cognac

familie de negustori de vinuri, cea a agentului nostru la Londra. Acolo, am putut să observ tradițiile mediilor de afaceri britanice — sau, mai exact, căci eram prea tînr pentru a avea un rol activ — să mă impregnez de o anumită atmosferă.

L-am însoțit, în fiecare zi, pe dl. Chaplin, gazda mea, la biroul său din City. City era pe atunci — și, de altfel, a ră-

mas — o lume în sine, capabilă să inspire cea mai mare considerație. Această lume este un cartier, birouri de afaceri, bănci, dar — deopotrivă — un mediu închis, din punct de vedere social, și deschis, din punct de vedere profesional, către univers. Preocuparea care domnește aici este situația afacerilor la Shanghai, la Tokio, la New Delhi, dar și la New York. Despre asta se vorbește peste tot în birouri, în cluburi, la toaletă. Toată lumea sfîrșește prin a cunoaște pe toată lumea, la un joc de golf sau de domino. Dar și în tren, care este singurul mijloc de transport al tuturor, indiferent de funcție. Există acolo o comunitate foarte puternică, în interiorul căreia concurența comercială este reglată prin raporturi personale. Fiecare își face afacerile, dar ele sînt în același timp afacerile City-ului. De altfel, acest fiecare nu spune: „Îmi trimit fiul la firma cutare, la banca cutare“, ci „Îl trimit în City“.

Părinții mei — continuă Jean Monnet — nu m-au trimis în City, dar eram acolo și nu puteam să nu mă las impresionat de forța acestei organizații. Acolo am învățat ce însemna acțiune colectivă, ceea ce nu văzusem la Cognac și în nici o altă parte a Franței. Fără îndoială, acțiunea individuală nu era exclusă. Dar ea nu avea șanse de câștig, decît dacă merita să fie ajutată de colectivitate. Am mai învățat un lucru în acest mediu: să mă bazez pe oameni. În City se forma o părere despre client și ea se păstra, indiferent dacă situația afacerilor era bună sau rea. Nu i se retrăgea creditul. Așa ceva n-am mai văzut altundeva. Pe Wall Street, unde am regăsit multe dintre trăsăturile ce domneau în City — organizare, simț al acțiunii colective — dacă situația devine proastă, și se iau banii înapoi. Între Cognac și Londra, existau legături ce nu treceau prin Paris. Erau legături de ordin personal, adesea familial. Ele nu datorau nimic vicisitudinilor politicii.

Antantă cordială sau nu, noi trebuia să întreținem raporturi de încredere cu lumea anglo-saxonă. Produsul pe care îl vindeam era de o calitate ce favoriza, între cumpărător și vânzător, relații fondate pe respect reciproc sau, mai exact, pe respectul în comun al acestei calități. Coniacul avea noblețea sa și, de altfel, nu-și datora el avântul spiritului întreprinzător al unor emigranți scoțieni sau irlandezi din sec. XVII?

Astfel, încă din copilărie, pe vremea când societatea franceză se scâlda în provincialismul său, am învățat să trăim într-o lume de dimensiuni enorme și îmi devenise natural să gîndesc că întrețin afaceri cu oameni vorbind alte limbi, avînd alte obiceiuri. Ignoram reacțiile de apărare sau de orgoliu național, ce cuceriseră viața politică franceză. Prin urmare, în raporturile mele cu alte popoare, n-am avut niciodată de făcut eforturi pentru a învinge reflexe pe care nu le dobîndisem.

Cînd plecasem în prima mea călătorie departe, la 16 ani, tata îmi spusese: „N-au importanță cărțile. Nimeni nu gîndește pentru tine. Uită-te pe fereastră, vorbește cu oamenii. Dă-i atenție celui ce se află alături de tine”.

În China trebuie să știi să aștepți, în S.U.A. să știi să revii

După întoarcerea mea din Anglia, tata m-a trimis în America, să-i vizitez pe clienții noștri tradiționali și să dezvolt rețeaua comercială. În acest mediu, în constantă mișcare, am învățat că trebuia să te debarasezi de vechi bănuiele atavice, ce erau deopotrivă griji inutile și timp pierdut. În Charente, se acorda puțină încredere vecinului și — cu atât mai mult — se cereau garanții noului solicit. Am descoperit un nou mod de gîndire: inițiativa fiecăruia putea fi acceptată ca o contribuție la prosperitatea

generală. Exemple ale acestei încredere — acordate din principiu, și care devenea ceva natural, normal pentru un imigrant european — m-au izbit profund. Într-o zi, în Alberta (Canada) la Calgary, trebuia să merg cu trenuri la niște fermieri scandinavi. L-am întrebat pe un fierar, ce lucra în fața atelierului său, care erau mijloacele de transport. Fără să se oprească din treabă, mi-a răspuns, că nu existau. „Dar, a adăugat el, arătînd spre un cal, puteți lua oricînd animalul ăsta. Cînd reveniți, puneți-l tot în colțul acela”. Această încredere, pentru el naturală, pe mine m-a surprins și, dacă i-aș fi arătat asta, precis i-aș fi zis.

Aveam 18 ani și negociam piețe importante cu Hudson Bay. Directorul general al acestei vechi și foarte puternice companii, dl. Chipman, m-a invitat la el la Fort Selkirk. Noi aveam nevoie de blănuri, iar vinătorii prinseră gustul coniacului. Am avut ocazia, cîțiva ani mai tîrziu, în timpul războiului, să pun relațiile de încredere pe care le stabilisem cu acești oameni întreprinzători în serviciul aprovizionării Aliaților.

Indiscutabil, de la acest contact cu America pionierilor am păstrat gustul poveștilor despre cucerirea Vestului și al aventurilor lui Buffalo Bill. Mai tîrziu, dacă am mers uneori la cinema, am făcut-o cu fiecele mele, ca să văd westernuri. Împărtășeam același entuziasm cu ele, dar ceea ce, pentru ele era legendă pentru mine avea în plus parfumul amintirii. Copiii nu se înșală cînd se lasă seduși de aceste povești de curaj. Sînt primele caracteristici ale națiunii americane, care încă ni se descoperă și încă își asumă măsura dimensiunilor ei. Timpul a transformat în simbol cucerirea Vestului, dar ea era o realitate pentru tînărul călător european al începutului de secol și o lecție pe care nu avea să o uite.

Am revenit la Cognac după luni îndelungate, în cursul cărora îi vizitasem pe toți

agenții noștri și, odată cu ei, un număr de cumpărători, în colțurile cele mai retrase. Le explicasem de mii de ori și adesea îi convinsesem pe interlocutorii mei că coniacul tatălui meu era la fel de respectabil și mai avantajos decît cel al unor mărci reputeate. Trebuia multă răbdare și seriozitate. Nu făceam turism, deși nu puteam fi, insensibil la generozitatea naturii. Gustul marilor piețe, ce nu m-a părăsit niciodată de atunci, l-am căpătat în Munții Stincoși. Nu pot să spun că este o distracție: dimpotrivă, este momentul, sau mijlocul, de concentrare ce precede acțiunea.

Aveam oare în cap vreun vis de a schimba afacerile lumii, gînduri cu care se hrănesc de obicei adolescenții? Nu, precis nu. Eram cu totul investit în acțiunea prezentă. Gîndeam că niciodată nu voi avea atîta timp, atîta energie, atîta experiență cu oamenii ca să fac o treabă bună.

Mi-am îmbogățit experiența de neguțator — adică experiența umană — în timpul acestor ani, în care am călătorit mult din nou în Anglia, în Suedia, în Rusia. Am mers în Egipt, unde am învățat alte forme de persuasiune. L-am însoțit din sat în sat pe agentul grec al casei noastre. Mai tîrziu, în Orient, aveam să regăsesc această importanță a timpului, care te făcea să crezi uneori că Cognac este mai aproape de New York decît de Shanghai. În China trebuia să știi să aștepți. În Statele Unite trebuia să știi să revii. Două forme de răbdare la care coniacul — fructul unei durate — predispuinea atît de bine. ■

Jean Monnet ne va povesti în numărul viitor: Încercările la care a fost supusă în 1914 solidaritatea franco-britanică; De ce îi ținea paltonul Georges Clemenceau; Regele chibriturilor își făcea socotelile pe manșeta cămășii.

ECOURI

Continuă să sosească — la ora cind încredințăm aceste rânduri tiparului — scrisorile cu răspunsuri participanților la concursul nostru 25 din 25. În multe din plicurile desfăcute pînă acum, am întâlnit și mesaje încredințate redacției revistei de concurenți cu acest prilej. Iată cîteva fragmente din scrisorile concursului, majoritatea corespondenților noștri fiind posesori ai colecțiilor complete.

VALOARE ȘI OBIECTIVITATE. DI. VASILE BALANICI, din București: Vă rog să primiți și din partea mea sincerele felicitări și urarea de mai bine cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de existență a acestei reviste de cultură istorică.

Sînt un cititor permanent al acestei reviste, de la apariția ei și pînă în prezent și un consecvent participant la concursurile ce-au fost organizate în acest interval de timp.

Am apreciat și apreciez și în prezent valoarea științifică și obiectivitatea ei — cu scaderile în parte din perioada cultului personalității.

Vă mărturisesc că în anul 1989 am ajuns la saturația articolelor care apăreau în revista cu osanalele ce se scriau despre familia Ceaușescu — mai ales în perioada lunilor omagiale — și atunci v-am scris la redacție și am sugerat ca în revista să nu se scrie despre lucrurile cotidiane, ci numai materiale istorice (asta ca să mă mai răcoresc în revolta mea interioară — iar dvs. să mai reducăți din volumul articolelor care îl și o proslăveau).

Poate că va rămîne ca învățămînt pentru viitor, ca această revistă să slujească cu toată credința obiectivității și adevărului istoric. Asta îi și doresc revistei **Magazin istoric** și să dăinuie și peste veacuri, pentru generațiile viitoare.

ÎNTÎLNIRI CU ING. M. MALAXA. Din Brașov, dl. lt. col. (r) MIHAI GIUREA, după ce ne transmite și d-șe aprecieri pe marginea concursului, pe care l-a așteptat cu mare nerăbdare, continuă: În nr. 5/1991, 6/1991 am citit de mai multe ori despre Uzinele Malaxa, planșele de la pp. 32-33 din nr. 5.

Am trecut prin filtrul conștiinței mele ani petrecuți de ucenicie foarte grea 1942-1946, iar cei 3 ani am avut marea plăcere să-l văd, aud vorbind ucnicește pe înteleptul om Malaxa — vă zic din stîmă și respect că acest om (inginer) avea cite o cheie pentru fiecare ucenic, lucrător, meșter și pentru a le deschide inima, pentru a-i cuceri și ne cucerea.

Îl port în inimă și conștiință. La fiecare concurs am reușit să molipsesc și să atrag multă tineri și de vîrstă medii și voi face aceasta, atîta timp cît îmi va bate inima mare de român.

CUNOAȘTEREA TRECUTULUI. LA Rîndul său, dl. plutonier major NICOLAE AILUTOAI, din Craiova, care se recomandă colecționar și expozant de materiale și documente istorice, autodidact, ne scrie: Cu alt prilej v-am mai făcut cunoscută pasiunea mea pentru istorie, dar cînd cu consecvență număr de număr de la apariția impresionantelor reviste de cultură istorică, pentru mine personal constituie o revelație.

Am participat la concursul organizat de redacția revistei din anul acesta în care pot să-mi etalez cunoștințele de cultură militară și istorică.

Vă rog să-mi permiteți să transcriu un motto dintr-un regulament militar de la răscurirea ultimelor secole:

Prezentul nu-l cunoaștem bine și către viitor nu ne putem îndrepta cu prevedere, dacă nu cunoaștem trecutul.

La împlinirea a 25 de ani de la apariția importantelor reviste **Magazin istoric** vă rog să primiți asigurarea întregii mele considerații.

CARTEA CĂRȚILOR DE ISTORIE. Participant pentru prima dată la concursurile noastre, dl. DUMITRU SUTĂ, din București, ne împărtășește și alte gânduri ale d-sale legate de istorie și de revistă:

Sînt un cititor permanent și pasionat al **Magazinului istoric**, din luna octombrie 1967. Pînă în prezent nu am participat la nici un concurs organizat de revista dumneavoastră, deoarece fiind preocupat de problemele profesionale, mă mulțumeam să citesc numai articole care mă interesau în mod deosebit.

Acum, însă, fiind pensionar și avînd mai mult timp pentru studiu extraprofesional, m-am încumetat să particip la acest concurs jubiliar, organizat cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la apariția revistei **Magazin istoric**.

În consecință, analizînd întrebările publicate în nr. 2, 3, 4/1992 ale revistei și studiînd mai profund numerele din anii 1990 și 1991, am reușit să găsesc răspunsurile.

Vîrsta îmi permite să afirm că am trăit multe evenimente din istoria țării noastre (în perioada 1926-1992).

Astăzi, după evenimintele din decembrie 1989, alăturîndu-mă întregului nostru popor dornic de libertate, sperînd spre mai bine din toate punctele de vedere, îmi aduc aminte atît de evenimentele respective, cît și de personalitățile care s-au remarcat într-un fel sau altul în cursul acestora.

Generatorul aducerilor amînte a fost și este **Magazinul istoric**. Dar această revistă nu a fost numai un generator, ci a fost o Carte a cărților de istorie, care m-a învățat și m-a informat foarte mult.

Cu prilejul aniversării a 25 de ani de la apariție, vă rog să primiți din partea mea calde mulțumiri pentru hrana sufletească și intelectuală, pe care mi-ați oferit-o prin articolele publicate în revistă în decurs de un sfert de veac.

SPOVEDANIE. Vechi participant la concursurile noastre este dl. COSTACHE PINTILIE, învățător pensionar, în vîrstă de 82 ani, din com. Matca, jud. Galați, care își însoțește buletinul de concurs și cu o pagină de text, intitulată **Spovedanie — pagină de viață**, din cîntăca dureroasă a poporului nostru în anul dictaturii comuniste. O reproducem ca atare:

Am făcut școala normală la Tecuci, am luat întotdeauna premiul I și la școala primară, și la cea normală; am luat toate gradele în învățămînt cu nota foarte bine. Am funcționat în învățămînt din 1928 pînă în 1952 în anul fatal 1952, cînd regimul comu-

nist de sub comanda lui Gheorghiu-Dej a arestat peste 1/2 milion de oameni nevinovați, am avut și eu parte de această faptă „eroică” în beneficiul poporului. N-am fost anchetat, nu mi s-a spus nimic, n-am fost judecat dar am fost reținut 4 ani, comuncîndu-mi-se în două etape că sînt pedepsit administrativ cite 24 luni. După ce m-au eliberat n-am mai fost primit în învățămînt, ca incompetent. Am lucrat în C.A.P. la munca de jos: la cîmp. În schimb, în comuna Matca, care în acea perioadă avea 100 cadre didactice, eu n-aveam loc, căci erau încădtrate cadre didactice necalificate cu 8 și 10 clase, toate navetiste cu servicii ocazionale cu un picior în Matca și unul în Tecuci. Țara și în special Școala au pierdut mult prin eliminarea mea din învățămînt, unde aș fi adus un aport competent și devotat.

FRUMUSEȚEA CUNOAȘTERII. Din Timișoara, ne scrie d-ra DANIELA DRĂGHICESCU, studentă, anul II, Facultatea de fizică a Universității din acest oraș:

Citesc revista **Magazin istoric** de pe cînd eram în clasa a VI-a, a VII-a cînd de multe ori duceam articole la ora de istorie, pentru a fi citite întregii clase. Pe vremea aceea citeam ocazional această revistă, dar odată cu apariția Seriei nr. am citit fiecare număr și am descoperit utilitatea și frumusețea cunoașterii altor fapte istorice știute de toată lumea sau pur și simplu inedite, articole care parcă te umplu sufletește și-ți dau o senzație de mulțumire, de mulțumire personală că afli și înveți din ce în ce mai multe.

TATĂL ȘI FIICA. DI. IOSIF RUS, din Sebiș, jud. Arad, ne relatează, de asemenea, despre dragostea de istorie din familia d-sale:

Am iubit de mic istoria și o iubesc și în prezent. Visul meu din liceu a fost să devin profesor de istorie, dar soarta vieții mele a fost potrivnică; astfel am fost nevoit să fac o școală post liceală și să devin tehnician mecanic și în final maistru mecanic instructor într-un liceu industrial din Sebiș.

Ceea ce nu m-a împiedicat să-mi cultiv singur noțiunile de istorie, ba chiar să le transmit fiicei mele care este în clasa a XI-a. Îndrăgesc și citesc cu plăcere această revistă pentru că e singura revistă care se ocupă de istorie, de aceea m-am abonat la ea din anul 1968 avînd întreaga colecție.

Eu aș propune redacției ca revista să revină la hîrtia utilizată tipăririi ei din anii 1968-1969, chiar dacă va fi mai scumpă, întrucît această hîrtie de maculatur e poroasă și subțire. E mare diferența dintre o revistă a anilor 1968-1969 și cea actuală (mă refer la hîrtie).

În legătură cu propunerea de îmbunătățire a calității hîrtiei — aceasta este și marea noastră deziderat, greu de realizat însă în actualele condiții de tipărire a revistei.

Mulțumim celor care ne-au scris pe marginea actualului concurs 25 din 25.

Precizăm că, în numărul viitor, 8/1992, vom publica lista cîștigătorilor.

CHIPURI DE BOIERI ȘI JUPÎNESE

Inaugurind, cu articolul de față, o rubrică nouă, Magazin istoric propune cititorilor săi o întoarcere spre un domeniu care, în ultimele patru decenii și jumătate, a fost înfățișat ca damnat: istoria boierimii române. Prea adeseori, în numele „luptei de clasă” care trebuia extinsă neapărat și asupra Evului Mediu, boierimea noastră a fost înfățișată ca un factor turbulent, centrifugal, trădător, hrăpăreț și acaparator — destabilizator și antinațional. Era greu să găsești vreo calitate marilor sfinți ai domniei din țările noastre: de erau bogați, se îmbogățiseră pe spinarea poporului; de ridicau biserici și mănăstiri și le înzestrua cu minunatele manuscrise împodobite cu miniaturi, o făceau pentru a ține poporul în întuneric, sub apăsarea religiei; de aveau vreo opțiune politică alta decât cea a domnului — filootomană, dacă domnul era antiotoman ori filopolonă, dacă domnul era antipolon — se vedea imediat, în aceasta, o trădare a intereselor poporului. Boierimea și poporul erau înfățișate ca elemente într-o permanentă contradicție și confruntare, cu năzuințe veșnic diferite. Excepțiile păreau rare și cu sfială se îndrăzneau conturarea cite unui portret de boier patriot, care să-și fi pus puterea în slujba progresului. E o imagine care n-a corespuns niciodată adevărului: falsă și falsificatoare, ea era menită să creeze și să întrețină o ruptură artificială între aceste două componente ale întregului — poporul însuși — pentru a justifica realități și atitudini din epoca contemporană.

A îndrepta reflectorul cercetării istorice, fără ură și fără părtinire, către această clasă socială pentru a-i pune în evidență, după dreptate, meritele pe care, fără nici o îndoială, le-a avut înseamnă a face un act de justiție. Nu e vorba, de-

sigur, de a „albi”, de a idealiza: ca orice altă clasă socială, boierimea a avut „păcatele” ei, venind din interesele de care era legată, din indeletnicirile care îi erau rezervate, din mentalitatea care o stăpinea. Toate sînt normale, firești, inevitabile, fiind parte integrantă din lumea Evului Mediu. Judecata trebuie, deci, făcută în funcție de aceste realități.

Propunind cititorilor un lung serial în care vor fi evocate chipuri de boieri și jupînese din trecutul românesc nu încercăm o redeschidere a polemicii cu privire la făuritorii istoriei — masele ori eroii — chiar dacă viziunea poate căpăta o ușoară tușă romantică, prin căldura cu care s-ar putea să fie evocate unele personaje. Dar prea mult, în vremea din urmă, s-a scris cu „obiectivitate”, sec și fără interes pentru forța evocatoare a stilului. E timpul (după credința mea, acest timp a fost mereu) să ne întoarcem la chipul în care N. Iorga îndemna să se scrie istoria: „cu grijă de adevăr, cu compătimire pentru suferinți, cu bucurie pentru triumfurile scump cîștigate și, înainte de toate, cu ceea ce învie orice narațiune: cu iubire”.

Desigur, cineva se poate întreba: cum s-ar putea scrie așa despre Evul Mediu, despre oamenii săi, cînd „se știe” că acele veacuri au fost întunecate, pline de nesfîrșite războaie, epidemii și nedreptăți de tot felul?! E „o obișnuință consacrată prin folosință” — scrie Régine Pernoud, strălucită medievistă și popularizatoare a istoriei Franței medievale — ca atunci „cînd e vorba de Evul Mediu... să marchezi, prin cîteva fraze bine simțite, că, în cluda cavaleriei, a curtoaziei și a catedralelor, oamenii acestor epoci erau niște domni triști, brutali și ignoranți, că seniorii erau cruzi, clerul

Debuturi
Magazin istoric

MATEIAS LOGOFĂTUL

MARIA MAGDALENA SZÉKELY

„Am legat cu acest om o mare prietenie și am orînduit ca unul altuia să ne putem scrie mereu. Este în adevăr un om foarte modest, foarte bun, în afară de aceasta, prudent și destul de atent în treburi, încît unul asemănător nu se află în acest regat. Întru nimic nu se străduiește în afara lucrului pentru care este aici; ori îl îndeplinește în sensul pentru care a venit, ori, dacă nu, totul îi este indiferent”.

Cu aceste cuvinte caracteriza episcopul Ioan de Lund, ambasadorul împăratului Carol Quintul (*Magazin istoric*, nr. 4/1992), la 6 septembrie 1536, pe unul din sfinții lui Petru Rares (1527-1538; 1541-1546) cu care avusese mai multe întîlniri tainice la Oradea Mare. Era, cum scrie același sol imperial, „vistiernicul voievodului Moldovei, principe, desigur, foarte puternic, care își are posesiunile între Transilvania și ho-

tarele stăpînirilor împăratului turcesc”. La acea dată, vistiernia Moldovei se afla în miinile boierului *Mateias*. Izvoarele pe care le avem astăzi la îndemînă îngăduie conturarea unui portret destul de amplu al acestui personaj care a stat în slujbă dreaptă și credincioasă tronului și țării vreme de două decenii, desfășurînd o activitate rodnică în plan politic, economic și cultural. Într-un cuvînt: o personalitate a timpului său.

descompus, poporul în mizerie și subalimentat. Fără de care treci drept un naiv. Cel care cade în această greșală, va auzi amintindu-l-se, cu un suris indulgent, că Evul Mediu era departe de a fi o epocă «idilică». La care, nu mai știi prea bine unde e naivitatea: în fond, a existat o epocă, vrednică, care să poată fi calificată drept «idilică»? A arăta cutare sau cutare din veacurile «Eului Mediu» în culori altele decât cele ale prea frumoaselor «tenebre», e a subînțelege că aceste secole n-au cunoscut cortegiul suferințelor și al mizeriilor, al nedreptăților și micimilor care formează lotul cel mai curent al omenirii de cind e lumea lume?». Fără îndoială, medievista franceză are dreptate. E timpul să ne obișnuim și noi cu acest mod — singurul corect — de a vedea lucrurile. Lucrurile — adică Istoria.

Trebule spus totuși că în această direcție revista Magazin istoric are o anumită tradiție. De-a lungul sfertului de veac de cind apare, ea a adăpostit, în rubrica intitulată Cronici de familie, Istoria multor neamuri boierești din Moldova și Țara Românească și evocarea lor s-a făcut întotdeauna cu grijă pentru adevăr. Multe figuri s-au perindat în felul acesta, încadrate în ramele propriilor arbori genealogici, prin fața cititorilor.

Rubrica inaugurată acum are însă altă menire. Ea va aduce în atenția iubitorilor de istorie românească un șir de chipuri de demult, reconstituite în limitele îngăduite de documentația existentă — și se va vedea cit de multe și neașteptate detalii se pot afla despre unii dintre oamenii de seamă ai veacurilor trecute. Printre ei, se va strecura și cite un chip de jupineasă. Viața femeilor de altădată e mult mai greu de reconstituit — nu e ușor nici pentru viețile Doamnelor și Domnițelor, descrise cindva cu atîta talent și forță de evocare de scriitorul și istoricul C. Gane (1885-1962). „Și doar au trăit și la noi, ca aiurea — observa același autor în prefața la o altă carte celebră a sa (Amărite și

vesele vieți de jupinense și cucoane) — dacă nu dame ilustre, dar jupinense de tot felul, unele foarte cuminte, altele totuși și ele galante! Dacă aceste femei nu și-au scris «memoriile», pricina o fi că nu știau carte iar biografiile le-au lipsit, fiindcă altele erau grijile bieților noștri scribi de pe vremuri, decît de a lăsa posterității însemnări despre viețile femeilor pe care le-au cunoscut. Pentru a le da deci de urme, trebuie multă răbdare; le găsim tulpinate prin cronici și letopisețe, prin maldăre de acte vechi, catastife, zapise și izvoade... putem reconstitui, oarecum, unele vieți, sau crîmpele de vieți, sau anumite întîmplări din acele vieți de femei moarte de demult, care merită și ele să nu fie date uitării, fiindcă, oricum, suntem doar toți os din osul lor”...

Să ne îndreptăm, așadar, spre acest univers, quasi-necunoscut marelui public, lăsîndu-i pe cercetători să reconstituie vieți sau măcar crîmpele de vieți din izvoarele existente. Onoarea de a face începutul revine cuiva din cea mai tinăra generație de istorici, care își desăvîrșește încă învățătura pe băncile universității ieșene; personajul evocat e unul din sfetnicii lui Petru vodă Rareș. De numele uneia din ctitoriile acestui logofăt Matelaș, mănăstirea Coșula se leagă traducerea Istoriilor lui Herodot, descoperită acolo de N. Iorga în primul an al veacului nostru.

Păstrez convingerea că rubrica inaugurată acum se va bucura de succesul pe care îl merită¹.

Ștefan S. GOROVEI

¹ La rîndul său, redacția ține să precizeze faptul că noua rubrică va avea o cadență determinată în primul rînd de interesul pe care ea îl va produce în rîndul cititorilor și al colaboratorilor săi de specialitate.

„...vă poruncim în numele domnului nostru”

Ca în cazul mai tuturor oamenilor de seamă din Evul Mediu românesc, nici despre Mateias nu avem știri cu privire la copilărie, adolescență și formația sa. Atât filiația cât și data nașterii sînt sub semnul nesigurantei; cu un grad destul de mare de probabilitate, se poate accepta că s-a născut pe la 1490, ca fiu al lui Dolh, portar în cetatea Sucevei, și al Mariei, fiica boierului Mihui. A avut un frate, vistiierul Sima, ucis de Ștefăniță (1517-1527) ca participant la complotul din 1523.

Mateias apare pe scena vieții politice a Moldovei la 1530, cînd, la 29 septembrie, din cetatea Ungurașului, trimitea judeului Bistriței o scrisoare în limba latină: „Și o dată cu închinăciunea, să știți, domnul nostru prea îndurător citeva nevoi are la Rodna, mai ales de piine și de vin. Pentru care cerem și chiar vă încredințăm și vă poruncim, în numele domnului nostru prea îndurător, ca, în dată ce veți vedea scrisoarea de față, să binevoiți a orîndui treizeci de care, unde le puteți orîndui mai aproape, ca să ducă apoi cu credință hrana ce va fi nevoie slugilor domnului nostru prea îndurător la Rodna. Deci în acestea să nu faceți altfel. Că bine știți cum că domnul nostru prea îndurător dorește slujbă foarte credincioasă atît de la noi, cit și de la voi. Deci, să căutam cu toții a-i sluji credincios”. Mateias semna epistola cu titlul de vistiier, fără a fi însă, marele dregător (titularul departamentului, am zice astăzi!) — la vremea aceea, boierul Glăvan —, ci unul din subalternii acestuia (vistiier al doilea sau al treilea).

În cadrul atribuțiilor ce-i reveneau, el străbatea adeseori drumul spre Transilvania, unde domnul Moldovei stăpînea un întins domeniu, cuprinzînd Bistrița, Rodna, Ungurașul (primate în 1529

de la Ioan Zăpolya), precum și Ciceul și Cetatea de Băltă (mostenite de la Ștefan cel Mare). De obicei, misiunea lui Mateias era stringerea birului de Sînmărtin (11 noiembrie) pe care locuitorii acestui domeniu îl datorau lui Petru Rareș. Documentele îl atestă îndeplinind această sarcină de mai multe ori, în anii 1532-1535. De fiecare dată, se întorcea în Moldova nu numai cu birul, ci și cu daruri bogate pentru domn și pentru sine. Registrele de cheltuieli ale Bistriței arată că în această cetate el era întotdeauna aprovizionat din belșug cu pește, carne de vită, găini, miere, piine și vin bun. Din același izvor se vede că iubea mîncărurile condimentate cu mirodenii orientale și că folosea tacîmuri. Față de sărăcia și unilateralitatea surselor noastre interne, amănuntele de acest gen aruncă o lumină nouă asupra vieții cotidiane a oamenilor din Evul Mediu românesc.

Încă din acești ani, Mateias se bucura de încrederea domnului său, asupra căruia avea chiar o oarecare influență. Deducem aceasta dintr-o întîmplare foarte tenebroasă căreia i-a căzut victimă Wolfgang Forster. Conform unei mărturii ceva mai târzie, Mateias a fost acela care l-a îndemnat pe Rareș să organizeze asasinarea acestui fost jude al Bistriței.

Fără îndoială, principele a apreciat calitățile credinciosului său slugjor, nu numai ca bun cunosător al finanțelor dar și ca diplomat și, spre sfîrșitul anului 1534 sau la începutul celui următor, i-a încredințat dregătoria de mare vistiier (cu acest titlu este atestat într-o însemnare din 2 februarie 1535). Înlocuindu-l pe Glăvan, Mateias a devenit membru al statului domnesc.

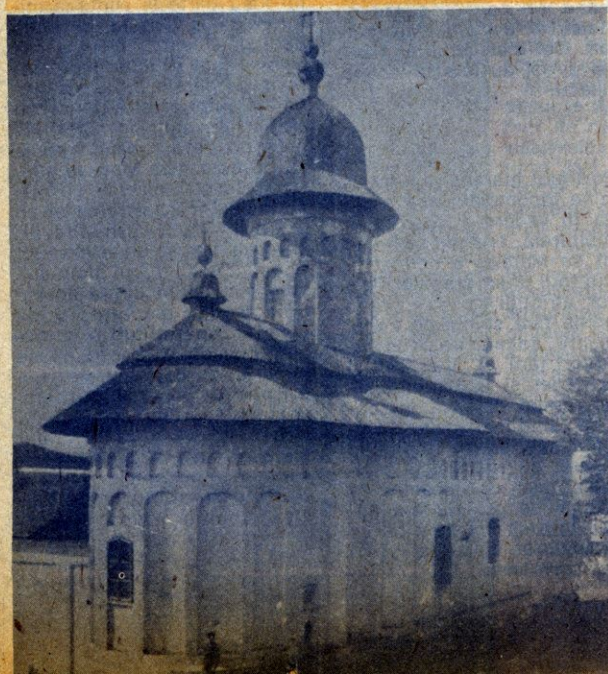
Dregătoria a deținut-o pînă în septembrie 1538. În acest răstimp, i-a fost încredințată o importantă misiune: aceea de a recupera cetatea Ungurașul, ocupată de Ioan Zăpolya. Este locul să reamintim, foarte pe scurt, elementele esențiale ale crizei politice din regatul ungar și pozi-

ția principelui moldav față de aceasta. Prăbușită sub loviturile Imperiului otoman, în 1526, la Mohács, Ungaria avea, din toamna aceluiași an, doi regi: Ferdinand de Habsburg, fratele lui Carol Quintul, pentru partea occidentală, și Ioan Zăpolya, fostul voievod al Transilvaniei, pentru cea răsăriteană. Inițial, Petru Rareș a fost aliatul lui Zăpolya, pe linia unei colaborări sub egida Porții și în acest context a primit posesiunile ardelene menționate mai înainte. Ulterior, modificîndu-și orientarea, el s-a apropiat de regele Ferdinand, încheind tratatul din 1535, prin care i se confirma stăpînirea asupra domeniului din Transilvania. Zăpolya a profitat de această schimbare, ocupînd Ungurașul la 25 mai 1536.

Pentru îndeplinirea sarcinii sale — care nu se anunța defoc ușoară — Mateias a stat la Oradea cel puțin o lună. Prezența lui în acest oraș este confirmată de un raport al pivnicerului așezării, datat 6 august 1536, în care marele vistiernic este numit *Tenekal* (unii cercetători au interpretat această formulă drept o poreclă: „Ține-calul”). Atunci au avut loc și întîlnirile secrete cu ambasadorul lui Carol Quintul, în urma cărora episcopul de Lund l-a caracterizat prin cuvintele deja citate.

„...credinciosul nostru pan”

Evenimentele dramatice din toamna lui 1538, cînd Suleiman Magnificul a intrat cu oști în Moldova și Petru Rareș a părăsit tronul, l-au găsit pe marele vistiernic în Transilvania; se pare că fusese însărcinat să ducă în adăpost, la Bistrița, pe doamna Elena și pe copii. Așa s-a deduce din faptul că registrele cetății consemnează, la 12 septembrie, cheltuielile prilejuite de „primirea voievoditei”, iar la 18 septembrie, pe cele ale vistiernicului Mateias. Probabil tot atunci dregătorul moldovean a convenit cu judele

Bistriței să primească spre adăpostire și familia sa. La scurt timp după întoarcerea în Moldova și după plecarea familiei în Ardeal, Mateias scria judeului bistrițean:

„.....După aceea, ne rugăm de dumneata pentru jupineasa mea și mama ei și pentru fiii noștri și pentru vitele noastre, să te povățuiască Dumnezeu, al nostru bun și cinstit și de nădejde prieten, pe ei să nu-i dai nici la o lature; nici lui Ianăș craiul, nici lui Petru voievod, nicăirea. Ci să te povățuiască Dumnezeu a-i ține acolo la dumneata până ce voi veni să-i scot, și când vei spune dumneata — mult mă rog de dumneata. Că noi i-am trimis la mîna dumitale, pe credința și pe sufletul dumitale, ca să n-aibă nici o nevoie și nici o pagubă. Și ce va fi voia dumitale spre mine, ci eu în toate voi împlini voia dumitale. Că iarăși la Dumnezeu mi-i nădejdea și la dumneata; poți acum dumneata să-mi faci și bine și rău: cum Duhul Sfînt te va povățui, așa să faci”.

Această scrisoare, precum și existența în sfatul lui Ștefan Lăcustă (1538-1540) a unui pîrcălab de Cetatea Nouă numit Mateias, i-au determinat pe unii istorici să considere că, după fuga lui Petru Rareș în Transilvania, marele vistiernic ar fi trecut de partea noului domn, proaspăt înscăunat de sultan. Analizînd evoluția sfatului domnesc în acești ani, se constată că Ștefan Lăcustă a păstrat din sfatul lui Petru Rareș numai opt dregători, iar din aceștia, unul singur a fost reprimat de Rareș în sfat, la întoarcerea în a doua domnie. Este vorba de vornicul Efreim Huru, trecut de partea lui Petru voievod cu oastea sa, cel care l-a întîmpinat cu mare ospaț la Birlad.

Mateias nu a făcut parte din sfatul lui Ștefan Lăcustă;

Cele două ctitorii ale logofătului Mateias: Horodniceni (sus) și Cosula (jos); în mijloc: scuturile cu monograma și simbolul heraldic ale lui Mateias, așa cum apar ele în pisania bisericii Horodniceni

În p. 11: orașul Bistrița, într-o stampă de epocă

dovadă stă faptul că pînă la 11 martie 1541, cînd Petru Rareș l-a ridicat la treapta de mare logofăt, Mateiaș era cunoscut ca (fost) vistiernic. Noua dregătorie — cea mai înaltă din sfatul Moldovei — a păstrat-o pînă la moarte.

În vara anului 1541, Mateiaș a fost eroul unei întîmplări mai puțin obișnuite. În cursul noii campanii pe care a întreprins-o în Transilvania, Petru Rareș, redevenit aliat al Porții, a pus la cale capturarea lui Ștefan Mailat, voievodul ferdinandist al țării, adăpostit în spatele zidurilor Făgărașului. Sub pretextul purtării unor discuții, domnul moldovean l-a chemat pe Mailat în tabăra sa și ca dovadă a „bunelor” lui intenții l-a trimis pe Mateiaș în cetate, drept gaj. Mailat a fost luat prizonier și trimis la Istanbul, iar Mateiaș a rămas în Transilvania pînă în 1545. Cu siguranță, Petru voievod a depus eforturi pentru eliberarea dregătorului său, dar despre ele nu avem știri. Ceea ce putem însă deduce din documente este faptul că, timp de patru ani cit a durat absența lui, domnul nu a căutat alt logofăt, deși lipsa lui determina o reducere severă a activității cancelariei. Este dovada prețurii deosebite de care se bucura Mateiaș.

Puținele mărturii despre viața logofătului în acest răstimp le avem în registrele de socoteli ale Brașovului; din ele se vede că boierul moldovean nu era ținut într-o detenție propriu-zisă, ci, mai degrabă, într-un fel de „domiciliu obligatoriu”, putînd chiar întreține corespondență cu diferite persoane. La 30 mai 1545, aceleași izvoare îl atestă ca *evadat* din Făgăraș. După această dată, a mai rămas la Brașov două luni și jumătate, perioadă în care a participat la cîteva oștețe date de judele Brașovului în grădina lui Martin Draudt. La ultimul dintre ele (11 august 1545) cunoscutul muzician Jeronymus Ostermayer a susținut un concert de orgă. Mateiaș devine, astfel, cel dintîi boier moldovean des-

pre care știm cu siguranță că a asistat la un astfel de concert.

Foarte curînd, poate chiar a doua zi, el a părăsit Transilvania și a pornit spre Moldova, dar cu un ocol pe la curtea lui Mircea Ciobanul (proaspăt instalat domn în Țara Românească), poate și pentru a îndeplini o misiune diplomatică.

Schimbul de scrisori din perioada făgărașană, continuat și după întoarcerea la Suceava, pare a sugera că Mateiaș era angrenat și în unele afaceri economice. La aceeași concluzie conduce și o altă constatare: averea îi era formată dintr-un număr mic de sate, ceea ce înseamnă că în afară de exploatarea pămîntului, Mateiaș avea și alte surse de venituri — negoț, camătă —, poate ca urmare și a experienței dobîndite în anii cînd lucrase la vistieria țării.

Calitățile lui Mateiaș l-au determinat pe Iliș Rareș (1546-1551) să-l păstreze în funcția de mare logofăt pînă în 1550, cînd a murit.

Din cele două căsătorii, cu Anastasia, fiica boierului Cozma Șarpe (unul din principalii răzvrătiți împotriva lui Ștefaniță la 1523) și cu Anghelina din neamul Calapod, Mateiaș a avut doisprezece copii. Cei mai importanți urmași ai săi au format familia Brăescu.

Ctitorul

Portretul marelui logofăt ar rămîne incomplet dacă n-am avea în vedere și activitatea sa culturală. Trebuie să ținem cont că Mateiaș a ocupat în sfatul țării două dregătorii ale căror atribuții nu se puteau exercita fără știință de carte: mai întîi, administrator al veniturilor țării și apoi șef al cancelariei și al diplomației.

Am arătat deja că episcopul de Lund mărturisese suveranului său despre întîlnirile în secret cu vistiernicul moldovean, ceea ce înseamnă că discuțiile se purtau fără tămaci. Întrucît este exclus ca ambasadorul imperial să fi știut slavonește sau româ-

nește, trebuie să admitem că Mateiaș vorbea limba latină.

Era, fără îndoială, un om rafinat: folosea tacumuri și asculta cu plăcere muzică, într-o vreme în care acestea nu constituiau obișnuințe ale boierimii române. Unde deprinsese marele logofăt manifestări ale civilizației occidentale? Unde învățase limba latină? Unde se familiarizase cu sunetul orgii care însoțea liturghia catolică? S-ar putea admite, ținînd seama de ansamblul preocupărilor sale culturale, că Mateiaș a fost instruit la o școală din Transilvania sau Polonia.

Înclinațiile estetice ale acestui personaj se ghicesc cu ușurință în daniile și ctitoriile sale. De pildă, el a continuat opera începută de frațele său, vistiernicul Sima, finalizînd transcrierea unui „prețios *Tetraevanghel*, scris pe pergament și frumos împodobit cu miniaturi colorate, cu vignete și litere frumos împodobite cu cerneală de aur” (Tit Simedrea), căruia i-a făcut și o bogată ferecătură și l-a dăruit ctitoriei domnești de la Dobrovăț (5 februarie 1535).

În toamna aceluiași an, marele vistiernic și „Jupana” lui luau parte la sfîntirea ctitoriei de la Coșula, devenită apoi mănăstire. Noul lăcaș trebuie să fi fost impresionant cu pereții proaspăt pictați în interior și exterior cu chipuri de sfinți în culori vii, pe fond de aur. Mult trebuie să-l fi costat pe Mateiaș înălțarea acestei biserici și, mai mult poate, înzestrarea ei cu odore, căci, într-adevăr, pare să fi fost un așezămînt bogat. De-a lungul timpului, cele mai multe dintre aceste obiecte au dispărut, după cum a dispărut sub o tencuială de secol XIX și frumoasa pictură. O dată cu ea, s-a pierdut definitiv și portretul votiv al ctitorului, așa încît nu putem ști cum va fi arătat Mateiaș. În 1926, N. Iorga scria că portretele familiei s-ar fi păstrat totuși pe o ico-niță copiată după frescă,

(Continuare în p. 18)

EVUL MEDIU

MASCULIN

GEORGES DUBY

„Femeia trebuie să fie condusă. Această certitudine își găsește sprijin în textele Scripturii și propune imaginea exemplară a relației bărbat-femeie. Această relație trebuie să fie ierarhică, ocupându-și locul în ordinea ierarhică universală: bărbatul trebuie să țină în friu femeile care îi sînt incredințate, dar să și le îndrăgească, iar femeile îi datorează respect bărbatului care are putere asupra lor. Căsătoria este o treabă serioasă; ea cere austeritate; pasiunea nu trebuie amestecată în problemele conjugale. Iubirea senzuală, dorința, pornirea trupului constituie o tulburare, o dezordine; în mod normal, amorul trebuie scos în afara cadrului matrimonial, în spațiul jocului, al gratuității“.

Subintitulată *Despre dragoste și căsătorie*, cartea *Evul mediu masculin* — a cărei traducere se află în pregătire la Editura Meridiane și din care am prezentat un fragment și în numărul trecut al revistei — reușește, grație unei excepționale capacități de sinteză a autorului ei, cunoscutul medievist francez Georges Duby, să ne creeze peste timp un tablou viu, plin de savoare, al iubirii în evul mediu occidental. Al iubirii conjugale și extraconjugale. Al familiei, ca instituție venerabilă și ca ucigașă a dragostei.

Preluăm un alt fragment, consacrat jocurilor de dragoste, din cartea lui Georges Duby.

Celibat... dar cu femei

Jocurile de dragoste s-au extins neîncetat pe întreaga durată a veacului XII. Sfidînd îndemnul preoților la abstenență, cavalerimea nu a încetat să erotizeze. Din două considerente. Unul că războinicii civilizîndu-se și ieșind mai frecvent din armurile lor, figurile feminine înaintează pas cu pas pe scena curtoaziei.

Mai hotărîtor este cel de al doilea, care decurge dintr-o anumită dispoziție a raporturilor de rudenie. Pentru a nu spori numărul vlăstarelor care ar fărîmița moștenirea și ar risca să-i împingă pe descendenții prea numeroși la decădere, familiile respingeau cu prudență căsătoria băieților. Era mai bine ca unul singur să aibă descendenți, întîiul născut. Ceilalți rămîneau „bacheliers“¹, celibetari — cu excepția cazului în care seniorul, acordîndu-le o feudă, căsătorindu-i cu moștenitoarea unui vasal defunct, le oferea posibilitatea de a-și fonda propria lor casă, fără a amputa patrimoniul ancestral. Un asemenea dar li se părea tinerilor a fi recompensa cea mai de învidiat. Către ea tindea întreaga emulație al cărei teatru era Curtea. Dar ea era împărțită cu zgircenie. Cavalerimea, în majoritatea ei cea mai plină de viață, mai activă, a trăit deci în celibat. În realitate, aceasta nu înseamnă deloc fără femei: ge-

¹ În evul mediu, tineri care aspirau să fie făcuți cavaleri (n. tr.).

nerozitatea seniorilor trebuia să vegheze ca în castelele lor să existe fete îngăduitoare.

Frustrările tineretului nu erau de ordin sexual, în afară de cazul că, dată fiind această îndelungă rămânere în starea cavalerescă, nu era vorba de o sexualitate de adolescent, de instabilitate și vagabondaj. Dacă Curtea a fost într-adevăr locul dorinței, aceasta era dorința de căsătorie. Deoarece căsătoria însemna independența în sfârșit cucerită: prin căsătorie se realiza stabilitatea. *Senior*, care se opune lui *juvenis*, îl desemna de asemenea pe bărbatul însurat. Aici își aflau originea poftele nemăsurate și această invidie de care îl simțim animați pe toți tinerii, uneori față de propriul lor tată, adesea față de frațele lor primul născut și întotdeauna față de „senior”, binefăcătorul lor, față de stăpînul casei ce îl ținea strîns laolaltă. Acesta, în fiecare seară, — în marea sală comună în care se închidea încă la sfîrșitul secolului XII tot ceea ce, în viața cavalerescă, nu se manifestă în libertate, în lupte, în pădurea magică și plină de vinat, în livadă — își întilnea, în propriul pat, soția.

Doamna, *domina*, este femininul de la „senior”. Devenea mai puternică tentația de a pune stăpînire pe ea sau cel puțin, depășindu-și toți rivalii, de a străluci în ochii ei și de a-i cucerii favorurile. Astfel, întrecerea cavalerescă se dedubla. S-a făcut loc unei alte distracții, al cărui spațiu cîștiga teren, simetric cu cel al turnirurilor. El reclama arme diferite, altfel de asalturi, alte parade, alte ocolșuri. Dar regula era asemănătoare: era vorba de a cîștiga premiul, printr-un bun, îndelungat serviciu și loial, triumfînd asupra capcanelor unei aventuri. Doamna era, în acest caz, judecătorul și miza totodată. Ca și soțul său, ea trebuia să fie generoasă. Ea trebuia să dăruiască, să se dăruiască pe ea însăși, treptat. Dărnicia ei părea la fel de necesară ca aceea a seniorului și stăpînului său. Atît unuia cît și celuilalt nu le era permis, pentru ca întregul edificiu al societății cavaleresti să nu se prăbușească, să se abandoneze avariției, ea nepretindu-se la asemenea jocuri, el ținîndu-le la distanță.

În ciuda aparențelor totuși seniorul era cel ce controla aceste jocuri. El prezida și acest nou concurs. Și se servea de el ca și de primul pentru a-și îmbilnzi tineretul. Prin mirajele adulterului, nu era oare posibil a-i lega pe cavaleri în iluzia de a-i depăși pe cei în vîrstă, pe cei bogați, pe cei puternici? Agresivității lor i se oferea o defulare, o compensație ludică, întrucît dragostea curtenitoare, un angajament liber ales, fidel, ca prietenia pe care vasalul și seniorul său și-o datorau reciproc, respingea orice șiretănie, orice uvertură, care în discuțiile dintre bătrîni familiilor constituiau preludiul unui-nilor matrimoniale.

Iubirea — un joc al bărbaților

În sfîrșit, legile noului divertisment, care se încadra în sistemul de educație, introducea măsura, stăpînirea de sine, discreția, această vîrtute pe jumătate monastică, prințre valorile esențiale ale moralei cavaleresti. Ceea ce ajuta cel mai mult la reprimarea turbulențelor. Nu trebuie să ne înșelăm. Pe de o parte, iubirea curtenitoare prin aservirea simulată a cavalerului față de doamna aleasă, prin lungile sale etape, satisfacțiile sale himerice și graduale, a fost remediu ideologic cel mai eficace față de contradicțiile interne ale societății aristocratice. Pe de altă parte, ea nu a încetat, în nici un moment, să fie un joc al bărbaților. Seniorul, de departe, ascuns, conducea înșiruirea peripecțiilor acestui joc, așa cum conducea de departe aparenta spontaneitate a turnirurilor. Aceasta pentru a avea liniște și a dirija după bunul său plac afacerile serioase. Femeile nu au fost în aceste jocuri, niciodată, altceva decît figurante. Momeli. În orice caz, simple obiecte. Toate poemele iubirii cavaleresti au fost cîntate de către bărbați și dorința pe care ele o glorificau a fost întotdeauna o dorință masculină. Prima parte din *Roman de la Rose* descrie visul unui bărbat. Există aici tinerete, sub travestirea sa, masculină, iar la Rose este o fantasmă, o simplă reflectare a iubirii, adică a dorinței bărbatului.

Toată plăcerea aparține deci cavalerilor. Două cuvinte sînt suficiente pentru a o defini, două cuvinte consonante, conjugate, inseparabile, care împreună exprimă speranța de a te bucura și plăcerea de a fi tînăr: *joi* și *joven*. Aceste două cuvinte aparțin vorbirii dialectale din sudul Franței. În sud, într-adevăr, modelele amoroase luaseră naștere la curțile unde, către anul 1100, ducele d'Aquitaine aduna un tineret mai puțin violent și nu pe cîmpii, ci în aceste cetăți în care, ca la Poitiers, formele urbane implantate de Roma supraviețuiau mai bine, în care ajungeau, de asemenea, unele ecouri ale înaltei culturi din Andaluzia musulmană.

Erotica cavalerescă a rămas, vreme de o jumătate de secol, o particularitate a culturii meridionale. Apoi, atunci cînd progresele agricole au transferat polul dezvoltării la nord de Loara, ea s-a răspîndit. Unele prințese au ajutat, desigur, la difuzarea sa: Aliénor d'Aquitaine, cînd s-a căsătorit cu Henric Plantagenet, conte de Anjou, duce de Normandia, regele Angliei, apoi fiicele sale, căsătorite cu mari feudali din nordul Loarei. Aceștia își întăreau principatele, visau să evite controlul monarhic, rivalizau cu puterea capețiană. Jocurile de dragoste inaugurate la curțile din regiunea Poitou li s-au pîrut în măsură să exprime independența lor față de cultura regală, care, fidelă tradițiilor carolingiene, continua să fie dominată

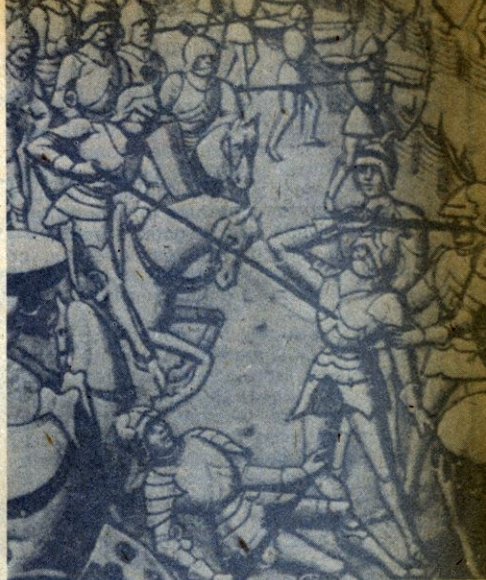
de o atmosferă militară și liturgică și protejată împotriva tentațiilor de modernitate de un zid gros de cleric și călugări.

În fața regelui, senior al seniorilor, contele de Champagne, contele de Flandra se prezentau bucuroși drept prinți ai tineretului, ca promotori ai curtoaziei și ai capturilor pe care ea le promitea din toate bucuriile lumii vizibile. Altoiul cel mai viguros s-a fixat la curțile feudale cele mai sumptuoase întreținute de Henric Plantagenetul curtoaziei și de fiii săi. După anul 1160, toate succesele literaturii cavaleresti străluceau aici. A fost nevoie de încă o generație ca Filip August să-i învingă pe contele de Flandra și regele Angliei, ca să anexeze Normandia, Anjou și Poitou la domeniul său și ca Parisul să treacă în fruntea tuturor celorlalte orașe din Occident, pentru ca „dragostea delicată” să fie primită fără rezerve în Ile-de-France.

Joi și joven

Atunci când Guillaume de Lorris începe să-i învețe regulile, el întâlnește, deci, un curent puternic, foarte îndrăzneț, al cărui fir trebuie să-l urmeze. Cu treizeci de ani înaintea lui, André la Chaplain a scris un tratat asupra iubirii, deja fără indoială la Paris, orașul savant, în tot cazul în limba latină, limba școlilor, și pe un ton destul de pedant, cel al dialecticii școlare. În fața unui public mai puțin restrâns și care așteaptă să fie fermecat, Guillaume de Lorris, pentru a expune arta sa de a iubi, hotărăște să vorbească limbajul de la curte, „la roman”. Acest cuvânt desemna deja, de asemenea, un gen literar, povestirea unei succesiuni de aventuri. *Roman*-ul se născuse. Educativ în mod evident ca cele ale Mesei Rotunde, jalonând itinerarul unui progres și conducând către manierele superioare prin care se reușește în lume.

Ca și Chrétien de Troyes, modelul său, Guillaume oferea drept exemplu de perfecțiune cavalerescă un erou călător, care merge din descoperire în descoperire și învinge unul după altul obstacolele. Și dacă lumina se schimbă, dacă vârstarii din Brocélinde au făcut loc reglementărilor unei flore domestice, pacificate, pregătite pentru amuzament, dacă personajele pe care eroul le întâlnește în cale nu mai sînt vrăjitori, pitici sau cavaleri fără chip, ci, personificate, valorile sistemului, *Roman*-ul, ca cele precedente din care se inspiră, înțelege să arate societății mondene o oglindă și o imagine pe care aceasta o așteaptă despre sine. Imaginea unei separări, despărțind binele de rău și respingînd ceea ce fiecare disprețuiește sau de care se teme. Un perete orb este astfel înălțat. În afară, nu există nimic. Nu se vede nimic viu, ci numai efigii, embleme, manechine fără substanță și fără trup, ca cele cărora li se dă foc la Sf. Ioni, în *les feux de joie*. Pusă la zid, ca semn al unui

Scenă din bătălia de la Poitiers (1356), o înfringere franceză în fața englezilor

În p. 15: armură de cavaler medieval

exorcism, cohorta de non-valori semnifica distrugerea a ceea ce fericirii lumii ar vrea să nu mai vadă, nici să simtă, ochi închiși, nări astupate, tot ceea ce îi supără și care ar veni să le întunece bucuria. Livada este curățată de toate acestea. Ea nu este populată decât de ființe fără griji, ale căror perechi grațioase mimează raporturi imaginare, simulacru de societate ale cărei curți dau spectacolul și care ascunde privirilor asprimitile, tensiunile vieții. O sărbătoare, al cărui preț nimeni nu vrea să-l știe, nici cine îl plătește. Tinerete, Dragoste — joi și joven — îi sînt regii și Dărnicia — ordonatoare. Ea îi îndepărtează pe oamenii simpli și pe cei în vîrstă. Pentru dans, ea formează perechi.

Cimp deschis • senzualității liniștite

Dar La Rose — bobocul mai curînd, care abia dă să iasă din copilarie — se află aici pentru a fi culeasă, iar apărarea pe care ea o schitează nu are alt rol în joc decât acela de a-i da mai multă savoare, de a prelungi clipele de așteptare și a hotărî încercările pe care le cere pedagogia plăcerii. Întregul decor fiind tensionat pentru a alunga îngrijorarea. Cea a săracilor. Cea de moarte și a celor care se deschid în fața ei. De religie, nici o urmă. Este ca și cum preoții nici n-ar exista. Nu este bucurie mai mare decît

aceea de a dispune de propria sa mie¹: nu se putea vorbi mai limpede. Ce este în realitate livada dacă nu paradisul profanat? Oamenii care se plimbă aici au frumusețea ingerilor, ei cîntă precum serafimii în cerurile cele mai de sus. Dar cîntecul nu se înalță către Dumnezeu. Dragostea glorificată este cea fizică. Scopul său este de „donoier²”: să înțelegem prin aceasta a te bucura de plăceri. Patrată, cum sînt galeriile ce înconjură grădina sau curtea interioară din mănăstirile cisterciene, livada este negația acestora — pregătită nu pentru înălțarea sufletului, ci pentru a slăvi Bucuria, adică bucuria de a exista, de a lua ce este plăcut în lumea vizibilă.

Trebuie să mergem mai departe, să ne întrebăm dacă Guillaume de Lorris nu urmărește el însuși lupta împotriva jurămintelor creștinismului, dacă castelul în formă de cruce în care Bel Accueil (Buna Primire) este întemnițat și al cărui asalt se pregătește — fortăreață model care seamănă cu castelele cele mai noi — nu este simbolul Bisericii și al constrîngerilor pe care aceasta ar vrea să le simbolizeze? Biserica — și care și mai rău — este pur și simplu dată uitării. Cîmpul se deschide, cu totul liber, senzualității liniștite. Ea se revarsă din întregul poem. Ea țîșnește mai vie la fiecare descriere a vestimentelor, a bijuteriilor, a cărnii de femeie. Să salutăm deci fidelitatea perfectă a primului roman al modelelor de cultură cavalească. El le desăvîrșește.

¹ Mie — aici calambur, un sens al cuvîntului mie — fărîmătură, bucăciță (invechit); totodată mie în limba vorbită este prescurtarea de la amie — prietena (n. tr.).

Totuși, atunci cînd „iubirea delicată” reușește în sfîrșit să se strecoare în cultura pariziană, ea a fost în realitate capturată, imblinzită, constrînsă să se supună la alte legi, deci să-și modifice în unele părți înfățișarea. Căci societatea aristocratică ce se întrunea la Paris nu semăna într-unu totul cu cele din Aquitaine, din Champagne sau din Normandia. Ea era mai puțin ferm închisă. Asupra ei se manifestau puternice impulsuri care veneau dinspre această mare răscruce, unde cițiva negustori făceau deja avere și ardeau de nerăbdare să fie primiți în compania nobililor, a vastelor ateliere intelectuale, cele mai îndrăznețe din lume, care se înmulțeau rapid pe pantele Muntelui Sainte-Geneviève și în organele guvernului regal, unde experții în drept și în finanțe se înghesuiau în primele rînduri. De aceea, cultura cavalească, datorită foarte lentei sale formări și traiectoriei care a dus-o din statele feudale de la margini pînă în inima provinciei capețiene, se supune în poemul lui Guillaume de Lorris la trei inflexiuni prin care se marchează ultimele sale perfecționări. Toate trei merg în același sens, acela al unei mlădierii, al unei nivelări a ceea ce rămînea încă gloduros în cultura aristocratică. Sub privirea regelui, asperitățile se reduc și își pierd rigooarea trei dintre antagonismele care separaseră pînă atunci societatea de la Curte, ridicîndu-și floarea, tineretul, împotriva bărbatilor pedanți, a bărbatilor însurați, împotriva bărbatilor cu reputație. ■

Prezentare și traducere
Constanța și Stelian OANCEA

MATEIAS LOGOFĂTUL

(Urmare din p. 14)

„portrete întocmai ca ale Tăuștilor de la Bălinești, în costum și în ținută”.

După numai patru ani se sfîștea încă un lăcaș ctitorit de Mateias: biserica din Horodniceni, sat moștenit de la mama sa. Ceea ce stîrnea interesul la această construcție, asemănătoare Coșulei, dar de dimensiuni mai mici, este pisană, în al cărei chear gotic au fost plasate patru scuturi heraldice. Cel de jos conține însemnul meșterului pietrar, cel din dreapta — anul 1540 în cifre de duct gotic, cel din stînga — monograma ctitorului (literele M,

A, T), iar cel de sus — stema acestuia. „Marca de familie a vistiernicului Mățiaș — scria la 1890 istoricul N. Beldiceanu — amintește pe al celor de origină cruciată; una, și anume cea de sus, ține în curmeziș un iatagan, ceea ce s-ar părea că arată lupta creștinătății împotriva Islamului; mai departe, forma acestei cruci [se] apropie de a crucii potențate a cavalerilor Sfîntului Mormînt”. Nu putem ști ce se ascunde în spatele acestui enigmatic simbol heraldic: era o moștenire? Iar dacă aparținuse doar marelui vistiernic, cine-i conferise dreptul de a-l purta?

Portretul sumar al marelui logofăt Mateias, schițat în limitele materialului documentar de care dispunem, constituie un eșanșon destul de viu și de grăitor pentru viața și activitatea dregătorilor moldoveni din Evul Mediu. Personalitate a timpului său, înzestrat cu însușiri deosebite, Mateias a ocupat două din principalele dregătorii ale țării, a îndeplinit misiuni diplomatice dificile, a participat la campanii militare, a ctitorit două biserici și a fost autorul unor însemnate danii. Poziția sa socială, respectul și prețuirea de care s-a bucurat din partea contemporanilor, înțreaga sa activitate ne determină să-l așezăm în rîndul acelor boieri care, sub cîrmuirea unor voievozi înțelepți, au vegheat la destinele Moldovei. ■

DE LA CONDICA DE REGULI — LA MAESTRUL DE CEREMONII (II)

PAUL CERNOVODEANU

Din
veacul
fanariot

Așa cum arătam în numărul 5/1992, cînd am evocat cîteva figuri de domni fanarioti, prin efemerele și scurtele lor guvernări, ca și prin strămutările lor dintr-o țară în alta, aceștia nu puteau căpăta nici un fel de stabilitate; neavînd „rădăcini”, o acomodare și o parțială „autohtonizare” le erau absolut necesare, ca și un anume fast exterior și o etichetă de curte, toate acestea menite a le asigura un minimum de prestigiu în fața boierimii, a oaspeților, călătorilor și mai tîrziu a consulilor străini. Din rîndul celor 11 familii care au domnit în perioada 1711-1821

doar 6 au fost fanariote: Mavrocordat, Suțu, Ipsilanti, Moruzi, Giani-Ruset și Hangerli; două dintre familii erau grecești fanariotizate — Mavrogheni și Caragea — și una greco-românizată — Ghica —, iar alte două românești fanariotizate: Racoviță și Callimachi. Dintre acestea, Mavrocordatii au dat cel mai mare număr de domnitori, șase, totalizînd 50 ani de domnie, dintre care 31 în Muntenia și 19 în Moldova. În ordinea imediat următoare se află Ghiculeștii, cu patru domnitori și 35 ani de guvernare (21 în Moldova și 14 în Țara Românească). Urmează apoi Callimachi cu patru domni, dar cu 19 ani de domnie și numai în Moldova; Racovițeștii cu trei domnitori, 20 ani de guvernare

În imagine. 17 mai 1786 — ceremonia suirii pe tron a lui Nicolae Mavrogheni.

în Moldova și 9 în Țara Românească; Suțulești cu trei domni și 15 ani de guvernare, 9 în Muntenia și 6 în Moldova. Majoritatea familiilor — Ipsilanti, Caragea, Moruzestii și Hangerli — au avut numai câte doi domnitori, iar Mavrogheni și Giani-Ruset câte unul.

În ceea ce privește soțiile domnilor din perioada fanariotă este interesant de urmărit cum pentru a-și consolida situația internă și a-și atrage virtuțile boierimii românești, unii dintre ei s-au căsătorit cu românce sau cu românce fanariotizate. Astfel, din cele 8 doamne ale Mavrocordaților, două au fost românce și una româncă fanariotizată, iar restul străine. Deși familiile domnitorilor fanarioti s-au înrudit frecvent cu cele mai de seamă neamuri boierești autohtone (Balș, Cantemir, Cantacuzino, Cuza, Neculce Sturdza, Cornescu, Dudescu, Filipescu, Florescu, Știrbei etc.), soțiile lor au fost în mod predominant de origine străină.

În ce privește însă preocuparea pentru sporirea prestigiului lor, domnitorii fanarioti au încercat să stabilească normele unui ceremonial de curte, inspirat după modelul seralului imperial, dar cu elemente creștine de tradiție bizantină preluate prin filieră

neo-greacă. Prima încercare de cristalizare a acestor norme o datorăm lui Gheorgachi, al doilea logofăt de divan la Iași în timpul domniei lui Grigore Callimachi, în 1762. Lucrarea pe care a redactat-o se chemă Condiția ce are întru sine obiceiuri vechi și nouă a prea înalților domni, care s-au făcut din poronca preînălțatului, luminatului și iubitorului de H[risto]s Domnului meu și oblăduitorului a toată Moldavia + Io Grigorie vovod, care s-au alcătuit și s-au și scris de mine prea plecată slugă, Gheorgachi vtor logofăt aici în orașul Eșului, la anii 1762 noemvrie 5.

În ea sînt cuprinse o serie de ceremonii legate de persoana domnului și de activitatea acestuia, de unele primiri oficiale de soli străini, precum și de prăznuirea sărbătorilor religioase. Ca izvoare de inspirație, Gheorgachi a utilizat Descrierea ceremonialului de curte al împăratului bizantin Constantin VII-Portirogenetul și Pseudo-Kodinos Despre dregătorii Curții. Gheorgachi a utilizat doar schema generală a ceremonialului bizantin pe care l-a adaptat la necesitățile Curții din Iași, înșirînd apoi ceremoniile tradiționale conservate din moși-strămoși.

La Galata și „Cerdacul lui Ferent”

Și acum să răsfoim această condiția de reguli protocolare. La loc de cinste se află ceremonialul investirii domnului. Acesta, după ce era ales de către sultan și participa la ceremonii deosebite organizate la Înalta Poartă, pleca cu un alai special spre țară, instalarea făcîndu-se apoi la mănăstirea Galata, unde domnul îmbrăca hlamida (cabanița) și întovărit de reprezentanții Porții (skemni-agasi), își făcea intrarea solemnă în Iași, cortegiul străbătînd uleițele reședinței de scaun pînă la biserica Sf. Nicolae din fața Curții domnești. După slujbă, urma ceremonia din Divanul mic, unde domnul încredința dregătorului turc divan-efendi hatîșerîful împăratesc de numire în scaun pentru a fi citit în fața boierilor. După lectura acestuia se slobozeau tunurile, începea să cînte meterhaneaua (un fel de fanfară a timpului) și urma distribu-

rea caftanelor, obicei de origine otomană, atît skemni-agasi cît și însoțitorii săi primind cîte o blană de samur, dăruiată de domn, iar ceilalți „blane rînduite”, „capoturi”, „binișuri de postav”, „fieștecare după cîntea sa”.

Ceremonia continua cu sărutarea mîinii domnului de către boierii Divanului, apoi treceau cu toții în Spătarie, unde se serveau, după obiceiul turcesc, cafele. Gheorgachi completează apoi după propriile sale amintiri ceremonia instalării lui Grigore vodă Callimachi, care a avut loc joi, 7 iunie 1761, cînd în mod excepțional, fără a-l chema la Istanbul, sultanul l-a numit succesor al tatălui său Ioan Theodor Callimachi, mazilît pentru vîrsta sa înaintată. Din prezentarea ceremonialului înscăunării se poate constata un proces de orientalizare accentuată a acestuia: în locul coroanei, buzduganului și sceptrului, domnul folosea singeacul sau tuilul (steag format din 2-3 cozi lungi albe de cal), cabanița (pelerină scumpă de

blană, de obicei de vulpe neagră), caftanul (haină lungă de blană din zibelină, hermină sau ris), cuca (purtată pe cap, împodobită cu pietre scumpe și pene de struț) și „tablabașa” (calul alb oferit de sultan, cu care domnul își făcea intrarea solemnă în Capitală).

A doua ceremonie însemnată, notată de Gheorgachi, se referea la mucarer (mükerr), tipică ceremonialului otoman, care cunoștea două faze: mucarerul mic, adică reînnoirea anuală a domniei de către sultan în schimbul unei sume de bani, și mucarerul mare, din trei în trei ani, cînd domnul trebuia să se deplaseze în persoană la Istanbul spre a săruta mîna sultanului și a primi reinvestitura, cu o plată mai substanțială.

Logofătul nostru se referă numai la ceremonia mucarerului mic, cînd domnul îl înțîmpina pe trimisul Porții la locul numit „cerdacul lui Ferent”, în apropierea Iașilor, între dealurile de la Nicolina și Cetățuia, unde se instala

un cort în care se desfășura întregul ceremonial. Dregătorel otoman aducea caftanul și blana de samur trimise de la împărăție, iar domnul lua hățișeriful, îl săruta, îl ridica deasupra capului și apoi îl „punea la sin”; după aceea, alaiul pornea în sunetul meterhanelei și al clopotelor pînă la Palatul domnesc, unde se scoteau tuiurile și se înjunghiau, pentru turci, doi berbeci „pentru unu semnu de biruință”.

Între mindrie și umilință

Să urmărim acum în ce anume consta protocolul fixat pentru primirea oaspeților străini (a solilor în trecere spre sau de la împărăție, a miniștrilor sau ambasadorilor marilor puteri europene — deși Gheorgachi se referă doar la trimișii poloni —, precum și a hanului tătăresc sau a unei pașale cu trei tuiuri — de obicei al cetății Hotin). Solii erau întîmpinați de hatman, cu alaiul respectiv, la satul Scinteia din apropierea reședinței de scaun, iar în cazul unor ambasadori sau trimiși de vază, mai erau întîmpinați la marginea orașului și de marele agă, cu meterhaneaua, și cîiohodari, care însoțeau pe cinstitul oaspete pînă la locul fixat pentru găzduire, primind înainte și pe marele postelnic („mareșalul palatului”, cum e menționat în Izvoarele externe). De obicei, înaltul oaspete locuia în casa unui mare boier, iar la sosirea lui la destinație se trăgeau salve din tunurile de la Curtea domnească. A doua sau a treia zi de la sosire avea loc audiența solemnă la Palat, solului fiindu-i rezervat locul de cînte (după obiceiul otoman) la stînga domnului. Domnul oferea apoi o masă copioasă la care răspundea într-altă zi și solul. Se făceau și schimburi reciproce de daruri: casete și vase de argint, cai frumoși împodobiți, giuvaieruri și podoabe, stufe de

Sub acest titlu am reunit cîteva extrase din Condica lui Grigorie Dimitrie Ghica, pentru ca cititorul să-și poată face o imagine mai completă despre epoca pe care am prezentat-o, firește, din lipsă de spațiu, doar în liniile sale generale. Ele vor învia sub ochii cititorilor tablouri de viață dintr-un trecut nu prea îndepărtat și-l vor ajuta să înțeleagă mai bine ritmul și direcțiile progresului realizat de societatea românească în cursul sec. XIX.

Teremonia ce s-au făcut la Curban bairam la Curtea gospod. în domnia Mării Sale Alexandru după Moruzi, adică la 1 mai, leat 1799

„De dimineață la un ceas din zi au eșit Măria Sa în Spătărie cu toată orînduiala și s-au trimis cai domnești, împodobiți, ca să aducă cu alai pînă la musafirii turci ce s-au aflat în București, împreună și cu turnagi-bașa, a avea întîlnire cu Măria Sa și a să heretisi, cînd atunci s-au întîmplat în București și un salahor împărătesc cu un cheatip al mării ce veniseră din Țărigrad...

Și au venit împreună cu ceilalți musafiri la Curte, făcîndu-i toți turcii alai înainte, care să adunaseră toți la beilic, unde să afla cu șăderea salahorului.

Și de acolo orînduiala alai al portarului cu toți portăreii, puîndu-să cu orînduială înainte, au încălicat numiții musafiri pînă la domnești, avînd fleșicare cîte doi cîiohodari, afară numai din cheatipul mării și salahorul împărătesc, cărora li s-au făcut mai deosebită cînte cu armăsari mai împodobiți și cîiohodari mai mulți, avînd și bostangii ai lor deosebiți...

Care și pornindu-să cu această orînduială, făcînd cei mai mici turci alai celor mai mari, au venit la curtea gospod ot Mihai vodă, unde după ce s-au dus toți spre întîlnirea Mării Sale, cînd au intrat în Spătărie, Măria Sa s-au aflat în picere, scoborîndu-să în mijlocul Spătării. Și s-au heretisit cu sărutare pînă umeri, numai cu salahorul și cu miri-cheatip.

Și s-au suit împreună în pat, săzînd alătura. Și pînă la loc au început să cînte meterhaneaua după obicei. Și s-au aruncat și trei tunuri.

Iar cu ceilalți musafiri turci și cheatipi ai Mării Sale și cu turnagi-bașa, numai cu temenea s-au heretisit și cu cercetarea de sănătate.

Și așa, după ce au săzut în orînduială pînă la, au adus totdeodată dulceață și Mării Sale și salahorului, asemenea și cafea și ciubuc, dar cu mai mult protimisii Mării Sale. Apoi, după aceasta, făcîndu-să termonie pînă la cel mai mic musafir cu dulceață și cafea, s-au adus șerbeturi de s-au dat musafirilor de rînd.

Și în cea după urmă li s-au făcut termonie și stropire cu apă de trandafir și cu afumătoare de odagaci, pînă s-au pus alaiul iarăși în orînduială. Și s-au rădicat salahorul să meargă înapoi la beilic. După care și Măria Sa s-au scoborit în mijlocul Spătării. Și în trei zile s-au aruncat tunuri, pînă la cîte trei ori cîte trei, cîntînd meterhaneaua de dimineața cum cînd slobozea acele trei tunuri”.

Orînduiala cu care s-au scos caii domnești la ceair, în domnia lui Alexandru Moruzi

În fiecare an, primăvara, caii domnești, care stătuseră toată iarna în grajduri, erau scoși la păscut, la cîmp, în partea de sud a orașului, loc ce s-a păstrat în denumirea străzii Cedar, actualmente Măgura Vulturului, situată între Șoseaua Pantelimon și Șoseaua lăncului. După un vechi obicei caili și telegarii erau scoși la păscut în ziua de Sf. Gheorghe. „Atunci, toți boierii fiind de față la Curtea domnească, după ce au fost serviți cu cafea, a fost chemat marele comis care s-a înfățișat înaintea domnului, îmbrăcat în conțeș de samur și cu ișlic de

preț, blănuri scumpe, tutun aromat ș.a.

În ceea ce privește ceremonia de primire a hanului tătăresc sau a unei pașale cu trei tuiuri, aceasta conținea multe elemente umilitoare pentru domn, care trebuia să se poarte ca un subaltern, sărutînd piciorul hanului sau „scara calului cea din dreapta” a pașalei, făcînd multe temenele, el și boierii și oferînd felurite daruri. Vizi-tele acestora constituiau o grea povară pentru țară, căci temuților oaspeți trebuia să li se asigure conace și tainuri îmblăgăte.

În condica lui Gheorgachi un capitol aparte se referă la raporturile protocolare ale domnului cu boierii, adică numirea în slujbe și a celor ce trebuiau să facă parte din Divan la suirea în scaun (31 de dregători), numirea slujitorilor Curții sau a demnitarilor de serviciu (15 dregători de treapta a doua și 16 de treapta a treia). În condică se insistă asupra unei categorii aparte de boieri „cu osebîtă rînduială”, compusă din 17 dregători cu atribuții minore atît pe lîngă domn cît și pe lîngă doamnă, ca de pildă: vornicul doamnei, vîtaful de copii de casă, mehtupciul (arhivarul Divanului), ciubuc- ciul, ciohodarul (cizmarul domnului), pivnicerul ș.a. În sfîrșit, în tagma slujitorilor, numărînd 18 ranguri, erau menționați marii căpitani de județe, căpitanul de dărbăni, baș-bulucbașa de curte și hătmănesc, sotnecul de cazaci, căpitanul despre doamna etc. Toți acești boieri, dregători și slujitori erau cinstiți de domn de sîrbătoarea Paștilor cu daruri în postavuri, blănuri, stofe de preț, ghetete etc.

Ceremonialul legat de ritualul religios era foarte diversificat, în condica lui Gheorgachi prezentîndu-se modul de cinstire a fiecărei sărbători din calendarul ortodox. Dintre aceste ceremonii, mai aparte erau cele care căpătau

și un oarecare aspect laic, cum era slujba încoronării, sau „scoaterea cailor la cîair” (adică la primul pîscut după iarnă, în ziua de 23 aprilie, de Sf. Gheorghe). Sînt descrise apoi pe larg ceremoniile „ce aveau loc „de agiunul Nașterii Domnului Hristos”, apoi „obiceiul țărămoniilor ce să fac în zioa Nașterii” (inclusiv regulile marelui ospăț dat la Curte), „țărămoniile ce sînt obicinuite de să fac la Sfete Vasilie”, cele din „zioa Agiunului și a Sfîntului Botez” (5 și 6 ianuarie), „obiceiul țărămoniilor ce să face la zioa Învierii Domnului Hristos” (adică de Paște) și în sfîrșit „ce obiceiuri are domnul cînd merge la Svîntă” (adică la moaștele Sf. Paraschiva, la 14 octombrie, cînd domnul venea să se închine în fața moaștelor depuse la mănăstirea Trei Ierarhi încă din vremea lui Vasile Lupu). Alte două ceremonii speciale erau destinate alegerii mitropolitului sau unuia din episcopii țării. Toate aceste ceremonii religioase erau însoțite de datini și obiceiuri de mare interes etnografic și folcloric (orații, udatul a doua zi de Paște, vînatul, halcaoa, pehlivanii, muzica, ospețe, ceremonia cafelei etc., etc.).

Alaiuri, nunți, primiri de oaspeți

Un ceremonial aproape identic era respectat și în Țara Românească. El ne este cunoscut prin condica de ceremonial, mai nouă, dar care cuprinde toate manifestările de la Curte, redactată în timpul domniei lui Grigore IV Ghica (1822-1828) și purtînd titlul *Condica de alaiuri și alte orînduiri ce să păzesc la țeremoniile ce să fac de prea înălțații domni ai Valahiei, adunate și întocmite din luminata poruncă a Mării Sale prea înălțatul nostru Grigorie Dimitrie Ghica V[oivod] la anul 1825*. Sînt amintite aici toate ceremonii-

ile obișnuite și extraordinare ale vieții de Curte din Bucu-rești: alaiurile de intrare a domnilor în capitala țării pentru primirea solilor străini și a consuliilor acreditați la Bucu-rești, ceremoniile prilejuite de nunțile, înmormintările și botezurile de la Curte și ale membrilor familiilor boierești încuscrute, înscăunarea fețelor bisericesti, alaiurile și ceremoniile religioase de la Crăciun, Anul Nou, Bobotează, Paște sau de hramul diferitelor mănăstiri și biserici, vizitele domnului la diferite lăcașuri, strămutarea de moaște și icoane, primirea patriarhilor din Răsărit, scoaterea cailor din grajdurile domnești la „cîair” ș.a.

Cel mai însemnat dintre alaiuri era, desigur, acela al intrării domnului în Bucu-rești, la înscăunarea lui. Primul cunoscut, al lui Alexandru Ipsilanti, s-a petrecut la 3 februarie 1775, și a fost compus din toate breslele ostășești și spătărești (în frunte cu căpitani, ceașii, polcovnici, cu steagurile lor), apoi zapcii de Divan, breslele portăriei și ale armășiei, steagurile domnești, trîmbișaii, dregătorii mărunți, beizadelele, demnitarii Porții în frunte cu skemni-agasi, fustașii, ciohodarii, tufecii, toți înconjurînd pe domn, care era încadrat de spătar purtînd sabia și topuzul și de vîtaful de Divan „cu săgeata și cucura” și se încheia cu copiii de casă, marele cămăraș, ispravnicul de Curte, servitorii domnului și meterhaneaua. Alaiul doamnei era precedat de seimenii, lefegii cu armași și căpitani, vornicul de harem, dregătorii mărunți, „nemții de poartă”, după care veneau careta doamnei trasă de 6 telegari cu 10 ciohodari de amîndouă părțile, careta domnițelor, pîzită de cîte alți 6 ciohodari și caretele cucoanelor mari, după treapta boieriei soților lor.

Mihail Suțu era foarte grăjulu cu protocolul propriei persoane, avînd o specială

„orinduală a alaiului la eșirea domniei” în diferite vizite la mănăstiri sau în alte locuri, sau cînd părăsea Capitala pentru o deplasare mai lungă. În primul caz, domnul trebuia să fie însoțit de toate cătanele de țară, de breasla agiască, cea spătărească, portărească și armășească, de beizadele, flancate de ciohodari, de satirgii, copii de casă și mici dregători funcționali (căfegi-bașa, tutungi-bașa, șerbecciu și caftangiu-bașa etc.); în al doilea caz, cortegiul avea în frunte pe marele agă, cu marele portar și marele armaș, copiii domnești, logofeți, comișei, călărași, odobași, beizadelele cu ciohodari, fustași, satirgii și boiernașii cu rosturile cuvenite.

Pentru familia domnească erau prevăzute și alte ceremonii. Așa era „alaiul prea iubitei Doamnei Domniei mele afară la Izvorul Tămăduirii” (100 seimeni călări și înarmați, 6 postelnici, ceașui, 50 de „nemți din poartă”, 10 fustași, 8 căpitani, 10 ciohodari străjuind careta doamnei), apoi „alaiul măriei lor beizadelelor”, care era precedat de poterași, seimeni bulucbași, tretipostelnici, polcovnici, căpitani, ciohodari, tufeci, delii și „vătavu al măriei lor beizadelelor”.

În cazul nunților în familia domnească, avem descrisă pe aceea a domniței Zamfira, fiica lui Nicolae vodă Caragea, care a fost trimisă cu alai la Istanbul pentru oficierea căsătoriei ei cu beizadeaua, Ioan Alexandru Mavrocordat, în noiembrie 1782. La ieșirea din București, cortegiul era deschis de vinătorii și trimbișașii agieși, și spătărești, de seimeni, postelnice, ceașui, iuzbașa, mehter bașa cu „toată taifaoa lor cîntînd”, trimbișașii domnești și muzicanți nemți, careta domniței fiind escortată de cîte patru ciohodari, și „toți lăutarii cîntînd după obicei”.

Pentru nunta surorii sale Ecaterina cu visterul moldovean Sandu Sturdza, cele-

samur pe care însă îl ținea în mină, nu pe cap.

După ce a sărutat mina domnului s-a coborît în curte și chiar de la scara Palatului a încălecat pe un cal domnesc, avînd în urma sa mai mulți ciohodari, comișei, și salahori ai grajdului domnesc, toți călări.

Și întocmindu-să alaiul de acolo, s-au așăzat toți armășarii și caii și telegarii, după osebîtă foale ce s-au făcut, orînduindu-să și zapcii, pentru a să păzi nizamul.

Și încălicînd dumnealui vel comis pă tamblabașa, au plecat trecînd pe la ferestrele Mării Sale, cu cuvîncioase plecaciuni, plecîndu-și capul și scoțîndu-și ișlicul.

Iar după ce au ajuns la orînduitul loc al ceairlicului, descălecînd la cortul ce-l pusăse deosebit pentru dumnealui, au mers acolo toți boierii de l-au heretisit, carii s-au și pofțit să prânzească împreună cu toții acolo, avînd zaiafet în zioa aceea.

Și pentru aceasta, țărmonie i s-au dat dumnealui vel comis și darul de la Măria Sa vodă, un postav și taleri cinci sute. Iar altora și mai mult, după ipolipsis ce au avut, li s-au dat”.

Alaiul cu care a ieșit luminata doamnă a Mării Sale Mihai vodă Suțul afară, de Izvorul Tămăduirii

În biserica ctitorită de domnitorul Mavrogheni, numită și Izvorul Tămăduirii, de la Șosea, în fiecare an, în prima vineri după Paște, se făcea mare slujbă religioasă, la care veneau foarte mulți locuitori din oraș. Tradiția cerea ca la această slujbă să participe și soția domnitorului și numeroase soții ale marilor boieri, acestea alcătuiind suita doamnei.

O astfel de suită s-a organizat atunci cînd doamna Sevastia, soția lui Mihai Suțul, a participat la această ceremonie, atît la ducere cît și la întoarcere suita sa fiind compusă din:

„50 seimeni polcovnicești călări și înarmați; 50 seimeni bulucbășești călări și înarmați; 6 postelnice cu capote și cu tacim curat; ceașul spătăresc, cu ceașul agiesc; bulucbașa, cu polcovnicul de seimeni; vtori portar, cu plocovnicul de țîrg; vornicu de harem, cu cel căpitan de dorobanți; 50 nemți din poartă, pă jos; 12 fustași cu darde și cu iuzbașa lor; 8 căpitani, patru ai seimenilor spătărești și patru agiești, înarmați și cu zardavele pe cap; 10 ciohodari, pe lîngă carita gospod; și celelalte carite următoare”.

Alaiul cu care merg luminatele beizadele la dumnealor consului de-i heretisesec

„Voind luminatele beizadele să meargă la vreunul din dumnealor consuli, spre heretismos, pentru ziua Sfintei Nașteri, sau a Sfintei Învierii, a doua zi sau a treia zi, ori pentru ziua înpăratului [țării respective], sau a consului, mai întîi înștiințează iuzbașa al Divanului, prin fustaș, pă dumnealui consului că este să vie luminăția lor beizadelele spre heretismos. Apoi merg luminățiile lor la dumnealui consului cu alaiul de mai jos arătat:

Deli-bașa și tufecci-bașa, cu treizeci neferi ai lor, pă jos, înaintea caritei. Doi alai ceașui, asemenea. Carita domnească cu șase telegari, cu vizitii în uniformă. Baș ciohodar al luminățiilor sale cu șase ciohodari de-o parte a caritei și chehaiaoa de ciohodari cu alți șase ciohodari de altă parte.

Cu acest alai mergînd luminăția lor beizadelele la dumnealui consuli, li să face despre partea dumisale cuvîncioasa cinste și la plecare înparte prin omul luminățiilor sale și bacșis la oamenii casii dumnealui consului”.

brată la București în ziua de 5 iulie 1793, Alexandru vodă Moruzi a rînduit epistai la 30 iunie un număr însemnat de boieri, iar după săvîrșirea ceremoniei, în seara de 5 iulie a urmat un inare ospăț la Curte, unde au fost poțfii toți marii boieri din Divan.

Printr-o mare favoare, la 28 ianuarie 1795, Alexandru Moruzi a acceptat celebrarea căsătoriei a două odrasle din protipendadă la Curtea domnească, anume a lui Scarlat, fiul marelui vornic Radu Slătineanu, cu Ecaterina, fiica marelui vistier Constantin Filipescu. Mirele a fost escortat la Curte cu un alai alcătuit din 40 seimeni, 6 căpitani agieși și 6 spătarești, 6 postelnici, 6 ciohodari, 10 cai domnești pentru mire și alți feciori de boieri, precum și de trîmbițași și lăutari. La rîndul său, mireasa a fost însoțită de 20 „nemți din poartă, 4 ciohodari și carita domnească cu șase telegari”. Perechea s-a înfățișat separat domnului și doamnei la Spătarie, iar nunta s-a oficiat la biserica domnească, nuni fiind chiar voievodul și soția sa, iar după prezentarea din nou la Curte, ospățul a avut loc în casa ginerelui, unde au participat beizadelele.

Și în Țara Românească se organizau fastuoase ceremonii la primirea oaspeților străini, mai cu seamă a ambasadorilor în trecere spre înalta Poartă. Astfel, pentru prezentarea scrisorilor de acreditare ale celui de al doilea consul rus numit la București, Ivan Ivanovici Severin, la 14 februarie 1783, s-a alcătuit un alai condus de polcovnicul de tîrg cu 50 de cazaci, vel căpitantul de dorobanți cu 50 de dorobanți, patru postelnici, comisi, ceașui de aprozi, careta cu 6 telegari escortată de 10 ciohodari și „altă caretă cu doi telegari pentru dragoman”. Ceremonia s-a repetat la 16 octombrie 1783 și pentru agentul austriac în principate, Stephan Ignaz Raicevich, cu aceeași pompă.

„Orînduiala și obiceiurile politicești”

Pentru o codificare strictă a etichetei și ceremonialului de Curte, precum și într-un scov cultural mai larg, vizînd mai buna cunoaștere a istoriei și geografiei patriei, Alex. Ipsilanti, în a doua sa domnie în Țara Românească (august 1796-noiembrie 1797), a înființat o nouă instituție numită chiar *Logofetea de obiceiuri* și al cărei titular a devenit și membru al Divanului. „Văzînd la orînduiala și obiceiurile politicești o nestatornicie — se spunea în hrîsovlul dat de domn în 20 iulie 1797 —, pricinuînd dintr-aceasta o defăimare țarei și stăpînirii ei și socotînd mijlocul cel cuviincios de a se pune și aceasta la îndreptare, am găsit că este de mare trebuință și folos a avea țara o *Canțelarie* sau *cămară osebîită*, adunătoare de toate obiceiurile și orînduielele politicești și de privilegiurile pămîntului acesta, cîte mai jos le vom numi, în care să se scrie toate după rînduiala lor, ca să fie cunoscute și ca să se păzească dea purure și în toată vremea cu cuviință și statornicie... de aceea dar, socotit-am domnia mea pentru îmbunătățirea și deplinirea țării să întocmim acest bine într-însa și într-adîns pentru aceasta am așezat *Logofetă mare de obiceiuri* sau *Rednic* și sub dînsul al II și al III și al IV logofetei mici, ca prin îngrijirea, nevoînța și statornicia numiților, să se scrie istoria, orînduiala politicească și dregătoriile țării noastre ce-i de Dumnezeu pázite... Și Rednicul avînd rînd după vel Logofetă de Țara de Jos și tîind toiaș să șează împreună cu ceilalți boieri ai Domniei mele la domnescul nostru Divan și la celelalte adunări și să judece împreună cu ceilalți. Și cînd se face înălțare în dregătorii, sau se dau boierii și se săvîrșesc alte obiceiuri i termonii, atît politicești cît și biseri-

cești, să se afle față pentru îndreptare și povăț, în ce chip se cuvine a se face după obișnuita lor orînduială”.

După ce i se fixa leașa titularului, în hrîsovlul se precizau atribuțiile pe 5 secțiuni sau „capete”: „1. *Istoria domnilor Valahiei*, adecă să se facă adunare de toate letopisețele ce s-au scris după vremi de oameni cu știință, pentru oblăduirea țării, cu schimbările și prefacerile ei, împreună și cronologia domnilor și ocîrmuitorilor, pe scurt; 2. *În Gheografia țarei*: cum se hotărăște cu cele de afară ale ei, adecă cu Prea Puternica Împărăție și cu pămînt străin, precum hotărnicia țarei despre partea Banatului și cu Transilvania, ce s-au făcut prin oameni împărătești la 1792 după pacea de la Sistov... și hotărnicia hasurilor a trei cetăți (Turnu, Giurgiu, Brăila)... și privilegiurile țarei i hatîșerifulile ce s-au dat după vremi...”; acestea toate „să se scrie în condicile acestei canțelarii”; „3. În cele ce se cuvin la domni, de la începutul domniei pînă la sfîrșit, adică vînzarea domniei la Țarigrad pînă să așează pe scaunul domniei, teremoniile ce se obicinuiesc a se face mai des sau mai rar, precum alaiuri, serbări, felurimile ieșiri ale domnilor din Curtea domnească afară, cununii, botezuri domnești, întîmpinări de soli și de musafiri; 4. În bisericeasca orînduială și aceasta în două: în deobște cum se urmează parisiile [ceremoniile] bisericești... Cele de cuviință a fiestecăruia din cei de cinul bisericesc și cum se face așezare de mitropolit, de episcop, de egumeni pe la mănăstiri mari și mici. Să fie scrise toate acestea la această canțelarie... și cînd se fac, să se afle...”; „rednicul de față, spre a arăta orînduiala lor; 5. În orînduiala politicească și aceasta în două: în de obște, pentru care se co-prinde în parisiile domnești? Și în parte, care sînt boieriiile și veniturile lor... adecă meseriile tuturor dregătorilor

mari și mici, veniturile lor și datoria ce are fieștecare a săvîrși. Toate acestea să fie trecute în condica de obiceiuri, și această canțelarie, cînd se înalță cineva și la vreo boierie, să fie datoare să dea la cel ce la boierie însemnare în scris, care să copindă orînduiala acei boierimi și datoria ce are a urma, cum și havaierurile sau bacșipurile ce este orînduit a da acea boierie la îmbrăcatul caftanului vericui... și de la această canțelarie să se facă arătare fieștecărui dregător orînduita leafă, împreună cu cealaltă orînduială, de urmarea datorii și a slujbei lui".

Hfisovul a fost scris de Constantin „logofeul de obiceiuri", semnat de domn și de întregul Divan, printre membrii acestuia figurînd și Isaac Ralet, primul deținător al titlului de „vel logofăt al obiceiurilor" sau, în alți termeni, „mare maestru de ceremonii", demnitar înțîlnit la toate curțile imperiale, regale sau princiare europene ale vremii. Se poate deci afirma că prin înființarea acestei dregătorii și prin funcțiile ce le îndeplinea, Țara Românească făcea un nou pas pe calea afirmării ei ca principat autonom, cu un trecut bine definit istoricește și cu o etichetă de Curte ce trebuia respectată atît de localnici cît și de străini. În Moldova s-a procedat la fel în timpul domniei lui Al. Callimachi (1795-1799), cînd s-a înființat instituția Logofetei de obiceiuri.

Dacă comparăm ceremonialul de Curte din Moldova cu cel din Țara Românească constatăm că el este aproape identic. Aceste norme tradiționale de ceremonial — cu inerente modernizări — au rămas valabile pînă în vremea Unirii Principatelor sub Al. I Cuza, care a adoptat protocolul folosit la curtea lui Napoleon III, numind ca mareșal al Curții domnești pe generalul Theodor Cazimir.■

(Va urma)

Alaiul cu care merge boierul ce să va orîndui de Măria Sa vodă de heretisește despre partea Mării Sale, pã dumnealor consuli

„Voiind Măria Sa vodă să trimită vreun boier despre partea Mării Sale ca să heretisească pã vreunul din dumnealor consuli, pentru zioa Sfintei Nașteri, sau a Sfintei Învieri, a doua zi sau a treia zi, ori pentru zioa Împăratului, sau a consulului, poruncește boierului ce-l va găsi cu cale (sau obicinuit însă mai de multe ori a să trimită, ori dumnealui vel cămăraș, sau dumnealui vel comis, ori siclițarul Mării Sale, de au cîn dînt-ale patrii simandicon) să meargă să săvîrșească heretismosul.

Și iuzbașa al Divanului, prin fustași, înștiințează pã dumnealui consulul că este să vie boierul despre partea Mării Sale, spre heretismos.

Apoi luînd luminatul boier taleri 150 de la domneasca vîstierie pentru bacșîș, merge la dumnealui consulul cu alaiu de mai jos arătat.

Doi buluc-bași ai ogeacurilor cu oamenii lor, pã jos, înaintea carității. Carita cu doi telegari. Trei ciohodari de-o parte a carității și trei de alta.

Cu acest alai mergînd orînduitul boier la dumnealui consulul, i să face despre partea dumnealui consulului cuviincioasa cinste. Și la întoarcere înparte orînduitul boier, prin omul dumisale, și bacșîș la oamenii casii dumnealui consulului".

Orînduiala cu care se petrece la groapă vreun mare boier ce Va muri

„Murind vreun boier din cei dîntii, ce să zice protipendadă, după ce i să face toată gătirea cea trebuincioasă după orînduială, apoi merge acasă la mort dumnealor boierii cei mari cu părintele mitropolitul și cu părinții episcopi și alți arhieriei și preoți, unde acolo merge și tagma hătmanii, agii, a spătării și starostea de negustori cu alți neguțătorii din toate breslele. Și la vreme cuviincioasă dîndu-să molifta cea obișnuită de către presfinția sa părintele mitropolitul, îl pun în coșciug, căpitani cei mici spătărești, și puindu-l pã pat, [dispozitivul pentru transportul sicriului] îl duc la biserică cu orînduiala dă mai jos arătată:

Aprozii hătmanești, cu zapcii Divanului, rînduri pe de amîndouă părțile; slujitorimea agiască, cu zapcii lor, asemenea; slujitorimea spătărească, cu zapcii lor, asemenea; starostea cu neguțătorii; dumnealor veliții boierii și alții de al doilea și al treilea stare; preoți, arhieriei, episcopi și preasfinția sa părintele mitropolitul, cu pateriță; dascăli cîntăreți, cîntînd după orînduială; doi căpitani în uniforma lor ducînd capacul; mortul purtat de patru căpitani în uniformă, flancați de cîte alți doi căpitani ducînd sfesnicile; rudeniile mortului mergînd în urmă după mort.

Cu această orînduială de alai ducîndu-l pã mort pînă la biserică unde va fi să-l îngroape. Și așezîndu-l dinaintea bisericii vine în urmă Măria Sa vodă, cu carita sau călare, cu alai tacîmul Curții, adică agiile cele mari cu delii și tufecii, baș-ciohodar cu chehaiaoa și ciohodarii săi, iuzbașa al Divanului cu fustașii săi, toți pã jos, mergînd la orînduiala sa fieșcare, și în rînd pã amîndouă părțile.

Și dîndu-să jos la cortul ce este gătît mai dinainte, supt care să află așezat și jeț pentru Măria Sa, să începe numaidecît slujba pogribanii și săvîrșindu-să ia părintele mitropolitul icoana după pieptul mortului și țînd-o în mină merge Măria Sa vodă de o sărută, sărutînd și dreapta preasfinții sale. Și apoi Măria Sa să întoarcă înapoi, iar pã mort îl îngroapă" ■

TÎRGURI, ORAȘE ȘI CETĂȚI DINTRE PRUT ȘI NISTRU (IV)

CONSTANTIN C. GIURESCU

M ai există însă și o altă serie de portulane și hărți care notează Licostomo de două ori, o dată în Delta și a doua oară pe malul stîng, basarabean; există de asemenea cîteva portulane — puține la număr — care au Licostomo numai pe malul stîng¹. Din prima categorie a acestei serii fac parte, de pildă, cele patru portulane ale lui Pietro Vesconte, din 1311, 1313, 1318 și iar 1318 și portulanul lui Sanudo, din 1320; din cea de a doua categorie portulanul lui Dulcert (1339) și acel al lui Soleri (secolul al XIV-lea). Cum se explică această mențiune simultană, acest dublet toponimic, fără vreun adjectiv care să le diferențieze cronologic. Credem că în felul următor: cetatea bizantină, apoi genoveză, era situată pe grindul din Delta, dominînd toate regiunile înconjurătoare și neapus inundațiilor. Aci s-a clădit fortăreața, din piatră, precum și așezarea civilă sau casele orașenilor, cu magaziiile și șurile respective. Cînd, prin venirea negustorilor italieni Licostomo a început să ia, spre finele secolului al XIII-lea, o dezvoltare mai mare, să înflorească, să devină punctul de plecare a unor caravane care se îndreptau spre miazănoapte, cînd importul și exportul au luat amploare, s-a simțit nevoia să se mărească așezarea, construindu-se magazine, saivane de vite, adăposturi

pentru paznici și chiar case de locuit pe malul din față. Mărfurile care se importau, în general, de volum mic și valoare mare — postav apusean, țesături orientale, mirodenii, fructe sudice — se puteau păstra ușor în așezarea de pe grind; tot așa, unele mărfuri de export ca pește sărat, mierea și ceara, robii; altele însă ca grînele, care proveneau în special din hînterlandul nordic, era mai greu să fie aduse întii în magazinele de pe grind și apoi încărcate iar în vasele de export; se scumpea, prețul, dat fiind că aveau volum mare, în raport cu valoarea. Ele se păstrau deci în magazinele construite în acest scop pe malul stîng, în față, în raza vizuală a apărătorilor cetății care puteau ușor interveni, în caz de nevoie. De la o vreme, au început să se depoziteze aci și alte mărfuri de export ca pieile de vită, lîna etc. Numărul magaziiilor și caselor de locuit s-a mărit, formîndu-se o adevărată așezare portuară care nu era însă decît prelungirea celei vechi, din insulă. Sediul administrației civile și al garnizoanei a rămas în insulă, la adăpostul cetății sau fortăreții, unde, în vreme de primejdie, se refugiau și orașenii. În felul acesta s-a alcătuit noua Chilia, în fața celei vechi. De aceea găsim în unele portulane și hărți, chiar din prima jumătate a secolului al XIV-lea, menționat de două ori Licostomo: o dată în Delta, pe grindul de pe malul drept, și a doua oară în față, pe malul stîng. Așa se explică și de ce unele portulane nu menționează decît așeza-

rea de pe malul stîng: aci trăgeau navele deșarte care veneau să încarce grînele, aci erau schelele numite, într-un raport venețian din 1359, "caricatoria frumenti". Adăugăm că, în unele portulane și hărți, cum e, de pildă, acela al lui Sanudo, numele Vicinei e scris, pentru motive de spațiu grafic, pe malul stîng al Dunării, deși localitatea se afla pe malul drept. Același poate fi și cazul Chilie. S-a susținut că „nici o urmă de cetate nu se vede nicăieri la Chilia Veche”. Totuși, aceste urme au existat pînă tîrziu, în secolul al XIX-lea. Ruinele Licostomului, refăcut în 1484, din ordinul lui Baiazid, erau vizibile în 1828-1832 cînd s-a ridicat planul Dobrogei, Munteniei și Moldovei de regimentul de geodezie rus. În harta apărută în 1835, rezultat al acestei operații, găsim, în dreptul Chilie vechi, două notațiuni: „Kr. star, Kizia”, adică „cetatea (sau fortăreața) Chilia Veche” și imediat la sud de aceasta, „razvalini Kilin”, adică „ruinele Chilie”, ocupînd o suprafață apreciabilă. Constantin Hurmuzaki, în 1857, afirmă la rîndul său că ruinele vechii cetăți „se află înăuntrul Deltei”. Învățăatul rus F. Brun, în lucrarea sa despre așezările italiene de pe țărmul de nord al Mării Negre, apărută în 1866, se ocupă și de „Chilia sau Licostomo ale cărei ruine se văd în fața orașului de azi Chilia nouă”. În sfîrșit, în ghidul Joanne, tot din 1866, citim: „Kilia, en face, dans l'île Leti et par conséquent dans le delta danubien, sont les ruines du vieux chateau moldave Kilia qui au XV-e siècle

¹ Continuăm prezentarea vocilor privind orașele dintre Prut și Nistru, din cartea *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*, apărută în anul 1967, la Editura Academiei în condiții pe care le-am înfățișat în numărul 4/1992 al revistei.

commandait le Danube". [Chilia, în față, în insula Leti și prin urmare în delta dunăreană, sînt ruinele vechiului castel moldav Chilia care în sec. XV controla Dunărea]. Săpături arheologice, neapărat necesare, vor da la iveală — sîntem convinși — temelile vechii cetăți, ridicată de bizantini și stăpînită apoi de genovezi, munteni și moldoveni.

Cîtă vreme cetatea a fost stăpînită de bizantini și genovezi — puteri maritime dispunînd de flote puternice — așezarea ei într-o insulă a Deltei constituia un avantaj. Cînd însă ea a ajuns, în 1465, în posesia Moldovei lui Ștefan cel Mare, putere continentală, formînd o extremitate a ei spre miazăzi, dincolo de Dunăre, atunci aceeași așezare a constituit un dezavantaj. De aceea se hotărîște Ștefan să ridice o nouă cetate, pe malul stîng, în fața celei vechi și folosindu-se probabil de materialul acesteia. Faptul s-a petrecut în 1479, într-un răstimp foarte scurt, în timpul verii, la construcție participînd, potrivit cronicii, „opt sute de zidari și șeptesprezece mii de ajutoare”. Cu zidirea noii cetăți de pe malul stîng s-a dat o lovitură puternică așezării de pe insulă; ea a început să decadă, transformîndu-se acuma ea într-o anexă a celei din față, invers de cum fusese pînă atunci.

Împrejurările în care „castelul” de la Chilia a devenit posesiunea patriarhală, așa cum apare în lista din 1318-1323 amintită mai sus, nu ne sînt cunoscute. Poate că punctul de plecare al

acestui transfer politic s-a fi fost exilul patriarhului Iosif, de după 1274. Nu sîntem întru totul siguri asupra începuturilor coloniei genoveze de aici. Desigur că negustorii de acest neam s-au stabilit la Chilia încă din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, așa cum s-au stabilit și la Cetatea Albă și Vicina. Momentul însă cînd genovezii au pus stăpînire pe cetate e mult mai tîrziu. Probabil că faptul s-a întîmplat înainte de lungul război (1370-1385) dintre Genova și stăpînitorul local Dobrotici care izbutise să-și asigure posesiunea Dobrogei și a tărîmului mării pînă la Mesembria. În 1361, constatăm un „consul” genovez în Chilia; un al doilea în 1381 iar la 2 septembrie 1382 e pomenit Pietro Embrone, consulul „castelului de Licostomo”; cunoaștem, la 1 aprilie 1392, și numele unui grec Antipa, „fost scriitor de scrisori grecești pentru comună în castelul Licostomo”. „Castelul” era încă în stăpînirea genovezilor în 1403. În acest an înlînim nu numai pe un „Nicolae de Fieschi, fost consul de Licostomo” și pe un „Iacob Bontempo fost masariu — înseamnă casier — pentru comună în Licostomo”, mențiuni care nu sînt concludente deoarece amintesc de foști dregători, dar și, la 15 august, o socoteală de 5015 hiperperi și 15 carate „pentru cheltuielile castelului Licostomo” ceea ce e peremptoriu, indicînd prezența și stăpînirea genovezilor asupra numitului castel. De la genovezi, Chilia a trecut în stăpînirea Țării Românești, spre finele anului 1403, după 15 august, sau în 1404, domn

fiind Mircea cel Bătrîn. De la munteni o vor lua apoi moldovenii.

Exportul de grîne prin Chilia, constatat în secolul al XIV-lea, va continua și în secolele următoare. Ni s-a păstrat un act din 1471, august 15, prin care Ștefan cel Mare scutește de vamă pe călugării mănăstirii Pobrata „pentru grîul și mierea ce ei vor vinde la Chilia”. Am arătat mai înainte că mierea era un articol de export și prin Vicina, la finele secolului al XIII-lea.

Pentru negustorii italieni din Chilia și, desigur, și pentru scopuri de propagandă în rîndurile populației ortodoxe, s-a întemeiat aici o mănăstire franciscană. O constatăm documentar în 1345, alături de așezăminte similare în Polonia, la Hotin, Cosmin, Siret, Baia și Cetatea Albă.

Asupra populației Chiliei în secolele XIII-XV sîntem mai puțin informați decît asupra celeia a Cetății Albe. Știm însă că și aici era o lume amestecată: români, greci, armeni și italieni: genovezi și venețieni. Un braț al Dunării și un ostrov în Deltă, din apropierea Chiliei vechi, au păstrat pînă tîrziu amintirea acestora din urmă: o hartă franceză de la finele secolului al XVIII-lea numește acel braț „le Danube Venedikoul”, iar harta rusă din 1835 dă ostrovului numele „Vinitic”. Mai erau apoi, desigur, slavi de tot felul: ruși, bulgari, poate și raguzani. Pe ultimii îi găsim în 1633, ocupîndu-se cu sîraturul și exportatul sturionilor. N-au lipsit în secolele XIII-XIV tătarii; vor fi fost și negustorii evrei, care, ca și armenii, erau prezenți oriunde înflorea negoțul. ■

V-AȚI REÎNNOIȚ ABONAMENTUL?

Este modalitatea cea mai sigură de a primi, lună de lună, publicația dv. preferată de istorie.

O CARTE DE ISTORIE ÎNTR-O REVISTĂ.

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o minunată bibliotecă de istorie.

Vă reamintim: revista noastră se găsește în catalogul presei la poziția 212.

Prin abonament MAGAZIN ISTORIC — vă asigurați, lună de lună, lectura unei cărți de istorie INTERESANTE, PASIONANTE, INSTRUCTIVE.

1949. DIN VREMEA CALVARULUI

Prezentăm, în cele ce urmează (vezi și Magazin istoric, nr. 5, 6/1992) fragmente dintr-un alt document publicat de revista Basarabia, nr. 1/1991 stenograma unei ședințe care a avut loc la prim-secretarul C.C. al P.C. (b) din Moldova, N.G. Coval, la 9 iulie 1949, unde au fost analizate rezultatele acțiunii de deportare a unei părți a populației basarabene.

Conform unei hotărâri a Consiliului de Miniștri a R.S.S.M., din 28 iunie 1949, în noaptea de 5 spre 6 iulie, același an, s-a declanșat acțiunea de deportare a „familiilor de chiaburi [culaci] și a foștilor moșieri și a marilor comercianți”, întocmindu-se liste cu 11 342 familii.

Editorul documentului, candidatul în științe istorice Ion Șișcanu, apreciază că în acea operațiune au fost ridicate cel puțin 10 853 familii, cifra exactă putând fi stabilită abia după consultarea

tuturor surselor documentare, multe dintre ele încă inaccesibile.

Iată, din această stenogramă, informațiile prezentate

de F.I. Kașnikov și T.I. Troian,

imputerniciți cu organizarea deportărilor la Soroca și, respectiv, Orhei.

Deportarea culacilor

Tov. Kașnikov. Impresia de ansamblu e că în sectorul nostru operația s-a desfășurat bine, dar s-au vădit multe scăpări atât în procesul de pregătire cât și pe parcursul desfășurării operației. În total am realizat 90%, n-a putut da de 110 familii, unele s-au ascuns cu o lună și jumătate înainte, majoritatea s-a ascuns chiar în timpul operației. 126 de obiecte au fost eliminate din listă, în majoritatea lor participanți la războiul pentru apărarea Patriei, decorați, în timpul ridicării ne-au prezentat documentele respective. În unele raioane cazurile de acest fel au fost mai multe, în alte raioane — mai puțin. Evidența acestui contingent de oameni este nesatisfăcătoare într-o serie de raioane.

Al doilea moment. Într-o serie de raioane a fost încălcată conspirația și la apropierea mașinilor militare mai mulți oameni știau despre ce e vorba.

Despre activul antrenat. Într-o serie de raioane pregătirea în vederea operației, a fost proastă. Pot cita mai multe exemple în acest sens. Bunăoară, în raionul Tirnova, în calitate de activist, a fost mobilizat un oarecare Culderi, rudele lui urmau să fie strămutate, el a șters-o de la activ, și-a avertizat rudele și

familiile lor s-au ascuns.

Deosebit de prost stau lucrurile în raionul Zgurița. Sub acest aspect activul de aici a fost ales foarte prost. Bunăoară, președinte al unui Soviet sătesc era o oarecare Popovskaia, fratele ei a fost cuzist activ, în prezent e deportat, dar când a aflat că el urmează să fie strămutat, ea a început să plîngă și cu asta a luat sfârșit activitatea ei. A fost mobilizat și un director de școală, ale cărui rude din satul vecin au fost deportate. Cazurile de acest fel sînt numeroase.

Desfășurarea operației s-a complicat prin aceea că, pe de o parte, o serie de oameni ne sînt deosebit de ostili, simțeau că va avea loc această operație, de aceea mulți dintre ei s-au ascuns, deosebit de mulți au dispărut cu o zi înainte. Alt moment, dat fiind că au căzut ploii puternice, într-o serie de locuri transportul auto n-a venit la termenele fixate, și în unele sate din raioanele Drochia, Tirnova, Cotuieni operația a început abia la ora 4-5-6 dimineată. E o oră cînd aproape toată lumea e trează deja. Foarte mulți au fugit. O parte de oameni a dispărut, și nu i-am mai putut găsi. Asta vorbește despre o proastă pregătire a operației. Cel mai nesatisfăcător a fost

organizată în raioanele Zgurița, Otaci și Soroca.

Într-un sat toate familiile urmînd să fie strămutate au fugit în timpul nopții. Înseamnă că au fost avertizați. Un alt exemplu din raionul Soroca. Într-unul din colhozuri erau șase chiaburi, care trebuiau excluși. Președintele comitetului executiv raional a fost însărcinat să pună la punct hotărîrea adunării colhoznicilor. Dar în ziua respectivă s-a așternut pe băut și n-a plecat în sat. A descoperit acest lucru secretarul doi al comitetului raional de partid, care a și organizat adunarea în ajunul operației. După ce adunarea a luat sfârșit, acolo a descins Puzakov, a stat de vorbă cu colhoznicii, o colhoznică i-a spus că pe unii i-au exclus pe drept, dar mai e o parte care trebuie excluși și încă n-au fost excluși. Așa că se mai întîmplă și asemenea lucruri.

În raionul Soroca a avut loc un caz urît — un membru de partid a furat de la un deportat 3 700 de ruble, le-a ascuns în sin, pe drum banii au început să-i curgă și activiștii l-au prins asupra faptelor.

În prezent inventarul avutului pretutindeni e încheiat. Vite, fie că au fost predate colhoznicilor, fie că se află pe loc, contra recipiselor de conservare. De regulă, avutul

este depozitat într-un singur loc. La Drochia nu s-a procedat just, au hotărât să transporte acest avut în centrul raional, pentru a completa mobilierul instituțiilor raionale, când am sosit în satul Glavan, președintele Sovietului sâtesc a început să mi se plîngă că uite n-are nici scaune, nici masă, credea că se va căpătui cu cite ceva pentru Sovietul sâtesc și colhoz, dar toată mobila a fost dusă în centrul raional.

Ce se face cu semănăturile? Sînt puse la evidență. Problema atîrnă în aer, unde exista colhozuri, situația e mai simplă.

De regulă, în majoritatea raioanelor piinea a fost predată către stat; e rău însă, că directorii centrelor de colectare, în virtutea indicațiilor, nu mai primesc piine.

De regulă, chiaburii n-au piine multă, rari dintre ei au pină la două tone, ceilalți au cite 200-300 de kilograme.

În timpul operației au avut loc unele cazuri neplăcute. Date fiind drumurile lunoase după aversele ce-au căzut, într-unul din satele din raionul Zgurița o mașină cu deportați l-a strivit pe un țăran, altul va muri și el, probabil. În satul Cunicea a fost rănit un țăran care nu urma să fie strămutat. Trecea pe lîngă casă, santinelela a crezut că tocmai evadase, a tras fără avertizare. La Cosăuți a fost omorît un chiabur, care a încercat să fugă, a fost rănit, dar trei ore mai tîrziu, a încetat din viață. Un caz neplăcut a avut loc în raionul Cotuieni, în satul Sobari, acolo grupul operativ a sosit la ora cinci și cînd s-a apucat să ridice o familie, s-au adunat vreo 30-40 de evrei; santinelela, în loc să-i roage să se împrăștie, a prins să răcnească, oamenii s-au indignat, el a deschis focul, a început o încălcare; santinelela a fost scoasă din post, adevărul adevăr rămîne însă, că s-au tras focuri de armă. Alte excese neplăcute n-au avut loc.

E foarte greu să spui care e starea de spirit. La Cotuieni s-a zvonit despre război.

De aceea oamenii s-au apucat să care totul de la cooperative. Tot în raionul Cotuieni, cu două zile înainte de operație, s-au strecurat vorbe că va avea loc strămutarea.

Într-o serie, de sate am convocat activul după operație. În prezent oamenii sînt bine dispuși. Firește, mai sînt din cei care se ascund, dar oamenii lucrează deja normal.

Oamenii noștri au fost deocamdată ocupați cu operația, inventarierea avutului, dar în sinul poporului nu s-a desfășurat nici o muncă în aceste două zile. Poporul a fost lăsat de capul lui, de multe ori în cîmp se adunau grupuri de 10-15 oameni și discutau evenimentele din sat.

Situația cu colectivizarea. În acest sens situația e pozitivă în raionul Otaci, comitetul raional de partid a înțeles just problema. Se desfășoară o muncă amplă de organizare a grupurilor de inițiativă. S-a înregistrat un mare aflix de cereri, dar aici s-a căzut în altă extremă. Cînd am sosit eu, secretarul lipsea, era numai ajutorul lui. M-am dat în vorbă cu un imputernicit, acesta îmi spune că au fost depuse atîtea și atîtea cereri, îi zic, cum vine asta, dacă și la ora 12 tot atîtea aveai? Sosește Berechet, el suna secretarul doi de la Sudarca. Berechet îi zice să convoace azi la ora 9 adunarea și să aleagă cîrmuirea colhozului. A pus receptorul. Cum așa, să aleagă cîrmuirea? Acolo au fost depuse 120 de cereri, eu le-am spus să aleagă cîrmuirea. Cum așa? Trebuie convocată fondatorii, colhozul urmează să fie înregistrat, abia după asta se alege cîrmuirea. Dar cine să-și bată capul cu așa mărunțisuri! Am adunat vreo 60-70 de membri ai activului, ne-am sfătuit. M-am uitat la cererile țăranilor, toate erau scrise în ultimele două zile. Țăranii scriu să fie primiți în colhoz după ce vor recolta roada. Am cerut să fie convocat activul, m-am sfătuit cu dișii. Toți înclină să creadă că te-ai mira dacă țăranii vor intra acum în colhoz, ci abia după

recoltare, astfel încît să efectueze semănatul de toamnă împreună. Același tablou e și în satul Copanca — să strîngă roada aparte.

În această privință situația e mai proastă în raioanele Soroca, Drochia, Zgurița, acolo nimeni nici din deget n-a mișcat. Aceeași e situația și în raionul Cotuieni. Nu este folosit timpul pentru a desfășura o muncă pregătitoare și de organizare a maselor în vederea colectivizării.

Sînt de părere că acolo unde țăranii nu vor consimți ca semănăturile să fie colectivizate, colhozurile trebuie organizate la sfîrșitul lui iulie, începutul lui august. Pînă atunci spicoasele vor fi recoltate.

Între timp vom înregistra statutul, vom alege organele de conducere ale colhozurilor, vom proceda la socializarea animalelor de muncă și mijloacelor de producție, le vom transfera la pregătirea solului în vederea semănatului culturilor de toamnă, vor fi recoltate mari suprafețe de porumb, între timp se va termina semănatul, vom putea să-i ajutăm cu animale de tracțiune, iar acum să-i lăsam să se achite cu livrările către stat, să termine treieratul, iar noi să pregătim solul pentru semănatul culturilor de toamnă.

Tov. Troian. În sectorul Orhei operația s-a desfășurat bine în toate raioanele, cu excepția unei greșeli în alegerea oamenilor, e vorba de conducătorul unei mașini, el înșuși urma să fie strămutat.

În ce privește conspirația. Aproape în toate raioanele, cu excepția orașului Orhei, conspirația a fost respectată bine. N-a transpărut nimic. La Orhei a avut loc un caz. Cu vreo două zile înainte de operație dactilografa de la M.S.S. l-a prevenit pe un culac și acesta a fugit. Un alt caz a avut loc la Chiperceni. Soția șefului centrului militar a declarat că i-a spus soția doctorului, iar acela i-a spus soția unuia dintre lucrători de la comitetul raional de partid, care anume n-am mai concretizat. Se presupune că

e vorba de soția primului se-cretar.

La Orhei, au avut loc și asemenea cazuri: când activul și lucrătorii operativi intrau în unele case, locatarii stăteau cu desăgele făcute, erau gata și declarau că nu mai e rost să dea citire hotărârii, întrucât sînt la curent. Așa a fost cazul cu directorul gospodăriei forestiere. A fost un caz cînd a doua zi s-a constatat că circa 70 de familii și-au strîns lucrurile, dar aceste familii nu urmau să fie strămutate. S-a zvonit că vor fi strămutați toți cei care fuseseră dați afară din organizațiile de com-
mert.

Planul a fost realizat cu 88%. L-am sunat pe colonelul Lebedev, mi-a spus că nu dispune de date mai complete. Procentajul mic se explică prin aceea că a trebuit să întorcem 26 de familii ale celor ce-au făcut armata, n-am ridicat 11 familii de colhoznici, 17 chiburi și acolii de-ai lor au fost arestați mai înainte. Cîteva familii și-au părăsit vetrele acum o lună și jumătate-două luni, sînt căutate, numărul lor se ridică la 60 de oameni.

Au fost și cazuri excepționale. Un asemenea caz a avut loc la Telenești: oamenii noștri au venit la o familie, soțul a fugit, soția, culcată pe cuptor, a înșfăcat arma de vîânătoare încărcată și a îndreptat-o spre ostașul nostru. Ostașul a tras și a omorît-o.

Un alt caz a avut loc în raionul Râspopeni. Un călăc a încercat să fugă. A fost rănit și curînd a murit. La Râspopeni s-a răsturnat o mașină, un călăc a fost strivit, soția acestuia a fost rănită.

Un alt caz a fost la Frumosa, raionul Bravicea. Acolo tatăl și fiul au zburcît din casă, au tras două focuri și au dispărut, n-au fost prinși.

S-a întîmplat și un asemenea caz. S-a procedat la curățirea pădurii, în acest timp un cetățean care nu urma să fie ridicat lucra în vie. Nu se știe de ce, ostașul a tras în el și l-a omorît, deși li se dăduse indicații să tragă numai în aer. Cazul dat se cerce-

tează.

Activul a lucrat bine. În nici un raion n-a fost vreun caz ca cineva să se eschiveze. La Orhei au lucrat mai multe femei, circa 10 persoane — comsomoliste, membre de partid, și-au făcut datoria excepțional de bine.

Despre starea de spirit. Trebuie să subliniez că dispoziția oamenilor la țară e mai bună decît la oraș. A doua zi orașul n-a lucrat. Aproape întreaga populație s-a adunat în grupuri de cîte 5-6 oameni, abia spre seară s-au împrăștiat pe la casele lor.

În raioanele Susleni, Chi-pereni, Râspopeni dispoziția e normală. Situația e un pic mai agravată la Telenești și Bravicea. La Bravicea pregătirea în vederea operației a fost mai rea decît în alte raioane și lucrul acesta e, se vede, o urmare a relațiilor nesănătoase între șeful secției de interne și secretarul comitetului raional de partid. Șeful secției de interne de acolo e caracterizat ca un om înfumurat, nu trece pe la comitetul raional, nu-l pune la curent pe secretarul comitetului raional. Incolo a plecat T. Kolotușkin. Și un alt moment care a împiedicat reușita operației. A plouat tare. Militarii n-au ținut seama de o atare eventualitate, au oprit toate mașinile într-un singur loc, în vale. De cum a pornit ploaia, mașinile n-au mai putut ieși din acea vîgăună; după instructaj activiștii au pornit pe jos; la început ostașii și lucrătorii operativi n-au dorit să pornească pe jos, așa că au ajuns în unele sate abia pe la ora 8 dimineața, pe cînd populația se afla deja în cîmp. De aceea în aceste sate, în loc de 31 de familii, au fost ridicate numai 29. În satele în care au sosit pe la ora 3-4 n-au fost ridicați doar unul sau doi oameni. În prima zi din cei 231 de oameni, conform planului, au fost luați 90, la Bravicea 150-160. Celelalte raioane au îndeplinit planul.

În ce privește inventarierea avutului, totul e normal. Tocmai l-am sunat pe președinții

comitetelor executive raionale, mi-au spus că totul e încheiat. Acum repartizează avutul, cel țîrziu luni vom avea la mînă toate proiectele de hotărîri.

Cazuri de sustragere nu s-au înregistrat. În raionul Orhei, un activist care a participat la inventarierea avutului, a ascuns în stufăriș două fețe de pernă. Alte cazuri nu se cunosc.

Dispoziția oamenilor. Colectivizarea se desfășoară bine. La Telenești aproape un sat întreg s-a dat în colhoz — o sută de gospodării. Acolo au fost create șase grupe de inițiativă, cererile vin una după alta. Dar oamenii au și unele momente neclare. Roagă să fie organizat colhozul acum, dar ce vor face cu impozitele, li s-au înmînat deja sarcinile. La Râspopeni e aceeași situație. Au creat două grupuri de inițiativă. Zilele acestea oamenii depun activ cereri.

La Susleni am vorbit cu secretarul, în 4 sate se organizează 4 colhozuri, au creat și aici grupuri de inițiativă, oamenii depun și aici cereri.

În raionul Orhei au fost create 9 grupuri de inițiativă. Dar tovarășii s-au oprit, pentru a se lămuri ce au de făcut cu semănăturile. În toate raioanele oamenii scriu cereri să fie primiți în colhoz ■

În dorința de a veni în sprijinul cititorilor care doresc să-și procure unele numere ale revistei din anii 1991-1992, am înființat la sediul redacției un punct de difuzare.

Mai avem disponibile exemplare din numerele: 2, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12/1991; nr. 1, 3, 4, 5, 6/1992.

Precizăm, totodată, că nu mai expediem prin poștă cititorilor din provincie exemplarele solicitate, întrucît multe colete cerute nu au fost ridicate, redacția suportînd, în acest fel, cheltuieli mari și inutile de expediție.

CITITORII SCRIU ISTORIE

AMINTIREA EROINEI

„Pildă rară a unui cald entuziasm, unit cu cea mai stăruitoare energie, aceea pe care unii au numit-o cu drept cuvânt «Eroina de la Jiu» și-a dat jertfa supremă lipsită de orice trufie, de orice deșartă ambiție, numai din dragostea de a apăra pământul țării noastre cotropit de dușmani...”. Astfel consemna un document de epocă încetarea din viață, la 22 august 1917, a sublocotenentului Ecaterina Teodoroiu, căzută pe cîmpul de bătălie în apriga înfruntare cu inamicii ce cotropise țara.

La 75 ani de la jertfa sa, amintirea eroinei este vie în memoria poporului. O atestă și această scrisoare, venită de pe locurile unde Ecaterina Teodoroiu a căzut secerată de gloanțele dușmane, în clipa cînd își îndemna ostașii la atac: „Înainte băieți, nu vă lăsați, sinteți cu mine...”.

Sînt oficiant sanitar la Dispensarul uman din Fitionești, jud. Vrancea, localitate aflată în apropierea locului unde a căzut la datorie Ecaterina Teodoroiu. Dorind să aflu cît mai multe amănunte despre acest eroic eveniment, săvîrșit pe meleagurile mele, am avut prilejul să stau de vorbă cu cîțiva dintre martorii întîmplărilor petrecute în urmă cu peste șapte decenii. Mărturiile lor — emoționante și pline de căldură — le ofer cititorilor revistei *Magazin istoric*, publicație mult îndrăgită.

Mai întîi, relatarea bătrînului veteran, sergentul *Ion Șt. Tudorică*, din satul Ciorboreni, com. Jiana, jud. Mehedintzi, despre ultimele clipe de viață ale eroinei.

„Eram în compania a 5-a, în plutonul comandat de domnișoara sublocotenent Ecaterina Teodoroiu, din Regimentul 57/58 infanterie. În ziua de 28 iulie 1917, din comuna Comarna, jud. Iași, unde ne aflam, am plecat pe jos spre front. Pînă la Vaslui am mers ziua, iar de la Vaslui numai noaptea, intrucît ne bombarda aviația inamică.

În dimineața zilei de 15 august 1917, am ajuns în comuna Barcea, de lîngă Siret (Tecuci), unde ne-am odihnit. De aici am pornit spre comuna Pufești-Vrancea și, apoi, la 16 august, am intrat pe Valea Carecna, unde

ne-am odihnit mai bine de o jumătate de zi. Spre seară, ne-am reluat marșul și am coborît, pe întuneric, în Valea Zăbrăuți, trecînd prin satul Fitionești, distrus de artileria germană. Am ocupat poziție pe dealul Glodu, la punctul Poienile Popii, unde am schimbat un pluton de vinători de munte și, în aceeași noapte de 16 spre 17 august 1917, am intrat în acțiune. Luptele au fost grele, zi și noapte. Inamicul lumina cîmpul de bătălie cu rachete.

În seara zilei de 20 august 1917, am venit în Fitionești să ne odihnim.

La 22 august 1917, mă aflam la Poienile Popii, într-o mască (groapă) individuală, săpată în fața tranșeei. În spatele meu, în tranșee, se afla domnișoara Ecaterina. Era o ceață ușoară. În fața noastră se afla linia de rețele din sîrmă ghimpată, dincolo de ele un cânton și, în partea cealaltă, erau rețelele și tranșeele germanilor.

Pe la ora 10 dimineața, domnișoara sublocotenent a observat că un pluton inamic venise și să taie rețelele de sîrmă de la noi. Domnișoara mi-a ordonat să vin în tranșee și să trecă ea la mitralieră. A tras asupra inamicului trei benzi de mitralieră. Apoi s-a ridicat, să vină spre noi și în acel moment a fost lovită în piept de un glonte inamic și a căzut în tranșee

lîngă mine. Cu voce stinsă mi-a cerut apă. I-am dat bidonul de a băut. Apoi au venit brancardierii și au luat-o pe targă, ducînd-o la punctul sanitar. Pînă să vină brancardierii, domnișoara sublocotenent m-a rugat să-i iau ceasul de la mină, însă i-am răspuns că nu se cade să fac asta.

În aceeași zi, pe la două după-amiaza, au venit avioane germane și au aruncat bombe peste tranșeele noastre. Trăgeau, totodată, și cu artilerie. O schijă de obuz mi-a turtit casca, iar dunga acesteia mi-a intrat pe sub piele, umplîndu-mă de sînge. Am fost dus și eu la punctul sanitar, apoi la spitalul «Sf. Spiridon» din Iași, unde am stat trei luni de zile”.

După mărturiile celor care s-au aflat în preajma eroinei în ultimele sale clipe, ea a fost transportată, în stare gravă, cu targă, pînă la cîntonul din Valea Glodu, unde se afla postul sanitar și comandamentul trupelor. S-a stins pe drum și a fost îngropată apoi într-un loc de pe partea stîngă a apei Glodu. Acolo se mai afla un mormînt proaspăt, al căpitanului Dumitru Mărjan, căzut la datorie la 21 august 1917. (Vezi și *Magazin istoric*, nr. 9/1979.)

În 1921, un comitet de femei din Gorj a luat inițiativa strămutării rămășițelor pămîntesti ale eroinei din Vrancea, unde căzuse, la Tirgu Jiu, pe meleagurile sale natale. În acest scop, Ministerul de război a dispus ca o formație ostășească din garnizoana Focșani să însoțească sicriul cu osemintele eroinei. La 3 iunie 1921, au sosit în satul Fitionești un grup de ostași din Regimentul 10 infanterie, conduși de sergentul Gheorghe Patrașcan, din partea locului, și alții de la Regimentul 16 obuziere (călăreți, trompeți), avînd cu ei și un afet de tun. Un martor al acelor momente, *Zaharia Popa*, din Fitionești, care atunci avea 19 ani, mi-a povestit următoarele: „Simbătă 4 iunie, a fost organizată depasarea pe Valea Glodu la mormîntul Ecaterinei Teodoroiu. Cum mormîntul se afla pe pămîntul familiei noastre, am fost desemnat ca să călăuzesc, călare, întreg convoiul.

Era o zi mohorîtă. Din centrul comunei Fitionești, coloana a pornit în sunetele trompetelor. De-a lungul drumului, apoi prin pădure, prin finețe, se aduna într-una mulțime de oameni. Veniseră din toate satele din jur, atît de mulți, că Valea Glodului era o mare de oameni.

Drumul de întoarcere a fost anevoios, deoarece între timp plouase și caili se potecneau în glodul de pe cărări. Ajunși în Fitionești, sicriul a fost depus în biserica satului. A fost rînduit un serviciu de gardă pe tot timpul nopții.

Duminică 5 iunie, după o ceremonie religioasă, sicriul a fost așezat pe afetul de tun și, în sunetul trompetelor, coloana a pornit spre Panciu, prin comunele Fitionești, Holbănești, Mănăstioara. Pe tot parcursul se aflau locuitorii satelor care, cu buchete de flori în mîini, petreceau coloana cu sicriul eroinei. Elevii școlii din Fitionești, încononați pe lingă tun, cîntau

Imnul eroilor.

Locul unde a fost înmormîntată eroina a fost și este cîstît de locuitorii din Fitionești și împrejurimi. În vara anului 1983, cu contribuția a numeroși locuitori ai comunei, a cadrelor didactice și a elevilor a fost construit un mic monument din beton, care a fost dezvelit la 30 octombrie 1983.

Am scris toate acestea în special pentru că revista dv. se bucură de o largă audiență în rîndul tinerelor generații de cititori și doresc ca, prin intermediul dv., să contribui și eu la cunoașterea de către tineretul patriei a jertfelor celor ce au luptat pentru libertatea noastră și la cinstirea lor cu tot ce este mai curat și frumos. ■

Gheorghe Gh. PATRAȘCANU,
comuna Fitionești,
jud. Vrancea

COPERTELE

① ④ Cîntat de poeți, imortalizat de pictori, proslăvit de cavaleri de-a lungul vremilor, eternul feminin a fost, dintotdeauna, un alt nume al Frumuseții. „Frumoasa mea stăpînă,/ cînd ochii-ți plîmbi, în ei vîd o lumină/ ce drumul către ceruri mi-l arată...”, scria Petrarca, în urmă cu mai bine de șase secole, în plin ev mediu... masculin; în imagini, două fumuseți din alte timpuri: **coperta 1** — Lucrezia Paniciatichi (sec. XVII), tablou de A. Bronzino (Galeriile Uffizi din Florența); **coperta 4** — Diana de Poitiers (sec. XVI), pictură de François Clouet (National Gallery; Washington D.C.) (**Evl mediu masculin**, p. 15)

② Iconostasul catedralei Trinității (sec. XV-XVII), din complexul Serghievo (**Lavra Sfintei Treimi din Serghievo**, p. 55)

③ Miniaturi, realizate de un important artist român al desenului din veacul fanariot — Năstase Negrule, **Alexandria**, 1790 (**De la condica de reguli — la maestrul de ceremonii**, p. 19)

PLANSELE

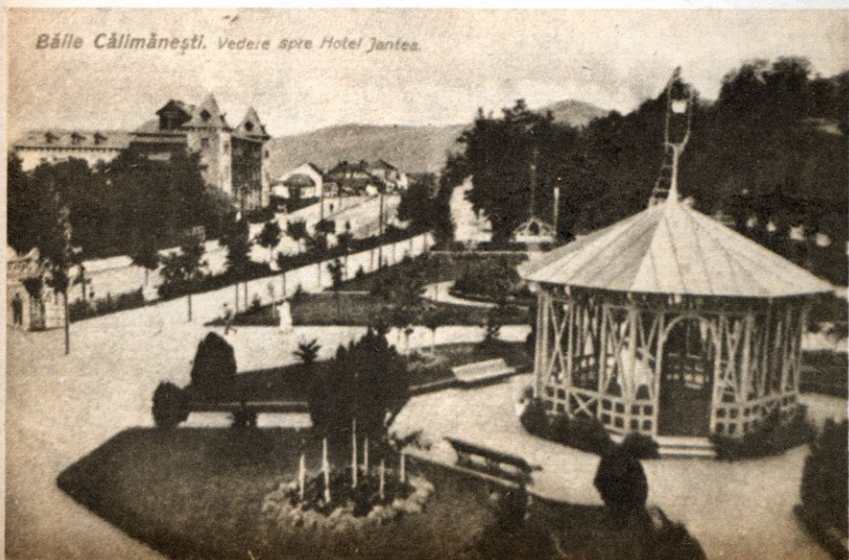
① ② ③ ④ Imagini de la începutul veacului nostru din stațiuni de odihnă românești; cărți poștale — rarități documentare — păstrate la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române.

① Călimănești-Căciulata; ② La mare: băile Movila (sus), Techirghiol (jos); ③ Tot Techirghiol (sus) și plaja de la Constanța (jos); ④ Clipe de recreere la Borsec (sus) și Ocnele Mari-Vilcea (jos)

Călimănești Sursa-Căciulata

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

Băile Călimănești. Vedere spre Hotel Jantea.

Nov 13

Salutari din Teohoghiel

Techirghiol-Eforie

Piaja 2003

Piaja și Umbrarele

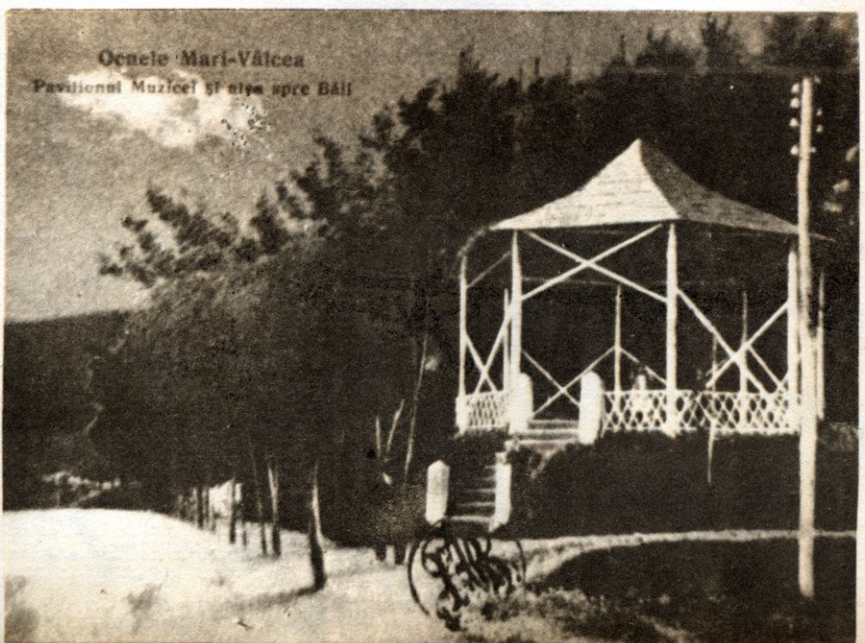
Constanța

Borsec

Ocnele Mari-Vâlcea
Pavilionul Muzicii și stupa spre Băii

Ecouri la „Cazul” Pătrășcanu

EDUARD MEZINCESCU

În numărul trecut al revistei noastre, am oprit desfășurarea investigației personale, numărând multe mii de pagini în peste 35 ani de cercetări, a domnului dr. Eduard Mezincescu, privind culisele procesului Pătrășcanu, la ziua de 19 ianuarie 1949, într-o casuță de pe malul lacului Snagov. Să urmărim în continuare calvarul familiei Lucrețiu Pătrășcanu.

LACUNĂ PROCEDURALĂ SAU... LEGALITATE SOCIALISTĂ?!

La 19 ianuarie 1949 și-au făcut apariția Pantiușa — pare-se, deja generalul de securitate Gh. Pintilie — însoțit de Bucicov, șeful gărzii personale a lui Gheorghiu-Dej. Zărindu-i prin fereastră, Lucrețiu Pătrășcanu a intrat în panică, a zăvorât și a baricadat ușile de intrare în casă. După încercări zadarnice de a-l determina să-i lase înăuntru, Pantiușa i-a comunicat că a primit dispoziții din partea conducerii P.C.R. să-l transporte la o altă destinație. Pătrășcanu a ripostat că el se afla sechestrat acolo în temeiul unei hotărâri a Biroului Politic al C.C. al P.C.R. — nu știa nimic, probabil, despre emiterea mandatului de arestare cu luni în urmă — și nu va părăsi acel loc de bună voie decât dacă un membru al Biroului Politic va veni să-i aducă la cunoștință schimbarea hotărârii inițiale. Se pare că Pantiușa a fost puțin decumpănit de această rezistență și de argumentele lui Pătrășcanu sau că avea instrucțiuni să nu forțeze lucrurile. A plecat cu însoțitorul său și s-a întors după două ceasuri și jumătate împreună cu Iosif Ranghet, membru supleant al B.P.; acesta a confirmat existența unei hotărâri a Biroului Politic cu privire la transferul său la altă destinație, iar Pătrășcanu a acceptat să se supună.

În intervalul dintre cele două apariții ale zbirilor. Pă-

trășcanu, care în cele aproape patru luni de claustrare forțată în vila de la Snagov scrisese o carte despre împrejurările realizării loviturii de palat și arestării lui Ion Antonescu, intitulată *23 August și după...*, temându-se ca din cuprinsul ei să nu rezulte noi capete de incriminare împotriva lui, a ars manuscrisul filă cu filă, distrugând astfel mărturia neprețuită a unui dintre participanții la acel eveniment istoric, de capitală importanță pentru dezvoltările ulterioare din țara noastră. Din cele relatate de Elena Pătrășcanu, rețin de asemenea că, într-una din zilele precedente evenimentului de mai sus, aflând dintr-o emisiune radio despre reintroducere pedepsei cu moartea — cu efect retroactiv în unele spețe! — soțul ei i-a spus: „Măsură aceasta a fost luată pentru mine...” După cum se știe, așa a și fost.

De la Snagov, Lucrețiu și Elena Pătrășcanu au fost transportați la sediul Securității din Calea Rahovei, unde au fost închiși în celule separate în subteranul sinistrei clădiri. Din acel moment nu s-au mai văzut, deși anchetea lor pare să se fi desfășurat — cel puțin un timp — în paralel; deși, așa cum a aflat ulterior de la avocați, la dosarele spețelor se află și procese-verbale de „confruntare” a celor doi soți. Confruntările aveau loc însă fără ca cei în cauză să fie aduși

împreună în fața anchetatorilor, ci unul cite unul, iar cele spuse sau pretinse a fi spuse de celălalt erau citite de anchetator.

Această informație cu privire la „inovațiile” procedurale ale justiției socialiste mi-a fost confirmată de Harry Brauner și de Lena Constanțe. Elena Pătrășcanu a rămas în continuare să fie anchetată în clădirea Securității din Calea Rahovei, în timp ce Lucrețiu Pătrășcanu a fost transferat la Serviciul Special de Informații (S.S.I.) de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, condus pe atunci de Serghei Nikonov — mai tirziu generalul Sergiu Nicolau. Înainte de începerea anchetei judiciare propriu-zise, Gheorghiu-Dej hotărâse ca arestatul să fie cercetat de acest serviciu, în vederea clarificării conexiunilor sale cu spionajul extern.

Spre deosebire de Pantielei Bondarenco, care nu avea nici un fel de studii, iar în anii de după războiul civil din Rusia dezertase de la Academia Militară „Frunze”, după câteva luni de „eforturi intelectuale”, Serghei Nikonov își începuse cariera de spion sovietic pe vremea când era student la Facultatea de chimie de la Iași. Eliminat din facultate, ca urmare a participării la acțiuni organizate de tineretul comunist, Serghei Nikonov a fost transferat ca agent al spiona-

jului sovietic la Bruxelles, unde a continuat un timp studiile începute la Iași. De la Bruxelles a fost transferat la Marsilia, unde în scurt timp este cooptat în conducerea locală a organizației Partidului Comunist Francez. De aici va fi readus în România, ca un fel de întărire „politică” a partidului comunist, după Congresul al V-lea; de fapt, ca rezident al unei rețele a spionajului sovietic. Scurtă vreme după sosirea în țară, Serghei Nikonov cade însă într-o capcană a contraspionajului român, este arestat, judecat, osândit și închis la Doftana, iar apoi la Caransebeș. Se spune că dînsul avea, în general, o purtare „civilizată” cu cei anchetați. Treburile murdare erau lăsate pe seama subordonaților săi, aleși după state critice de serviciu și după eficiența în muncă, adică după numărul „confesiunilor” smulse de la cei anchetați.

Înainte de a trece mai departe, trebuie să menționez că S.S.I., în conformitate cu practica încetătenită de la înființare, se afla nominal în subordinea directă a primului ministru. Acestea își exercită însă prerogativele prin intermediul secretarului general permanent — care nu era înlocuit odată cu schimbarea guvernelor — al Consiliului de Miniștri, și asigura continuitatea îndrumării serviciului și a folosirii informațiilor colectate. Ani de-a rândul — nu sînt sigur că a deținut această funcție pînă la 6 martie 1945 — secretar general permanent al Consiliului de Miniștri a fost Dudu Vlahide, personaj obez, cu aspect și comportament jovial și bonom, bine cunoscut în mediile politice și aristocratice ale Capitalei. După 6 martie 1945, pînă în toamna anului 1947, funcția aceasta a fost deținută de Emil Bodnaraș, vechi agent al spionajului sovietic el însuși, unul din cei mai înverșunați dușmani ai lui Lucrețiu Pătrășcanu. Între altele, pentru că în împrejurările de după 23 august 1944, Emil Bodnaraș revendica pentru sine rolul principal în

pregătirea și executarea loviturii de palat, care a culminat cu arestarea lui Ion Antonescu, încetarea războiului împotriva Națiunilor Unite și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, deși legătura lui cu reprezentanții Palatului regal, ai opoziției democratice și conducerii superioare a armatei se realizează, prin Lucrețiu Pătrășcanu, abia la 14 iunie 1944; în timp ce acesta din urmă stabilește legătura cu forurile menționate încă din primele zile ale lunii august 1943, după primul mare bombardament aerian american asupra regiunii petrolifere din Valea Prahovei. Emil Bodnaraș a fost probabil unul din cei care au ațîțat și alimentat din umbră înverșunarea lui Gheorghiu-Dej împotriva lui Pătrășcanu, cu scopul de a-l înlătura din conducerea P.C.R. și de a-și atribui merite istorice pe care nu le-a avut niciodată.

La S.S.I., Lucrețiu Pătrășcanu a fost încredințat pentru cercetări celui mai odios personaj din structura acestei instituții, șeful serviciului de contraspionaj extern, Petea (Piotr) Gonțearuc. Întîmplarea a făcut să-l întîlnesc în drumul meu de citeva ori în anii de după 23 august 1944 și în perioada care a urmat, fie și la intervale lungi. Aceasta mi-a înlesnit să culeg de la dînsul, cu toată repulsia pe care mi-o inspira, o seamă de informații despre persoana și indeletnicirile lui. Petea Gonțearuc era o brută vicleană, nu lipsită desigur de inteligență, fără altă cultură decît, probabil, cea profesională, care nu prea știu bine în ce consta. Din cele relatate de dînsul rezultă că se născuse la Chișinău în anul 1911. Originea lui socială nu era prea grozavă, după standardele comuniste: tatăl său fusese un negustor destul de bogat. Pe punctul de a termina liceul, Petea i-ar fi cerut lui taică-su bani, bani mulți, ca să se lanseze în afaceri pe cont propriu. L-a amenințat că, dacă nu-i va da cît cere,

se va înscrie la comuniști și-i va distruge pe toți cei cu avere. Tatăl său nu s-a lăsat impresionat de amenințare, iar Petea s-a ținut de cuvînt: a reușit în scurt timp să contacteze pe cine trebuia și să fie admis în Uniunea Tineretului Comunist. Restul n-a întîrziat. În 1932, cînd avea 21 de ani, cu o recomandare din partea C.C. P.C.R., Petea Gonțearuc a fost trimis la Moscova, chipurile la o școală de activiști politici a Kominternului. Tinerii comuniști trimiși de diferitele partide „frățești” pentru a fi scoși la Komintern erau luați în primire de K.G.B. sau de autoritățile militare, care le verificau aptitudinile și hotărâau destinația lor. Petea a nimerit astfel la o școală de ofițeri de marină, de unde, după doi ani, a ieșit cu gradul de „mișman” (midshipman), adică ceva mai puțin decît sublocotenent sau așa ceva. Foarte curînd după absolvire, a fost repartizat la o școală de „cercetare strategică”, adică de spionaj militar. După terminarea cursurilor, care au durat aproape un an, a fost trimis în România cu misiunea de a verifica dacă pe navele de război românești — distrugătoare? contratorpiloare? — au fost instalate tuburi lanstorpilă. Aceasta trebuia să fi fost o minciună a lui Petea Gonțearuc sau o acoperire pentru adevărata lui misiune, pe care n-a vrut să mi-o destăinuie nici după aproape o jumătate de veac: tuburile lanstorpilă erau instalate pe atunci, lateral, pe puntea navelor; erau vizibile de la distanță, ușor de identificat și de numărat; un agent aflător ocazional în porturile românești putea rezolva problema fără mare bătaie de cap.

Oricare i-ar fi fost adevărata lui misiune, Petea Gonțearuc a trecut Nistrul însoțit de un ofițer din trupele sovietice de grăniceri, fie că să-l supravegheze, fie ca să se asigure că ajunge cu bine la destinație. Avea asupra lui un pistol para-bellum și două grenade de mină, cu

instrucțiuni să le folosească în cazul când ar fi fost surprins de grănicerii români. După ce ar fi ieșit teafăr din incident sau în cazul când nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit în cursul trecerii pe malul românesc al Nistrului, urma să îngroape armele în prezența însoțitorului, în așa fel încât acesta sau altul să poată identifica la nevoie locul. Nu le-a îngropat, ci le-a luat cu dînsul într-o valiză pînă la Bender (Tighina), unde trebuia să contacteze o primă legătură. Aici cade în cursa întinsă de contraspionajul român: legătură indicată de cei ce-l trimiseseră era un agent dublu. Petea Gonciaruc este arestat, expedit la Chișinău, de acolo la Galați iar apoi la București, unde se încheie ancheta, este judecat și osîndit la 10 ani temniță.

Cele relatate mai sus se petreceau în anul 1935. Închis la Doftana, se va afla acolo în noiembrie 1940, la cutremurul cel mare, cînd închisoarea se prăbușește. De acolo va fi transferat la Caransebeș, unde va rămîne pînă în 1944. După 6 martie 1945, trece de la Secția administrativ-politică a C.C. P.C.R. la S.S.I., aflat acum sub conducerea lui Serghei Nikonov și sub controlul lui Emil Bodnaraș. În cadrul acestui serviciu este încredințat cu conducerea secției de contraspionaj extern. Pentru calitățile lui „morale” probabil, pe baza activității desfășurate în cadrul secției administrativ-politice și a legăturilor mai vechi cu personajele care vor prelua conducerea tuturor activităților informative și contrainformative din structura noii puteri.

După cum mărturisea însuși Petea, experiența lui în materie era foarte limitată, iar meseria asumată odată cu răspunderile noi a trebuit s-o învețe „din mers”. La conducerea acestei secții, Petea Gonciaruc se dovedește foarte „eficace”. Printre cei anchetați, cu care se fălește, oarecum, își amintește de I. Mihalache, N. Penescu și Vasile Serdici; despre primii doi rămăs fiind cu o impresie mai

bună decît despre cel de al treilea.

La data cînd va lua în primire pe Lucrețiu Pătrășcanu, Petea Gonciaruc are deja o experiență de aproape patru ani la conducerea secției de contraspionaj a S.S.I. Mă asigură că s-a purtat deosebit de „corect” (?) cu anchetatul, pe care l-a „apreciat” totdeauna pentru ținuta lui politică și intelectuală. În decursul anchetei, l-ar fi tratat cu toată considerația. L-a ținut închis într-un imobil tip vilă de pe strada Maxim Gorki, unde avea la dispoziție o cameră mobilată confortabil. Cu baie! Mîncarea i se aducea de la restaurant; se padea chiar de la restaurantul sau cantina activiștilor de la C.C. P.C.R. Nu l-a deranjat cu interogatorii în cursul nopții, conform cu practica curentă a acestor servicii; cu o singură excepție sau, poate, două. Cînd îmi povestește cele de mai sus, Petea Gonciaruc — alcoolic în ultimul grad încă din vremea cînd era în „activitate” — se clatină și duhnește a votcă. După cite-mi spune, principalele direcții în care s-a desfășurat ancheta S.S.I. au fost în legătură cu propunerea ce i s-ar fi făcut lui Pătrășcanu de a rămîne în străinătate, prin 1947 (?), cu prilejul unui Congres al juriștilor de la Bruxelles. El ar fi respins propunerea, dar întors în țară nu a denunțat pe cel ce i-o făcuse, întors și acesta, devenind astfel complice sau tănuitor, la rîndul lui. Trebuie să fi fost, desigur, o provocare. Nu cu mult înainte de a fi sechestrat de conducerea P.C.R., Lucrețiu Pătrășcanu s-ar fi pregătit totuși să fugă din țară cu ajutorul altor complici, care au reușit să scape; ar putea fi vorba de cele relatate de profesorul Georgescu-Roegen. Un alt fir urmat de Petea privea așa-zisele afaceri cu valută, pe care le-ar fi făcut la Paris, prin intermediul „omului său de încredere”, coacuzatul Torosian.

Obiectivul principal al cercetărilor era însă legătura lui

cu spionajul englez, realizată, chipurile, prin intermediul lui Harry Brauner, arestat și dînsul, împreună cu soția lui Lena Constante, în perioada cînd soții Pătrășcanu aveau domiciliul forțat la Snagov. Petea Gonciaruc l-a anchetat și pe distinsul folclorist și muzicolog, despre care afirmă că era o „adevărată personalitate”. Dar nu în domeniul în care a lăsat o moștenire științifică și artistică importantă, recunoscută pe plan internațional, ci în cel al spionajului. După părerea fostului șef al contraspionajului S.S.I., Harry Brauner era o adevărată vedetă a spionajului englez, cu perspectiva de a deveni — dacă nu era deja! — un fel de super-rezident al Intelligence-Service pe toată Peninsula Balcanică! Petea Gonciaruc nu crede în nevinovăția lui Lucrețiu Pătrășcanu și a celor implicați în procesul din 1954 nici după cincisprezece ani de la anularea sentințelor și reabilitarea victimelor! „Astea toate sînt manevre politice, îmi explică dînsul. După ce Pătrășcanu a fost eliminat, structura rețelei răscolită și distrusă, iar cei în cauză măcinați de anii de pușcărie, toată chestia nu mai are nici o importanță...”

Deși Pătrășcanu a negat cu încăpăținare toate acuzațiile și a respîns așa-zisele probe administrate de anchetatori, Petea mă asigură că nici el, nici subordonații lui nu l-ar fi brutalizat sau torturat în decursul „cercetărilor”. Tratatamentul aplicat ar fi fost cu desăvîrșire „uman” și „corect”. Informații din alte surse, culese întîmplător prin 1958 sau 1959, par totuși să demonstreze contrariul. În ciuda tratamentelor „corecte” și „umane”, care l-ar fi fost aplicate în perioada cînd se afla în cercetarea contraspionajului de la S.S.I., Lucrețiu Pătrășcanu a făcut o dramatică încercare de sinucidere: și-a tăiat venele de la mîini cu o lamă de ras, iar apoi, pentru a nu lăsa urme care să ducă la identifi-

carea sursei de unde și-o procurase, a sfărâmat lama în bucățele și le-a înghițit. Am aflat despre această tragică și sordidă întimplare, într-o seară, cu decenii în urmă, în casa unui prieten, în care am avut prilejul să ascult cum un anume colonel Virgil Moise, care pe atunci făcea parte din efectivele S.S.I., povestea că, după acea încercare de sinucidere, descoperită la timp ca să poată fi oprită hemoragia înainte de a deveni fatală, Lucrețiu Pătrășcanu a fost supus la purgații sistematice, în condiții de cea mai strictă supraveghere. Fecalele nefericitudinii deținut erau recoltate cu extremă grijă de ofițerii din serviciu de pază, al cărui comandant se pare că era naratorul — pe atunci, poate, numai maior, avansat după ducerea la îndeplinire a scabroasei misiuni! Sub supravegherea acestuia, subordonații etalau pe tăvi albe de tinicheia emailată produsul purgațiilor și piguleau cu pensa fragmentele lamei de ras, pe care ar fi reușit s-o recupereze aproape în întregime. Fără însă ca truda bravilor ofițeri să dea roadele așteptate: în procesul tranziției intestinal, eventualele amprente revelatoare fuseseră digerate! Incidentul de mai sus era povestit cu emfază și evidentă mândrie marțială, ca un fapt de arme de un fel deosebit, în lupta împotriva dușmanilor orînduirii socialiste. Autorul narației — și supraveghetorul operației — poza în erou al unei mari bătălii de clasă.

Judecată separat și osîndită la zece sau doisprezece ani de închisoare, Elena Pătrășcanu a fost grațiată în 1956, după opt ani de detenție, dintre care șase în „prevenție”, ca urmare, probabil, a raportului Hrușciiov. Era deținută în închisoarea de la Miercurea Ciuc cînd, într-o noapte, a fost deșteptată din somn, i s-a ordonat să-și ia puținele lucruri care-i aparțineau, i s-au restituit la grefă rochia și alte piese de îmbrăcăminte „civilă”, după care a fost urcată într-un autoturism, între doi securiști. După

direcția de mers, și-a dat seama că orientarea era spre Brașov, apoi spre Ploiești și, în sfîrșit, spre București. La sediul Securității de pe Calea Rahovei i s-a adus la cunoștință că fusese grațiată de restul pedepsei¹, după care a fost pusă în libertate. A găsit cu greu unde să se aciuieze, apoi i s-a dat de lucru ca scenografă la Teatrul Giulești. Se pare că la un moment dat Gheorghiu-Dej a văzut numele ei pe un afiș și a fost scandalizat. A fost vizitată acasă de generalul de securitate Gh. Pintilie și de Bucicov, șeful gărzii personale a lui Gheorghiu-Dej, care i-au adus la cunoștință că numele Pătrășcanu nu poate apărea pe afișe. Elena Pătrășcanu a cerut atunci să i se elibereze certificatul de deces al soțului, pe care se străduia de cîtiva vreme să-l obțină, deoarece vroia să se căsătorească cu regizorul Iannis Veakis. La închisoarea Jilava, unde fusese executat Lucrețiu Pătrășcanu și unde se adresase în primul rînd, au căutat în registre și au găsit mențiunea execuției, care avusese loc în seara zilei de 16 aprilie 1954, după ce, prin avocatul său Ion Nițulescu, osînditul adresase o cerere de grațiere președintelui Prezidiului Marii Adunări Naționale, dr. Petru Groza, care îndeplinea funcția de șef al statului. A fost îndrumată să se adreseze Ministerului Justiției, singurul în drept să elibereze astfel de certificate. După multe amînări, la Ministerul Justiției i s-a oferit un certificat care menționa ca dată a decesului ziua de 17 aprilie 1954. Instituția avea evidente preocupări de legalitate și nu consimțea să elibereze un certificat în care s-ar fi specificat ca dată a decesului o zi care preceda cu 24 de ore data cînd fusese luată în considerare și respinsă cererea de grațiere a osînditului².

¹ La scotirea prevenției s-au luat în calcul și cele cîteva luni de detenție în casa specială a Secției administrativ-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

² Comunicatul despre desfășurarea procesului s-a publicat în ziare în

Elena Pătrășcanu a refuzat să accepte compromisul. Intervenția celor doi zbiri a avut însă efect imediat: la scurtă vreme după vizita lor, Ministerul de Justiție i-a eliberat certificatul de deces al soțului, cu mențiunea datei reale a morții: 16 aprilie 1954. Elena Pătrășcanu s-a recăsătorit, iar pe afișe numele ei a început să apară „Elena Pătrășcanu-Veakis”. Între timp, mai cursese apă pe Dîmbovița, așa că încălcarea dispozițiilor autorității supreme a trecut sau a fost lăsată să treacă neobservată și nesancționată. Data reală a morții a fost menționată și pe placa instalată după reabilitarea din 1968 pe mormîntul victimei nefericite a obsesiilor politice și a legalității socialiste.

Din cele relatate mai tirziu de generalul în rezervă Sergiu Nicolau, fostul șef al S.S.I., cercetările desfășurate pe durata a mai bine de un an în cadrul serviciului său nu ar fi produs dovezi despre legăturile lui Lucrețiu Pătrășcanu cu serviciile de spionaj engleze sau altfel, în ciuda stăruințelor competente ale lui Petea Gonțearuc și colaboratorilor săi. În consecință, el ar fi raportat situația lui Gheorghiu-Dej, care a fost foarte nemulțumit și a dispus continuarea anchetei de către Securitate. Aici, cercetările s-au desfășurat fără mai mult succes pînă în primăvara anului 1952. Cam pe atunci, ministrul afacerilor interne, Teohari Georgescu, ar fi raportat, la rîndul lui, că rezultatul lor — inclusiv mărturiile mincinoase smulse de la unii coanchetați — nu erau de natură să asigure organizarea aceluia proces politic de mare răsunet pe care-l avea în vedere secretarul general al C.C. P.C.R. Se pare că această dovadă manifestă de

ziua de 18 aprilie 1954; în comunicat se menționa și executarea celor doi condamnați la moarte, Lucrețiu Pătrășcanu și R. Koffler. Pe toată durata procesului, început la 6 aprilie, ziarele n-au publicat nici o știre sau reportaj. Procesul a avut loc nu numai cu ușile închise, ci și fără nici un fel de publicitate.

incompetență sau lipsă de zel a constituit unul din temeiurile care au determinat includerea lui Teohari Georgescu în grupul celor doi „dizidenți” sau „deviatori” — Ana Pauker și Vasile Luca — ce urmăreau, chipurile, abateră P.C.R. de la linia lui impecabil marxist-leninistă.

După mazierea lui Teohari Georgescu din Biroul Politic, din Secretariatul C.C. P.C.R. și din funcția de ministru al afacerilor interne, și restituirea lui meseriei de tipograf, în locul său a fost numit Al. Drăghici. Noul demnitar avea toate calitățile necesare pentru a duce la capătul dorit misiunea încredințată. Între timp, presat fiind probabil și de perspectiva pritocirilor politice și a revelațiilor pe care avea să le aducă cu sine dispariția mentorului de la Kremlin, Gheorghiu-Dej renunțase la proiectul ambițios de a organiza un proces politic de mare anvergură, comparabil cu marile procese din perioada anilor 1936-1938 din Uniunea Sovietică, sau măcar cu cele organizate în Bulgaria, Ungaria și Cehoslovacia cu câțiva ani în urmă. Necesitatea eliminării lui Lucrețiu Pătrășcanu devenise extrem de stringentă: era evident că dacă el s-ar fi aflat în viață atunci când crimele și silniciile lui Stalin au început să fie date la iveală, Gheorghiu-Dej, care avea destule pe conștiință, nu și-ar fi putut

păstra poziția politică supermă.

Procesul lui Lucrețiu Pătrășcanu a avut loc în mod „public”, numai că „publicul” în chestiune era alcătuit din agenții ai diferitelor servicii de spionaj intern sau extern, plus câțiva activiști a căror fidelitate față de cauză era mai presus sau mai puțin de orice ticăloșie.

Mi s-a făcut onoarea de a-mi fi refuzată permisiunea de a asista la dezbateri, deși veneam cu „cele mai bune” intenții: vroiam să scriu o dramă eminamente demasca-toare, în care personajul central trebuia să fie un trădător infam al cauzei socialismului, modelat după figura centrală a procesului ce urma să înceapă, pe care-l așteptam toți cei care-l cunoscuseră pe Pătrășcanu, fie personal, fie numai din activitatea politică și din opera lui publicistică. Genul acesta de literatură era curent în epocă și foarte gustat în mediile care împărțeau binefacerile socialismului. Pentru desăvârșirea tipului de erou intens-negativ pe care-l aveam în minte sau începusem deja să-l modelez pe hirtie, simțeam nevoia să urmăresc „pe viu” zvircolirile unui astfel de personaj prins în cleștele neiertător al justiției socialiste, dreaptă și necruțătoare, așa cum îl umbla buhul. Am interpretat refuzul ca o nemerită dovadă de neîncredere politică și ca o in-

sultă adusă integrității mele de vechi luptător revoluționar. Ca urmare, am refuzat să iau poziție „patriotică”, așa cum se cerea, în adunările publice sau de partid convocate pentru a înfiera trădătorii cauzei revoluționare. După zece sau doisprezece ani de la consumarea dramei, am scris totuși piesa despre afacerea Pătrășcanu. În cu totul altă tonalitate. Cu toate personajele pe adevăratele lor nume. Și în versuri!

Pentru încheiere, notez că, odată cu venirea lui Al. Drăghici la conducerea Ministerului afacerilor interne, autoritatea acestui personaj s-a extins curind asupra întregului aparat represiv și informativ. Una din primele măsuri luate de conducerea P.C.R. la propunerea lui a fost trecerea generalului Sergiu Nicolau ca șef al Biroului doi informații și contrainformații de la Marele Stat Major, în care funcție nu a stăruit mult înainte de a fi pensionat. Cam în același timp cu fostul șef al secției de contraspijonaj de la S.S.I., Petea Gonciaruc. Pentru Drăghici, răsplata binemeritată a venit în septembrie același an, la numai patru luni după executarea lui Lucrețiu Pătrășcanu și R. Koffler, când a fost promovat membru cu drepturi depline în Biroul Politic al C.C. P.C.R., al cărui membru supleant era din 1952. ■

SE AFLĂ SUB TIPAR MAGAZIN ISTORIC — AUGUST 1992

cu pagini din istoria secretă a acestei luni

● 23 august 1939 - 23 august 1944: ce scria presa sovietică? ● August 1943: în Caucaz, acad. Marin Voiculescu se ruga lui Dumnezeu să-i dea zile ● 17 august 1944: mandatul necunoscut al generalului Aurel Aldea ● 23 august 1944: un general român se sinucide ca să nu fie făcut prizonier de sovietici ● 25 august 1944: I.V. Stalin ordonă armatelor sale să continue operațiile în România în celelalte pagini ale cărții dv. de istorie, în volumul viitor, veți mai citi: ● Cum a ajuns istoricul sovietic Tarle... spion francez ● Și în Franța liberalizarea prețurilor a făcut victime. Dar în secolul XVIII ● Trei regi în luptă pentru Maroc ● Cine a mai descoperit America?

ASIGURĂȚI-VĂ DIN TIMP PROCURAREA NUMĂRULUI URMĂTOR AL REVISTEI MAGAZIN ISTORIC — 8/1992!

EUGEN CRISTESCU DESPRE EUGEN CRISTESCU (II)

CRISTIAN TRONCOTĂ

Strict Secret

Nr. 68.325/44 g.

17 Februarie 1944

Personal domnului colonel Rödler
șeful secțiunii din România a S.I.A.G.

Notă

De cîteva zile, domiciliul d-lui Maniu din București, str. Sfinților, este supravegheat de trei persoane cu automobilul nr. 416 — Sibiu. Acest automobil este proprietatea Societății germane pentru construcția de drumuri „Derubau”, care are sediul la Sibiu și filiale în toată țara.

Astăzi însă am constatat că automobilul cu numărul de mai sus, o mașină veche și mică, a fost înlocuit cu un alt automobil, foarte elegant, marca Mercedes, care a continuat supravegherea locuinței d-lui Maniu.

Serviciul de informații român nu are nimic de obiectat dacă serviciile de informații germane fac numai supravegheri și informații asupra d-lui Maniu. Se teme însă că unii agenți germani din diverse servicii de informații, neoficial recunoscute (sau chiar supuși germani din proprie inițiativă — cari poate nu au nici o legătură cu serviciile de informații germane) s-ar putea deda la vreun act de violență contra d-lui Maniu.

Domnul mareșal Antonescu ne-a rugat să vă sesizăm în scris asupra acestei chestiuni, fiind o problemă de răspundere.

Domnia Sa adaugă că cunoaște și urmărește îndeaproape acțiunea d-lui Maniu și a constatat că această acțiune nu are nici un ecou în masa populației.

Domnul mareșal a trimis vorbă d-lui Maniu, în permanență și chiar în ultimul timp, că Domnia Sa nu înțelege să glumească

atunci cînd este vorba de interesele statului și că va reprima cu armele orice acțiune, oricît de mică, contra intereselor statului.

De aceea, d-l mareșal Antonescu dorește ca asemenea atitudini ale agenților germani să înceteze, intrucît un gest necugetat ar aduce un aport favorabil politicii d-lui Maniu și ar produce perturbări în țară, fapte de care nu avem nevoie în momentul cînd țara trebuie să mobilizeze toate forțele militare și atențiunea întregului popor trebuie concentrată asupra pericolului bolșevic. Națiunea trebuie să se prezinte unitară și fără frămîntări în fața pericolului de la Răsărit.

Profitînd de această ocazie, personal, subsemnatul, ca șef al Serviciului de informații român, țin să fac următoarele considerațiuni, cu caracter confidențial, domnului colonel șef al Serviciului de informații german:

Serviciul de informații român colaborează direct cu Serviciul de informații german, ca organ oficial, recomandat de d-l amiral Canaris și recunoscut de domnul mareșal Antonescu.

Ori, se constată că pe teritoriul României mai sunt alte servicii de informații germane, care atît timp cît nu au o legătură oficială recunoscută și aprobată de Conducătorul statului, suntem nevoiți să le considerăm ca servicii de informații clandestine.

Este regretabil că aceste servicii de informații neautorizate, nu numai că nu sunt recunoscute de autoritățile române și nu numai că fac supravegheri și informații, dar execută chiar operațiuni pe teritoriul României, lucru ce aduce o știrbire gravă a suveranității statului român.

Se mai poate trage concluzia că unii agenți germani nu se sfîlesc să ia măsuri din cari rezultă că însăși supravegherea oficială românească este controlată de germani în mod public și în condiții de natură să jig-nească guvernul și să bleaze simțămîntele de demnitate românească.

Am mai constatat adesea că aceste servi-

cii înregistrează tot felul de zvonuri și insinuări inexacte sau provenite de la persoane interesate ori în conflict cu guvernul român.

Ele neavind un capital informativ suficient pentru orientare, nu-și pot verifica datele primite și sunt astfel victimele informatorilor de profesie sau de rea credință.

Ceva mai mult, încercând să verifice acele informații, se adresează la altă serie de informatori și astfel aceștia, cit și acei la care ei — la rindul lor — vor face apel pentru verificare, devin cu toții — în mod involuntar — agenți răspinditori de știri inexacte.

Cu totul altfel se petrec lucrurile la Abwehr-ul (Serviciul de informații al armatei germane) care are și arhiva și bagajul informativ necesar pentru verificarea fiecărei știri exagerate, cit și posibilitatea de a se adresa Serviciului de informații român și prin el oricărei alte autorități române, având astfel un mijloc eficace și serios de verificare, fără a se provoca indiscreții.

Dacă pînă în prezent Serviciul de informații român nu a luat măsuri contra agenților germani neautorizați, a făcut aceasta numai pentru a nu se prejudicia raporturile româno-germane.

Creдем însă că nu putem tolera deoptrivă o sabotare continuă a eforturilor informative comune pe care le facem împreună cu Abwehr-ul.

Am supus această chestiune studiului și

reflecției dvs., pentru a găsi mijloacele necesare ca această stare de lucruri să înceteze.

Este și în interesul dvs. și al nostru, deoarece, ori de cîte ori mi se fac reproșuri, fie de către Conducătorul statului sau de guvern, ori de alte autorități românești, că Serviciul de informații german a săvîrșit vreun act neconvenabil autorităților române, a trebuit să arăt că el nu aparține Abwehr-ului și să-l apăr cu toată puterea, deoarece eram convins că nu Abwehr-ul săvîrșise acel act.

Dacă înțeleg să fiu loial cu un serviciu pe care îl conduc¹ și cu care colaborez oficial, este de la sine înțeles că nu voi putea apăra servicii a căror calitate în stat nu este recunoscută.

Cum subsemnatul sunt responsabil de colaborarea informativă româno-germană, am adesea neplăceri din cauza imixtiunii serviciilor de informații germane neoficiale în colaborarea noastră oficială, sinceră și deschisă.

De aceea, vă rog a lua întreprind această chestiune în serioasă considerare și a mă pune în măsură să lămuresc și pe domnul mareșal Antonescu asupra întregii probleme care trebuie neapărat și urgent clarificată.

Șeful Serviciului Special de Informații,
Director General

Jocul dublu

La începutul fiecărei portativ muzical se află o cheie, care permite descifrarea lui. Documentul pe care l-am reprodus este — credem — cheia relațiilor dintre Serviciul Special de Informații și omologul (mai corect spus, omologii) german(i). Încă Mihail Moruzov inițiasse o colaborare cu Abwehr-ul (Serviciul de informații al armatei germane) condus de amiralul Canaris, caracterizată de Eugen Cristescu ca fiind „pe baze strict secrete și neautorizate de organele competente de conducere ale statului român”². O colaborare ofi-

cială și autorizată s-a stabilit între cele două organisme abia după venirea la putere a mareșalului Antonescu. După cum știm și rezultă și din document, Germania dispunea și de alte servicii de informații și contrainformații decît cel al armatei. Cu cele dintîi, nu exista o colaborare oficială, chiar dacă nu erau ig-

Acosta a pus două condiții: 1) înființarea unui serviciu comun pentru siguranța zonei petrolifere și a cursului Dunării și 2) Moruzov să-și ia personal angajamentul că va asigura aprovizionarea Germaniei cu petrol din România. Moruzov a acceptat ambele puncte și a și acționat pentru realizarea lor. Astfel, a cumpărat moșia Buda, la 5 km de Ploiești, unde urmau să se instaleze comandourile germane care aveau misiunea să protejeze cîmpurile petrolifere. Cu ajutorul lui Nicky Ștefănescu, fost subordonat al lui la S.S.I., trecut la cererea lui Armand Călinescu în fruntea Corpului Detectivilor, Moruzov a introdus o serie de agenți germani. Nicky Ștefănescu dădea dispoziție direct punctelor de frontieră pentru a li se permite accesul în țară, fără a mai fi nevoie de viza Legației române din Berlin.

norate și, cînd era cazul, se făcea schimb de informații. La acest aspect se referea și Gheorghe Cristescu, în declarația dată în anul 1948: „O mențiune specială trebuie atribuită celor două secții nou create în mod excepțional și anume Secția Specială «G» [de fapt, ea exista dinainte, doar că Eugen Cristescu a reorganizat-o și mărît-o foarte mult, prezentînd-o germanilor ca o unitate de elită — C.T.] și «Contrasabotaj». Secția Specială «G» a fost înființată în cadrele S.S.I. la intervenția puternică făcută de Marele Cartier General al lui Hitler, prin Misiunea militară germană din România, direct pe lingă Antonescu, indicîndu-se, totodată, atît ofițerilor care va conduce legătura dintre «Abwehrstelle» [secția din România a Serviciului de informații militar al Wehrmachtului — C.T.] în persoana maiorului Stransky Alexandru [!] — ofi-

¹ În ciorna acestui document, datată 18 ianuarie, în loc de *conduc*, apare cuvîntul *cunos*.

² După cum povestește Eugen Cristescu, Moruzov a făcut mai multe tentative pentru a intra în legătură cu Canaris. Contactul a fost stabilit prin von Killingen. Canaris și-a dat acordul pentru o primă întreprindere între maiorul Herman von Stransky și lt. col. Ionescu Micandru, cerînd, ca primă favoare, eliberarea a doi ofițeri germani arestați în România. Ulterior, Moruzov s-a întîlnit direct cu Canaris.

ter activ din armata germană —, dar și a ofițerului român, în persoana colonelului de stat major Ionescu Micandru. Acesta luase parte, împreună cu Moruzov și amiralul Canaris, la contactul de la Bolzano, din Italia, când s-au pus bazele de colaborare dintre Abwehrstelle și Serviciul secret român. Berlinul, respectiv Cartierul General de la Berchtesgaden, a insistat special pentru numirea acestui ofițer la conducerea Secției Speciale «G» (numită și secția relațiilor cu Serviciul german de informații pur militare) scotîndu-se de la conducerea veche un ofițer de stat major foarte capabil — colonelul Antonescu Constantin — căruia i s-a dat o comandă de unitate activă.

În ceea ce privește Secția de Contrabotaj, la conducerea acestei secțiuni Berlinul, prin generalul Gerstenberg, atașatul militar de la București, impuse, de asemenea, un ofițer superior ales de dinșii, pe lt.col. Proca Alexandru, fost ajutor de atașat militar român la Berlin. Lt.col. Ionescu Micandru cit și lt.col. Proca Alexandru erau filo-germani convinși. Ofițerii lor de legătură, maiorul Stransky Alexandru, era un fost rezident informativ german în România. Șeful secției pentru România a lui Abwehrstelle era colonelul german Roedler, înlocuit apoi cu colonelul Poitman. Ajutor la Secția Specială «G» a fost ales de col. Micandru inginerul Harald Eugen, agreeat, de asemenea, de organele germane.

„Țara nu trebuie să se inee“

Prin crearea celor două servicii, Eugen Cristescu rezolva mai multe probleme. În primul rând, grupa acolo pe toți cei care aveau vederi filo-germane. În felul acesta, ei nu mai aveau acces la celelalte servicii și puteau fi mai ușor supravegheați. De acest din urmă aspect se ocupa agentura I din Serviciul de contrainformații, al cărui șef

era locotenent-colonelul Traian Borcescu. În al doilea rând, dispunea de un canal sigur de „intoxicare“ a germanilor. Nu întimplător, atunci cînd germanii au cerut în mod vehement măsuri ferme contra opoziției politice și arestarea frunțașilor țărăniști și liberali, Eugen Cristescu, cu acordul lui Antonescu, a invitat o serie de reprezentanți ai partidelor politice la sediul Secției juridice și le-a citit o „admonestare“ în prezența agenților din Serviciul «G». Care a fost adevărata atitudine a S.S.I. față de opoziția politică, rezultă din documentul cu care am început episodul, în completarea căruia putem cita și declarația dată de Victor Ionescu, șeful Secției de filaj, investigații și supravegheri, în octombrie 1944: „Niciodată agenții de sub conducerea mea n-au urmărit pe dl Iuliu Maniu, ci au efectuat paza asupra persoanei domniei sale, care a cerut acest lucru dl-ului Eugen Cristescu, deoarece se simțea urmărit de anumiți agenți despre care bănuia că sînt din Gestapoul german. După cîtva timp, agenții mei au putut identifica un lot de agenți ai Gestapoului german, care circula cu mai multe automobile la care utilizau un număr de circulație de la Sibiu și prin intervenția energetică, acțiunea acestora a fost paralizată“.

Nu este vorba aici de o acțiune de conjunctură, izolată, ci de un adevărat program, pe care Eugen Cristescu l-a pus în aplicare, evident cu binecuvîntarea lui Ion Antonescu. El o și spune, în mod explicit, în declarația dată la 14 aprilie 1946: „Teoria mea era că guvernul a luat această linie cu nemții, dar țara nu trebuie să se inee, trebuie lăsată o rezervă națională, care să continue statul mai departe“. Și adaugă: „La un moment dat, văzînd că germanii fac o acțiune subversivă foarte puternică, Antonescu mi-a spus: «Fă un serviciu special pe această latură». Eu am gîndit și am hotărît că serviciul acesta trebuie să apară ca un serviciu

independent. Dacă simt germanii ceva, să spunem că l-au făcut evreii și democrații, și l-am însărcinat pe Soreanu¹, care a făcut acest serviciu cu o serie de gazetari evrei din București și din Ardeal, între care Nunteanu, și cu o serie dintre tinerii național-țărăniști ardeleni, oameni care au adunat o serie întregă de date, urmăreau pe sași, aveau legături cu ei și mi-au adunat un material foarte serios și important în această direcție“. Și fostul șef al S.S.I. continua: „Soreanu, în afară de Borcescu, întreținea legătura cu Filderman. Nu știu dacă cunoașteți afacerea Benvenisti. Filderman știa de el. Din afacerea Benvenisti, Richter² vroia să facă un mare complot. Eu am știut, fiindcă tendința era să-l aresteze și pe Filderman. Atunci a venit la mine Soreanu din partea lui Filderman, să intervin. Într-o conferință la mareșal am studiat problema și am văzut cum stă. Era o contrabandă de valută făcută de o serie de tineri, dar chestiunea politică, nulă. Într-o conferință am pus chestiunea și am explicat că n-are latură politică, că dl. general Pălănganu e militar și nu se pricepe aci, că e numai o contrabandă de valută, să meargă la Tribunalul civil, dar să nu se facă fel de fel de arestări de evrei cari n-au rost. Mareșalul a admis acest punct de vedere, a fost chemat maiorul care vroia să facă din asta o afacere întreagă, l-a beștelit și așa s-au terminat lucrurile. Filderman a vrut să vie să-mi mulțumească, dar eu am spus că mai bine nu, pentru că află nemții“.

¹ Într-o notă din 30 septembrie 1944, a Prefecturii Poliției Capitalei, se spunea: „Cu ajutorul evreului Soreanu (Haim Schar), care era în foarte bune legături cu anturajul lui Iuliu Maniu, Eugen Cristescu era informat în cele mai bune condițiuni de tot ce se punea la cale acolo. Informatorul era plătit pentru aceste servicii cu cca 350 000 lei lunar, afară de premii date pentru „lucrări speciale“, iar în ultimele 6 luni a avut la dispoziție și un automobil al Serviciului, cu șofer (Ilie Tota) și înțelțineri“.

² Oficial atașat de poliție la Legația germană, în realitate reprezentantul Gestapoului.

Germanii se impacientează

Elocvență pentru poziția lui Cristescu este și afacerea Rică Georgescu. Iată pe scurt datele ei, așa cum le-a prezentat chiar Eugen Cristescu. În luna iulie 1941, Abwehr-ul primește, din Istanbul, informația că proprietarul restaurantului Taxim, Mișu Iorgulescu, urma să vină la București, aducând și 20 000 lire sterline, bani destinați agenților englezi din România. Conform convenției de colaborare cu S.S.I., Abwehr-ul care nu avea voie să desfășoare operațiuni pe teritoriul României — transmise informația. Mișu Iorgulescu este așteptat pe aeroportul Băneasa și transportat direct la sediul Secției juridice. Percheziția amănunțită nu duce la descoperirea vreunei sume de bani. La anchetă, declară că el cunoaște mai mulți englezi din Istanbul, care îi vizitează restaurantul, citindu-i și pe frații de Chastelain. Aprofundându-se ancheta, Mișu Iorgulescu oferă indiciile care au condus la descoperirea rețelei de spionaj inginer Popovici-Rică Georgescu. Ea fusese organizată de Gardyne de Chastelain, care timp de 14 ani îndeplinea funcția de director comercial al Societății petroliere „Unirea”. Chastelain i-l recomandase în mod special pe Valeriu (Rică) Georgescu lui Popovici. Grupa informativă mai cuprindea pe maistrul Bălan, specialist în radio-transmisiuni, plus alte 10 persoane care îndeplineau oficial de informatori, curieri etc. Inginerul Popovici primise 80 000 000 lei, iar Rică Georgescu 18 000 000 lei. La percheziție s-au mai găsit 56 000 000 lei.

Rică Georgescu era gine-rele lui Sever Bocu, șeful organizației național-tărăniste din Banat. De altfel, era în relații foarte apropiate cu Iuliu Maniu, care îl cunoștea și pe Chastelain și știa despre organizarea grupei informative. La anchetă, primul a cedat inginerul Popovici, care a

avut și neșansa să îi moară un frate pe front. Scopul mărturisit al organizației a fost de a menține legătura între englezi și Maniu. În plus, Rică Georgescu — vom cita din declarația dată de Eugen Cristescu la 27 februarie 1950 — „căuta să speculeze și problema revendicării Ardealului de Nord... el afirma că o bună parte din cei 18 000 000 lei pe care i-a luat personal la organizație au

Gheorghe Cristescu, fratele folosit în misiuni delicate

fost întrebuințați pentru propagandă în Ardealul de Nord. Că de acest lucru ar fi știut și Ion Mihalache și d-rul Nicolae Lupu. Or, acești doi oameni politici, fiind întrebați de mareșalul Antonescu, au răspuns că nici nu cunosc pe Rică Georgescu și nu aveau nici o cunoștință de acest fapt. Constatând astfel manoperile și diversivunile încercate de Rică Georgescu, pe baza aprobării mareșalului Antonescu, am luat măsuri ca declarațiile lui Rică Georgescu, cari urma a figura în dosarul cercetărilor și al procesului, să fie înlocuite cu declarațiuni cari să trateze numai latura pur juridică, iar declarațiile cu corelațiuni politice au constituit un «dosar special», cari a fost predat mareșalului Antonescu. Această operațiune mai urmarea și scopul ca germanii să nu afile de acest lucru, sau cel puțin să nu aibe dovezi

ca să motiveze un proces diplomatic pe tema legăturilor oamenilor politici români cu Aliații, chit că aveau bănueli în acest sens”. Procesul nu s-a mai judecat — în ciuda presiunilor făcute de germani —, datorită intervenției lui Iuliu Maniu, care a amenințat că va depune ca martor. De altfel, Rică Georgescu a beneficiat de un asemenea regim de detenție — avea la un moment dat o garsonieră în care locuia cu soția și un fecior pentru serviciu —, încât chiar Eugen Cristescu s-a simțit dator să intervină¹.

¹ Evoluția lui Rică Georgescu după 1947 o aflăm din cartea lui Ivor Porter: „La începutul lui 1947, Rică și Lygia Georgescu au fost invitați să «viziteze» Statele Unite de către conducerea societății Standard Oil (New Jersey). Copiii lor, Costa și Peter, în vîrstă de doisprezece și șapte ani, au fost nevoiți să rămînă în Transilvania la bunici. La frontiera austriacă, pașapoartele diplomatice și documentele rusești de liberă trecere ale Georgescilor ar fi fost confiscate de către san-tinelele sovietice, dacă nu ar fi avut asupra lor dolari, franci elvețieni și lire sterline cu care să-i mituiască. La Londra s-au întreținut cu lordul Selborne — fostul șef al SOE — la un di-neu animat la care au participat Douglas Dodds Parker și de Chastelain. În Statele Unite s-a dat în cîinstea lor un dinu mai pretentios de către generalul Bill Donovan, șeful OSS (actuala CIA) din timpul războiului, care i-a elogiât pentru ceea ce făcuseră pentru Aliați în timpul războiului și a spus că Lygia a fost «Molly Pitcher» a României. Ambii au căpătat cetățenia americană în 1952.

Rică a fost numit coordonator adjunct la Standard Oil pentru activitățile globale de explorare și producție. În 1957 a ajuns reprezentantul societății Standard Oil pentru Orientul Mijlociu, cu sediul la Londra. În 1964, cînd împlinise vîrstă de șizeci de ani, a ieșit la pensie de la această societate, dar a continuat să lucreze drept consultant în probleme de petrol. Locuiește împreună cu soția sa la Geneva.

Faptul că nu și-au putut scoate copii din țară a fost, desigur, o tragedie pentru ei. În 1953, un membru al Legației române de la Washington a încercat să-l șantajeze pe Georgescu, dar acesta a refuzat să facă pe spionul în Statele Unite și a informat autoritățile americane; în același an, generalul Eisenhower a obținut eliberarea celor doi băieți ai săi. Peter este în momentul de față președinte al societății Young and Rubicam Advertising. Costa, după ce și-a luat doctoratul în istorie și literatură arabă, lucrează la Washington, într-un post guvernamental. Ca cetățeni americani, ei s-au adaptat perfect societății în care trăiesc și se amuză să o necăjească pe Lygia, cînd dau telefon din Statele Unite părinților, cu salutul atît de american «Hi, folks».

Din a doua jumătate a anului 1942 apar și primele semnale despre neîncrederea cu care începea să fie privit Eugen Cristescu de către germani. Un raport al Agenturii I, din 30 noiembrie 1942, menționa: „În cercurile apropiate atașatului de presă german a început să circule zvonul că d-l director general Eugen Cristescu va fi schimbat de la conducerea Serviciului Special de Informații, deoarece urmărește activitatea germanilor și în mod intenționat neglijează urmărirea activității agenților anglo-saxoni care mișună în Capitală, făcând spionaj pe o scară întinsă și lăsând tot felul de zvonuri menite să producă panică și răcirea relațiilor germano-române. În același timp se afirmă că Serviciul condus de d-l director general Eugen Cristescu nu vrea să urmărească atent acțiunea evreilor care au devenit foarte obraznici și tendențioși, bazându-se pe unele succese fără importanță ale statelor democratice”. Iar la 29 aprilie 1943, aceeași Agentură I din Serviciul de contrainformații revenea: „Toți aceștia [este vorba despre o serie de persoane identificate ca transmitând informații germanilor despre Eugen Cristescu — C.T.] fac afirmații că d-l Eugen Cristescu a început să joace pe două tablouri și în același timp n-are destulă autoritate spre a pune la punct, sau nu vrea acest lucru, elementele anglofile în cadrul S.S.I. Unul dintre cei învinovați că are o activitate alături de anglofili, pe care se sprijină, este d-l lt.col. Traian Borceșcu”.

Vin americanii

Trebuie să spunem că informațiile transmise germanilor erau cit se poate de exacte. Eugen Cristescu depășise faza supravegherii și izolării agenturii germane din România, cit și pe cea a protejării opoziției politice și asigurării, prin canalele serviciului

său, legăturile și ale opoziției și ale lui Ion Antonescu cu Aliții.

Un prim contact — din câte știm — a fost stabilit de Eugen Cristescu în primăvara anului 1943, cu serviciile secrete americane. Nu este foarte clar din inițiativa cărei părți s-a realizat respectiva întâlnire. Știm doar că ea a fost mijlocită de George Litman, un vechi prieten și informator al lui Eugen Cristescu, fost înainte de război antreprenor al Cazinoului din Sinaia. În acel moment, era membru al misiunii engleze din Turcia. La cererea părții americane, mesagerul a fost Gheorghe Cristescu, trimis sub acoperire de curier diplomatic. La întoarcere, acesta a întocmit un raport, datat 10 martie 1943 și păstrat sub formă de manuscris între hîrtiile personale ale lui Eugen Cristescu. Îl reproducem integral.

„Întrebînd persoanele cu care am luat contact la Istanbul de ce s-a insistat ca legătura să se facă printr-un intim al lui Eugen Cristescu rudă, frate, mi s-a răspuns:

— Pentru că am găsit că aceasta este cea mai directă și bună legătură; pentru că în afară de latura oficială, comunicările aveau și o parte ce-l priveau direct și personal pe Eugen Cristescu. Noi americanii cunoaștem mai precis și apreciem mai exact decît alții și chiar decît voi rolul important ca factor de ordine al lui Eugen Cristescu în viața statului român. Știm și avem bune informații că Germania va cere României sacrificii cu mult mai grele decît cele făcute pînă acum, sarcini de nesuportat, pe care mareșalul Antonescu nu le va putea accepta și satisface. Germanii envisajează o asemenea situație și în consecință pregătesc terenul pentru orice eventualitate. Avem informații că s-au înțeles cu Horia Sima, impunîndu-i o totală supunere în cazul cînd eventual îl vor aduce la conducerea statului ro-

mân, în fruntea unui regim legionar. În acea ipoteză mareșalului i se va aranja o dispariție cu ajutorul teroriștilor ocrotiți atît în Germania, cît și în țară. O formulă similară, dar mai simplă, se va utiliza și pentru vicepreședinte. Horia Sima a cerut ca Eugen Cristescu să-i fie predat lui, fie că s-ar afla în țară, fie că ar fi în Germania, deoarece are cu el o crîncenă răfuială. Pe de altă parte, organele speciale sovietice (N.K.V.D.-ul și Kominternul) socotesc pe Eugen Cristescu ca pe inamicul nr. 1 al comunismului în România. Aceste organe socotesc că bolșevizarea României nu s-a putut efectua grație în mare parte dirzei lupte a lui Eugen Cristescu, atît ca director al Siguranței în trecut, cît și ca șef al S.S.I.-ului român, acum. Considerînd că evenimentele s-ar putea precipita, am înțeles a-l avertiza pe Eugen Cristescu de aceste lucruri pe calea cea mai directă și sigură ce am găsit: dume-neata.

— Nu înțeleg această ingrijorare pentru soarta unor adversari — am obiectat.

— Noi, americanii — mi s-a răspuns — înțelegem a trece peste baricadele în domeniul informativ. Deși pe baricade opuse, am socotit totuși a face acest avertisment spre a nu fi surprinși de evenimente. Noi prevedem că România va trece poate prin perioade de crize generale. Crize pasagere. Vedem pentru atunci în Eugen Cristescu unul din factorii chibzuiți și cu tact, care ar înțelege mai bine ca orice alt om de stat român situația țării sale (a dat dovadă și în Comisia româno-bulgară). Oare de ce Germania n-a intervenit în favoarea altui factor informativ, deși în acel timp politica română era situată pe baricada opusă? Noi, americanii, considerăm că dezvoltarea democrațiilor are la bază ordinea socială, iar ordinea socială are la bază cunoașterea

cît mai profundă a realităților, adică informația. Iată explicația întrevederii și a canalului ales, a încheiat convorbitorul meu.

Din cele discutate, am tras în general următoarele concluzii: a) Serviciul de informații american nu dorește dezordini în România; b) nu ar dori deocamdată, cel puțin, amestecul și al Intelligence Service-ului englez. Deci, divergențe între Serviciul de informații american și cel englez; c) se situează pe baricada opusă tendințelor serviciilor speciale sovietice. Pentru aceasta și alte considerente, dorește a menține legătura cu România prin organele S.S.I., într-un cadru cît mai restrîns, cu garanția celei mai desăvîrșite discrețiuni.

G.C."

Nu știm cum au evoluat în continuare aceste raporturi. Dar documentul ne arată încă o dată preocuparea fiecărui dintre serviciile secrete aliate de a-și asigura o poziție cît mai bună în Europa centrală, de est și sud-est, pentru perioada ce avea să urmeze după terminarea războiului.

În curînd, la sfîrșitul anului 1943 avea să sosească în România și o echipă trimisă de britanici: misiunea Chastelain. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• Dr. Nestor Vornicescu — BIRUIT-AU GÎNDUL.

Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, 622 pp.: studii de teologie istorică românească, evidențiind momente și personalități semnificative din trecutul Ortodoxiei de la noi, contribuția slujitorilor Bisericii la luptele strămoșilor pentru libertate și dreptate, pentru unitate națională.

• Dr. Nestor Vornicescu — UNA DINTRE PRIMELE SCRIERI ALE LITERATURII ROMÂNE STRĂVECHI: „PĂTIMIREA SFÎNȚILOR EPICTET ȘI ASTION" (DE LA CUMPĂNA SECOLELOR III-IV).

Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, 240 pp. + XXII planșe: pagini de veche spiritualitate din Dacia Pontică, mărturisind despre contribuția strămoșilor noștri la dezvoltarea culturii și civilizației în această parte a continentului.

• Panait Istrati — SPOVEDANIE PENTRU ÎNVINȘI (cuvînt înainte și traducere de Alexandru Talex).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, 150 pp., 47 lei: apărută în colecția *ieșirea din labirint*, coordonată de Iordan Chimet, este una dintre primele mărturii despre cangrena care rodea dictatura comunistă, scrisă de Panait Istrati după ce vizitase U.R.S.S., în 1927-1928.

• Ion Sirbu — RELAȚIILE EXTERNE ALE LUI MATEI VODĂ BASARAB. 1632-1654. CU PRIVIRE LA ISTORIA ORIENTULUI EUROPEAN (traducere și ediție îngrijită de Rudolf Grăf; prefață de Ștefan Ștefănescu).

Editura de Vest, Timișoara, 1992, 251 pp., 125 lei: susținută ca disertație de doctorat, în 1899, la Universitatea din Viena și tipărită în același an la Leipzig, lucrarea vede acum lumina tiparului în limba română.

• Ion Țurcanu — RELAȚII AGRARE DIN BASARABIA ÎN ANII 1918-1940.

Editura Universitas, Chișinău, 1991, 356 pp. + pl. grafice: scrisă la începutul anilor '80, a putut apare abia acum, datorită „atitudinii proromâne și limbii «cam românească»".

• Felicia Antip — LUMEA DIN ZIARE.

Editura Cartea Românească, Editura Porto-Franco, 272 pp., 83 lei: o carte de amintiri, alcătuită într-o vreme cînd rostirea deschisă a adevărului era, cu rare excepții, imposibilă.

• Constantin Mustăță — RECONSTITUIRI.

Editura Militară, București, 1991, 303 pp., 125 lei: reportaje și interviuri cu oameni și despre oameni care au fost protagoniști sau martori ai istoriei Transilvaniei de-a lungul ultimului veac.

• CENTENAR THEODOR AMAN. 1991 (coordonator Adrian Silvan Ionescu).

Editura Venus, București, 1991, 304 pp.: culegere de studii și un repertoriu al tablourilor pictorului păstrate în muzeele din România, publicate sub egida Ministerului Culturii, Direcției Muzeelor și Colecțiilor, Muzeului Național de Artă și Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București.

• Steven Runciman — CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI 1453 (traducere, note, postfață și îngrijire științifică de Alexandru Elian).

Editura Enciclopedică, București, 1991, 302 pp., 139 lei: ediția a II-a a unei monografii clasice despre unul dintre evenimentele majore ale istoriei universale.

• ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE „A.D. XENOPOL".

Universitatea „Al. I. Cuza", Iași, vol XXVI/1, 1989, 735 pp.: studii, documente, discuții, studii documentare, miscellanea, addenda et corrigenda, recenzii, note bibliografice și revista revistelor.

• CRISIA.

Oradea, 1990, 750 pp.: publicație a Muzeului Țării Crișurilor.

• AERONAUTICA.

Nr. 2, septembrie 1991, 24 pp., 50 lei: revista-magazin a Muzeului Aviației, la cea de a doua apariție.

• GĂRZILE NAȚIONALE.

Nr. 1/1991, 80 pp., 20 lei; nr. 2/1991, 80 pp., 20 lei: două numere din publicația formațiunii militare ce continuă tradiția instituției de la 1848, din vremea lui Cuza, de la 1877 și 1918.

În episodul viitor: • Jocul între englezi și sovietici • Doi generali stau de pază • Ivor Porter îl confirmă pe Eugen Cristescu • Chastelain se enervează • Ion Antonescu informează pe Iuliu Maniu • Generalul Sănătescu este ținut la curent • Antonescu refuză să își ia răspunderea • Ce a povestit Gheorghe Brătianu și ce au înțeles regele, Maniu și Constantin Brătianu?

Aprilie-mai 1944

ULTIMELE NOPTI LA CHERSONES

NICULAE KOSLINSKI

„Mărturisesc că această operație mi-a reușit numai datorită colaborării comandamentului român și sacrificiilor marinarilor români”. Aceste cuvinte, rostite la 29 mai 1944, aparțin amiralului german al Mării Negre, Helmuth Brinkmann. Acțiunea la care se referă este cunoscută în istoriografia militară românească sub denumirea de „Operația 60 000” și a avut ca obiectiv evacuarea trupelor germano-române din Crimeea, spre a se evita zdrobirea lor de către sovietici. La începutul ofensivei sovietice, în Crimeea se aflau 65 093 militari români. Dintre aceștia, precizează o statistică întocmită de Marele Stat Major, 3 047 au fost evacuați pe calea aerului, iar alți 39 944 pe mare; în Crimeea au rămas aproximativ 22 000 oameni, morți în timpul luptelor sau capturați de trupele sovietice.

Aceeași proporție de 2/3 a evacuațiilor s-a realizat și în privința cifrelor totale, înglobând efectivele germano-române. Astfel, între 12 aprilie și 13 mai 1944 au fost transportați circa 13 000 militari germani și români, cu ajutorul navelor, iar 21 457 au fost readuși pe calea aerului; în jur de 78 000 militari n-au mai putut fi evacuați.

În unele lucrări publicate până acum s-au făcut referiri la această operație de evacuare, dar avându-se în vedere ansamblul ei. Continuând evocarea acelor ani grei pentru România și locuitorii ei (Magazin istoric a publicat o primă prezentare globală a participării țării noastre la cea de a doua conflagrație mondială, inclusiv Campania din Est, vezi nr. 6-11/1991), folosindu-ne de informații din arhive și de mărturiile unor participanți, vom încerca să detaliem aprecierea privitoare la „eroismul marinarilor români”.

Ambiția lui Hitler

Prin înaintarea armatelor sovietice în partea de sud a Ucrainei, la începutul lunii noiembrie 1943, Crimeea a fost complet izolată de frontul continental. Se găsea acolo Armata 17 germană, căreia îi fuseseră subordonate și șapte divizii românești — infanterie, cavalerie și vânători de munte. Cele două corpuri de armate germane — 49 și 5 — însumau circa 130 000 oameni, iar cele șapte divizii românești totalizau circa 65 000 luptători.

Începând din ianuarie 1944, armata roșie a dat necontenite atacuri din capul de pod creat în estul Peninsulei Crimeea, lângă Kerçi, iar de la 8 aprilie a început ofensiva finală, atacând spre Sevastopol pe trei direcții: din nord, de la istmul Perekop (Armata 2 de gardă), dinspre nord-est, peste Marea Sivaș (Armata 51) și dinspre est, de la Kerçi (Armata de coastă). Concomitent, a continuat ofensiva sovietică în Ucraina, Odessa a fost eliberată la 10 aprilie, iar trupele sovietice au trecut

peste Nistru și au ajuns la nord de Iași.

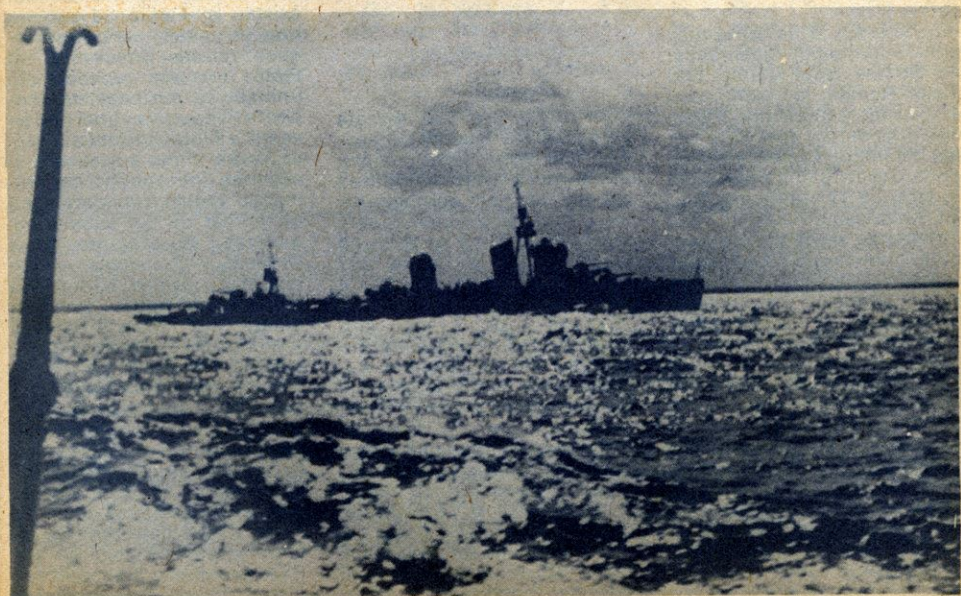
Ofensiva sovietică din Crimeea a fost totuși temporar oprită la 26 aprilie. La acea dată forțele germano-române fuseseră constrinse să se retragă în sud-estul peninsulei, formând un larg cap de pod în jurul Sevastopolului.

Încă de la 12 aprilie, comandamentul german începuse evacuarea necombatanților, a trupelor auxiliare și a prizonierilor (*Magazin istoric*, nr. 10-11/1990). Ulterior, studiul „Leopard”, elaborat la 22 aprilie de către statul major al Armatei 17, amiralul german al Mării Negre și comandantul maritim german al Crimeei, prevedea o evacuare treptată, pe mare, a grosului trupelor, într-un interval de 14 zile. Aceasta cu condiția acoperirii de către aviația germană a spațiului aerian, a punctelor de ambarcare a trupelor ce urmau a fi evacuate și păstrării înălțimilor dominante (Muntele Sapun) de la nord de Sevastopol. Apoi, după alte cinci zile de pregătire, în timp de 48 ore, urmau a fi retrase și evacuate, atât

pe calea aerului (4 500 oameni) cât și pe mare (28 000 luptători), trupele de acoperire. Dar așa cum precizează istoricul german Andreas Hillgruber, în lucrarea sa *Evacuarea Crimeei 1944*, „nu s-a stabilit nici un plan pentru cazul — care a și avut loc mai târziu — al ambarcării obligate a trupelor direct din luptă, sub focul armelor inamicului”.

Hitler s-a opus însă evacuării grabnice a Crimeei, cerând o aminare a acestei operații cu șase-opt săptămâni, în care timp frontul pe uscat să fie menținut cu ajutorul unor trupe noi, dotate cu artilerie antitanc și muniție îndestulătoare, aduse și pe mare și pe calea aerului. La 21 și 22 aprilie, în fața generalului F. Schörner, comandantul Grupului german de armate Ucraina Sud — de care aparțineau și trupele din Crimeea —, și a generalului Karl Altmedinger, șeful de stat major al Armatei 17, Hitler a motivat amânarea evacuării din rațiuni politice, afirmând că atâta timp cât va păstra Crimeea, sau cel puțin Sevasto-

Distrugătoarele Regina Maria (în p. 44) și Regele Ferdinand în drum spre Sevastopol

polul, Turcia nu va ceda cererii Aliatilor de a nu mai livra minereuri Germaniei și de a se alătura Națiunilor Unite.

La 25 și 26 aprilie, Hitler a discutat și cu amiralul Mării Negre, Helmut Brinkmann, și cu contraamiralul Schultz — comandantul maritim german al Crimei — aspectul naval al evacuării, rezultând că, în caz de strâpungere a frontului de către sovietici, tonajul disponibil permitea ambarcarea a 16 000 oameni pe noapte. Intenția lui Hitler de a mai păstra un timp Crimea nu ținea însă seama de realitatea militară de la fața locului, unde comandamentul sovietic era hotărât să redbindească Crimea în cel mai scurt timp și concentrase în acest scop forțe mult superioare numeric, ca și în tancuri și aviație. În aceste împrejurări, la 29 aprilie, general-colonelul Erwin Jänecke, comandantul Armatei 17, a făcut un demers personal la Berchtesgaden. Respins, el a depus o scrisoare în care arăta că „nu poate respecta ordinul Führerului” și nu s-a mai întors în Crimea (la 1 mai a fost înlocuit la comandă cu șeful său de stat major, generalul Altmédinger).

În aceeași zi de 29 aprilie, prin intermediul generalului Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major Român, Ion Antonescu a transmis generalului Schöner o scrisoare prin care cerea ca toate trupele române de la Sevastopol să fie aduse în țară. La 13 aprilie, mareașalul Antonescu vizitase portul Constanța și văzuse cu acel prilej cum vasele de transport românești, închiriate de germani, aduceau din Crimea nu oameni, ci diverse materiale. „Este de neînțeles — arăta el în scrisoare — de ce ele [trupele românești] sînt ținute, fără vreun sens, într-un cap de pod îndepărtat — care oricum nu va putea fi păstrat — și să fie jefuite acolo în loc să fie aduse în patrie pentru ca să apere căminele lor asupra cărora se revarsă forțele dușmanului”.

De teama unei „explozii” nervoase, scrisoarea nu i-a

fost prezentată lui Hitler, dar statul major al Grupului german de armate Ucraina Sud a dat dispoziții ca românii să fie evacuați din Crimea, în afara celor 6 000 luptători de sub comanda generalului român Hugo Schwab. Acest general, împreună cu un alt general român, Leonard Mociulski, avea să ajungă la Constanța abia la 10 mai, cu o vedetă torpiloare germană care evacua și ultimul comandament românesc.

Oricum, dintr-o situație întocmită de *Seetransportstelle* (Serviciul de transporturi navale de la Sevastopol) la 1 mai 1944, rezulta că în perioada 1-30 aprilie 1944, în Crimea fuseseră debarcați 1 222 soldați și, în aceeași perioadă, aduși în țară cu navele de evacuare: soldați răniți 5 813 germani și 2 038 români; soldați valizi: 18 308 germani, 26 212 români, 727 slovaci și alți 8 067 oameni din trupele de spate. Acestora li se adăugau 14 600 ostași din trupele auxiliare înrolate, 4 386 prizonieri și 2 497 civili evacuați. Totalul se ridica la 83 449 persoane, iar pînă la 8 mai această cifră a crescut la 89 605 persoane.

Sub ploaia de bombe și proiectile

La 5 mai, ora 4.30, Armata 2 sovietică a început, în sectorul de nord, faza finală a ofensivei pentru lichidarea capului de pod germano-român. Înaintarea trupelor, care în seara de 7 mai au ajuns pe înălțimile de la Sapun, era sprijinită de focul nimicitor a 400 tunuri și 400 aruncătoare „Katiușa”. La 7 mai și-a început atacul și armata din sectorul de est (general A.I. Eremenko). Întărirea germane debarcate de la 1 mai la Sevastopol — respectiv Chersones — aveau să atingă pînă la 12 mai cifra de 1 300 oameni, dotați cu 15 tunuri grele antitanc și 14 obuziere, dintre care numai 4 grele. Cu totul insuficiente pentru a putea stăvi înaintarea unui adversar copleșitor în efec-

tive și dotare. La ofensivă participau de altfel și două armate aeriene sovietice, 4 și 8. Și cu toate acestea, abia la 8 mai Hitler s-a hotărât să aprobe evacuarea. Ordinul a sosit la Armata 17 către orele 23. Din acel moment, rolul hotărîtor în salvarea efectivelor aflate încă în capul de pod de la Sevastopol revenea marinelor.

Intrată în acțiune în întregime la 8 mai, pe baza ordinului codificat „Pisica sălbatică”, marina avea de evacuat încă cca 50 000 oameni. Capacitatea de ambarcare a tonajului disponibil era teoretic de 87 000 persoane, considerînd un număr total de 190 nave germane și românești. Într-adevăr, viceamiralul Helmut Brinkmann dispunea de 4 vase mari de transport și 3 petroliere germane, de 6 vase mari de transport românești închiriate, de 3 transportoare ungurești și de vreo 50 nave militare germane minore, între care: 12 pontoane (bucuri) de transport armate (PTA), trei tancuri folosite și ca vînătoare de submarine, 14 nave de escortă și dragaj tip R-boot și două flotile (20 unități) de V.S. (vînător de submarine) tip KFK. Mai existau și Flotila 30 submarine (6 unități) care supraveghea coasta Caucazului, și Flotila 1 vedete torpiloare (13 unități), cu misiunea de acoperire împotriva unei intervenții a Flotei sovietice a Mării Negre. Flota sovietică a și acționat, într-adevăr, dar numai cu vedete torpiloare și cu un număr de 5-8 submarine. Acestea, desfășurate între Crimea și Constanța, au cooperat cu aviația sovietică a Flotei Mării Negre, avînd în dotare 307 aparate diverse (recunoaștere, aerotorpiloare, atac în semipicaj ș.a.).

Forța Navală Maritimă Românească (contraamiral Horia Măcellariu) a pus la dispoziție pentru evacuări din Crimea canonierele *Stihi*, *Dumitrescu* și *Ghiculescu*, care avuseseră pînă atunci o intensă activitate de escortare a convoaielor, și trei PTA (pontoane transport armate). Navele mari, trei dis-

trugătoare disponibile (*Regele Ferdinand*, *Regina Maria*, *Mărășești*) și puitorul de mine *Amiral Murgescu* rămăneau pentru a face escorta navală și antiaeriană a convoaielor de transporturi în largul mării. Comandantul Fortei Navale Românești era principal subordonat operativ comandamentului *Amiral Marea Neagră*, dar hotărârile implicând navele militare românești se coordonau de respectivele state majore.

Două convoaie germane cu nave mari („*Patria*” și „*Bradul*”) au fost puse în marș spre Crimeea la 8 mai, cele dintâi nave ale convoiului urmînd să ajungă în golful portuar Severnaia în noaptea de 9/10 mai (la o viteză medie de marș de 10 noduri, distanța Constanța-Sevastopol — circa 220 mîle marine — era parcursă în 20-24 ore). Între timp însă, la 9 mai, trupele sovietice au pătruns în Sevastopol, ajungînd pe malurile golfului Severnaia, ultima linie a frontului german fiind reconstituită în peninsula Chersones, la vest de oraș. Comandantul Armatei 17 germane a solicitat grabnic întreg tonajul disponibil pentru a putea evacua toate trupele pînă în zorii zilei de 11 mai. Ca urmare, în seara de 9 mai altele patru convoaie germane — „*Sturzul*”, „*Profet*”, „*Musca*” și „*Ovidiu*” — au plecat din Constanța (parțial și din Sulina) direct spre Chersones, urmînd ca navele ce s-ar fi întors între timp la

Constanța să fie descărcate și retrimise urgent în Crimeea.

Dar încă din seara de 8 mai, ultimul aeroport german din zona Sevastopol a devenit inaccesibil avioanelor de vinătoare germane, care nu mai puteau face decît scurte intervenții în fața Chersonesului. În noaptea de 9/10 mai, un număr de 50 aparate *Ju-52* au mai putut pleca totuși de pe cîmpul Cherson supraincărcate cu răniți, dar spațiul aerian al zonei a intrat în stăpînirea aviației sovietice, avînd acum bazele la coasta Crimeei, și în măsură să urmărească îndeaproape mișcarea convoaielor.

Navele de transport din eșalonul doi (plecate la 9 mai) nu au putut ajunge toate în apele Crimeei. *Petrolierul Friederike-Firuz* (capacitate de încărcare 10 000 persoane) a fost torpilat în drum, la 11 mai, de submarinul sovietic *L-4* (comandant *Polyarkov*) și a trebuit adus înapoi la remorcă. Transportoarele *Oituz* (romănesc) și *Yohanna* (german) nu au putut ieși de pe brațul Sulina decît cu 24 ore întîrziere, nemaiputînd ajunge la destinație în timp util.

Dar în noaptea de 9/10 mai, către ora 2, primele convoaie plecate de la Constanța au ajuns în apele Chersonesului, cu motonavele germane *Totila* (2 773 tone) și *Teja* (3 600 tone). Datorită atacurilor aeriene și a tragerilor artileriei sovietice de la coastă,

ele nu s-au putut apropia însă de țarm și aducerea oamenilor la bord cu ajutorul ambarcațiunilor pionierilor a durat pînă dimineața. La 7.30, *Totila* s-a pus în marș, dar a fost lovită de trei bombe; a luat foc și s-a scufundat către ora 8 dimineața. *Teja*, încărcată și ea cu oameni la bord, a ieșit între timp în larg, dar a fost atacată de aviație, lovită și scufundată către orele 15, la 23 mîle sud-vest de Chersones. Unitățile însoțitoare (*R-boote*) nu au reușit să aducă la Constanța decît vreo 400 oameni din cei 8 000 aflați la bordul celor două nave scufundate.

În seara de 10 mai, alte convoaie din al doilea eșalon, cuprinzînd navele germane *Teba* și *Helga* (2 200 tone) și *Danubius* (romănesc, 1 489 tone); au transportat la Chersones 40 tone muniții pentru trupele aflate în luptă, dar numai 7 tone au putut fi descărcate.

Contraamiralul Schultz a încercat să reglementeze prin radio apropierea navelor ce veneau din larg de punctele de ambarcare, întrucît ambarcațiunile locale nu erau în măsură să le călăuzească. Tocmai atunci însă linia frontului de la Chersones, ținută de Corpul 49 german era amenințată cu străpungerea de un atac sovietic declanșat la orele 20. După vreo trei ore însă, atacul a fost oprit, comandamentul sovietic constatînd că frontul german era încă organizat. ■

Întrucît mulți cititori ne întreabă, în scris sau telefonic, care sînt datele sigure la care pot găsi revista noastră pe piață, facem următoarele precizări:

— În Capitală, Magazin istoric apare în prima decadă a lunii, respectiv între 7 și 10 ale lunii.

— În provincie, difuzarea revistei se face în a doua decadă a lunii, respectiv între 15 și 20 ale lunii.

Bineînțeles, aceste date sînt determinate de procesul de tipărire, de expediție și de difuzare și, respectiv, de întîrzierile datorate acestor căi parcurse de revistă din redacție pînă pe piață.

Deci, nu uitați! Pentru a vă asigura procurarea revistei — în cazul în care nu aveți abonament — solicitați-o în primele zile de difuzare: între 7 și 10 ale lunii în București și între 15 și 20 în localitățile din provincie.

Întrebările insistente ale cititorilor sînt o dovadă — dacă mai era nevoie — atît a legăturii cititorilor cu revista cît și a nevoii publicului de cartea sa preferată de istorie.

CELE 33 ZILE ALE CAENULUI

EDDY FLORENTIN

Normandia, iunie 1944.

Orașul Caen, prima așezare importantă eliberată de Aliați din miinile dușmanului. Operația s-a prevăzut a fi fără mari pierderi. A fost cu totul altfel, cum am văzut (în numărul trecut al Magazinului istoric) din articolul a cărei traducere continuăm să o publicăm, după revista franceză Historia.

La telefon, o voce în englezește

La nouă kilometri nord, soarta orașului se joacă în jurul unei fortificații situate la cota 45 și mărginită spre vest de drumul de țară ce leagă satele Colleville și Bieville: sîrmă ghimpată, mine anti-tanc, două tunuri de 75, două tunuri de 105, trei cupole de oțel și o cazemată betonată, cu subterane logistice, totul perfect camuflat. Pentru moment, Aliații nu știu că acolo se află punctul de comandă al Regimentului 736 infanterie al Wehrmachtului, dispunînd de 270 ofițeri și oameni de trupă, sub comanda unui colonel. Este complexul de fortificații codificat „Hillman”, dar fotografiile aeriene, luate anterior, nu au putut pune în evidență toată amploarea obiectivului. Bombardamentele destinate să neutralizeze punctele germane de apărare costieră nu au avut în vedere și acest periculos „Hillman”. Atacații nu pot face apel la tunurile cruciașătorului „Dragon”, ancorat lângă plajă, întrucît ofițerul observator al artileriei navei a fost rănit.

Rămîne viabilă numai solu-

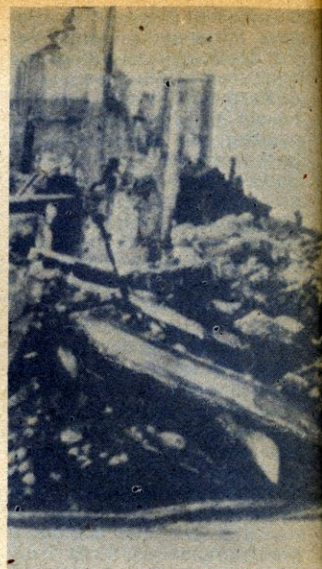
ția cea mai costisitoare: scoaterea din coloana ce înaintează spre Caen a unui batalion și trimiterea lui la atac împotriva redutei „Hillman”. Misiunea este din nou încredințată Batalionului 1 Suffolk și unui escadron de blindate, de care ar fi fost, totuși, mare nevoie în altă parte. La ora 13.10, tunurile, mortierele și blindatele engleze deschid focul și un pluton de soldați începe să avanseze prin lanul de griu, spre prima centură de sîrmă ghimpată. Sus sînt instalate tuburile Bangalore și lansate. Între timp, săpătorii de la deminare deschid un canal de un metru lărgime în cîmpurile de mine și îl marchează cu panglici albe, de care trebuie să țină seama pușcași ce pornesc să se ocupe de cea de-a doua centură de sîrmă ghimpată. Breșa este în cele din urmă deschisă, dar inamicul declanșează și el focul. Începe o bătălie care nu va lua sfîrșit decît în puterea nopții.

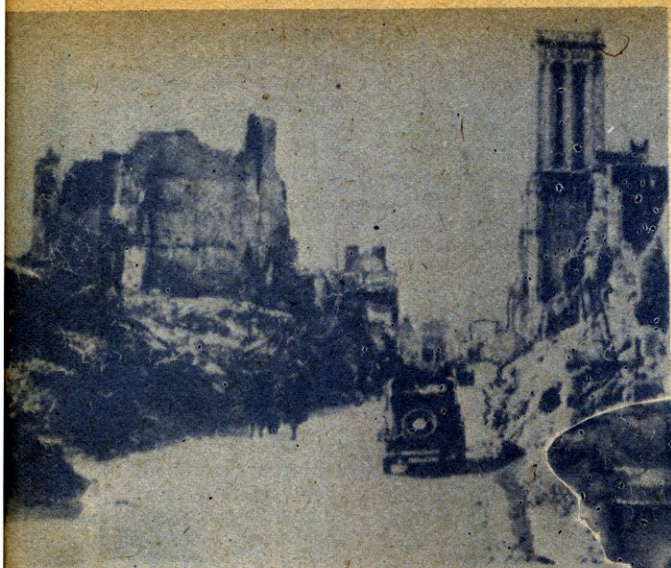
Ce se întîmplă în alte părți? Pentru cei din unitatea de infanterie ușoară King's Shropshire nu e timp de zăbavă. Ei trebuie să pătrundă în Caen pînă la căderea serii și aceasta cu orice preț, fără a

mai ține seama de primejdia pe care o reprezintă „Hillman”. Le vine în ajutor și un escadron de blindate. Pe drumul spre oraș se află o colină la vreo 1 500 metri distanță. Este o apărare naturală a Caenului. Pentru englezi a ocupa această colină înseamnă atît a priva inamicul de un excelent punct de observare a pantelor ce urcă dinspre mare, care acum sînt pline de unități britanice, cît și a deține platforma de unde să înceapă coborîrea spre Caen.

Între timp, locuitorii orașului își pierd orice speranță într-o eliberare fără dureri. Pe străzi se dau primele ajutoare rănitorilor, care sînt extrem de numeroși. Curentul electric se întrerupe, conductele de apă și de gaz sînt sparte în multe locuri. Pompierii muncesc din răsputeri, întinzînd zeci de metri de țevi de cauciuc, pentru a-și scoate apă din riul Orne. Centrul orașului este abandonat. Locuitorii părăsesc cartierele lovite de bombe. Echipe de degajare a dărîmăturilor trec cu lopata și tirnă-copul pe umeri. Sinistrații, cu ochii împăienjeniți, merg tot înaintea, fără să știe încotro.

Generalul Edgar Feuchtin-

Strada din Caen, transformată într-un morman de ruine...

ger este, în sfârșit, în măsură să strângă elementele unui regiment de blindate și să le pună în mișcare. Tancurile ar trebui să treacă prin Caen, dar dărâmurile fac orașul de netraversat. Blindatele se întorc deci de la poarta așezării, pe care o ocolesc, apoi merg pe firul apei Orne și se despart în două coloane, pentru a se lansa în atac contra lui Assault Division de pe plajă. Pentru sprijin, blindatele germane nu dispun decât de trei tunuri amplasate pe înălțimea de la Pêriers.

Maiorul Hoff îi zărește apropiindu-se pe ostașii unității de infanterie ușoară King's Shropshire. El telefonează imediat locotenentului Rudolf Schaaf, care, dispune de patru autotunuri de 150 mm și îi cere să bombardeze împrejurimile punctului de comandă al Batalionului 3 din Regimentul 736 infanterie germană, de care englezii sînt primejdios de aproape. Locotenentul se strecoară prin lanul de griu și contemplă flota de debarcare desfășurată în stînga lui. Observă, totodată, cum pe înălțimi se strecoară pușcașii englezi, care se trîntesc la pămînt, de

...de soldații
ce debarcă

îndată ce tunurile lui deschid focul. Așteptate cu atîta nerăbdare în tot cursul dimineții, sosesc în fine blindatele lui Staffordshire. Un singur escadron englez de blindate este suficient pentru a-l face pe locotenentul german Schaaf să înțeleagă că nu e cazul să se pună cu un adversar mult mai puternic. De la primul telefon de campanie pe care îl găsește, ofițerul german, repliindu-se degrabă, îl sună pe comandantul său de batalion, cu punctul instalat lângă ferma Beauvais. Dar îi răspunde o voce în engleză.

La mai puțin de șapte kilometri sud de liniile britanice avansate, în Caen, studentul medicinist Frank Duncombe îi instalează pe răniți în paturile unei săli de spital. Deodată el aude zgomotul caracteristic escadrelor de

avioane engleze ce se apropie. Trec trei valuri de bombardiere, care ating un mare garaj de automobile și depozitul central al... pompelor funebre. O ambulanță este lovită cînd trece pe podul de peste Orne și tinăra de la volan, membră a Crucii Roșii, este ucisă pe loc și aruncată în rîu. Un sfert din oraș arde. „Un spectacol cutremurător”, va spune mai tîrziu un localnic. Iar Joseph Poirier, șeful apărării pasive, aflînd că 500 coșciuge au căzut pradă focului, va exclama plin de tristețe: „Toată rezerva noastră!”.

O zi mult mai singeroasă...

Combatanții lui Shropshire depășesc Biéville, fără a se putea hotărî să evacueze populația civilă („pe atunci mai aveam încă inima mi-loasă”, va spune mai tîrziu unul dintre puscași) și, ca împinși de panta ce coboară spre Caen, se strecoară pe îngusta stradă Biéville. E ora patru după-amiază. De o oră deja alte două batalioane ale aceleiași Brigăzi 185 s-au pus și ele în mișcare. Cei din Batalionul 1 Norfolkshire taie direct prin cîmpurile cu cereale în direcția canalului Orne, dar drumul trece prin bătaia tunurilor din fortificația „Hillman”, aflată tot în mîinile inamicului; și 160 ostași plătesc cu viața acțiunea britanică. Supraviețuitorii lui

„Norfolk” o iau de-a lungul malului apusean al canalului, cu speranța de a pătrunde în Caen prin cheiurile portului. La rîndul lor, cei din Shropshire sînt deosebit de neliniștiți, căci o patrulă de recunoaștere a semnalat prezența, în vecinătate, a Diviziei 21 Panzer. Un adevărat șoc pentru englezi.

Între timp, în tabăra inamicului se petrec lucruri deosebite. Von Oppeln-Bronikowski, comandant de mari unități, aude pentru prima dată aceste cuvinte: „Oppeln, dacă nu reușești să-i arunci în mare pe britanici, s-a dus naibii războiului nostru!” Și blindatele germane pornesc în iureș. O coloană de 35 blindate, comandată de căpitanul Wilhelm von Gottberg, pleacă spre înălțimile de la Périers. O altă de 25 blindate, sub comanda lui Oppeln-Bronikowski, este pusă în poziție pentru a lua cu asalt creasta de la Biéville. În cîteva minute, atmosfera tremură sub povara bombelor trase de ambele tabere. La germani, 13 din cele aproximativ 50 blindate care speră să deturneze destinul bătăliei sînt în flăcări. Generalului Feuchtinger nu-i mai rămîne decît să accepte ideea replerii. În total, divizia lui pierde — ținînd cont de dificultățile întîlnite pe traseu și de luptele purtate la est de Orne — 70 din cele 124 blindate cu care acest ofițer superior a început „ziua cea mai lungă”.

Neavînd habar de lupta care se dă între blindate, locotenent-colonelul Maurice, ca vrăjit de înălțimile de la Lébisey ce se profilează la orizont, plonjează cu ostașii săi în valea rîului Dan. Cele două companii pe care le comandă urcă apoi pe celălalt versant al depresiunii și — parcurgînd 1 500 metri de teren — pătrund în masivul Lébisey. Acolo sînt întîmpinate de o barieră de foc. Comandanții ambelor companii ale lui Maurice sînt uciși. Uruitul blindatelor de pe porțiunea dintre Caen (care acum se

afliă numai la doi km distanță) și pădurea de la Lébisey devine mereu mai amenințător. Și — culmea! — vizibilitatea este redusă de griul foarte înalt de pe partea despădurită a crestei. Spre vest se văd totuși tancuri germane arzînd. Către obiectiv nu există decît un drum, care se strecoară printr-un pasaj îngust. De-o parte și de alta a rîului Dan, valea e mlaștină. „Un obstacol formidabil, pe care fotografiile noastre, luate în prealabil din avion, nu l-au scos la lumină”, va spune mai tîrziu generalul de brigadă K.S. Smith. Pe scurt, flancurile locotenent-colonelului Maurice sînt expuse. Este ora 18.00 și înțelepciunea îi ordonă acestui ofițer să aștepte căderea nopții, pentru a opera o retragere. Batalionul Shropshire a pierdut în această primă zi a debarcării aliate, mult mai sîngeroasă decît au descris-o unii, 113 combatanți, cei mai mulți dintre ei uciși sau răniți în pădurea Lébisey sau în preajma ei.

... și o noapte de apocalips

Ora 20.15. Departe, în spațele ariergărzii Diviziei 3 britanice, care acum a renunțat la Caen, fortificația „Hillman” se predă în sfîrșit, și numai parțial, cu prețul a șapte morți și 25 răniți în rîndul atacanților. Este prea tîrziu pentru ca unitățile britanice, scăpate de spinul ce le stătea în drum, să vină ca întărire pentru combatanții Batalionului Shropshire. În schimb, nu e prea tîrziu pentru ca ostașii lui din Batalionul Norfolkshire să ocupe pîntenul împădurit de la nord-est de Biéville și să-și ajute astfel camarazii din „Warwickshire”, sosiți la Blainville.

Ora 21.00. Un pumn de blindate și de grenadieri din

Divizia 21 Panzer, care, cu o oră înainte, ajunși pe malul mării, între Lion și Luc, au privit cu înfiorare flota aliată, așteaptă întărire care nu vor veni niciodată. Ceea ce sosește, în schimb, coborînd din cer, este o impresionantă flotă de planoare britanice ale Diviziei 6 aeropurtate, din care plonjează peste Saint-Aubin d'Arquenay parașutiștii Brigăzii 3 a diviziei. Suficient pentru ca soldații germani să se întoarcă în grabă în pădurea de la Lébisey, căutînd acolo adăpost în acea noapte, pentru ei atît de amară.

21.00 este și ora la care — pentru a patra oară în decursul acestei „Zile Z” — bombardierele aliate zboară peste Caen, incendiînd străzi întregi. O locuitoare a orașului, Odette Chollet-Charon, va povesti mai tîrziu: „Împreună cu ai mei, am fugit în cîmp, să căutăm un loc unde să dormim. Ne-am întîlnit și cu alți locuitori, care procedaseră ca noi. A fost o noapte de groază. La ora 2.40 o mie de avioane „Lancaster” au bombardat orașul, distrugînd tot ce rămăsese încă neatins. Micuța cabană de lemn în care ne refugiasem pîrîia din toate încheieturile. Fuzeele luminoase măturau cîmpia, dîndu-ne posibilitatea să vedem totul, ca în plină zi. Incendiile din oraș își întindeau luminile macabre pînă la noi și un miros acru ne înțepa în nări. Totul trosnea, arunca flăcări, exploda. Această blindă noapte de iunie se transformase într-o noapte de apocalips”.

Companiile de infanterie ușoară ale unității King's Shropshire, a căror pătrundere în Caen ar fi evitat aceste ultime două bombardamente, s-au reîntors în frunzișul de la Biéville la orele 23.15 și s-au aliniat sub

(Continuare în p. 54)

SOCIETĂȚI SECRETE ȘI LOJI FRANCMASONICE (III)

DAN BERINDEI

Activitatea de opoziție împotriva domnitorului Alexandru Ioan Cuza s-a concretizat net nu numai în cadrul „monstruoasei coaliții” ori a societății „Progresul” — „asociație literară și politică” constituită în primăvara anului 1864, cu numai câteva săptămâni înainte ca domnitorul Al.I. Cuza și colaboratorul său M. Kogălniceanu să inițieze lovitura de stat din 2/14 mai același an —, ci și în cadrul francmasoneriei. În această privință, trebuie făcută însă o clară distincție între legendă și adevăr. Exagerările și chiar neadevărurile trebuie înlăturate, iar realitatea să-și capete dimensiunile precise.

Nu Galați, ci București

Într-o cunoscută *Istorie a francmasoneriei universale*, apărută în 1966 și datorată

¹ În imagine: doi dintre foștii adversari ai domnitorului Al.I. Cuza se puteau mândri cu o prietenie care a traversat veacul: Ion Ghica și Ioan Bălăceanu (în picioare), într-o fotografie inedită.

unui român — Gérard Șerbănescu — au fost lansate și unele informații care nu corespund realității. Neîndoiește o parte dintre personalitățile epocii Unirii din 1859 au fost legate de francmasonerie, dar, în același timp, teza lui Șerbănescu privind alegerea ca domnitor a lui Al.I. Cuza pentru faptul că acesta ar fi fost venerabilul lojei „Steaua dunăreană” din

Galați nu corespunde adevărului istoric. Până în prezent, n-au putut fi identificate urme istorice concrete referitoare la această presupusă lojă din Galați, oraș de care, cum se știe, Cuza a fost foarte legat în perioada respectivă, ocupînd aici funcția de cîrmuitor și apoi fiind ales, în toamna anului 1857, deputat în Adunarea ad-hoc a Moldovei. Deși Șerbănescu

a semnalat existența unei loji purtînd denumirea de „Steaua dunăreană” (Etoile danubienne) constituită la Galați în perioada imediat următoare Congresului de pace de la Paris din primăvara lui 1856, o astfel de lojă n-a ființat, în perioada dată, în portul amintit. Cît privește loja de la Iași, aceasta a fost înființată spre sfîrșitul anului 1865 și purta denumirea de „Steaua României” (Etoile de la Roumanie) și nu pe aceea de „Steaua dunăreană”.

Dacă la Galați și la Iași n-au existat, ținînd seamă și de informația de care am beneficiat, loji purtînd denumirea de „Steaua dunăreană”, în schimb, la București, în perioada dată, o astfel de lojă a ființat, ceea ce evidențiază și mai categoric inexistența în paralel a unor loji moldovene purtînd aceeași denumire. Dar teza lui Șerbănescu referitoare la faptul că loja „Steaua dunăreană” — localizată de el în mod eronat la Galați, în loc de București, unde realmente a existat — a stat „la originea mișcării naționale tinzînd către unirea Principatelor și independență” este, de asemenea, greșită!

Cea dintîi ședință a lojei bucureștene „Steaua dunăreană” a avut loc la 24 septembrie/ 6 octombrie 1856. Venerabilul și inițiatorul ei a fost Auguste Carence, vechi francmason, inițiat încă din 1828. Loja era alcătuită *numai din francezi* aflători în acea vreme în capitala Țării Românești și ea și-a desfășurat activitatea pînă în vara anului 1859, în aceeași compoziție, moment în care Marele Orient al Franței, dînd curs cererii care îi fusese adresată de „atelierul” masonic de la București, a recunoscut loja, supunînd-o obediinței sale. Constituirea „oficială” a avut loc, ca urmare a acestei recunoașteri, la 19/31 august 1859. În acel moment, cu excepția unui anume P. Petrovici, probabil român, toți membrii lojei erau străini, mai ales francezi, dar printre ei constatîndu-se și un elvețian, un italian, un

belgian și un rus. Membrii erau mai ales negustori, dar se remarcă și prezența unui tipograf, a doi artiști, a unui tapifer, a doi „maîtres d'hôtel” și a unui profesor. Sediul lojei era în strada Băilor 20. La 26 septembrie/8 octombrie 1859 a mai fost inițiat în această lojă vestitul artist dramatic român de îndepărtată origine franceză — Matei Millo. Acesta s-a oferit să contribuie cu 1 200 franci la desfășurarea activității lojei; de altfel, doar cîteva săptămîni mai tîrziu, Millo a dat un spectacol „în beneficiul francmasoneriei”.

„Steaua dunăreană” a rămas mai departe o lojă a străinilor stabiliți în București sau aflați în trecere prin oraș. Spre sfîrșitul anului 1859, înăuntrul lojei sînt constatate conflicte. 16 dintre membrii ei l-au reclamat pe venerabilul Carence, invocînd mărturiile a doi consuli generali — Poumay al Belgiei și Meusebach al Prusiei, și ei francmasoni. Carence era *învinuit* că — sprijinit numai de locotenent-colonelul Victor Vincent d'Equivilley — primise în lojă pe Matei Millo și pe un prieten al acestuia, Emanuel Ionescu din Iași. Unul dintre susținătorii lui Carence, pe nume Amédée Martin, a explicat unuie înalt dregător al Marelui Orient al Franței situația care se crease, arătîndu-i, printr-o scrisoare din 28 decembrie 1859/9 ianuarie 1860, că majoritatea membrilor lojei, ei înșiși străini, se opuneau recrutării autohtonilor. „Scopul nostru — scria el —, constituind o lojă la București, era de a face numeroși prozeliti printre autohtoni, ținînd seama că francezii sînt puțin numeroși și cei mai mulți puțin stabili; de cînd am creat loja, cîinci au plecat”. Pînă la sfîrșit, Carence și cei de aceeași părere cu el nu și-au putut impune punctul lor de vedere. Din această cauză, în vara anului 1860, cei cîțiva membri români și, de asemenea, d'Equivilley, Carence și Martin, au fost scoși din rîndurile lojei, cei dintîi, adică românii, pentru neplata coti-

zației.

În *Annuaire maçonnique de tous les rites*, întocmit de Pinon pentru anii 5862-5863 (adică 1862-1863!), figurează și loja „Steaua dunăreană” din București, avîndu-l ca venerabil pe profesorul Bourrec. Totuși, la 14/26 iunie 1863, Auguste Carence și alți vreo 20 de semnatari, printre care, de data aceasta, numeroși români, confirmau printr-o declarație că loja „Steaua dunăreană” se găsea „în adormire” (adică în neactivitate) de 30 de luni, ceea ce ar indica că ea nu mai activa de la sfîrșitul lunii decembrie 1860.

Ofensiva „întelepților”

Carence, cu o sîrguincioasă activitate francmasonică, ocupînd, de altfel, și o poziție însemnată în ierarhia secretei instituții, s-a hotărît să ia inițiativa de a înființa o nouă lojă la București, căreia i-a dat denumirea de „Întelepții din Heliopolis”. Noua lojă a intrat în funcțiune în august 1863, „în urma stăruinței mai multor frați masoni aparținînd elitei societății românești, care au primit lumina în Franța”. Un raport adresat Marelui Orient al Franței evidențiază, la 4/16 octombrie 1863, că „toți membrii sînt perfect în regulă, o parte dintre ei aparținînd Orientului din Paris, ceilalți fiind primiți [respectiv, inițiați — D.B.] de „Steaua dunăreană”. La 18/30 noiembrie, Marele Orient al Franței a autorizat instalarea lojei, ceea ce a avut loc în luna mai 1864, în strada Teatrului nr. 6.

În 1863, noua lojă număra 25 de membri. Printre francezi se înregistrau doi negustori — Carence și Jules Joseph Coulouvrin —, un ofițer — François Mengel, membru al misiunii militare detașate în România —, inginerul François Déal și actorul Adolphe Gatineau; se constată și prezența unui italian — medicul Eduard Vignali;

ceilalți 19 membri ai lojei erau români: șapte ofițeri, un inginer, trei medici, un actor, un profesor universitar, doi deputați, un fost mare boier, doi arhitecți, un „proprietar”. Venerabilul era Carence, iar Matei Millo ocupa funcția de cel dintâi supraveghetor, Coulouvin fiind cel de al doilea supraveghetor; medicul Severin era oratorul lojei și actorul și regizorul Gatti-neau păstrătorul sigiliului. Printre ceilalți membri se mai puteau înregistra prezența unui viitor ministru al domnitorului — Ioan Strat —, a mai multor viitori generali și a citorva intelectuali marcanți, printre care medicul Iacob Felix.

Lista pentru anul 1864 a cuprins 43 de membri. Printre noii inițiați pot fi amintiți: G. Filitti, președinte de tribună, arhitectul Jules Villacrosse, „proprietarul” Nicolae Poenaru, deputatul I.A. Cantacuzino, „rentierul” C.N. Sufu, „proprietarul” G.C. Filipescu, Edmond Marie Gillet de Kerveguen — secretar al ministrului de război, bancherul Israel Manoh, bancherul Paul Tettoriani, publicistul Pantazi Ghica (fratele scriitorului și omului politic Ion Ghica) etc. între timp, procesul ascensional al lojei a continuat, evident legat și de acțiunile politice care aveau loc. Noua listă din luna mai 1865 a cuprins 90 membri. Noul ei venerabil era, de data aceasta, George M. Ghica, nepotul de frate al fostului domnitor și cămașă Alexandru Ghica. Primul supraveghetor era Nicolae I. Crețzianu, iar demnitatea de al doilea supraveghetor era deținută de negustorul Hacı Sahim, cea de orator revenind lui George Cantacuzino. De data aceasta, loja era pe deplin „românizată” și compoziția ei dezvăluia un larg evantai social, economic și politic. Semnificativ este faptul că printre membrii lojei întâlnim nu mai puțin de 11 dintre cei 18 membri ai societății „Progresul” înregistrați de Frédéric Damé și anume: Nicolae Racoviță, G.C. Filipescu, Apostol Mă-

nescu, Gr. Lahovari, George Lahovari, G.Gr. Cantacuzino, Gr. Cantacuzino, I. Sc. Sturdza, George M. Ghica, Vladimir Ghica. Dacă mai avem în vedere că toți aceștia au fost inițiați între luna septembrie 1863 (G.C. Filipescu, viitorul mareșal al Palatului al principelui Carol de Hohenzollern) și luna mai 1864 (Gr. Lahovari), trebuie să constatăm că pătrunderea lor în loja a coincis cu etapa de organizare a societății „Progresul” și că activitatea acesteia se desfășura, implicit, pe două niveluri, unul public și altul secret. Prezența în loja a trei ofițeri care, în februarie 1866, au făcut parte din grupul de militari ce au acționat pentru a-l determina pe Al. I. Cuza să abdice — este vorba de căpitanii Constantin Pilat, Anton Costiescu și Anton Berindei (ultimul nu va mai figura pe lista din 1866-1867!) — este și ea semnificativă pentru legătura ce se poate face între această loja și răsturnarea din noaptea de 11/23 februarie 1866.

„Șorțul muncitorului și emblemele egalității”

Dar, în aceeași ordine de idei, în loja pot fi constatați și Ioan Bălăceanu — strâns legat de acțiunea conspirativă anticuzistă —, colonelul Dimitrie Crețulescu — și el, spre deosebire de fratele său, Nicolae, adversar, în acel moment, al domnitorului —, ca și prezența foștilor mari boieri ostili lui Alexandru I. Cuza: Ioan Oteteleşeanu, Ioan Slătineanu (francmason dinainte de 1830!) și George Lens.

În loja „Înțelepții din Heliopolis” s-au strâns laolaltă opoziții de stînga și cei de dreapta ai domnitorului ce urma să fie răsturnat. Printre ofițerii membri ai lojei mai pot fi amintiți maiorul I. Algiu, căpitanul George Anghelescu, căpitanul Grigore Borănescu, G. Slăniceanu — comandantul batalionului de geniu —, căpitanii G. Mărculeșu și Mihai Radu, căpitanul Budișteanu, locotenent-

colonelul George Catargi, căpitanul Polizu, colonelul N. Lupașcu. Trebuie remarcat, de asemenea, că sus-amintitul căpitan Pilat era ginerele lui C.A. Rosetti. Surprinzătoare — cel puțin aparent! — sînt prezențele în loja ale prefectului de poliție Mihai Marghiloman, cea a colonelului Alexandru Solomon, care ulterior a adoptat o poziție potrivnică militarilor răsturnători ai lui Cuza și, desigur, cea a ministrului Ioan Strat. Mai pot fi amintiți în această ultimă listă bancherii Hilel Manoh, Sabatay Halphon și Jacques Cohen, dar și arhitectul Iacob Melic, medicul Ludovic Fiala, poetul Grigore N. Alexandrescu și fotografii Carol de Szathmari!

Legătura directă între activitatea lojei și evenimentele de la 11/23 februarie 1866 este firesc să fie presupusă. Altfel cum s-ar înțelege că o loja care nu număra aproape deloc membri români și care trecuse „în adormire” a fost urmată de înființarea alteia, care s-a dezvoltat cu o surprinzătoare rapiditate începînd din toamna anului 1863? Izbitorare este mai ales compoziția noii loje, pe deo parte caracterul ei românesc, pe de alta numărul însemnat de aderenți, recrutați în precumpănitoare majoritate dintre personalitățile vremii și avînd evidente tangențe cu cei care au avut amestec direct în răsturnarea domnitorului Cuza și aducerea celui străin, în conformitate cu desideratele Adunărilor ad-hoc din 1857. Regăsim grupul de ofițeri opozații, regăsim membrii societății „Progresul”, regăsim numeroși bancheri — evident finanțatori ai acțiunilor! — și o întreagă „protipendadă” situată „în primele rînduri” ale vieții politice, sociale și culturale a țării. Semnificativ este și faptul că activitatea lojei avea să cunoască o diminuare în perioada următoare, ea intrînd „în adormire” în februarie 1867 pentru o perioadă de șapte ani! Așa că această loja, care, potrivit unui articol publicat în revista *Mistria*, nr.

1 din 1874 („prima publicație masonică întocmită în limba română”, înființată în august 1863 „după stăruința mai multor frați din elita societății române, care au primit lumina [au fost inițiați — D.B.] în Franța”), fusese instalată oficial în mai 1864, „în puțin timp număra, în sinul său inteligentă, capacitatea și avuția țării”, și-a legat evident activitatea și de impasul social-politic al României constatată în ultima parte a domniei lui Al.I. Cuza. „Frații care ocupau funcțiunile cele mai înalte în țară — se arată în articolul amintit — purtau cu plăcere șorțul muncitorului și emblemele egalității” și ei făceau acest lucru în evidentă corelare cu acțiunile ce au fost întreprinse într-un moment de cumpănă pentru a se găsi „o soluție” favorabilă. Faptul că în mai 1866, deci după 11/23 februarie, loja a arborat în mod public drapele național, merită a fi notat, pentru a evidenția încă odată implicarea ei în evenimentele. Mai important este însă faptul (el merită viitoare cercetări) acreditării lui Ioan Bălăceanu — aflat în misiune diplomatică peste hotare și care, împreună cu I.C. Brătianu, a fost „artizanul” aducerii în țară a principelui Carol de Hohenzollern — pentru a reprezenta loja bucureșteană pe lângă Marele Orient al Franței. Totul lasă a se presupune că s-a recurs la sprijinul acestei înalte instanțe masonice în dificila perioadă prin care a trecut România în prima jumătate a anului 1866, cînd ea a trebuit să-și facă drum înainte, convingînd marile puteri și evitînd primejdiile ce i se ridicau în cale; într-o astfel de situație, ajutorul Marelui Orient al Franței nu putea și nu trebuia să fie neglijat în acțiunea de slăbire a împotrivirii unor mari puteri față de cotitura de istorie a României. ■

CELE 33 ZILE ALE CAENULUI

(Urmare din p. 50)

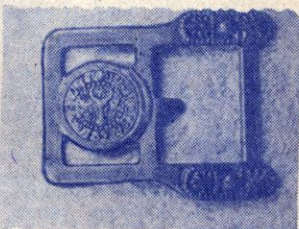
arborii de pe alea ce duce spre parc. Aici linia frontului va rămîne timp de aproape cinci săptămîni.

În față, pe înălțimile de la Lébisey, dominînd întreaga vale, generalul Feuchtinger își plasează rămășițele unităților de sub comanda sa, sprijinite de 24 de tunuri de 88 mm. Întîrzierea intervenită în debarcarea blindatelor Regimentului Staffordshire, prea lentă neutralizare a fortificațiilor „Morris” și „Hillman”, falimentul Brigăzii 185, care trebuia să ajungă la Caen înainte de căderea nopții, surpriza contraatacului german pornit de la Lébisey — reprezentînd, așa cum avea să spună, în 1982, generalul de brigadă K.S. Smith, „factorii ce explică de ce orașul nu a fost cucerit la 6 iunie 1944”, vor însemna, pentru locuitorii frumoașei așezări Caen de altădată, 33 zile de chinuri îngrozitoare. Orașul nu va fi eliberat — și încă și atunci doar pe partea de pe malul stîng al râului care-l traversează — decît în zorii zilei de 9 iulie. Mai trebuie spus că, pînă la 14 august, Caen va rămîne sub bombe lansate de la distanță de blindatele nazistilor. În total, el va fi fost lovit de 10 000 de tone de bombe explozive și incendiare, plus de 60 000 obuze trase de navele marinei britanice și de artileria celor două tabere; 9 000 imobile au fost în întregime distruse și alte 5 000 grav avariate. Astfel că, atunci cînd, în sfîrșit, a putut fi înălțat îndoliatul drapel al eliberării, el a filfrit peste un oraș sinistral în proporție de 73 la sută. ■

În românește de
Leon SĂRĂȚEANU

CLIO ANUNTA

ARHEOLOGIE ÎN PASUL TULGHEȘ

Prospecțiuni arheologice pe care, împreună cu un grup de elevi de la școala din Farcașa — Neamț, le-am întreprins în pasul Tulgheș, au condus la identificarea unui bogat material istoric, îndeosebi de factură militară: virfuri de lănci și de săgeți, pînteni ș.a.m.d.

Dintre descoperiri, în mod deosebit reține atenția o cataramă, admirabil păstrată, cu stema Moldovei, înconjurată de o inscripție cu numele statului de la răsărit de Carpați. Piesă rarisimă, catarama vădește, totodată, că oștenii moldoveni purtau uniforme (cum, de altfel, sugerează și unele izvoare literare). În sfîrșit, marele număr de obiecte descoperite duce la concluzia unei ciocniri militare ce va fi avut loc în această trecătoare din Carpați, poate în timpul lui Petru Rareș, care a întreprins mai multe expediții în Transilvania. Obiectele descoperite se află la muzeul sătesc amenajat în incinta școlii din Farcașa.

Prof. Ioniță DUMITRU-
BISTRIȚA

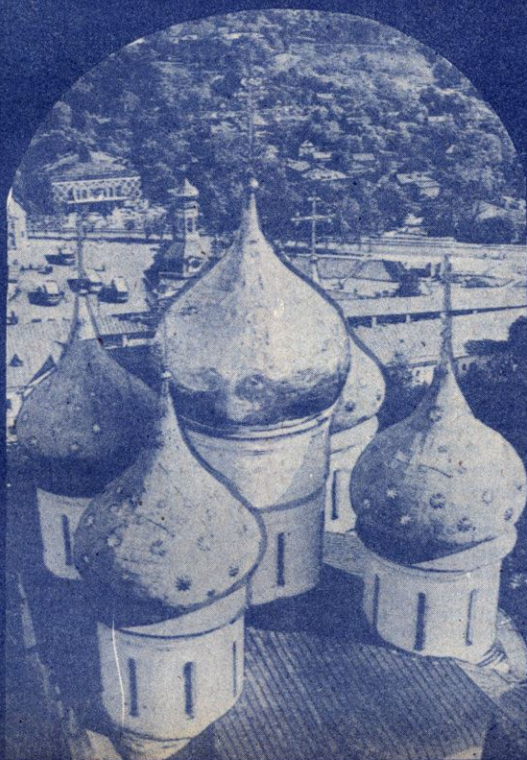
Mari centre spirituale ale lumii

LAVRA

SFINTEI TREIMI

DIN SERGHIEVO

VIRGIL CÂNDEA

Daco-romani și români între vechea și noua Romă; Datini pascale la români; Biblia la români; Sf. Gherman din Dacia Pontică; Biblia lui Wulfila; Istoria creștinismului primar; Sfinți daco-români în calendarul creștin: **iață câteva titluri de articole pe care cititorii le-au putut întîlni în paginile revistei Magazin istoric — Serie nouă. Sigur, din cînd în cînd — dar foarte rar —, cu alte titluri și în forme care să nu dea de bănuît, au mai apărut o serie de articole pe teme religioase în revista noastră și înainte de decembrie 1989. În Seria nouă însă am inaugurat un adevărat program în această direcție. Dar nu pentru că „se poartă”. Ca istorici, știm bine că istoria credințelor religioase este parte componentă a istoriei umanității. Fără cunoașterea componentei spirituale — religioase —, cunoașterea noastră în ansamblu este mult sărăcită. Cum poți înțelege, de exemplu, istoria evului mediu european fără să cunoști istoria religiei creștine? Dar pe cea a arabilor ori a neamurilor turce fără istoria islamului? Noi toți cei care am trăit experiența traumatizantă a „ateismului științific” — în care trebuia să combați ceva ce nu aveai voie să cunoști — știm că nu se poate.**

Inițiem în acest număr un nou ciclu de articole, semnate de dr. Virgil Cîndea, membru corespondent al Academiei Române. Domnia sa va prezenta Mari centre spirituale ale lumii. **Primul articol din această serie este consacrat Rusiei ortodoxe.**

Rușii au primit botezul cu aproape o mie de ani mai târziu decât alte popoare ale Răsăritului creștin și nu fără împotriviri din partea adoratorilor lui Perun, zeul vieții, roadelor și purificării în mitologia vechilor slavi. Cu toate acestea, creștinismul a reprezentat până în secolul nostru dimensiunea definitorie a sufletului rus, cu manifestări specifice în toate planurile creației, în arhitectură și artă, litere și muzică, în limbă și folclor, în gândirea și atitudinile nobilului ca și ale mușicului de rând. Răspîndirea noii credințe în cel mai numeros popor al Europei orientale a făcut din Rusia, încă din evul mediu, partea cea mai întinsă a Ortodoxiei, iar din Moscova țărilor un centru și un bastion al ei. În epoca în care Apusul se rupsesse de Biserica Răsăritului prin schisma din 1054, iar cele patru patriarhate, din Constantinopol, Antiohia, Ierusalim și Alexandria, căzuseră sub dominația islamului, această realitate a încurajat doctrina, politică în substratul ei, despre Moscova — a treia Romă.

Această doctrină a fost propovăduită după cucerirea Constantinopolului de către turci, de monahul Filotei în *Scrisorile* sale și de mitropolitul Zosima care în *Canonul de Paști* alcătuit de el în 1492 proclama: „Căzut-au două Rome, a treia Moscova va fi și niciodată a patra”. Într-adevăr, vechea Romă din Apus era de mult schismatică, noua Romă — Constantinopolul — se afla de-acum în robie turcească. Prin căsătoria sa cu Zoe Paleologhina, nepoata ultimului împărat bizantin, marele cneaz al Moscovei Ivan al III-lea Vasilevici (1462-1505) se credea îndreptățit la titlul de succesor al împăraților Bizanțului de la care prelua, așadar, stema (vulturul bicefal), însemnele puterii (sceptrul și globul cruciger), hlamida imperială și ceremonialul de curte. Iar nepotul său Ivan al IV-lea cel Groaznic (1547-1584) va adopta coroana și titlul de *caesar*, „țar”, desăvîrșind

acest nou capitol din *translatio imperii*. Țarii se vor numi suveranii ruși pînă la Nicolae al II-lea (1894-1917). Iar de la teoria Moscovei — a treia Romă, pînă la proclamarea identității structurale a poporului rus cu Ortodoxia nu mai era decît un pas. El a fost făcut încă din al XVI-lea veac prin scrierile unor teologi ruși de seamă care, criticînd Ortodoxia grecilor bătuți de Dumnezeu pentru păcatele lor, exaltau noul mesianism rusesc. În epoca mai nouă aceasta a încurajat curentul panslavist, cu tot ce a însemnat el în expansiunea Rusiei spre Europa Centrală și de Sud-Est.

Călătorul în inima Moscovei, cea mai veche și impunătoare parte din orașul împărațesc, trebuie să aibă în minte aceste momente din istoria Rusiei pentru a înțelege monumentele care încintă, dar parcă și înfioară prin dimensiuni, concepție și podobe. În interiorul zidurilor înalte ale Kremlinului, apărute de 18 turnuri, se află Piața catedralelor, legate, ca și întăriturile de piatră, de numele lui Ivan al III-lea care prin victoria de la Ahtuba, din 1480, a eliberat Rusia de robia Hoardei de Aur care dăduse 250 de ani. Catedrala Adormirii Maicii Domnului (Uspenskii Sobor) fusese terminată cu doar un an înaintea bătăliei de la Ahtuba. Construită după planurile arhitectului italian Aristotele Fioravanti din Bologna, ea a servit timp de secole pentru intronizarea patriarhilor și încoronarea țărilor. Stilul lombardo-bizantin și cupolele în formă de bulb, de influență orientală, par ciudate viziuni noastre despre lăcașul religios. Venerabilul așezămînt, care adăpostea relicve sacre, tronul cneazului Vladimir Întîiul, icoane atribuite sfîntului Luca și mitropolitului Petru, a devenit însă prototip în arhitectura religioasă rusă.

Alături, catedrala Buneivestiri (Blagoveșcenskii Sobor) ridicată de meșteri din Pskov, este cu numai zece ani mai

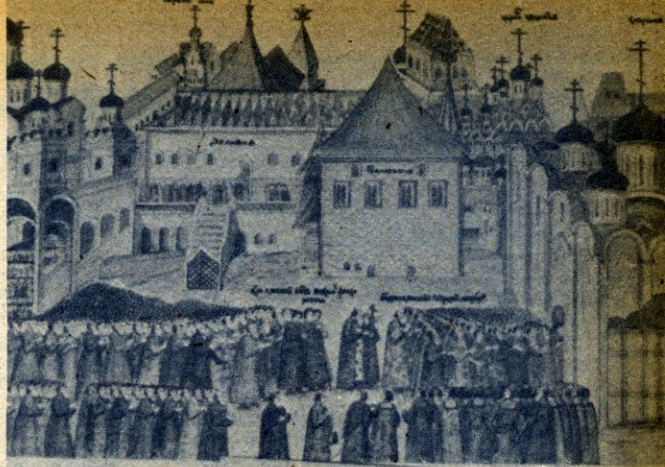
tîrzie, așadar din 1489. Ea a fost biserica de curte a țărilor care acolo erau botezați, cununăți și acolo ascultau sfînta liturghie. Zăgrăvită în 1508, ea adăpostea opere celebre mai vechi, de la începutul sec. XV, de Teofan Grecul, Andrei Rubliov și Prohor din Gorodeț. Țarii aveau ca necropolă a treia catedrală din Kremlin, aceea a sfîntului Arhanghel (Arhanghelskii Sobor), zidită de Alevis Novii.

Kremlinul este definit deopotrivă de principalele turnuri ale fortificațiilor: turnul Mintuitorului, prin care se deschide poarta marilor ceremonii, apărută de monumentalul tun de bronz („țarul tunurilor”) turnat în 1568 de Andrei Ciohov; turnul sfinților împărați Constantin și Elena, al Arsenalului, Vodozvodnaia, Borovițkaia, Nikolskaia. Inima Moscovei mai cuprinde Mănăstirea Voznesenski, în care se retrăgeau călugărițe din familia imperială, văduve și surori ale țărilor, Mănăstirea Ciudov, reședința patriarhală, Granovitaia Palata cu apartamentele sale luxoase, Orușnaia Palata, vistirie și muzeu de opere inestimabile, precum și impunătoarea clopotniță Ivan cel Mare de 81 de metri, ale cărei clopote par a suna din înaltul cerului. În fața lui este uriașul „țar al clopotelor” de 200 de tone, cel mai mare din lume. Totul aici, ctitorii religioase sau monumente laice au menirea să impresioneze, să sugereze măreție și putere, dar ele oglindesc deopotrivă orgoliul și ostentația care aveau să piardă, pînă la urmă, Imperiul rus, soarta oricărui imperiu din lumea aceasta. În afara zidurilor o altă nestemată a arhitecturii religioase ruse este catedrala Vasilii Blajenii, cu hramul Acoperămîntul Maicii Domnului, de unde și numele de Pokrovskii Sobor, zidită în anii 1555-1560, concepută ca un fagure cu nouă lăcașuri și împodobită ca un tort de zahăr.

Kremlinul a fost centrul vieții politice a Rusiei, pînă în 1712, cînd Petru cel Mare a transferat capitala țării la Sankt-Peterburg, redevenind

sediu al puterii de stat în 1918. Dar el a fost timp de secole și centrul vieții spirituale rusești, marcat, până în 1721, când tot împăratul Petru a desființat patriarhatul, de evenimente eclesiastice memorabile, sinoade, dispute teologice, personalități de seamă și chipuri îmbunătățite ale sinaxarului slavon. În 1917 sinodul de la Moscova a reînființat patriarhatul, alegând ca întâi stătător pe Tihon, până atunci mitropolit al Moscovei. Dar noul cap al bisericii ruse s-a bucurat scurt timp de autoritatea lui. Au urmat șapte decenii de politică antireligioasă a statului comunist. Iar în acest interval de martiraj (îngrădiri administrative, desființări de mănăstiri și dezafectări de biserici), de umilire a clerului și prigoană a credincioșilor, unul din centrele Ortodoxiei ruse a fost Lavra Sfintei Treimi, a sfântului Serghie din Radonej, aflătoare la Serghievo, localitate la 70 de km nord de Moscova, căreia în 1930 i s-a dat în mod arbitrar numele de Zagorsk, în memoria unui activist al partidului bolșevic, Vladimir Mihailovici Zagorskii, asasinat de socialiștii revoluționari la 25 septembrie, chiar în ziua sfântului Serghie.

Cine vizitează acum Lavra Sfintei Treimi de la Serghievo — căci de curînd s-a revenit la vechea denumire —, pe rusește Sveato-Troițkaia Sergheieva Lavra, va fi îndemnat să ia ca amintire și documentare o broșură, reproducere anastatică a ediției din 1898 datorată contelui Serghie Șeremetev, descendent al faimosului Boris Petrovici Șeremetev, feldmareșal al armatei ruse și, astfel, aliat al principelui Dimitrie Cantemir în bătălia de la Stănilești din 1711. Autorul și-a concentrat evocarea asupra patronului său, cuviosul Serghie de Radonej, și a personalităților de seamă ale vieții spirituale și culturale ruse care au viețuit în lavra lui. Faima așezămîntului a dăinuit timp de șapte secole îndeosebi datorită venerației păstrate întemeieto-

Litografie din anul 1872, ce înfățișează o ceremonie de încoronare a țarului la Kremlin

ului lui. Născut în 1315 dintr-o familie din nobilimea Rostovului, numit prin botez Vartolomeu, viitorul monah Serghie a simțit din tinerețe chemarea unei împliniri superioare. Așadar, cedîndu-și partea de moștenire unui frate, s-a dus după Ștefan, fratele său mai mare, retras într-o pădure din părțile Radonejului. Secolul al XIV-lea a fost, în istoria creștinismului ortodox, acela al reînvișării vieții monahale prin învățătura sfântului Grigore Palama despre calea unirii omului cu Dumnezeu prin curățirea de patimi, prin liniștire și rugăciunea neîncetată a minții, a inimii, prin repetarea continuă a numelui lui Iisus. Este așa-numita mișcare isihastă, de la isihie, numele grecesc al liniștirii, care de la Muntele Athos s-a răspîndit pînă în Carpații românești, apoi în Europa răsăriteană. Prin nevoițele și pilda lui, prin opera sa spirituală, sfîntul Serghie este venerat ca părinte al isihasmului din Rusia de miazănoapte. Pădurea în care se retrăsese împreună cu fratele său era un loc pustiu și neospitalier, care înapăimînta, după cum relatează un contemporan, prin „viața aspră, strîmtoară, lipsa de hrană și apă și de toate cele trebuitoare traiului. Nimeni nu venea să-i cerceze sau să le aducă ceva,

pentru că în preajma acestei sihăstirii nu erau sate, așezări sau oameni și nici un drum nu ducea de nicăieri spre acel loc pustiu și sălbatic”.

Epifanie Dascălul, hagiograful cuviosului Serghie, îi descrie nevoița între „uneltirile și înfricoșările diavolului și primejdia fiarelor care năpădeau pe atunci toate sihăstriile. Unele veneau urlînd, în haite, altele singure sau câte două-trei. Adesea veneau pînă în apropierea sfîntului, atingîndu-l. Și era între ele un urs care luase obiceiul să vină la cuviosul, care a înțeles că ursul se apropie nu din răutate ci ca să capete hrană. Așa că, din puștinul său, îi pune pe un trunchi de copac sau pe o cracă o bucată de piine pe care, luînd-o ursul, se ducea”. Astfel, împărțindu-și hrana cu fiarele, a viețuit sfîntul Serghie în singurătatea lui, unde a întemeiat sihăstria Sfintei Treimi, pentru ucenicii săi care au citotrit la rîndul lor așezăminte călugărești în întreaga Rusie.

Cuviosul Serghie s-a săvîrșit la 25 septembrie 1392. Mănăstirea Sfintei Treimi a devenit centrul de spiritualitate și cultură pe care în vremile mai noi șapte decenii de prigoană nu l-au

(Continuare în p. 77)

SF. IOAN CASSIAN

PETRU I. DAVID

Prăznuit o dată la patru ani, la fiecare 29 februarie a anilor bisecți, Sf. Ioan Cassian reprezintă cea dintii figură de proeminent cărturar teolog pe care meleagurile dacice au dat-o creștinismului. De numele lui Ioan Cassian se leagă începuturile monahale în Apusul Europei, mai exact în sudul Franței de azi, unde cărturarul și predicatorul pornit de la Dunăre și Mare a întemeiat cele dintii mănăstiri de călugări și călugărițe. Dar nu numai acesta a fost meritul său. Ioan Cassian a lăsat în urma sa o operă de înaltă valoare filosofică și dogmatică, totodată, de aleasă valoare literară și artistică, care-l situează între iscusii minuiitori ai cuvintului scris din primele veacuri. Explicabil, dacă avem în vedere solida instrucție școlară, căpătată încă din copilărie, pe care o aminteste, de altminteri, în scrierile sale.

S-a născut prin anul 365, dintr-o familie de coloni siriieni aduși de Traian în Dacia, în părțile Istriei, poate în Casimcea de azi. Privitor la locul nașterii este de mare importanță descoperirea, încă din anul 1912, făcută de Vasile Pârvan, în pădurea Șeremetului, azi Cassian, a două inscripții care vorbesc de „Cassieni”, respectiv „vicus Cassiaci”, ceea ce denotă că cognomenul Cassianul se referea la localitatea natală. De altfel, obârșia sa este subliniată încă de primul său biograful, anume un preot din Marsilia, Ghenadie, care pe la anul 392, reluând biografia oamenilor iluștri ai Bisericii, întocmită de Fericitul Augustin, a adăugat încă 96 de scriitori creștini la lista alcătuită de acesta. Printre ei și pe Ioan Cassianul, cu precizarea că acesta este de origine scit, „Scythia Minore, una provincii Thraciae”. Deci, de fapt, nu era vorba

de Scitia propriu-zisă, ci de Scythia Minor — cum era numită pe atunci — Dobrogea, locuitorii acestei provincii fiind numiți scii; în realitate, și ei erau geto-daci.

Amintirea meleagurilor natale, a rămas, în orice caz, vie în memoria lui Ioan Cassian, care le va evoca în cuvinte dintre cele mai calde: „S-au perindat pe dinaintea ochilor noștri sufeleștești locurile care cuprindeau moșia primită de la strămoși, cu dealurile și frumusețea surizătoare a peisajelor. Ce întinderi pline de o liniște pe cât de dulce, pe atât de folositoare! Ce plăcere pentru un călugăr să trăiască în taina pădurilor, dar încă și ce ușor!”. Înainte de a se călugări a urmat școala — nu știm unde, dar desigur, undeva în apropierea locurilor natale, la Histria poate sau la Tomis, unde flința un puternic centru cultural și religios. În acești ani se va împrieteni cu un anume Gherman, mai

mare decât el cu câțiva ani, care-i va fi ani în șir nedeșpărit însoțitor și îndrumător (Magazin istoric, nr. 10/1990). „Mă împrietenisem cu el încă de când eram copil de școală, apoi la oaste, precum și în viața monahală”.

Cît privește instrucția școlară, ea nu s-a rezumat numai la cunoștințele teologice, Cassian fiind creștin din familie, ci și (sau mai ales) ale culturii antice. Singur mărturisește că, uneori, în timpul cîntării psalmilor, îi reveneau în memorie versurile unor poeți antici, îndeosebi Vergiliu, Horațiu, Cicero, pentru care avea preferințe deosebite.

Neliniștile specifice anilor tinereții, i-au determinat, împreună cu Gherman, să pornească spre meleaguri îndepărtate, în căutarea unui teren fertil pentru activitatea de misionari către care simțeau chemare. „Imaginația noastră sconta o recoltă minunată, ca

și cînd am fi putut reuși să convertim mulți inși, ca și cînd exemplul și sfaturile noastre ar fi putut să-i aducă pe calea mîntuirii". Pe la anul 380 pleacă spre Răsărit, în Palestina, apoi în Egipt, unde vreme de șapte ani își educă trupul și gîndirea în tiparele vieții ascetice, în care la vremea respectivă erau vestiți un Pavel Tebeul, Pahomie cel Mare și alți autori ai primelor orînduiri monahale.

Către anul 388, Ioan Cassian și Gherman se află la Constantinopol, unde Sf. Ioan Gură de Aur, patriarh al orașului, îl ia sub ocrotirea sa, hirotonindu-l diacon și numindu-l custode al tezaurului catedralei.

Din pricina intrigilor de la Curtea imperială, Sfîntul Ioan Gură de Aur este învinuit de a fi îmbrățișat erezia lui Origen (*Magazin istoric*, nr. 7/1991) și scos din scaunul patriarhal. Protestul credincioșilor din capitala Imperiului de răsărit și un cutremur de pămînt (socotit semn prevestitor al divinității) îl determină pe împăratul Arcadius să revină asupra deciziei, dar în anul 404 Sf. Ioan Gură de Aur este depus a doua oară, găsindu-și sfîrșitul în Caucaz. Ioan Cassian s-a înscris între înflăcărării sprijinitori ai protectorului său. El l-a încununat pe episcopul Tomisului, Teotim, asupra nedreptății și a organizat mișcări ale populației constantinopolitane în sprijinul fostului patriarh.

După înlăturarea patriarhului, clerul și credincioșii din Constantinopol i-au trimis pe Gherman și Ioan Cassian la Roma, pentru a prezenta episcopului Romei, Inocențiu I., situația patriarhului exilat și a încercat să intervină în favoarea sa. Nu a reușit; a rămas însă la Roma, unde a fost hirotonit preot. Aici s-a despărțit de prietenul și însoțitorul său, trecut în neființă.

După un pelerinaj la catacombele creștine ale Romei și o călătorie în Alpi, Cassian a pornit spre Lugdunum (Lyon), apoi, pe valea riului Ron pînă în regiunea Marsiliei. Aici, Sf. Ioan Cassian a

organizat două obști monahale, una de bărbați și alta de femei, întocmindu-le și regulile necesare vieții în comun. După modelul dat de el, s-au întemeiat și alte obști, la Avignon, la Arles ș.a. Cassian a introdus în viața de obște a Apusului portul monahal cu haină lungă, acoperămint special pentru cap, centură peste haină și mai ales manția sau lanțul lui Hristos, pe care orice monah din Răsărit sau din Apus le poartă și astăzi.

Din unele știri cuprinse în literatura religioasă a vremii, reiese că în anii pe care i-a petrecut pînă la sfîrșitul zilelor sale (întîmplat aproximativ în anul 435), Ioan Cassian a vizitat comunități creștine și așezăminte monastice din Spania, Italia, Germania. În țara sa de obîrșie nu a mai reușit să revină niciodată.

Ioan Cassian s-a distins nu numai prin activitatea sa de misionar și propovăduitor al Sfintei Scripturi, ci și prin opera sa literară cu caracter teologic. Printre scrierile sale se numără: *Așezămintele chenobitice* — un fel de reguli monahale valabile pînă în prezent în organizarea monastică; *Predicile sau Conferințele* (*Conlationes*) — cuprinzînd meditații și reflecții asupra căii mîntuirii, obținerii vieții veșnice și unirii cu Hristos. Dintre *Conferințe* reține în chip deosebit *Despre întruparea lui Hristos*, alcătuită către anul 430, un răspuns dat ereziei lui Nestorie.

Datorită culturii sale deo-

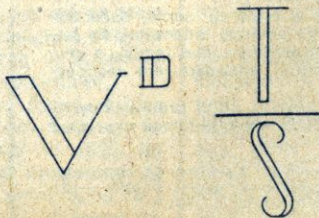
sebite, scrierile au o valoare nu numai teologică. Prin intermediul lor, Cassian a făcut cunoscut lumii creștine a vremii sale opera poetică și mitologică a lui Homer, a transmis în tipare latine spusele istoricului Herodot, ale filosofului Platon, ale părintelui medicinei Hippocrate, precum și unele știri despre teatrul grecesc. Multe din informațiile furnizate de el au fost redate ulterior de cărturari ai Apusului, precum Beda Venerabilul care le-a utilizat în *Istoria bisericească*, alcătuită în sec. IX.

Și peste toate a răzbătut nostalgia Dobrogei natale. „Mereu sînt cu gîndul la locurile întunecate, dar pline de farmec ale părinților mei... Văd mereu munți îngăduitori [Măcin?] pe care pasc turmele de oi și de capre, iar păzitorii lor nu se mai închină duhurilor necunoscute, ci se închină în duh și adevăr (Ioan, IV, 24). Ei și-au făcut locașuri pe unde au putut, ferindu-se de cei ce le răpesc avutul și viața... Ne-am simțit permanent îndemnați să ne reîntoarcem în țara de baștină, să ne vedem părinții”.

Sfîntul Ioan Cassian nu poate fi numit „romanul” (cum l-au reținut sinaxarele apusene) și nici „scitul”, deoarece scitii trăiau cu mult mai departe, în nordul Pontului Euxin. Dar i se poate da atributul de „scitul și romanul”, deoarece a fost apostol al scitilor în răsărit și al romanilor, galilor, britanilor în apus. ■

SPAIMA TURCILOR

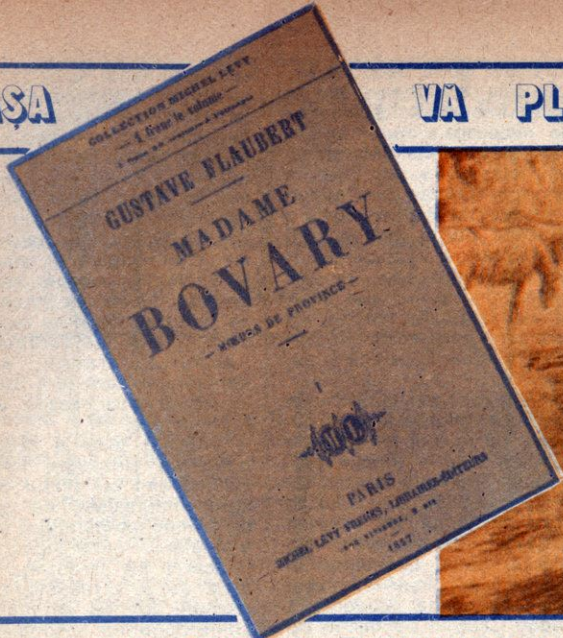
(BIVERB: 4,5)

Gheorghe BRAȘOVEANU

ASA

VA PLACE ISTORIA?

DE LA EMMA BOVARY LA KARENINA

PATRICIA FERLIN

În moralizatorul secol XIX, unei femei măritate nu-i era deloc ușor să fie infidelă¹. Pentru actul în sine, circumstanțele nu erau întotdeauna favorabile. Întîlnirile misterioase „de la cinci la șapte” cereau multă inghietozitate și îndrăzneală. În general, se lua ca pretext mersul la cumpărături sau o vizită la prieteni. Și, mai departe? Unde se puteau întîlni din nou cei doi amanți? La ea? Era prea riscant? La el? Ea s-ar fi gîndit la celelalte iubite, pe care le-a adus el acolo, înaintea ei. La prieteni? Era complicat. Trebuiau date explicații, făcute confidențe... Cea mai bună soluție rămînea apartamentul mobilat (numit în epocă „cameră mobilată”) sau chiar hotelul. Cînd toate aceste detalii practice erau puse la punct, femeia putea face pasul către adulter. Dar ea știa că acest pas comporta un mare risc.

Își punea în pericol onoarea, copiii, risca disprețul anturajului, ba chiar al amantului. Ea trebuia să înșele supravegherea unei familii, a unui soț, trebuia să mintă și, citeodată, era descoperită.

Rănit în amorul propriu, soțul pretindea satisfacție. Atunci răsuna în urechile femeii cele două

cuvinte de răzbunare: flagrant delict! Procedura era complicată: pentru a exista din punct de vedere juridic, adulterul trebuia denunțat de soțul inovat. Acesta depunea o plîngere, precizînd locul de întîlnire al cuplului adulterin.

Apoi era nevoie de patru persoane pentru constatarea adulterului: un ofițer de poliție, soțul încornorat și doi martori. Ei băteau la ușa unui apartament mobilat, auzeau zgomotul unor pași desculți, ușori, pe parchet, apoi nimic. Atunci comisarul bătea din nou și îi soma pe ocupanți să deschidă ușa, în numele legii. Femeia, cu părul răvășit, într-o cămașă sau un jupon, le deschidea înmărmurită. În fața soțului și a celor trei necunoscuți, se înroșea, lăsa ochii în jos, tremurînd.

Atunci cu toții se îndreptau către alcovul criminal. Privirile căutau patul și în el îl găseau pe amant gol, ținînd cearșaful strîns deasupra lui, stîngherit și palid. Ofițerul de poliție tușea să-și dregă glasul și se adresa soției inovate: „Ce faceți aici, doamnă? Vă găsec aproape goală, într-un apartament mobilat. Ce ați venit să faceți aici?” În fața tăcerii năuce a soției infidele, el se adresa bărbatului, de data asta: „Domnule, v-am surprins singur cu doamna, dumneavoastră culcat, ea aproape goală. Hainele vă sînt aruncate la întîmplare prin apartament. Asta constituie flagrant delict de adulter. Nu puteți nega evidența!” Începînd din acea clipă, soarta soției infidele aparținea Codului Civil.

¹ Reproducăm acest articol — într-o formă prescurtată, cu titlul și subtitlurile redacției noastre — din revista *Historia*, nr. 538/octombrie 1991.

În imagini: coperta primei ediții la *Madame Bovary* (stînga) și o ilustrație din carte.

Codul Civil este... de sex masculin

Dar să ne cufundăm în lectura Codului Civil. Instituit în 1804, el a sufocat destinul femeii timp de un secol. Afلام din acest text că inegalitatea soților este flagrantă în privința adulterului: adulterul soțului nu este sancționat decât „dacă își ține concubina în casa comună”. Adulterul femeii antrenează, în toate cazurile, o pedeapsă de la trei luni la doi ani, într-o casă de corecție. Motivarea acestei inegalități este simplă, spune Portalis, unul dintre redactorii Codului: „Infidelitatea femeii presupune mai multă corupție și are efecte mult mai periculoase”.

Este suficient să citim articolul 324 din Codul Penal, numit „articolul roșu”, care declara scuzabil omorul comis de soț asupra soției și a complicei lui său, pe care i-ar surprinde în flagrant delict de adulter în casa conjugală. Cazul invers, în schimb, nu este scuzabil. Adulterul soțului, capriciul trecător, practica igienică, nu are consecințe. Cel al femeii este considerat o crimă pentru că degradează și pervertește familia. Înainte de toate, femeia este o ființă născătoare, abaterile de la conduită ale femeii amenințând integritatea familiei.

Codul Civil consacră principiul inferiorității femeii. El concepe relația dintre ființe după modelul față de lucruri, adică pe modelul posesiei. Femeia este îndepărtată de viața publică, profesională și politică și este închisă în domeniul familial. Ea are o funcție esențială: să facă copii. Religia susține același lucru: femeile sunt considerate blestemate prin inferioritatea lor, doar maternitatea poate să le ridice acest blestem. Știința dreptului merge în același sens: refuză independența economică a femeilor, pentru că industria și munca distrug frumusețea și mai ales sănătatea femeii și o abat de la funcția sa esențială, maternitatea.

Femeia secolului XIX nu are deci o altă carieră în viață decât căsătoria. Și este pregătită în acest sens de foarte devreme, la mănăstire sau la pension. Atunci când iese de acolo, plină de iluzii, părinții o mărită. Căsătoria este adesea obiectul unui aranjament între două familii, uneori chiar o vânzare în toată regula, definitivă. (Amintim că divorțul nu va reîntra în vigoare decât în 1884.) Cum am putea numi acel sistem de liste întocmite de prefeți în 1811, liste în care figurau: numele tinerei fete de măritat, zestrea, avantajele bănești (venitul), podoabele, diformitățile, educația primită și sentimentele religioase? Cum s-ar putea califica atitudinea unor părinți care își pun fiica în valoare și o negociază, discret, în cursul unui bal ori la operă?

La șaisprezece sau șaptesprezece ani, iat-o căsătorită cu un bărbat pe care îl cunoaște foarte puțin, care cel mai adesea îi displace, care are douăzeci sau treizeci de ani mai mult decât ea și care pătrunde fără rușine în patul ei, pentru că, din punct de vedere legal, ea îi aparține.

Virtuoasa doamnă de Rênal

Ce-i mai rămâne femeii măritate, dacă nu acel gust pentru visare, exacerbat și violent, speranța de a întâlni fericirea, de a șterge pentru un timp cenușii zilelor. Ea așteaptă pe cineva, nu contează cine, vrea noutatea, schimbarea, iar un bărbat care, sub lumina vie a lustrelor pariziene, i-ar părea șters și lipsit de farmec, la țară capătă înfașurarea strălucitoare a unui prinț încântător.

Doamna de Rênal, eroina lui Stendhal din *Roșu și negru*, reprezintă, în 1830, femeia adulteră conștientă de crima sa. De altfel, după ce a cedat farmecului tinărului Julien Sorel, educatorul copiilor săi, ea își ispășește greșeala.

I se îmbolnăvesc copiii. Ea vede în asta cea mai crudă dintre pedepsele divine: „Ah! Dumnezeu! Acești bieți copii nu te-au jignit cu nimic; eu, numai eu sint vinovată: iubesc un bărbat care nu este soțul meu”.

Regăsim imaginea mamei, scumpă secolului XIX, și ne dăm seama că literatura acceptă adulterul doar cu condiția ca eroina să fie cuprinsă de cele mai amare remușcări. Doamna de Rênal este profund virtuoasă. Când se hotărăște să comită păcatul, cu sentimentul că trăiește o mare dragoste, ea îi cedează lui Julien mai mult sentimentul decât carnal. Ea nu a citit niciodată romane. Ea descoperă plăcerea. Peste vreo douăzeci de ani, în universul pasional al lui Flaubert, totul este diferit. Senzualitatea se potrivește ca o a doua piele a corpului suplu al Emmei Bovary, eroina sa celebră.

Sătulă de romane, Emma visează dragoste, toată viața a visat dragostea. Și atunci când l-a sedus pe Charles, viitorul ei soț, ea apărea deja ca femeia în căutarea fericirii, receptivă la toate plăcerile.

Încă de la începutul romanului, Emma se entuziasmează, se aprinde, trăiește mai ales din iluzii. Apoi ea se aruncă nebunește în adulter. Și, pentru un timp, el i se potrivește foarte bine...

„Nici când Doamna Bovary nu a fost atât de frumoasă ca în vremea aceea”, scrie Flaubert, avea acea frumusețe de nedefinit ce reiese din bucurie, din entuziasm, din succes și care nu este decât armonia temperamentalului cu circumstanțele. Dorințele sale, tristețile, experiența plăcerii și iluziile sale mereu tinerești, așa cum ajută gunoiul, ploaia, vânturile și soarele florile să înflorească, au dezvoltat-o încetul cu încetul și ea a înflorit în cele din urmă, în plenitudinea firii sale”.

Un atentator la morala publică

Dar ceea ce nu a iertat societatea din 1857 lui Flaubert era faptul că Emma „savura fără remuscări, fără jenă, fără probleme”, adulterul. „Am un amant, un amant, repeta ea, beată de dor”. Primele îmbrăţişări o copleşesc. Ea vibrează în acord cu trupul şi cu sufletul ei şi, chiar dacă totul joacă în jurul ei, ea nu cugetă niciodată la scrupulele ce le-ar putea avea.

Pentru societatea veacului XIX, procesul intentat lui Flaubert dovedeşte că Emma este imorală. Mamă rea, soţie meschină, ea simbolizează adulterul în toată poezia şi atotputernicia sa. Emma produce teamă, pentru că nu este virtuoasă. În adulterul său, ea „se dezbracă brutal, smulgând dantela corsetului, care fluiera pe soldurile sale ca o viperă ce alunecă”, scrie Flaubert. Imaginea şarpelui este alegorică. Emma este lascivă, voluptuoasă, intenţio-

nat provocatoare. Şi, aşă cum va sublinia în timpul audierilor desfăşurate de la 29 ianuarie la 7 februarie 1857, avocatul imperial Ernest Pinard, personajul Emma este o ofensă la morala publică şi la religie: avocatul reproşează lui Flaubert că a depăşit „limitele pe care literatura, chiar cea mai uşoară, nu trebuie să le depăşească”. Se înverşunează împotriva lui Flaubert şi a crudităţii descrierilor sale, dar mai ales i se refuză acel stil impersonal, care dă întreaga forţă romanului său. S-ar fi dorit să fie partizan, să condamne ori să laude. Dar el nu face nimic din toate astea.

Este uşor de înţeles care sînt valorile puse în joc în această carte. Emma aduce adulterul şi ruina în căminul său, dar, cu fruntea sus, ea îşi glorifică infidelitatea, aşă cum încă niciodată vreun personaj literar nu a îndrăznit să o facă. Şi ea şochează, iremediabil. Atunci, reacţiile se dezlănţuie. Cîţiva critici nu ezită să spună că „arta înce-

tează din momentul în care este invadată de descrieri obscene”. I se reproşează lui Flaubert, consternat, că a ofensat religia amestecînd în ea toată senzualitatea Emmei. Şi este poate unul dintre cele mai frumoase pasaje ale cărţii, acela în care Emma, agonizînd, „îşi întinde gîtul ca un însetat şi, lipindu-şi buzele de corpul Omului-Dumnezeu, îi transmite, cu toată forţa de care e în stare, cel mai puternic sărut de dragoste pe care l-a dat vreodată”. Emma e senzuală pînă la moarte.

După 53 de ani de scris, după cîteva zile lungi de audieri, scriitorul, care nu vrea un succes de scandal, este achitat. El deschide drumul legiunilor de femei adultere care populează marile noastre romane, de la Anna Karenina la Lady Chatterley. ■

Traducere de
Mihai POPESCU

SE FURĂ MAGAZIN ISTORIC!

Foarte mulţi cititori ne-au adus la redacţie, în ultimele luni, exemplare cu defecte (lipsă planşe, prost legate, pagini lipsă), pe care le-au cumpărat din diverse puncte ale Capitalei, înainte ca redacţia noastră să fi dat bunul de difuzare. SÎNT EXEMPLARE FURATE! Mergînd pe urmele sesizărilor primite şi cu ajutorul organelor de poliţie, redacţia a reuşit să identifice cîţiva dintre cei ce ofereau spre vânzare exemplare furate. Organele de poliţie continuă cercetările pentru a depista filiera pe care sînt sustrate, lunar, cîteva mii de exemplare din Magazin istoric şi oferite spre vânzare — multe cu defecte! — înainte ca revista să fie difuzată în mod oficial. Pînă la finalizarea cercetărilor, adresăm următoarea rugămînte:

— CITITORILOR NOŞTRI: verificaţi atunci cînd cumpăraţi un exemplar dacă are toate paginile şi planşele. Mai ales dacă vi se oferă spre cumpărare revista înainte să fi auzit eventual că s-a pus în vânzare! În cazul în care remarcaţi nereguli precum cele de mai sus, nu acţionaţi dumneavoastră — pentru a evita situaţii neplăcute —, ci sesizaţi-ne telefonic, direct la redacţie, ori adresaţi-vă primului lucrător de poliţie.

— DIFUZORILOR DE PRESĂ: nu primiţi spre vânzare revista Magazin istoric fără acte legale, exemplare cu pagini albe ori planşe lipsă. Dacă vi se oferă asemenea exemplare, sesizaţi-ne ori adresaţi-vă unui lucrător de poliţie. Vă reamintim că puteţi ridica spre vânzare revista noastră direct de la redacţie, cu forme legale şi în condiţii foarte avantajoase.

REGELE

CAROL

ȘI REGINA

ELISABETA

ELIZA BRĂTIANU

„Mulți au stăruit pe lângă mine să-mi scriu amintirile. M-am împotrivit mereu din pricina unui fel de sfilă de a așterne pe hîrtie gîndurile sau apucăturile celor care mi-au fost dragi sau pe ale celor pe care nu-i agream. «Scrie — mi se spunea —, se va publica mai tîrziu, după moartea ta».

Acest fel de a-ți împărtăși gîndurile sau de a-ți depăna amintirile «de dincolo de hotarele de unde nici un călător nu se mai întoarce» l-am privit întotdeauna ca respingător și laș. Iată de ce voi povesti aici tot ce am văzut și gîndit, numai în măsura în care voi crede folositoare aceste lucruri, celelalte fiind hărăzite tăcerii. Cele ce am putut însemna despre generațiile înaintașe sînt impresiile foarte vii ale unui copil precoce. Ele mi se par singurele interesante, fiindcă, în genere, nu sîntem drepti cu contemporanii și adesea nu bănuim gravitatea întîmplărilor la care asistăm.

Dar pentru a cunoaște împrejurările în care m-am născut — cu tot interesul redus ce ar putea prezenta pentru cei de azi —, ar trebui să fac o scurtă descriere a României de atunci.

Cînd m-am născut eu, Unirea Principatelor abia se împlătise de 11 ani. Mama era moldoveancă, tata muntean...”

O vom prezenta cititorilor noștri pe autoarea acestor pasaje nu pe calea obișnuită a reconstituirii arhivistice, ci apelînd la mărturia unei persoane care i-a fost apropiată, a cunoscut-o și a prețuit-o. Am optat pentru această formulă, pentru că, odată cu mărturia documentară, dorim să

aducem în prim-plan și valoarea ei umană, acel fior de viață care netezește calea spre adevăr, ne ajută să înțelegem trecutul și să ne cunoaștem mai bine pe noi înșine. Așadar, doamna Elisaveta (Safta) Varlam are cuvîntul:

„Este vorba despre tante Elise, mătușa iubită, sora cea mare a mamei mele, cu sufletu-i bogat și vasele-i cunoștințe, care mi-a dăruit atît de mult și căreia îi sînt atît de recunoscătoare!

Era primul copil al lui Alexandru Barbu Știrbey și a Mariei, născută Ghika-Comănești. Văzuse lumina zilei la 14 mai 1870, la Buftea, în casa ridicată de vodă Barbu Știrbey. I-au urmat doi frați și cinci surori. Fire independentă și fantezistă, a fost un copil dificil și — cred — o adolescență greu de stăpînit. Foarte dornică de învățătură, de lectură, mi-a povestit adesea cît era de supărată că fetele — pe atunci — primeau o educație cu totul alta decît băieții. Ar fi vrut să urmeze aceleași cursuri ca fratele ei, Barbu, care se arăta mai puțin interesat de studii decît dînsa. De altfel, unchiul meu Barbu Știrbey mi-a povestit că la bacalaureatul său la Paris — la care se prezentase după ce absolvise un liceu tot în capitala Franței — președintele comisiei, auzind că e român, i-a întrebare dacă era cumva rudă cu fostul domnitor. Unchiul Barbu s-a umflat în pene și a răspuns că da. Atunci, președintele, amabil, i-a rugat să-i povestească cîte ceva despre domnia bunicului său. Încă de la prima întrebare, candidatul se poticnise, neștiind între ce ani domnise bunicul său.

...Nu mi-au spus cum decursese în continuare examenul, dar unchiul Barbu făcea mult haz de lipsa lui de cunoștințe în materie și eram conștienți că sora sa Elise n-ar fi pățit așa ceva.

Bunica mea murind tinăra — la 34 de ani — a lăsat o casă cu opt copii. Din acest motiv, poate și din cauza temperamentului ei destul de aprig, tante Elise a fost măritată repede de tatăl ei cu Alexandru Marghiloman. Nu erau, cred, potriviți din nici un punct de vedere și căsătoria lor s-a desfășurat repede. S-a măritat apoi cu Ionel Brătianu, pe care l-a susținut și ajutat cu inteligența și cunoștințele sale, dar mai ales cu înflăcăratul și adincul ei patriotism.

Tante Elise avea un farmec natural deosebit, de care era conștientă și pe care știa să-l pună în valoare ori de câte ori se afla în compania unor oameni importanți. Foarte bună bucatăreasă, dădea mese excelente. E drept că uneori uita că era mușafiri și pleca de acasă, iar bietul Vasile — credinciosul fecior în casă — trebuia să se descurce cum putea, cind oaspeții sunau la ușă.

Tatăl meu [istoricul Radu R. Rosetti], rămas și el văduv cu patru copii (mama decedase la nașterea mea și nu s-a mai recăsătorit), se înțelegea foarte bine cu tante Elise, cumnată sa, iar dinsa s-a ocupat mult de noi. Cum nu a avut copii, ni s-a dedicat nouă cu trup și suflet.

În afară de română, vorbea absolut curent franceza, engleza și germana, iar după primul război mondial învățase bine și limba rusă. Citea enorm și cind găsea un subiect care o pasiona — și erau multe —, ne împărțea și nouă cu patimă și însuflețire tot ce descoperea.

În ultimul an de liceu, datorită unor împrejurări, am locuit la dinsa. Din acest destul de scurt răstimp am cele mai frumoase amintiri din adolescența mea. Primea mult, tot persoane interesante, cu care se discuta cele mai variate subiecte — literatură, istorie, politică, artă culinară și horticultură. Căci tante Elise era și o pasionată grădinăreasă și peste tot pe unde a locuit a creat grădini frumoase. Am avut bucuria să fac destule multe plimbări prin Cișmigiu cu dinsa și cu un domn al cărui nume nu mi-l mai amintesc dar care era grădinarul Primăriei București și care o chema adesea pentru a se sfătuți cu dinsa în privința amenajării grădinilor publice. Tot în compania lor am umblat de-a lungul Dimboviței, în vremea cind se plănuia amenajarea acestui riu în ceea ce avea să fie salba de lacuri ce se văd astăzi. În această privință, mătușa mea a avut un cuvânt greu de spus, deoarece Golf Clubul nu voia cu nici un chip să cedeze din suprafețele pe care le ocupa. Tante Elise era de-a dreptul indignată că o mină de oameni — și dintre cei înstăriți — nu înțelegeau să cedeze în fața unui proiect de amenajări de care aveau să beneficieze toți locuitorii Capitalei. Și tante Elise a câștigat în final.

Eră un om foarte vesel, avea mult umor și un acut spirit ironic, dar mai ales autoironic. În ajunul primului război mondial, organizase un atelier și un magazin pentru desfacerea și încurajarea cusăturilor românești. Cu mina ei a desenat multe planșe cu modele pentru cusături; unele dintre ele le-a și publicat într-un frumos album. Dar fiind o fire fantezistă și fără prea multă răbdare, se

plictisea repede de o indeletnicire și trecea la alta. După „Albina” — căci așa se chema magazinul despre care am amintit —, a urmat prelucrarea chihlimbarului, din care a confecționat numeroase obiecte foarte frumoase. A trebuit să renunțe însă și la aceasta, deoarece praful de chihlimbar i-a provocat o eczemă. Rideam de dinsa, spunându-i că era singura pasiune pe care o pășise din alt motiv decît plictiseala.

După aceea a urmat amenajarea și deschiderea Bibliotecii Ion I. C. Brătianu, căreia i s-a devotat pînă în clipa în care a fost scoasă din casa din vecinătatea Pieței Amzei. O bibliotecă — donată Academiei Române sub numele de Așezămîntul Ion I. C. Brătianu — risipită în anii urgiei comuniste prin multe alte biblioteci. S-a mers pînă acolo, încît atunci cind «s-a împărțit prada» unele lucrări în mai multe volume au fost împrăștiate cu volumul la mai multe biblioteci, devenind inutilizabile prin descompletarea lor; se respectase însă cu strictețe noul principiu de repartii egalitaristă. Mă întreb și acum, oare ce soartă o fi avut acea admirabilă colecție pe 100 de ani a cunoscutului publicații Revue des deux Mondes? Dar atîtea și atîtea alte valori strînse cu dragoste și pasiune de-a lungul timpului?

Iată, așadar, un portret mult mai viu cu care autoarea fragmentelor de amintiri pe care le vom publica în continuare ne iese în întîmpinare, învăluită în atmosfera unei lumi pe care va încerca s-o reînvie sub ochii noștri, cu umbrele și luminile ei, cu subiectivitatea pe care singură și-o recunoaște și pe care nici măcar n-a dorit să și-o reprime. N-a făcut-o, pentru că n-a intenționat să ne prezinte decît o viziune proprie despre oamenii pe care i-a cunoscut și evenimentele pe care le-a trăit și nu o analiză istorică.

Înainte de a parcurge paginile din amintirile Elizei Brătianu, să facem cîteva precizări. În primul rînd, trebuie spus că pînă în final a rezistat tuturor îndemnurilor de a-și scrie memoriile. Cei care au insistat, n-au putut obține, din păcate, decît un număr restrîns de pagini transcrise la dictare de către o persoană care i-a stat în preajmă pînă în ultimii ani de viață. Textele, dictate și transcrise în limba franceză, au fost păstrate cu dragoste de către doamna Elisaveta (Safta) Varlam, care ni le-a pus cu amabilitate la dispoziție și căreia îi și aparține versiunea românească.

Fragmentul asupra căruia ne-am oprit și pe care l-am reproduș chiar cu titlul dat de autoare este cel mai dens dintre textele păstrate. Ne-am fixat asupra lui, alît pentru nota personală a evocării, cit și pentru ineditul multora dintre informațiile pe care le cuprinde. Avînd în vedere poziția socială a autoarei, mărturia capătă o importanță deosebită pentru specialiști, dar și pentru publicul cititor.

Precizăm că în preluarea textului am omis cîteva pasaje conținînd detaliî nesemnificative privitoare la „cazul Elena Văcărescu”, avînd în vedere faptul că în Magazin istoric, nr. 11/1973 a apărut o spumoasă relatare pe aceeași temă datorată scriitorului Duiliu Zamfirescu. Cuvintele și explicațiile cuprinse între paranteze drepte ne aparțin, ca și subtitlul de fragment.

Marian ȘTEFAN

REGINĂ, CREDULĂ ȘI POETĂ

Nu m-am apropiat de regina Elisabeta în intimitatea ei. Poziția ei înaltă, virtutea sa pune în noi o distanță pe care bunăvoința ei față de mine nu reușea s-o depășească. În plus, în tinerețea mea aveam prejudecăți împotriva ei, prejudecăți cultivate în casa părintească. Făcând parte dreaptă nobilei tinutei ei, ideilor caritabile, farmecului conversației ei, părinții mei nu aveau însă înțelegere pentru latura germană a reginei Elisabeta. Mama mea, crescută de o englezoaică foarte prudă, era scandalizată de conversația uneori din cele mai irealiste a suveranei. Tatăl meu, crescut în Franța, socotea pueril sentimentalismul exagerat pe care Carmen Sylva îl cultiva cu plăcere.

Regina Elisabeta a observat această rezervă a părinților mei. La bătrânețe îmi spunea: „Aveam atîta simpatie pentru mama dumitale, dar ea nu mă iubea”. Cred că aceasta nu era exact, căci deseori am auzit-o pe mama plîngînd-o că nu avea copii, că era izolată într-o țară atît de deosebită de patria ei. Totuși, nici mama nici tata nu-și dădeau seama că era firesc ca această suverană atît de singularică să se adreseze acelora care îi vorbeau limba maternă și care îi împărțeau entuziasmele ei germanice. Îi reproșau admirațiile exagerate și mai ales, în copilăria mea, intimidarea ei cu o anume doamnă Schmettau — un soi de prețioasă, soția unui farmacist sas din Transilvania. Cred că toți farmaciștii erau atunci sași din Transilvania. Părinții mei socoteau această intimitate de foarte prost gust și foarte dăunătoare reginei. Totuși, sînt sigură că groasa doamnă Schmettau nu a trădat nicio dată încrederea care i-a fost acordată. Așa a fost la fel cu altă persoană exagerat admirată care a urmat acesteia — doamna Kremnitz, fiica celebrului chirurg berlinez Bardeleben, recăsătorită cu doctorul Kremnitz, fratele primei

năveste a lui Maiorescu. Aceasta obținuse pentru cumnatul său un post de chirurg la spitalul Brîncovenesc. Doamna Mite Kremnitz era o femeie foarte inteligentă și cultivată. Era o scriitoare și pe această preocupare literară s-au legat Carmen Sylva și cu dînsa, colaborînd. Doamna Kremnitz imita pieptănătura și gesturile reginei. O zăreai strecurîndu-se de-a lungul coridoarelor și dispărînd în dosul ușilor, Palatului Regal, precum și la Legația germană. Ce s-a întîmplat între Marea Doamnă și mica prețioasă? Nu se va ști, dar într-o zi a apărut o carte *Am hofe von Ragussa* [la curtea din Ragusa], vicleană și prost scrisă, care o înfățișa pe regină sub trăsăturile celei mai transparente dar cele mai injuste și defavorabile. Lucru curios, regele nu a blamat-o; este adevărat că autorul înzestrase pe eroul romanului cu toate calitățile, erou în care era ușor de recunoscut regele Carol. Cu toată cearta năvestei sale cu doamna Kremnitz, multă vreme încă, regele s-a servit de dînsa ca informatoare asupra corpului diplomatic și a cercurilor junimiste în care aceasta era foarte admirată.

Cred că am văzut prima oară pe regina Elisabeta în 1880. Înaltă, zveltă, mai înaltă ca bărbatul ei, venea înspre noi pe podul de lemn care traversa pe atunci lacul. Cișmigiul, surzind cu toată strălucirea frumuseților ei dinți, îmbrăcată într-un costum gri cu bordură de blană — costumul care se vede în unele fotografii din acea epocă. Regele o însoțea și în urma lor venea un câine mare danez. Suveranii s-au oprit pentru a adresa cîteva cuvinte amabile mamei. Nu m-am apropiat de regină decît mult mai tîrziu, după moartea mamei, cînd împlinisem 17 ani. M-a chemat la Sinaia, unde i-am prieluit o mare decepție, după cum mi-a povestit mai tîrziu. Păstrase o amintire luminoasă mamei și era gata

să-mi deschidă brațele, dar s-a găsit în fața unei fete încă prea puțin rafinate, stingace, rece și ambarasată.

Din această primă convorbire am păstrat o amintire foarte plăcută. În fața mea, ferestrele se deschideau spre o pădure de brazi gigantici și o voce incomparabilă îmi vorbea despre mama. După aceea am fost invitată deseori la recepțiile intime ale reginei. O revăd în amintirile mele zveltă, de obicei îmbrăcată în negru, căci deseale perioade de dolju ale Palatului erau respectate cu severitate de regele Carol. Regina ne făcea lectură, traducînd direct din nemțește în franțuzește, din englezește în nemțește cu o măiestrie care ne mira.

Dar dacă pădurile văzute din cabinetul ei de lucru de la Sinaia erau minunate, interiorul apartamentelor de la București era foarte urît, cel puțin în linii generale. Era alcătuit dintr-o sală, urmată de o grădină de iarnă, un mic salonaș destinat primei doamne de onoare, o bibliotecă și marea sală de muzică, în care era un podium unde stătea regina. Protocolul era invariabil același. Erai introdus în grădina de iarnă și primeai în salonaș de prima doamnă de onoare sau de altă doamnă de onoare, potrivit cu importanța recepției. Regina venea în sala de muzică printr-altă intrare. Întotdeauna ne primea foarte amabilă. Camerele erau încărcate cu o sumedenie de mobile capitonate sau de lemn sculptat, cele mai des-perecheate, foarte urite și, în afară de cîteva tablouri frumoase, cred că nimic din acele camere nu avea o valoare adevărată.

Regelui Carol îi plăceau mult imitațiile și socotea că ornamentațiile de ipsos înlocuiau foarte bine lemnul sculptat, cu toate că avea chiar în serviciul lui sculptori în lemn foarte buni. Sala de muzică era luminată numai prin tavan, biblioteca — al

cărei prag nu se trecea nicio dată —, și salonul doamnelor de onoare dădeau spre grădina și erau luminate de ferestre cu vitralii. Atmosfera era de seră, accentuată și mai mult de faptul că încăperile erau încărcate de mobile și menținute în semiobscuritate. Dar am petrecut în acest apartament ore a căror amintire mi-e dragă. Acolo am ascultat lecturi interesante și, de câte ori un artist talentat era în trecere prin București, muzică foarte bună. Mare avantaj pentru mica sălbatică care eram atunci. Bineînțeles, nu se cuvenea ca o tinărată, abia ieșită din adolescență, să se apropie mai mult de suverană. Mulți ani mai târziu am văzut-o des și prejudecățile mele au căzut una câte una, când experiența vieții mi-a permis să judec după capul meu.

Această mare doamnă, cu o ținută așa de nobilă și atât de instruită, avea un spirit credul și o imaginație bolnăvicioasă. „Cred tot ce mi se spune”, zicea ea, fără a dezaproba acest fel de a fi. Ea devenea prada și victima celor care știau să exalte și să falsifice această imaginație. Astfel a reușit valetul ei, un oarecare Monske, să-i trezească un interes morbid pentru orbi, făcând-o să creadă că în România numărul orbilor era mai mare ca oriunde și că el inventase o mașină de scris minunată pentru orbi. Abuzînd astfel de buna-credință a prea generoasei suverane, a fost creată „Vatra luminoasă”, care ar fi putut fi de la început ceea ce a devenit ulterior, o operă de cea mai mare utilitate. A degenerat însă, grație lui Monske, într-o mare excocherie, obligînd pe regele Carol să intervină pentru a opri ceea ce devenise un scandal public — într-o epocă în care scandalul public, mai ales venind de sus, era suportat greu. Alteori, gazetarii zeloși sau rău intenționați publicau imprudentele ei de limbă sau primeau cu bucurie greșelile ei de scris, spre marea confuzie a regelui

și nemulțumire a românilor, puțin indulgenți în general față de literatura regală. Altă dată, secretarul ei, un anume Scheffer, agent al Rusiei parese, a făcut o multime de indiscreții în detrimentul prea generoasei suverane și a publicat și o carte în care înfățișa în chip perfid, dar nu lipsit de talent, viața la Curtea regală din București. A jucat, cred, și un rol în afacerea Văcărescu, marea afacere senzațională care a alimentat toate conversațiile și a fost izvorul tuturor cancanurilor acelei epoci (1891).

Din zvonuri se auzea că de cîtva vreme recepțiile de la Curte erau suprimate, cele mai frumoase sau cele mai cu experiență doamne de onoare îndepărtate și pasiunea suveranei pentru domnișoara ei de onoare — Elena Văcărescu — se colora de acea exaltare al cărei rezultat funest se știa prea bine. Într-o bună zi, bomba a explodat. Suverana, într-o convorbire particulară cu doamna Jacques Lahovary, nevastă ministrului de război, i-a destăinuit că principele moștenitor și d-ra Văcărescu se iubeau și că, pentru România, căsătoria lor nu putea fi decît o mare binefacere. D-na Lahovary — o persoană iubitoare și sentimentală — nu a contrazis-o pe regină, dar a raportat soțului destăinuirea făcută, adăugînd că regele ar fi consimțit la această căsătorie.

A fost o indignare generală. Toți oamenii politici au opus un veto formal acestui proiect. Nici un român nu se gîdea să accepte. Dinastia străină, impusă cu multe sacrificii, nu se putea încuscri decît cu marile familii domnitoare ale Europei. Nu aveau nevoie de o compatriotă, fie chiar din familiile boierești; în plus, o doreau frumoasă, căci românilor nu le plac femeile urite și se preocupă prea puțin de calitățile lor intelectuale. Dar d-ra Văcărescu era atât de puțin frumoasă că răuvoitorii făceau să circule ideea că numai farmece sau o băutură magică puteau explica ceea ce părea o abe-

rație chiar și celui mai modest cetățean român.

Domnișoara Văcărescu era atunci o grăsană, foarte mioapă și cu toată inteligența ei, foarte mitomană. Asupra acestei mitomanii am să dau unele exemple. În prezența regelui Carol, după expoziția universală de la Paris din 1888, d-ra Văcărescu povestea că a avut ocazia să viziteze expoziția într-un fel cu totul excepțional. Zăbind-o președintele [Franței, Marie François Sadi] Carnot s-ar fi apropiat de dînsa și la brațul lui ar fi vizitat cîteva pavilioane. Nu știu dacă își dădea seama că regele Carol ascultă; acesta însă a întreprins-o spunînd: „Sinteti sigură că nu era domnul Nanu?”. Asemănarea acestui distins diplomat, atunci însărcinat cu afaceri la Paris, cu președintele Republicii era uimitoare și obiectul multor glume...

Trec peste alte povești — erau unele foarte amuzante: înmormîntarea ciinelui ei favorit la picioarele statuii lui Etienne Marcel [1316-1358, staroste al negustorilor din Paris și conducător al răscoalei din 1356-1358], cu autorizația specială a prefectului de Sena etc., etc.

Nu știu în mintea cui a încolțit acest proiect de căsătorie: tatăl meu vedea în el o intrigă rusească — ceea ce soțul meu de-al doilea credea posibil —, alții acuzau pe doamna Văcărescu de a fi pus la contribuție toată inteligența ei — care nu era mediocră — pentru a reuși această îndrăzneală lovitură. Cei care au asistat la nașterea „Rapsodului Dimboviței” [volumul Elenei Văcărescu *Le Rhapsode de la Dimbovitza*, apărut în 1885] și care cunosc împrejurările care au dat naștere acestei opere, știu că regina Elisabeta și d-ra Văcărescu au fost singurele inițiatore ale acestui proiect.

Inter-o bună zi s-a răspîndit vestea că d-ra Văcărescu ar fi descoperit la ea la țară o comoară — o colecție de cîntece populare de

cel mai mare interes. Prietena mea [scritoarea] Fany Seculici (Bucura Dumbravă) m-a pus la curent cu această descoperire și mi-a adus câteva din aceste cintețe traduse în franțuzește. Cu toată ignoranța și lipsa mea de experiență, mi-am dat seama că nu semănau întru nimic cu poezia populară românească, așa cum a fost ea culeasă de Vasile Alecsandri, G. Dem. Teodorescu și alții. Aceste poezii aveau într-adevăr accente emoționante, dar nu aveau nimic analog în folclorul românesc...

D-ra Seculici, care atunci era secretara reginei, mi-a povestit că d-ra Văcărescu venea la regină cu ciorne ilizibile. Peste o zi-două, apărea un poem în franțuzește din care d-ra Seculici îmi citea câteva fragmente pe care le considera sublime. Am întrebat-o pe prietena mea: „Cum este textul românesc?” Ea a răspuns: „Nu mi s-a dat să-l citesc”. „Atunci — am răspuns eu — nu cred în existența lui. Cred că aceste doamne colaborează și scriu împreună poemele, dar în orice caz trebuie văzut textul românesc, căci numai acesta ar avea interes”.

Sînt aproape sigură că regina, de bună credință, și d-ra Văcărescu, victimă a propriilor ei mituri, au scris împreună aceste poeme care au avut pe vremuri un oarecare succes. Ce valoare ar avea azi textul românesc comparat cu cel franțuzesc, dar textul românesc n-a existat niciodată!

Dar pentru a ne întoarce la proiectul de căsătorie, eu persist în a crede că el a fost ideea reginei Elisabeta și al d-rei Văcărescu. Doamna Văcărescu doar a lăsat lucrurile să se desfașoare...

Mulțumită rupturii logodnei ei, d-ra Văcărescu a avut măiestria să-și creeze o aureolă; oare trebuie învinovățită cînd mai târziu, în timpul războiului și după aceea, a pus prestigiul acestei aureole și tot talentul ei în serviciul țării?

Sigur de rezistența generală, regele Carol se făcea că

consimte pe jumătate la această unire. Dar — ca străin — a vrut să lase românii toată responsabilitatea acestei opoziții. Cum am mai spus-o, această opoziție a fost hotărâtă. Regina Elisabeta a fost mîhnită de această înfringere. Socotea proiectul său admirabil și gîndit să aducă tinerei României toate binecuvîntările. Credulă — avînd defectul foarte german de a crede că lumea creată de imaginația ei devine prin aceasta și reală — nu a iertat niciodată românii că nu au acceptat cu ochii închiși planul ei. A suferit multă vreme din această cauză. A părăsit România mai mult timp și nu s-a întors decît atunci cînd a acceptat să-și reia viața la Curte fără a înlătura din anturajul său persoanele care considera ea că o trădaseră prin opunerea lor dorințelor ei.

După întoarcerea sa am avut ocazia s-o văd mai des și mai de aproape. Se îmbrăca în general în alb, care nu-i stătea deloc bine, căci își pierduse silueta zveltă. Tenul, întotdeauna prea colorat, era și mai marcat și pata de pe obrazul ei îmi părea și mai vizibilă, dar farmecul său rămăsese același. Bolnavă închipuită, primea întînsă pe șezlong, cu un voal alb care îi acoperea părul și gîtul, iar frumosele ei mîini — pe care nu le-am văzut niciodată inactive — tricoteau sau minuiuau suveica, lucrînd dantelă.

Mă primea cu bunăvoință, surisul ei, uneori puțin forțat, îi descoperea dinții perfecti, și cu voce fermecătoare, puțin căutătat, îmi permitea să mă bucur de variațiile ei cunoștințe și îmi dezvăluia multe dedesubturi istorice, descriindu-și propria viață și pe aceea a cunoscuților ei. Desigur, trebuia să fi puțin circumspect, căci vocea fermecătoare transforma de multe ori întîmplări obișnuite în tragedii și aluneca asupra esențialului, dar cite lucruri am învățat la picioarele lui Carmen Sylva, cele mai fru-

moase picioare din lume. Se povestea că regele Carol, în căutarea unei soții, pretindea ca o calitate neapărată a viitoare sale soții să fie perfecțiunea și finețea extremităților și încheieturilor.

Dar uneori farmecul ei era inoperant. Nu a putut ierta mamei ei, principesa de Wied, de a nu fi luat partea ei în afacerea Văcărescu. Atribuia, cred, această atitudine influenței bărbatului morgantic al mamei ei, un om de mare valoare, dl. de Rodenbach. Expresia acestei pisme se manifesta cu amărăciune în conversația ei. Aceasta mi se părea injust și chiar fals, căci cunoscusem pe principesa de Wied și îmi făcuse o adîncă impresie atunci cînd mama mă prezentase ei în timpul unei călătorii în Germania. Atribuiam această

„Cu mîna ei a desenat multe planșe cu modele pentru cusături...” (În imagine, Eliza Brătianu, într-un splendid costum național românesc)

amărăciune imaginației exaltate a lui Carmen Sylva. Astăzi îmi dau seama că puneam în seama influenței domnului de Rodenbach deseale muștrări maternale.

La începutul războiului mondial m-am chemat de la Predeal la Sinaia. Am găsit o femeie în toate stările. „Cea-sul de care m-am temut toată viața a sunat. Tara mea de adopțiune se pronunță împotriva patriei mele adevărate, românii sînt pradă unei imense greseli, regele e sigur de victoria Germaniei, românii din Transilvania nu vor să știe de unirea cu Principatele, Antanta a corupt opinia publică română etc., etc.” Ceea ce am putut să-i spun sau să nu-i spun era ceea ce spunea sau tăcea tot românul și asta nu pentru a o calma. Deznădejdea ei era mare și stuporea față de înarmarea generală în contra Germaniei — pe care o atribuia lui Edu-

ard al VII-lea [regele Angliei (1901-1910)] — se exprima violent și cu ură. Mergea pînă într-acolo încît se indigna împotriva pretențiilor arhiducesei Zitta [fiica lui Robert Bourbon de Parma, soția împăratului austro-ungar Carol I (1916-1918)] de a fi principesă franceză. „Dar, Elisabeth, spunea regele accentuînd pe a, Bourbonii sînt totuși francezi.”

Hegemonia teutonică imaginată de dînsa și devenită prin aceasta reală în ochii ei, era pusă în dubiu și nu putea admite aceasta. Altă trăsătură germană: detesta pe cei care nu admiteau hegemonia teutonică. În plus, era singura care știa (în afară de doctor și bărbatul meu) că regele era grav bolnav și că zilele îi erau numărate. Lunga lor viață conjugală, plină de vicisitudini și neînțelegeri era menită să se încheie în bună înțelegere. Erau doi nemți în

țară străină, își făcuseră datoria, serviseră cît putuseră de bine țara lor adoptivă și acum, în pragul mormintului, poporul lor nu-i putea înțelege. Au suferit foarte mult în 1914 și suferințele lor impresionau mult pe bărbatul meu.

După moartea regelui Carol, am văzut deseori pe regină, atît în singurătatea de la Curtea de Argeș, cît și în micul apartament pe care îl alesese în palatul din București și în care a murit după un an și cîteva luni de văduvie. Își păstrase tot farmecul și bunăvoința față de mine, dar părea să fi pierdut orice interes în afară de soarta războiului, de al cărui rezultat afirma că era sigură. Dumnezeu a ferit-o de intrarea României în război și de înfrîngerea germană. ■

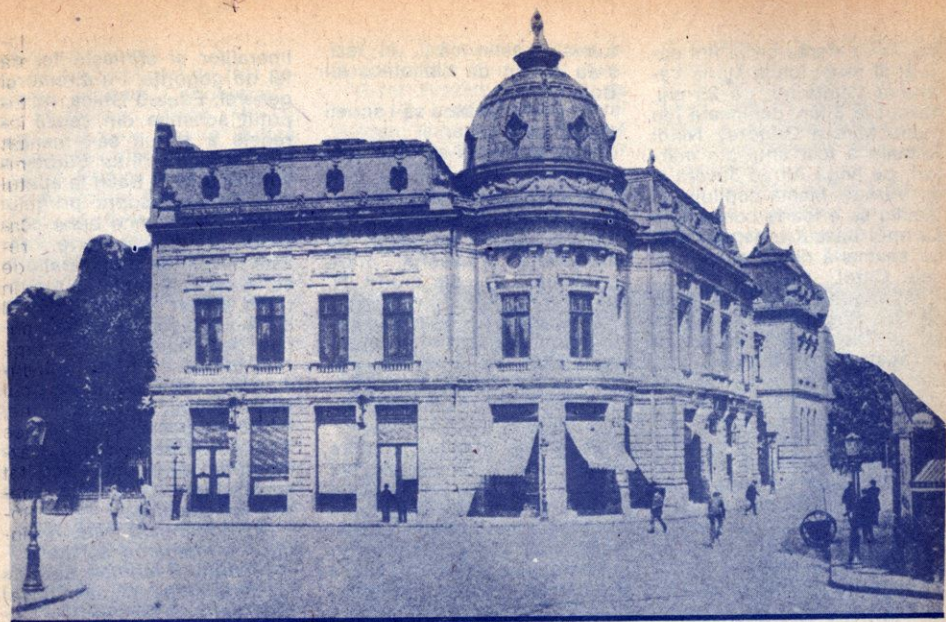
(Va urma)

fundatia culturală magazin istoric

CURIER

Continuă să ne sosească scrisori prin care prietenii istoriei solicită primirea ca membri ai Fundației Culturale Magazin istoric. Acesta este și cazul domnilor Nica Gheorghe, din București, Vasile Ioan Țene, student din Cluj-Napoca, Gabriel Gavrilă, din orașul Măreșești, jud. Vrancea, Burnaz Iordan, din București. Cum ați reținut din primul nostru Curier, publicat în numărul 5, în momentul de față, Fundația Culturală Magazin istoric este prioritar preocupată de problemele financiare menite să contribuie la asigurarea condițiilor materiale necesare continuării apariției revistei Magazin istoric. Principala cale, deocamdată, rămîne aceea a reunirii eforturilor tuturor celor care iubesc această revistă și i-au rămas credincioși, în ciuda greutăților cu care ea se confruntă. Măsura atașamentului dumneavoastră este înregistrată cu promptitudine de evoluția conturilor 4510.055.000.7 (în lei) și 4721.055.300.2 (în valută) pe care Fundația le-a deschis la Banca Română de Comerț Exterior. Așadar, Domnule Burnaz Iordan, în afara sprijinului pe care sînteți gata să-l oferiți oricărei acțiuni organizate de noi, în cadrul unor programe ce vă vor fi din timp anunțate, orice donație în conturile noastre este bine venită. În acest fel, răspundem tuturor celor care doresc să-și înscrie numele în registrul cuprinzîndu-i pe membrii activi ai Fundației Culturale Magazin istoric. Vă reamintim că așteptăm din partea dumneavoastră chitanță (sau o copie xerox a acestei chitanțe), pentru ca cererile de înscriere în registrul de evidență a membrilor să poată fi supuse aprobării Consiliului Director.

Nu putem trece cu vederea semnul de prețuire pe care l-am primit din partea domnului Barbu Teodorescu, pensionar, 84 ani, din București. Scrisoarea Dvs. ne-a impresionat puternic, relevînd un pasionat genealogist. Din păcate, pentru moment, nu sîntem în posesia datelor pe care ni le solicitați. De altfel, în clipa în care Fundația va dispune de fondurile necesare, una din priorități va fi constituirea unei bănci de informații și date cu caracter istoric. Ea va face posibilă satisfacerea în condiții cît mai propice a multora dintre solicitările Dvs.

BIBLIOTECAR LA PALATUL REGAL (II)

G.T. KIRILEANU

Prezentăm noi pagini din jurnalul inedit al lui G.T. Kirileanu (1872-1960), păstrat la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

Cum am precizat și la episoadele anterioare (nr. 10-12/1990, 1-4/1991, 6/1992) însemnările lui G.T. Kirileanu, desfășurate de-a lungul a aproape cinci decenii din acest veac — decenii de frământată istorie — au o valoare documentară deosebită, autorul lor aflându-se în imediată apropiere a unor importante personalități politice, diplomatice, culturale ale vremii începând chiar cu suveranii țării. Fiind conducătorul Bibliotecii Palatului Regal, între 1906 și 1930, G.T. Kirileanu a avut prilejul să cunoască și să consemneze modul în care se înregistrau evenimentele politice în cercurile cele mai înalte ale puterii.

Ca și la episoadele anterioare, nu am mai marcat intreruperile de text, pentru cursivitatea lecturii. Intervențiile explicative în paranteze drepte ne aparțin. Am păstrat unele particularități stilistice și ortografice ale autorului, transcrierea făcând-o conform normelor ortografice actuale. Datele sînt pe ambele stiluri, iar în unele cazuri doar pe „stil nou”.

1920

4 ianuar. Colonelul Boyle are o fotografie a regelui, cu acest autograf: „Acelui care în vremi grele a ajutat România și pe regele ei”.

Prințul Carol nu-l poate suferi pe Boyle.

Ziarul *Epoca* îl atacă pe

Boyle pentru nenumăratele afaceri. Boyle a fost și la Baku pentru petrol.

5 ianuar. Ieri am fost la Buftea, unde a venit și regina cu principesa Elisabeta să-și ia ziua bună pentru plecarea de sărbători la Bistrița, în Transilvania (unde prințul Carol era pus la opreală pen-

tru purtările lui). La masă, regina își arată mirarea că a putut spune cineva cum că ea s-ar fi plîns că-i fac și eu opoziție la Palatul Regal. Îmi spune că lăudînd spiciul roștit pentru investitura mitropolitului primat, regele i-a zis: Kirileanu mi l-a făcut.

12 ianuar. La amiază a fost

înscris la starea civilă fiul natural al d-nei Ioana Maria Văntina Lambrino, de 25 ani, născut la 8 ian. dimineața [pe nume Mircea Grigore]. Nîndi Romalo a fost unul din martori, pe lângă Alfred Juvara și dl. Vărnăv. Mama copilului și familia sa e foarte contrariată că noul născut e negricios și nu seamănă deloc cu principele Carol.

17 ianuar. Întorcîndu-mă de la Bogrea, trec pe la lorga. Dicta lui Stahl darea de seamă a călătoriei în Ardeal. Era la discursul nepotrivit al uniților, care nu țineau seamă că sîntem în epoca ortodoxiei române. Din confesiunea lui lorga de la Brașov, aud cu mirare cum apără ideile de cultură sătenească ale lui Mehedinți. Despre prințul Carol numai cuvinte de admirație și de încredere. Văzînd în doiala de pe fața mea zice: — D-ta ești totdeauna sceptic, dar noi frămîntăm cu încredere și cînd va fi gata colacul te vom pofți la masă cu noi.

— Întîi că eu nu mă îndes la colacul altora, ș-al doilea, eu mă mulțimesc cu *mămăliguța* mea. Și mă gîndeam cît de mult trebuie să mă păzesc a cere ceva de la asemenea om. Din norocire pînă acum, eu sînt acela care i-am adus servicii, fără a-i fi cerut niciodată nimic pentru mine.

Aduc vorba de scrisoarea prințului Carol către Zizi, publicată în facsimil, de *Epoca*. Vădit contrariat, a schimbat vorba zicînd că manifestările prințului Carol la serbările din Ardeal sînt mai puternice decît orice dovezi scrise. Tachiștii însă vor să terorizeze pe rege ca să-i aducă la putere.

Îmi arată cartea de curînd apărută la Paris: *Anthologie de la Littérature Roumaine*, par N. lorga et Septimiu Gorceix. Îi pare rău că s-au strecurat o mulțime de greșeli de tipar. Asta, mă gîndesc eu, pentru că niciodată nu vrea să puie pe un cunoscător de la fața locului care să privilegieze tipărirea.

Îmi dă un exemplar pentru V. Bogrea, deoarece la alcă-

tuirea acestei cărți, în Iași, s-au folosit de biblioteca lui Bogrea.

Zic: — Ar fi bine să-i scrieți cîteva cuvinte.

— Crezi că i-ar face plăcere?

Și scrie următoarea dedicație... „Domniei Sale, Domnului V. Bogrea, ca semn de mulțămînt și veche, mare prietenie, unul din autori. N. lorga”.

23 ianuar. Ieri și astăzi-noapte și azi n-avem lumină electrică din cauza grevei. Se cere spor de 40 la sută la salarii pe lângă sporurile din trecut.

26 ianuar. Regele s-a întors asară de la Sinaia. Azi la amiazi i-am dus cîteva date pentru discurs la Cluj, luate de la Bogrea. I-am arătat și scrisoarea lui Al. Lapedatu în privința Institutului de Istoria Românilor ce-ar trebui înființat la Cluj și ca sprijin am pus înaintea *Monitorul Oficial* din sept. 1911 cu serbarea jubileului Universității din Iași, cînd regele Carol I a dăruit 300 000 lei pentru studenții săraci. Pentru organizarea bisericii și școlilor din Ardeal, i-am dat cartea lui O. Ghibu, iar pentru starea spiritelor din Ardeal i-am dat: 1) *Neamul Românesc* cu darea de seamă a lui lorga; 2) *Epoca*, cu discursurile de Anul Nou la Budapesta; 3) *Patria* cu articolul lui Bogdan Duică, împotriva ungurilor amenințatori și cu articolul oficerilor următori în aceeași chestie.

29 ianuar. Regina s-a împăcat cu generalul Averescu și zice că între ea și general era pacea rusinoasă cu nemții. O dată ce această pace nu mai există, s-a șters și orice animozitate față de cei ce-au tratat.

Ionel Diaconescu a luat masa așară cu dr. Lupu, ministru de interne, pe care l-a convins să nu desființeze jandarmeria, ci s-o transforme. Pe cînd vorbeau a venit generalul Nicolescu, prefectul de poliție, care i-a spus de greva brutarilor, pusă la cale de Vintilă Brătianu.

Dr. Lupu se plînge că Siguranța Generală e tot în mina

liberalilor și stîrnește fel de fel de gogorite. Pe directorul general, Eduard Ghica, nu l-a putut schimba din cauză că regele a stăruit să-l menție.

1 februar. Prințul Știrbey a vorbit cu g-ral Baliff la aparatul Hugues asupra prințului Carol. Sînt semne bune că a renunțat la căsătorie, dar este nevoie de o declarație în scris care să anuleze renunțarea la tron. Prințul Știrbey a dat un proiect pentru asemenea declarație.

5 februar. Prințul Știrbey vine la dl. Basset acasă pentru iscălirea subscrierii noii fabrici de postav de la Azuga. Vine vorba de bolșevici și de întîlnirea ce-a dat Racovski socialistilor români pe luna mai în București.

[În continuare este reproducută următoarea scrisoare:]

„Bistrița, 7 februar. Sire, de la întoarcerea de la Cluj și pînă azi A.S. Regală (pr. Carol) a fost în cele mai bune dispozițiuni, cu poftă pentru lucru și avînd cuvinte destul de frumoase asupra impresiunilor căpătate la serbările din Cluj.

Joia trecută, A.S. a luat parte la o vinătoare de mistreți, ce a avut loc împrejur de Sărățelul, 20 km de Bistrița.

Joii dim. de 5 ianuarie cînd d-na M. a căpătat un fiu care azi a fost declarat la oficiul Stării Civile sub numele „Silviu, fiu natural al d-nei M”.

Ea fiind o femeie înțelegătoare, nu a făcut zgomot împrejurul acestui fapt și am luat măsuri ca în localitate să se păstreze toată discrețiunea.

A.S. se arată plin de atențiune față de ea, căci are ocaziunea să se convingă prin comparațiune că sînt ființe care știu ce e permis și ce nu.

Ea s-a arătat tot timpul ca o ființă dotată cu mult bun simț și e mulțumită că își poate trăi romanul său așa cum l-a trăit.

Duminică 8 c. A.S. Regală va da un banchet pentru avansarea sa la gradul de colonel și la care a invitat: toți ofițerii regimentului său, cum și șefii de corpuri și servicii

din garnizoană.

Să trăiți, Maiestate (ss) colonel adjutant Condesescu".

13 februar. Vineri. Mă iau cam cu de-a sila la Buftea. Simbătă dimineață pe un soare frumos ieșim la plimbare. Prințul Știrbey cu Alex. Balș și d-ra Eliza. Mă întreabă ce părere am despre reprezentarea piesei reginei, *Ildeim*. Zic: nu-i timp pentru spectacole și piese, iar regina ar face mai bine să scrie numai lucruri pe care ea singură ni le poate da: memorii, scrisori, portrete reale. În acest fel, ea ar sta deasupra oricărei comparații sau critice. Pentru teatru, povestiri și roman se cere cultură solidă, mare talent și multă cunoaștere de lucruri și de oameni. Ce păcat că nu s-a folosit regina de sfaturile unui om ca Maiorescu, lăsându-se pe mîna unor nepricepuți.

Prințul Știrbey: Cu mine regina nu mai vorbește despre scrierile sale. Și de aceea era să facă una din cele mai mari greșeli, făcînd contract la Paris pentru publicarea memoriilor sale. Închipuiește-ți ce dușmăanii și-ar fi stîrnit în țară, căci ea vorbește pe față, criticînd oameni cu care regele trebuie să guverneze (Brătianu, g-ral Averescu etc.). Așa lucrează ea prîpît de multe ori.

14 februar. Buftea. Prințul Știrbey: Poate că nehotărîrea asta a regelui i-a fost de folos în niște timpuri așa de grele și încurcate, căci numai cu amînări s-a putut strecura pe lîngă atîtea prăpăști. De cîte ori însă prin nehotărîrea lui își înstrăinează oamenii de credință.

E drept că regele nu poate suferi pe g-ralul Averescu, dar n-are ce face: trebuie să se supui curentului. Iorga a trimis cuvînt prin Denize că prin aducerea g-ralului Averescu la guvern își pregătește soarta lui Ludovic al XVI-lea.

15 februar. Duminică. După-amiază sosesc soții g-ral Prezan și după ei Ionel Brătianu și George Balș. Brătianu dînd bună ziua zice g-ralului Prezan: Parcă am fi venit să conspirăm. Și rămîn bărbății la vorbă în salonul

de jos, iar eu mă retrag la documentele din odaia mea.

G-ral Prezan rămîne și la masa de seară. D-na g-ral Prezan, lîngă care eram, tună și fulgeră împotriva lupilor din guvern!

După plecarea g-ralului Prezan, prințul Știrbey îmi spune că niciodată nu l-a văzut atît de îngrijat pe Prezan din

București și de la Mogoșoaia prințul Știrbey ia și pe prințesa Martha Bibescu. Vorbec. politică externă. Prințesa se întoarce către mine și zice: Îndeamnă-l să-și scrie memoriile.

20 februar. Regina s-a întors de la Sinaia cu prințul Carol, care va pleca în esară

Regele Ferdinand (stînga) și prințul Carol (dreapta)

În p. 69: palatul Bibliotecii Fundației Regale (ulterior Biblioteca Centrală Universitară; în prezent, construcția se află în plin proces de refacere, în urma distrugerilor suferite în timpul Revoluției din decembrie 1989)

cauza marei primejdii de la Nistru. Bolșevicii au 10 divizii bine echipate cu ofițeri și subofițeri mei. Muniții au, pentru că după ce Antanta a oprit fabricile din Germania, nemții le-au mutat cu tot cu personal în Rusia. Iar noi ce le putem spune?

16 februar. Plecăm la

la Constanța și de acolo pe un torpilor în Orient, însoțit de o numeroasă suită. Filip Ionescu se gîndește la marile cheltuieli ce vor fi de nevoie pentru asemenea călătorie.

22 februar. Mii de lucrători socialiști se îndreaptă cîntînd în cor spre mormîntul lui Frimu.

25 februar. Ministrul I. Borcea îmi spune că asalturile pentru răsturnarea guvernului s-au mai potolit, dar intrigile urmează de la ascunziș.

— Eram la Antipa și cerîndu-mi Pantazi să-l numesc director la Teatrul Național i-am răspuns că mi-ar trebui o indicație de la Palatul Regal, pentru că este la mijloc

¹ O notă ulterioară. „Duminică 15 februarie 1920. La Buftea, d-na Prezan vorbea foarte înțepat despre Lupii care ne guvernează.”

Iar la serata de la Palatul Regal de luni 23 februar, Cincinat Pavelescu a improvizat pe socoteala ministrului dr. N. Lupu, care vorbea cu multă insuficiență cu d-na Prezan, următoarea epigramă foarte mult gustată și de regele Ferdinand. Cu aer prea sentimental/ Vorbînd c-o doamnă, striga grupul/D-aghioțanți/ Paziți că Lupul/ E-n Cartierul general!”

și reprezentarea piesei regi-
nei *Ildeirim*. Pantazi cheamă
la telefon pe d-na Lahovary,
care-i răspunde fără înconjur
că peste 5 zile guvernul va
cădea, prin urmare să mai
aștepte. Va să zică lucrurile
fuseseră puse la cale.

Lovitura s-a dat în Consi-
liul de Miniștri prezidat de
rege, când, fără a fi înștiințat
mai întâi pe președintele Consi-
liului, cum s-ar fi convenit
din partea unui cavalier și om
de onoare, ne trezim că g-ral
Râșcanu își prezintă demisia.
Îmi venea să mă bag sub
masă de rușine, mai ales că
noi cu toții îi arătasem atîta
dragoste și încredere.

A venit apoi chestia mani-
festației de duminică trecută,
la mormîntul lui Frimu. Mili-
tarii vroiau numai decît să
oprim manifestația, ca și la
13 decembrie [1918], cînd se
pregătise mitralierele și ni se
ceruse să arestăm noaptea
pe toți capii socialiști. Libera-
lii vor să se facă și de alții re-
presiuni singeroase, ca să fie
și ei spălați.

10 april. (sîmbăta Paștilor).
De altăieri sînt la Buftea de
sărbători. Timp prea frumos.
Mergînd cu prințul Știrbey, la
plimbare, vorbim despre poli-
tică și despre ale Curții re-
gale.

Vorbesc prințului de lipsa
unui friu sigur la conducerea
Casei regale. Dl. Basset, deși
bătrîn, ar putea fi de folos,
dacă ar avea încrederea de
sus. Dar așa...

Mareșalul e slab și fără
consecvență. Lucrurile mai
merg numai datorită puterii
de inerție și slujbașilor vechi,
care din obișnuință, dar fără
avînt, îmi îndeplinesc pe tă-
cute serviciile lor. Ar trebui
însă o mină tare, cum a fost
aceea a mareșalului Filip-
pescu. Altfel destrămarea își
va urma cursul spre marea
dramă a Casei regale și mi-
șorarea prestigiului său.

Cu drept cuvînt dr. Mamu-
lea a făcut observația că la

Palatul Regal au trecut oame-
nii fără caracter și meșteri
în arta lingușirii, care știe
să-și facă interesele îndepli-
nînd fără împotrivire orice
dorință li s-ar da a înțelege.

21 april. Vine vorba cu Li-
tarczek despre prințul Carol
și Zizi. El se teme că prințul
Carol își va schimba din nou
gîndurile.

Îl întreb dacă Zizi ține la
prințul Carol.

— Cred că ține numai din
interes. Zizi e capricioasă, ca
orice grecoaică.

23 april. În articolul *Două
metode*, publicat de N. Iorga
în *Neamul românesc* (22
april.) pune față în față adu-
narea sătenilor la congresul
„Ligii poporului”, chemat de
general Averescu și fața re-
ginei de a petrece Paștile ală-
turi de sătenii din Onești. Cu-
vintele de laudă pentru re-
gină au un accent de dra-
goste îndepărtată, de care
mă miram pînă ce am aflat
astăzi că ele-s urmarea faptu-
lui că regina a trimis lui Iorga
ultima sa carte *Dor nestins*.
cu o frumoasă dedicație.

24 april. Asară fiind la dl.
Basset acasă, dînsul se plî-
ngea amar de lipsa de inimă și
de recunoștință a lucrătorilor
fabricii de hîrtie Bușteni, care
s-au pus în grevă, deși acum
o lună au fost îndopați cu tot
felul de ajutoare.

D-na Basset: Să fi auzit ce
discurs frumos și mișcător
le-a ținut bărbatul meu lucră-
torilor, l-am ascultat cu lacră-
mile în ochi.

Dl. Basset mai practic:
Le-am împărțit suma de un
milîon. Ce mai vor? O propa-
gandă formidabilă îi frămîntă
pe lucrători.

Eu: Dr. Mamulea mi-a spus
un cuvînt caracteristic al lu-
crătorilor de la C.F.R. către
ministru Trancu, atunci cînd
acesta le dăduse cu prețuri
ieftine lucruri în natură și-i
întreba dacă nici acum nu-s
mulțămiiți. „Noi nu umblăm
după mulțămire, ci după ne-

mulțămire, căci numai prin
nemulțămire putem face re-
voluția socială”.

Spunînd toate astea lui Fi-
lip Ionescu, el îmi dă urmă-
toarea lămurire:

— Lucrătorii știu că po-
mana de un milîon e puțin lu-
cru, atunci cînd beneficiul
net al fabricii de hîrtie Buș-
teni a fost așa de neașteptat
în anul 1919, încît acționarii
și-au putut dubla capitalul de
la 8 milioane la 16 milioane,
fără să verse măcar un leu
(deși în publicația din *Moni-
tor* se înțelege că s-a făcut
vîrsămînt) a alimentat gras
toate fondurile de rezervă și
pe de-asupra au dat și un
gras dividend la capitalul de
16 milioane. Nemaipomenită
rușine.

Tot așa au făcut anul tre-
cut la fabrica „Moldova” din
Piatra Neamț.

Tot așa s-a făcut și la fa-
brica „Letea” din Bacău.

25 april. Căsătoria Elisei B.
Știrbey cu E. Boxshall la Bu-
ftea. Cu d-nii Mamulea și Voi-
culescu. Ne oprim în drum și
vizităm biserica din Buciu-
meni și parcul părăsit, plin de
ciori croncănitoare.

Nuni: I. Brătianu cu princi-
pessa Elisabeta. Regina a
adus prințului Știrbey o scri-
soare de la rege, pe care o
citim împreună. Îi amintea cu
recunoștință de serviciile și
sfaturile bune ce i-a dat în
timpurile grele prin care au
trecut. I-o dă și lui Brătianu,
după plecarea reginei.

Prințul Știrbey zice către
dr. Mamulea:

— Noi petrecem și vulcanul
sub noi clocotește.

14 mai. Ieri m-a chemat re-
gele și mi-a dat să fac în-
dreptări de limbă proiectului
de scrisoare pe care i-l adu-
sesse alaltăieri mitropolitul
primat cu privire la zidirea
unei catedrale în București în
amintirea unității naționale.

Azi regele a iscatit această
scrisoare și am dus-o la Si-
nod.

73

HOLOCAUSTUL ROMILOR:

NOAPTEA INFERNULUI

CHRISTIAN BERNADAC

● Noul domiciliu: crematoriile ● Sterilizare cu... consimțământ ● Copii transformați în fum ● Cea mai îngrozitoare operație de la Auschwitz ● Se apărau cu cocoloașe de piine... ● Disecția gemenilor ● Doctorul Mengele și dosarele pătate cu grăsime umană

În ziua* de 1 august 1944, medicul-șef de la Birkenau i-a convocat pe toți medicii interniști ai lagărului și i-a pus să semneze un act conform căruia erau înștiințați că epidemia grave bîntuiau în lagărul E: tifos, scarlatină etc. Unul dintre acești medici a formulat cîteva rezerve timide, invocînd că de fapt existau relativ puțini bolnavi în acel lagăr, iar contagioși

deloc, la care medicul-șef a avut o remarcă ironică:

— Deoarece manifesti un interes atît de viu față de soarta acestor deținuți, ai putea să-i urmezi la noul lor domiciliu.

Prin „noul domiciliu” trebuiau înțelese crematoriile. Peste cîteva ore, au sosit camioanele spre a-i imbarca pe țigani. Imbarcarea a fost marcată de cîteva incidente. Bănuind ce-i așteaptă, mai mulți țigani au încercat să se ascundă sub acoperișuri, în toalete sau gropi. Au fost adunați unii după alții. Urletele SS-îștilor și țipetele copi-

ilor i-au trezit pe ocupanții din lagărele învecinate. Aceștia au asistat cu groază la plecarea camioanelor, iar mai tîrziu, noaptea, au văzut flăcări roșii țîșnind din coșurile crematoriului.

— În august 1944², mai rămăseseră la Auschwitz cam patru mii de țigani destinați camerei de gaze. Pînă atunci nu știuseră nimic despre soarta ce-i aștepta. Ei și-au dat seama doar cînd au fost îndrumați, baracă de baracă spre crematoriul 1. N-a fost un lucru ușor să-i faci să

*Prezentăm un alt episod din lucrarea *L'holocauste oublié*. Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

¹ Mărturia Olgăi Lengyel *Souvenirs de l'au-delà* (Amintiri din lumea cealaltă), Paris, 1946.

² Memoriile lui Rudolf Hoess, comandantul Auschwitzului.

intre în camerele de gazare. Personal n-am asistat la exterminare, dar Schwarzhüber, colaboratorul meu, mi-a afirmat că nici o executare a evreilor nu i-a făcut o impresie mai groaznică. Cunosteau bine toate victimele și întreținuse cu ele relații amicale.

— În urma unui ordin¹ al autorității centrale, țișanii au fost gazați în ziua de 1 august. În legătură cu cei care au supraviețuit, Regina Steinberg care, în calitatea sa de deținută secretară a Biroului politic, a putut vedea ce se întâmpla în această parte a lagărului, scrie: „Țiganii aduși, de pe front, de Paști 1944 au fost convocați și Broad (șeful Biroului politic pentru această secție a lagărului) i-a întrebat dacă consimt să fie sterilizați, după care vor fi eliberați. Cei care au acceptat au fost transferați în lagărul central, sterilizați, apoi s-au înapoiat.

Alți țișani, vreo treizeci, au scăpat de la această acțiune specială, deoarece fuseseră trimiși într-un comando, pe la mijlocul lunii iulie. Printre ei și Leopoldina Papai².

În vagoane de vite

— Tatăl meu² era fierar comunal în Holzschlag. Aici, înainte de 1938, trăiau un număr mare de țișani. Eram oameni așezați la casele noastre. Constituiau atunci o familie mare cu nouă copii care se aflau parțial acasă, trei din frații mei erau însurați și aveau deja mulți copii. Când au început persecuțiile, sora mea măritată avea de pe acum patru copii. Încă din 1941, au venit să-l ridice pe tata, doi din frații mei și trei din surorile mele fiind duși la Sindisdorf, în apropiere de Pinkafels. Doi din frații mei și una din surorile mele au fost expediți la Litzmannstadt și n-am mai auzit niciodată vorbindu-se despre ei. Părinții mei și ceilalți frați și surori s-au înapoiat acasă și li s-au eliberat din nou cartele de

alimente.

Dar în aprilie 1943 SS-iștii au revenit. Tata avea atunci peste 60 de ani. Eu n-aveam decât 14 ani, iar sora mea cea mică 10 ani. Am fost îngrădățiți în vagoane de vite. Dacă aceasta ar fi depins de autoritățile comunale, am fi rămas cu siguranță acasă. Primarul nostru avea lacrimi în ochi când ne-a văzut plecând. Am făcut eforturi disperate ca să putem rămâne la noi acasă. Locuitorii aveau nevoie de serviciile unui fierar ca tata și de aceea noi reușim să rămânem. Dar în aprilie 1943 era prea târziu și toate plîngerile n-au slujit la nimic. Trebuia să plecăm.

Am fost duși direct la Auschwitz într-un mare transport și am fost imediat afectați unor lucrări grele. Eu trebuia să car pietre de 10 kg. Am văzut chiar cum erau expediți evrei în camerele de gazare. Am observat unde se dezbrăcau și am găsit uneori de mîncare în hainele lor. Într-o zi, paznicii, trimițându-mă să degrop sfeclă, i-am zărit pe oamenii aceștia și chiar și azi mi se pare că aud plîsetele și vaietele unui bătrîn, rostite în idiş.

Părinții mei au murit la Auschwitz; tata de tifos. În vara anului 1944 am fost trimisă la Gross-Auschwitz, împreună cu sora mea, care îmi semăna ca o geamănă. Când ne-am înapoiat după opt zile în lagărul nostru, nu mai exista un țișan. Ni s-a spus atunci că toți au fost expediți în camera de gazare.

Curînd, sora mea și cu mine am fost trimise cu un mare număr de evrei la Ravensbrück. Mulți dintre ei au fost împușcați, alții au murit. După opt luni am fost expediți printr-un transport la Mauthausen, apoi la Bergen-Belsen. Lagărul acesta era cel mai groaznic dintre toate. Nu era nimic, absolut nimic de mîncare și dormeam pe pămîntul gol. La Bergen-Belsen ne-au eliberat englezi.

Din 36 membri ai familiei noastre, nu mai sîntem acum decât doi, sora mea care trăiește la Holzschlag și eu,

care trăiesc aici, unde m-am măritat. Dar de cînd am zăcut în lagăre, sînt bolnavă de plămîni și n-am să mai fiu niciodată sănătoasă.

— Cîteva zile mai tîrziu³, în cursul nopții, am auzit huiulul mașinilor, strigătele sfîșietoare ale femeilor și copiilor. A doua zi dimineața nu se mai auzea nici un zgomot din Zigeuner-Lager: domnea o tăcere de moarte. Ne-am dat lesne seama că a fost golit. Deținuții, care nu erau țișani, curățau bărcile și evacuuau hainele, păturile și saltelele țișanilor; în timpul nopții toți țișanii au fost arși în crematoriu. Unde sînt oare copiii zgomotoși și nepăsători, care ieri încă, întocmai ca toți copiii din toate țările lumii, se fugăreau și se certau? Transformați în fum. Și de ce oare germanii i-au menținut luni întregi, în condiții de viață aproape suportabile, lăsînd impresia că vor să-i păstreze pînă la sfîrșitul războiului, și apoi deodată i-au expediat la crematoriu? Mister... Dar e oare cu putință ca mintea unui om care nu e german să fie atît de perspicace încît să pătrundă toată profunzimea filosofiei teutone?

Vii și morți în aceleași camioane

— Ne culcasem⁴, cînd deodată zgomotul unor camioane mergînd pe șosea ne-a trezit. Ne-am dat seama că în lagărul învecinat, dehîmît al țișanilor, pătrundeau camioanele. În seara aceea, zgomotul mașinilor ne-a făcut să înțelegem grozăvia soartei ce le era rezervată. Bărbați, femei, copii, toți despuiți de haine, au fost îngrădățiți în camioane. Tipetele, vociferările aungeau pînă la noi în mod clar. SS-iștii urlau, femeile aveau crize de nervi, copiii plîngeau, iar camioanele, pline vîrf cu prada lor, au plecat apoi cu toată

¹ Mărturia lui Hermann Langbein.
² Mărturia Leopoldinei Papai (manuscris aflat la Arhivele documentare ale Rezistenței austriece și monografia Selmei Steinmetz).

³ Mărturia doctorului M. Nahon.
Document B 3950, Centrul de documentare evreiască contemporană.

⁴ Mărturia lui André Rogerie Vivre
c'est vaincre (A trăi înseamnă a birui), Paris, 1946.

viteza spre crematoriu. Peste câteva clipe toate aceste vieți omenesti — care, în ochii germanilor, săvîșiseră crima imensă și de neiertat de a fi țiḡan — au fost arse.

— Camioanele¹ au sosit la blocul orfanilor pe la ora 10.30 și la blocul de izolare pe la ora 23. SS-iștii, ajutați de patru deținuți, i-au luat cu ei pe toți bolnavii, dar și 25 de femei sănătoase, care fuseseră izolate de copiii lor.

— La ora 23², camioanele s-au oprit în fața spitalului. 50 pînă la 60 de persoane au fost încărcate într-un camion, bolnavii fiind astfel duși la camera de gaze.

— Nicî țiḡanii infirmierilor³ nu au fost uitați. Și ei, conștienți de ce li se va întîmpla, se agățau de saltele, de fielele paturilor. Mai mulți dintre ei au fost omorîți și s-a apelat la tot personalul pentru ca operația să fie îndeplinită. O femeie a sărit din camion, pe cînd acesta demara. Urla. Camionul s-a oprit și a dat înapoi. Doi bărbați au azvîrlit-o deasupra ușii din spate a camionului, ca pe un sac de cartofi.

— Au fost scene îngrozitoare⁴. Femei și copii îngenucheau în fața lui Mengele și Boger, rugîndu-se: „Fie-vă milă, fie-vă milă de noi”.

Dar nimic nu i-a înduplecat. Oamenii au fost bătûți cu brutalitate, călcați în picioare și îngrămădiți în camioane. O noapte îngrozitoare, macabră: Cîteva persoane, moarte în urma bătăilor primite, au fost zvîrlite împreună cu cei vii, în camioane.

— Eram îndeajuns de aproape⁵ ca să auzim bine înspăimîntătoarele scene de la sfîrșit, cînd deținuților de drept comun germani, înarmați cu ciomege și dispunînd de ciini, li s-a dat drumul în lagăr, împotriva femeilor, copiilor și bătrînilor. Strigătele de disperare ale unui băiat

care vorbea limba cehă au sfîșiat deodată aerul. „Vă rog, domnule SS, lăsați-mă să trăiesc”. Singurul răspuns a fost zgomotul unei băți zdravene cu ciomagul. Pînă la urmă, toți deținuții⁶ au fost îngrămădiți în camioane, care i-au dus la crematoriu. Cîțiva au încercat să reziste, unii dintre ei au declarat că sînt de naționalitate germană.

— Două zile⁶ după lichidare, am întîlnit lîngă transformatorul electric un paznic SS, care era din satul părinților mei. El mi-a spus că „operația aceea specială” a fost de departe cea mai îngrozitoare din toate cîte au fost întreprinse la Auschwitz.

În ziua aceea i s-a dat să conducă un camion. Majoritatea paznicilor se împrieteniseră cu țiḡanii, unii dintre ei aveau chiar relații sexuale cu tinere deținute. Nu se poate vorbi propriu-zis de o indignare a SS-istilor, doar de o oarecare rea voință, căci mai mulți țiḡani reușiră să evadeze. Nu au fost găsiți decît a doua zi. Mai mulți bărbați de naționalitate germană și care serviseră în armata Reichului înainte de a fi internati strigau că erau germani, că fuseseră decorați și că mai puteau lupta. SS-iștii, dezgustați, s-au suit în cabinetele camioanelor. Subofițerii loveau cu patul puștii în portiere ca să-l facă să coboare. Nu s-a văzut niciodată așa ceva la Auschwitz. Ofițerii își scoaseră sabia din teacă și și îndreptară arma nu împotriva țiḡanilor, ci a paznicilor mai blînzi. Totul a reintrat atunci în ordine. Țigăanii care știau ce-i aștepta urlau. S-au încins băți și răsunau împuscături și cîțiva dintre ei au fost răniți. Au sosit întăriri SS cînd camioanele erau pe jumătate pline. Țigăanii foloseau chiar cocoloaze de pîine ca proiectile. Dar SS-iștii erau prea puternici, prea antrenați, prea numeroși. Acest eveniment a contribuit totuși la scăderea moralului trupelor care, poate, pentru prima dată, considerau că o lichidare ca aceea a țiḡanilor era nu numai inutilă, ci nedreaptă. Da, ceva se schimbase la Auschwitz.

— Cineva strigase?: „Vin camioanele” și gitanii știau foarte bine ce însemna asta, căci mulți SS-iști aveau prieteni printre gitani și cînd băuseră în tovărășia lor, le povestiseră totul fără să se sfiască. M-am ascuns într-un tufiș și am văzut cum erau bătûți gitanii și gitanele. Boger privea. Am văzut, de asemenea, cum erau scoși afară copiii care se ascunseseră sub paturile lagărului. Erau duși la Boger. El îi injura — aveau între 4 și 7 ani — iar pe unii i-a luat de picioare și i-a zdrobit de zid.

— SS-iști⁸ și-au pus la bătaie toată brutalitatea din ei; nimic n-a ajutat ca să-i oblige pe deținuți să se urce de bună voie în camioane.

Dosare privite „cu dragoste”

— Pînă noaptea tîrziu⁹ am auzit țipetele lor. Am știut astfel că rezistau. Gitanii au urlat toată noaptea și și-au vîndut scump viața.

— Auzeam¹⁰ afară strigătele: „Criminal! Asasin!” Totul a durat mai multe ore. Apoi a venit un ofițer SS, pe care nu-l cunoșteam și mi-a dictat o scrisoare. Titlul era: „Tratament special executat”. A scos scrisoarea din mașină. Dimineața n-au mai rămas deloc gitani în lagăr.

În zori¹¹ am văzut veselă împrăștiată și haine sfîșiate. În tot cursul nopții, coșurile crematoriilor nr. 1 și nr. 2 au împrôscat flăcări ce luminau cu o strălucire sinistrală întregul lagăr. Cel al țiḡanilor, al tădătat atît de zgomotos, devenise tăcut și pustiu. Nu se mai auzea decît cîntecul mo-

¹ Mărturia lui L. Adelsberger: *Auschwitz-Berlin*, 1953.

² Mărturia lui M. Novitch.

³ Mărturia inedită a lui Dazlo Tilyan, Budapesta, 1964.

⁴ Mărturia lui B. Nauman: *Auschwitz-Londres*, 1966.

⁵ Mărturiile lui Kraus și Kulkla: *Death Factory*, 1966.

⁶ Mărturia inedită a lui Dazlo Tilyan, Budapesta, august 1964.

⁷ Mărturia colonelului Josef Piwko, ofițer polonez deportat la Auschwitz în ianuarie 1943. Audierea de la procesul Auschwitzului, 13 aprilie 1964.

⁸ Mărturia lui Hermann Langebein.

⁹ Procesul de la Auschwitz. Declarația lui Diamanski.

¹⁰ Mărturia lui Steinberg (Langbein).

¹¹ Mărturia lui E. Heimler *The Night of the Mist* (Noaptea negurilor), Londra, 1959.

noton al sîrmelor ghimpate, care se izbeau unele de altele, în timp ce uşile şi fereştele lăstate deschise nu încetau să clănţane sau să scriţîie din cauza vîntului puternic al stepelor voliniene...

Dimineaţa, focurile s-au stins. Grupurile Țiganilor s-au transformat într-un morman de cenuşă argintie, care se înalța în curtea crematoriului. Cadavrele a douăsprezece perechi de gemeni nu fuseseră aruncate în cuptoare. Înainte chiar de a fi îndreptați spre camera de gaze, doctorul Mengele a scris pe pieptul lor cu o cretă specială „Z.S.". Ceea ce însemna pentru disecție.

În colecția de cadavre figurau gemeni de toate vîrstele, de la nou născuți pînă la 16 ani. Deocamdată, cele douăsprezece perechi de cadavre zăceau lungite pe beton. Erau corpuri de copii cu pielea mată și părul negru. Clasarea gemenilor pe cupluri îmi făcea munca obositoare. Luam bine seama să nu-i amestec și să nu-i confund, căci dacă așa fi făcut inutilizabile aceste exemplare rare și prețioase pentru munca mea de cercetare, „criminalul doc-

tor Mengele" m-ar fi obligat să plătesc cu viața.

Trecuseră numai cîteva zile. Stăteam cu el în sala de lucru, lingă masă. Frunzăream dosarele unor gemeni cînd, pe coperta albastru deschis a unui dosar, am zărit o pată palidă de grăsime. În cursul disecției, eu manipulam deseori dosarele și astfel se putea să-l fi pătat. Doctorul Mengele mi-a aruncat o privire reprobatorie și mi-a spus, cu cea mai mare seriozitate: „Cum poți proceda într-un mod atît de nepăsător cu dosarele astea, pe care eu le privesc cu atîta dragoste!" Cuvîntul „dragoste" a ieșit de pe buzele doctorului Mengele. Am fost atît de uluit, încît n-am putut rosti un cuvînt spre a-i răspunde. Mi-am petrecut o lungă după-amiază discutînd cu doctorul Mengele spre a lămuri unele probleme neclare. În sala de disecție și în laborator, eu nu mai sînt un om deșințat, ci apar și explic punctul meu de vedere, întrucît mai ca la un consiliu medical, unde aș fi tratat de la egal la egal. L-am contrazis pe doctorul Mengele dacă n-am fost de acord cu una

dintre ipotezele lui. Cunoșc bine oamenii. Mi se pare că atitudinea mea fermă, frazele mele măsurate și tăcerile mele prelungite sînt calități datorită cărora am reușit ca doctorul Mengele, în fața căruia chiar SS-iștii tremurau, să-mi ofere o țigară în cursul uneia din discuțiile noastre animate și să mă salute înainte de a pleca.

— În lagărul Țiganilor¹, 10 849 de femei și 10 094 de bărbați au fost internați. După datele oferite de muzeul din Auschwitz, mai puțin de 3 000 au fost transferați în alte lagăre. Nu se poate stabili exact cifra celor care au murit înaintea lichidării acestei secții de la Birkenau.

Traducere de
Paul B. MARIAN

¹ Mărturia lui Hermann Langbein.

În episodul următor:
● **Ultima țigancă din Europa** ● **Mai rău decît cum s-a procedat cu evreii** ● **„Aici o să vă simțiți bine"** ● **„Toți Țiganii au zburat prin coș"**

Lavra Sfintei Treimi din Serghievo

(Urmare din p. 57)

putut nimici. Înflorirea așezării este ușor de măsurat după trîncia și frumusețea clădirilor, după intensitatea vieții și creației din cuprinsul lor. Mănăstirea era fortificată și a fost înzestrată cîndva cu peste 200 de mii de desiatine de pămînt. A fost capabilă să reziste unui asediu polonez timp de 16 luni la începutul secolului XVII, cînd chiar Moscova a fost ocupată (*Magazin istoric*, nr. 9/1970). Biserica principală, construită în 1423, are iconostasul zugrăvit de pictori de seamă, între care marele Andrei Rubliov. În secolele XV-XVIII noi zidiri au fost adăugate așezării, căreia îi creșteau

mereu importanța și numărul de viețuitori: biserica Sfintului Duh din 1477, monumentala catedrală a Adormirii zidită în anii 1559-1585, biserica sfinților Zosima și Savatie din 1637, trapeza de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, biserica sfîntului Ioan Botezătorul, biserica Smolenskaia și altele. Lavra Sfintei Treimi a fost deopotrivă centru de trăire spirituală și de creație artistică, ilustrat prin personalități ca filosoful Constantin Leontiev, care s-a sfîrșit acolo, prin operele unor mari pictori de fresce și icoane ca Rubliov, Dionisie și Ușakov, meșteri în orfevrărie ca Amvrosii, sculptori ca Ermilin și alții. În epoca mai nouă aici au funcționat un seminar teologic și Academia Teologică din Moscova.

Astfel, după 1917 la Lavra Sfintei Treimi a cunoscut

Serghie au fost concentrate principalele activități tolerate de putere ale Bisericii Ortodoxe Ruse: învățămîntul superior pentru formarea de tineri preoți, continuitatea vieții monahale, tipărituri religioase, toate, firește, sub severa supraveghere a autorităților laice.

Dar pelerinul român la Mănăstirea Sfintei Treimi va afla acolo nu numai pilda reconfortantă a rezistenței Ortodoxiei Ruse din secolul nostru, ci și ecouri ale străvechilor relații spirituale cu așezămîntele monahale românești, îndeosebi din vremea stăreției cuviosului Paisie Velicicovschi la Dragomirna, Neamțul și Secul. Va afla acolo dovezi intensității propriei noastre trăiri ortodoxe din trecut și ale iradierii ei pînă departe, în Rusia de Miazănoapte. ■

IULIE
1942

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Monitorul Oficial publică o decizie a Subsecretariatului de stat al înestrării naționale care introduce drastic restricții în circulația autovehiculelor. Acestea nu vor mai putea fi utilizate decât în baza unui carnet de bord care va cuprinde traseul și numele persoanelor aflate la bordul lor.

Decizia prevede aspre sancțiuni pentru cei care vor folosi autoturismele proprietatea statului, a instituțiilor de utilitate publică, de binefacere și a tuturor societăților considerate ca atare în alt scop decât în interesul serviciului, dovedit cu ordin de serviciu.

• La Casa de pensii a ziaristilor au loc ultimele dezbateri asupra ante-proiectului de lege al acestor instituții. După audierea rapoartelor, sînt depuse numeroase amendamente, textul definitiv al proiectului de lege urmînd a fi înaintat guvernului.

• La jumătatea lunii iulie 1942, se judecă la Ploiești procesul în tentat de descendenții de sînge al lui Bogdan Petriceicu-Hașdeu în vederea atribuirii averii rămase de pe urma scriitorilor.

Invocînd ultimul testament olograf al acestuia, făcut la 15 august 1907, descendenții lui B. P. Hașdeu — baronul Erwin P. Hașdeu și căpitanul (r) Ștefan Hașdeu — cer anularea unui alt testament autentic făcut în favoarea avocatului Iulius Dragomirescu din București și a moștenitorilor lui C. M. Cioran.

După șapte ani de succesive amînări, Tribunalul respinge apelul moștenitorilor lui Hașdeu, dispunînd ca toată avera, manuscrisele și bunurile scriitorului să rămînă în patrimoniul Academiei Române.

• Comandamentul Militar al Capitalei, constatînd, cu prilejul razilor efectuate în București, că nu toți cetățenii posedau asupra

După mai bine de un an de la intrarea țării într-un război necruțător, care seceră multe vieți omenești și lasă numeroase trupuri sfîrtecate, problema reintegrării invalizilor în societate se impune cu tot mai multă stringență. Într-un editorial intitulat *Reeducarea invalizilor*, ziarul *Acțiunea* din 29 iulie semnalează cîteva din aspectele acestei dureroase probleme sociale, sugerînd că ea poate căpăta și un caracter exploziv: „Un om care și-a riscat viața pentru patrie, jertfindu-și sănătatea sau o parte a trupului său, merită pentru totdeauna recunoștința noastră. Această recunoștință se concretizează de obicei sub formă unei pensii ce variază cu gradul de invaliditate.

Ea este servită individului nu numai în tot cursul vieții lui, ci și copiilor săi pe timpul minoratului lor.

Pensia însă rezolvă numai latura materială a problemei, așa cum respectul arătat de societate fiecărui invalid rezolvă pe cea morală.

Un invalid este însă un om cu sufletul sensibilizat de suferință și susceptibil de a fi minat de gînduri pesimiste, imediat ce a părăsit spitalul, pentru a reintra în viața din care a plecat înainte de a se duce pe front.

Cîtă stat în spital, el a continuat să se simtă un erou, mîndru de sacrificiul său. Gîndurile situației sale viitoare nu l-au frămîntat prea mult, certitudinea pensiei fiind suficientă pentru a risipi orice îndoială.

După ce părăsește spitalul, după ce clocotul vieții începe să se desfășoare în fața ochilor lui, el redevine un om. Un om însă, ce se simte infirm, ce se simte stînjinit în mișcări, incapabil să trăiască viața așa cum pretind legile ei. Dintr-un optimist, va deveni atunci un pesimist. Sufletul său abătut va germina mereu gînduri întunecate ce-l pot transforma dintr-un element dinamic al societății într-unul static, dizolvant¹.

Sub raport militar, marile evenimente ale lunii iulie 1942 reflectate în presă sînt: căderea după 250 de zile a orașului Sevastopol, bătăliile crîncene în sectorul Voronej, cele din nordul Caucazului, continuate apoi cu cele din cotul Donului. Pe plan politic însă problema care se impunea tot mai puternic este: cînd vor debarca Aliații pe continent sau, cu alte cuvinte, cînd va fi

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Cum se distrau
bucureștenii
în vara
anului 1942:
— unii la strand.

...alții
în Cismigiu,
la cură
de ape minerale...

creat ceea ce de pe atunci se numea „al doilea front”. Într-un articol publicat în ziarul *Curentul*, din 30 iulie 1942, intitulat *Anglia și al doilea front*, Pamfil Șeicaru, sceptic într-o asemenea eventualitate, scrie: „Pot să facă masele engleze manifestatii, să impună guvernului măsuri urgente — guvernul va continua să aibă urechile vătuite cu indiferență totală, fiindcă nu acceptă indicațiile mulțimii: «animalul cu capete ușoare», cum îi spuneau vechii greci”.

Această pretinsă rezistență a guvernului britanic la cererile opiniei publice de a deschide cel de-al doilea front este astfel explicată de Pamfil Șeicaru: „Să sacrifice englezi pentru Stalin și pentru salvarea Rusiei, să fim serioși. În cumpănirea intereselor engleze, asemenea investiții nu intră”. În continuare, directorul ziarului pronostichează că, după ce Rusia avea să fie doborâtă, „forța germană rămânând intactă și debarcarea pe continent o imposibilitate, iar popoarele Europei vor fi aflat condițiile unei mulțumitoare conviețuiri nemăilăsându-se ispitite de chemările de sirenă ale Angliei, Londra va căuta să încheie pace în orice condiții, ca un negustor ce nu mai are altă ieșire decît falimentul”.

În ciuda războiului, existau anumite interese ale statelor beligerante ce trebuiau prezervate chiar pe teritoriile țărilor cu care ele se aflau în conflict. *Universul* din 12 iulie 1942 oferă un tablou al unei situații puțin cunoscute ori chiar greu de înțeles de către marea public. Cităm: „*Elveția* apără interesele Germaniei în Anglia, în coloniile și protectoratele ei (cu excepția Uniunii Sud-Africane, Rhodeziei de Vest, Rhodeziei de Sud, Palestinei și Transiordaniei), în Statele Unite ale Americii, în Irak, Haiti, precum și în Siria și Liban, deoarece aceste colonii franceze se află în clipa de față sub ocupație engleză.

Suedia apără interesele Germaniei în Iran, Mexic și Egipt. Interesele Germaniei în Uniunea Sud-Africană, în Rhodezia de Vest, în Rhodezia de Sud, în Palestina și Transiordania, apoi în ultimul timp și în majoritatea țărilor din America de Sud, precum și din America Centrală sînt apărute de *Spania*.

Bulgaria care, după cum se știe, se află în război numai cu Anglia și Statele Unite ale Americii, apără interesele Germaniei din Rusia Sovietică.

Suedia apără în Germania interesele Statelor Unite, Angliei, Rusiei Sovietice, Egiptului și ale unei mari părți a țărilor din sudul și centrul Americii.

Spania apără în Germania interesele Boliviei și ale Paraguayului.

Cronică măruntă

Ior acte care să certifice situația lor militară, hotărâște ca, de la 1 iulie 1942, portul acestor documente să fie obligatoriu.

• După cum arată ziarul *Tim-pul* din 2 iulie 1942, inventarul ochelarilor ar fi fost un călugăr italian din secolul XIII. Atunci s-ar fi recunoscut pentru prima oară că scrisul poate fi mărit artificial prin segmente de glob de sticlă.

• La Cernăuți este constituită Asociația refugiaților ardeleni. Adunarea este prezidată de părintele Ion Lucaci, fiul marelui Luptător pentru drepturile românilor din Transilvania, dr. Vasile Luca-cu.

• Presa italiană, citată de zia-rele românești, anunță că vulca-nul Etna erupe prin cinci cratere, aflate la o altitudine de 2 400 metri deasupra nivelului mării. Riul de lavă, care se scurge din direcția sud-vest spre nord-vest, are o lungime de 2 kilometri.

• Luigi Pirandello, scriitor de notorietate universală, împlinește 75 de ani. Revoluționind teatrul alături de teme și acțiune, cit și prin tehnică și regizoriat, opera lui, jucată cu nedezmințit succes pe toate marile scene ale lumii, a rămas răsplătită cu Premiul Nobel.

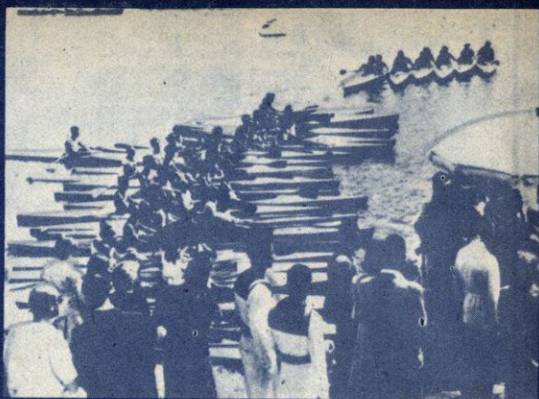
Pentru a impulsiona creșterea producției de săpun în condițiile economiei de război, în Slovacia este organizată o colecție de oase. Predarea a 100 kilograme oase dă dreptul la primirea a 4 kilograme săpun de rufe.

Regimul bunurilor proprietate a supușilor statelor cu care România se află în stare de război capătă o nouă reglementare prin decretul-lege publicat în Monitorul Oficial, din 3 iulie 1942.

Articolul 1 precizează: „În termen de 30 zile de la publicarea legii de față, toți supușii statelor cu care România se găsește în

**IULIE
1942**

...sau o la concursuri
pe lacul
Floreasca
de Ziua Apelor

Cronică măruntă

stare de război și care au bunuri, drepturi sau interese pe teritoriul statului român sînt obligați a face declarațiuni în care să arate bunurile mobile sau imobile, creanțe, acțiuni, titluri de credit, obligațiuni de orice fel sau orice alte valori mobiliare pe care le-ar poseda".

În încheiere se precizează că contraveniențelor la aceste prevederi li se vor confisca respectivele bunuri în folosul Centrului Național de Românizare.

● Buletinul demografic al României, editat de Institutul de statistică publică, comunică datele despre mișcarea populației în luna octombrie 1941.

Astfel, se poate constata că în luna respectivă, pe teritoriul național, au fost înregistrați: nașcuți vii — 41 801; excedenți natural — 15 356; căsătorii — 17 334.

Cu un an înainte, în octombrie 1940, situația se prezenta astfel: nașcuți vii — 30 925; excedenți natural — 10 932; căsătorii — 17 468.

● Din declarațiile făcute presei de gen. N. Stoescu, ministrul finanțelor, rezultă că valoarea totală, a subscrierilor de la împrumutul Reîntregirii este de 18 miliarde lei.

● Pentru asigurarea liniștii și odihnei locuitorilor Bucureștilor, generalul Nicolae C. Păleanu, prefectul poliției Capitalei, dă o ordonanță care, printre altele, prevede: Art. 1. Se interzice cu desăvîrșire, în timpul nopții, zgomotul sub orice formă care ar putea constitui o tulburare a liniștii publice și ordinul cetățenilor ca: vociferările, țipetele, cîntecele în locuințe și pe strădă, precum și trîntirea pe trotuare sau pe strădă a cotelelor grele etc.

Ea a fost completată, a doua zi, de o altă ordonanță care stipula că, pentru preîntîmpinarea furturilor și spargerilor, porțile și ușile

Portugalia reprezintă interesele Braziliei".

După cum se vede, unele țări — ca Elveția, de pildă — puteau reprezenta, în același timp, interesele a două țări aflate în război una împotriva alteia.

Evident, nu era vorba de interese politice, ci — de cele mai multe ori — de comunicări, proteste, explicații ce puteau interveni între țările beligerante.

De asemenea, statul care prelua interesele unui beligerant se îngrijea de plecarea în bune condiții a corpului diplomatic și consular, putea înlesni călătoria resortisanților țării pe care o reprezenta, controla tratamentul aplicat persoanelor civile și prizonierilor internați în lagăre și veghea asupra averilor supușilor străini.

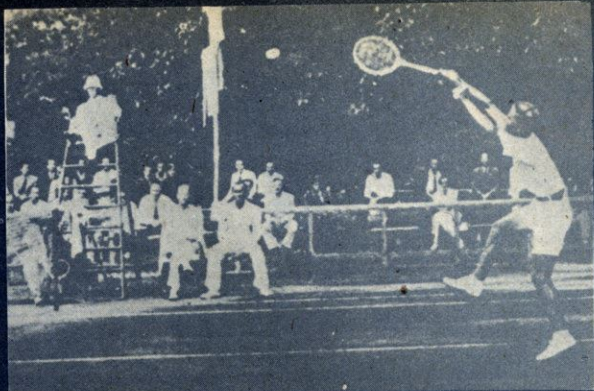
Cunoscutul critic și istoric de artă, prof. G. Oprescu, semnalează, în ziarul *Universul* din 14 iulie 1942, existența unor izvoare iconografice extrem de importante pentru istoria comerțului românesc. Este vorba de o nebanuită și mare colecție de tablouri, alcătuită din inițiativa d-ului N. I. Angheliescu, păstrată în palatul Camerei de Comerț și cuprinzînd, printre altele, peste o sută de portrete de staroști ai neguțătorilor de odinioară.

G. Oprescu explică și cum au luat naștere aceste tablouri: „Cei mai mulți [negustori] călătoreau la Viena și la Lipsca. Acolo ei aflau care sînt cei mai buni portrețiști și se adresau acestora pentru portretele lor și ale soțiilor. Așa s-a întîmplat că în colecția Camerei de Comerț sînt azi aproximativ douăzeci și cinci de portrete excelente semnate de Johann Frankenberg, între 1846 și 1869, fără să mai vorbim de cîteva portrete de pictori români, cam din același interval, și ele demne de a fi cunoscute, printre care unul pe care îl bănuiesc de Mișu Popp și altul, nesemnăt, dar probabil de Livadiți.

Frankenberg [1804-1874] era unul din pictorii cei mai „en vogue” din acea vreme, instruit la Academia de la Viena, medalist cu experiență, căutat de generali, de consilierii intimi și chiar de nobleță.

Pe de altă parte — mai adaugă autorul — în epoca de început a fotografiei o seamă de negustori români și-au comandat în străinătate litografii spre a le împărți la prieteni și rude. Astfel, neguțătorul Alex. Chirilof și-a făcut, în 1845, portretul la cel mai mare litograf austriac, Krieruber".

Implinirea unui sfert de secol de la moartea lui Titu Maiorescu este marcată de întreaga presă românească, cotidiană și periodică. Revista *Vremea* consacră marelui critic, estetician și bărbat de stat cea mai mare parte a numărului său din 12

Românul
Marin Viziru
intr-o fază
spectaculoasă
a jocului

10 iulie 1942, publicând articole de Eugen Lovinescu, Al. Philippide și Vasile Netea, reflecții ale lui N. Iorga și A. D. Xenopol, extrase din *Istoria literaturii române* a lui G. Călinescu sau amintiri ale celor care l-au cunoscut pe Titu Maiorescu. Iată, de pildă, mărturia lui Anghel Demetriad despre parlamentarul Titu Maiorescu, înzestrat cu însușiri de orator ieșite din comun: „D. Maiorescu se ridică. Deputați sau senatori, admiratori sau curioși, care pînă atunci stăteau de vorbă prin camerele laterale, vin din dreapta și din stînga în sala de ședințe. O tăcere religioasă domnește. Momentul e solemn, toate privirile sînt îndreptate asupra oratorului. Cu capul și pieptul puțin aplecate înainte, cu mîinile sprijinite de pupitrul, cu fața puțin palidă dar neturburată, cu ochii către președinte, d-sa pronunță cuvintele: «Domnilor deputați» și exordiiul său începe, de regulă, cu un punct luat din discursul preopin-tului. D-sa știe perfect de bine că acest proemiu [inceput] este cel mai bun, pentru că presupune că oratorul nu l-a compus acasă, ci acolo pe loc, și această presupunere mărește încrederea auditorilor în talentul oratorului. Treptat, treptat, încrederea în sine îi vine, șișul ideilor sale se limpezeste, curagiul îi crește, discursul se desfășoară ca un fir neîntrerupt dintr-un caer abundent, interesul se mărește cu cît oratorul înaintează, pentru că o idee se adaugă la alta, un argument mai energic la cel precedent și astfel se făurește nedestructibila spirală a dialecticei sale, ca un formidabil boa constrictor, își strînge inelele din ce în ce mai tare, mai înfricoșat, în jurul adversarului său... prin răceală, flegmatică stăpînire de sine, prin puterea logicei și corectitudinea formei, d. Maiorescu este un luptător parlamentar de o forță unică”

Timpul din 2 iulie 1942, publica și el un editorial semnat de I. Rădulescu-Pogoneanu, în care lansează următorul îndemn: „Ținerii români, citiți pe Maiorescu. Învățați de la el a vă cultiva, a vă instrui și a vă educa continuu, a pune persoana voastră în slujba cauzelor și a intereselor naționale, nu în a ambițiilor personale sau a unor interese mărginite”.

Un frumos și amplu articol al lui Radu D. Rosetti oferă date extrem de interesante atît asupra genealogiei acestuia, cît și a raporturilor scriitorului cu înaintașii săi: „N-am făcut caz de boierie niciodată. Sîntem ce sîntem prin noi înșine. Democrat ca și C. A. Rosetti — un fel de văr al lui tata-mare, multă vreme ostracizat de familie fiindcă «își înjosea numele» făcînd comert — deși cu «rude la Ierusalim»; nepotul Zoei Bengescu, mare doamnă de onoare a M.S. reginei Elisabeta, al lui Titu Maiorescu și al președintelui Academiei Române, Jak Negruzzi etc. etc.,

Cronică măruntă

Imobilelor din Capitală vor trebui să fie închise de la ora 10 seara pînă la 6 dimineața.

● Un sofer de plată, de pe taxi-metrul II 928 B este internat în la-găr pe 30 de zile. Motivul: aroganță, atitudine necuvincioasă și obraznicie față de pasageri, refuz de a elibera tichetul mașinii (act doveditor pentru efectuarea cursei — n.n.) și refuz de a face cursa.

● La 10 iulie 1942, deasupra Capitalei este văzut, timp de 5 ore și jumătate, un planor de tip „Meize”, pilotat de instructorul de zbor fără motor Gheorghe Brănescu. „Această performanță — comentează ziarul *Timpul* — este prima dovadă că se pot executa zboruri de mare anvergură și la noi în țară și mai cu seamă în regiunea Bărăganului”.

● În vederea sporirii producției de ulei și, odată cu ea, a rației de ulei distribuită cetățenilor, Subsecretariatul de stat al aprovizionării cere tuturor celor ce au posibilitatea (fabrici de marmeladă, fabrici de fuică, de bulion, proprietari de ferme și vili) să adune simburii de prune, de roși și struguri spre a-i oferi în cantități cît mai mari oficiului fabricilor de uleiuri vegetale. Amintitul subsecretariat atrage atenția că este vorba de o materie primă prețioasă, ce poate fi utilizată cu succes la îmbunătățirea alimentării populației.

● La 18 iulie, teatrul de revistă Alhambra anunță un mare element de atracție al spectacolului său Atlantică la Alhambra: temperatura în sală 18°.

● Feldmaresalul von Manstein, cuceritorul Sevastopolului, sosește la Predeal spre a-și petrece un scurt concediu de odihnă — anunță presa bucureșteană din 18 iulie 1942.

O pagină din *Timpul* semnalată de Victor Eftimiu reînvia viața Bucureștilor de odinioară

**IULIE
1942**

Citeva
dintre cununile
muncitorești
de la biserica
Sf. Spiridon
din Capitală,
organizate
cu concursul
Oficiului
„Muncă și lumină”

Cronică mărunță

prin evocarea cafenelei literare de altă dată: „Imperialul” — își amintesc Victor Eftimiu — făcea colțul străzii Imperiale spre Calea Victoriei, acolo unde se ridică astăzi aripa neterminată a Palatului regelui.

Veneau la cafeneaua lui Kübler: Arthur Stavri, I. B. Hetrat, Ilarie Chendi, Șt. O. Iosif, D. Anghel, Andrei Naum, P. Cerna, I. Dragomir, C. Sandu Aldea, Ion Adam, Ion Birseanu, I. U. Soricu, C. Ardeleanu și alții.

Peste drum, acolo unde astăzi nu mai e nimic, fusese cafeneaua High-Life, pe urmă un garaj de automobile, pe urmă Cafeau-Restaurant Corso, cel mai frumos al Bucureștilor, închis și dărâmat în 1938.

La High-Life trona în fața lui fină Alexandru Macedonski, [1854-1920], înconjurat de tinerii săi lirici, printre care răposatul Oreste, Ionel Pavelescu și seful „splendidei generații” poetul Al. Stamatiad.

Fază finală — intrucit campionii maestrului, în fața lui fermecătorul Mircea Demetriade, adepții de odinioară ai cafenelei și grădini Boulevard, se duseseră unul cite unul.

Atunci a făcut irupție, proaspăt reîntors de la Paris, un poet cu barbă roșcată, cu șapcă și ochelari, Ion Minulescu [1881-1944].

Exuberant, familiar, cu gesturi largi dezordonate, cu țipete stridente, cântărețul Românelor pentru mai tirziu, năvălea ca un torent din metropola de care era plină imaginația noastră și spre care tindeau toate aspirațiile sufletului nostru nostalgic. Aducea amintiri și cantece din Cartierul Latin, din Montmartre și de la Noctambules, cîntate de Paul Delmet, Maurice Bakay, Xavier Privas, Vincent Hispas, Maurice Legay, trubadurii spirituali și lirici ai cabarelelor pariziene.”

n-am apelat la ajutorul lor în nici o împrejurare.

Puținele galoane pe care le am, le-am cîștigat cu sudoarea frunții.

Mărturisesc cu rușine că nu m-am interesat prea mult de strămoși. Ba, să nu mint, am speculat mania unuia, cîțiva ani. Îi chema, comitele Nicolae de Rosetti și ținea la blazon lucru mare. Îi aflasem meteahna și cum aveam nevoie de franci, se zicea mai mult așa leilor pe atunci, mă înființam.

După ce-i sărutam mina respectuos — era foarte bătrîn și locuia în casele proprii, exact peste drum unde se sfîrșea strada Maria Brutaru, azi general Budișteanu — după ce-i aduceam acest gest de venerație ca totdeauna, rămîneau în admirație dinaintea unei diplome îngălbenite de vreme, atîrnată în birou, în așa fel ca să fie văzută de toți: «Spre sporirea grației noastre, noi Ferdinand I, împărat al Austriei, dăm domnului Nicolae Rosetti dreptul de a purta titlul de noblete de conte, conferit bunicului său de înaintașul nostru Carol al VI-lea la 1733 (Cartea Regească nr. 469)», descifram tare patalamaua, pentru a nu știu cîta oară, spre satisfacția moșneagului orgolios care, și el, pentru a nu știu cîta oară, îmi explica în ce împrejurare familia noastră a fost în-nobilată.

Urma apoi, iar în recidivă, examinarea unei peceti enorme cu deviza Rosetteștilor *Sereno aut nubile sarpes* (în senin și în negură dîrz), operație care se termina totdeauna cu un discurs:

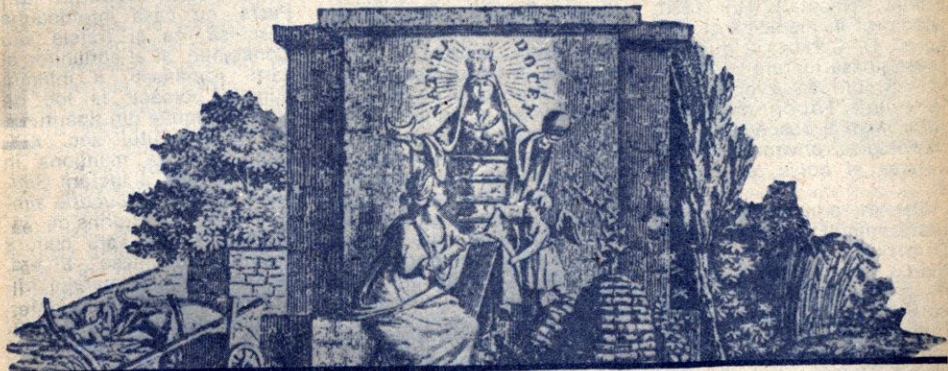
— Voi,ăștia tineri, nu vă dați seama ce va să zică să te tragi din neam mare. Noi, bătrîni — cei din familia noastră de pildă — ne mindrim că ne coborîm din Anton Ruset, domnul Moldovei, că sîntem înrușiți cu Constantin Brîncoveanu, domnul Munteniei, și am fi fericiți dacă am închide ochii știind că nepoții și strănepoții noștri vor duce și mai departe respectul herbului Rosettesc.”

Date interesante prezintă și articolul istoricului Gh. Ungureanu, directorul Arhivelor Statului din Iași, apărut în *Curentul* și în care se stabilește data nașterii poetului Vasile Alecsandri: „Următorul act eliberat de «Decarteria Sf. Mitropolii» cu no. 333 din 12 iulie 1835 și care poate fi văzut și cercetat de oricine va voi să se convingă credem că va pune capăt discuțiilor, stabilindu-se data de naștere 14 iunie 1818.

Pe același act se găsește și următoarea notiță făcută de tatăl poetului: «Vasilică este născut la 14 iunie 1818, în tîrgul Bacăului, botezat în legea pravoslavnică de preotul Ioan de la biserica numită Precista din Bacău; iar naș i-a fost moșul său Mihalache Kozoni».” ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

O scriere specială închinată aportului aromânilor la tipărirea și elaborarea cărților la noi nu cunoaștem. Există însă numeroase referiri la acest subiect în lucrări cu o tematică mai generală, cum ar fi cele de istorie, de istorie literară etc. Cîteva dintre ele (ca repere importante) trebuie amintite: Bibliografia românească veche, datorată lui Ioan Blanu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, apoi Macedoromânii. Etnografie. Istorie. Limbă, de Th. Capidan, apărută în 1942 și, mai recent, Dicționarul literaturii române de la origini pînă în 1900, editat de Academia Română în 1979. O bibliografie specială consacrată contribuției aromânilor în această privință nu există însă și întîrzie în mod inexplicabil.

AROMÂNI

ÎN LUMEA CĂRȚII VECHI ROMÂNEȘTI

Dr. ALEXANDRU LIGOR

Caracașii, Darvarii...

S-a considerat și, se crede încă, de către unii cercetători (de pildă, Sextil Pușcariu) că unul dintre iluștrii cărturari de demult, cu rosturi anume în trecutul cărții românești, mitropolitul Dosoftei (*Magazin istoric*, nr. 3/1975) ar fi fost, prin obîrșie, aromân. Ipoteza se sprijină pe faptul că mitropolitul moldovean a cerut protecție pentru ruda sa din Lvov, Kiriac Papară (această familie din Galiția era de origine macedoromână), persecutat de episcopul Iosif Șumleanski. Deși controversa pe această temă

continuă, nu ne-am putut permite, acum, observații critice, neavînd la îndemînă date certe pentru o discuție de substanță. Am menționat doar faptul ca atare, peste care n-am putut trece oricum.

Cert este că, în rîndul aromânilor, au existat cîteva familii cu un rol de seamă în istoria tiparului românesc, în editarea unor cărți de mare valoare în cultura română.

Lui Dimitrie Caracaș, medicul, conducătorul spitalului Pantelimon (așezămînt întemeiat în 1735), i s-a publicat la Viena, în grecește și latinește, volumul *Poeme medicale* (1795), carte însemnată

și foarte rară azi. Medic era și fiul său, Constantin Caracaș, prin grija căruia s-au adunat fondurile necesare ridicării unui cunoscut lăcaș de sănătate — spitalul Filantropia. Dar a fost și el un iubitor de carte românească, sprijinind și din punct de vedere material apariția unora dintre ele. Printre acestea s-a aflat și celebra *Leguire Caragea* scoasă în anul 1818, contribuția sa fiind consemnată chiar în foaia de titlu. Tot el a sprijinit apariția, în 1820, în tipografia „de la Cîsmeaua răposatului Mavrogheni”, a cărții purtînd titlul *Cuvînte sase pentru preoție*. În același an și tot la București a

ieșit de sub teascuri un *Penticoștar* în a cărui prefață, printre efortii tipografiei, cel dintîi este înserat numele lui Constantin Caracaș, „doftorul politiei”. Prezența sa, în calitate menționată, o constatăm și în paginile unei *Psaltiri* bucureștene apărută în ultimul an al celui de-al treilea deceniu al sec. XIX, carte cu literă aleasă, cu frumoase ornamente și imagini îngrijit executate. În 1830, „doctorul în medicină și filosofie” C. Caracaș a publicat prestigioasă lucrare științifică și, azi, prețios izvor istoric, intitulată *Topografia Țării Românești și observațiuni antropologice privitoare la sănătatea și bolile locuitorilor ei*.

Darvari, prin numeroșii săi reprezentanți — Constantin, Dimitrie, George, Ioan, Marcu ș.a. — a fost o altă familie aromână fericit implicată în activitățile de elaborare sau publicare a cărților, mai ales la începutul veacului trecut. Constantin I. Darvari, cunoscut medic și el, este autorul unei remarcabile lucrări științifice cu profil medical datînd din 1785. Unii cercetători consideră, și nu fără teme, că *Higiena stomacului*, lucrare tipărită în grecește la Iași în 1814, ar fi tot opera sa. Cert este însă, privitor la aparițiile editoriale ale vremii, că printre susținătorii tipăririi cărții cu titlul *Ușa pocăinței* (1812) s-a numărat și doctorul C.I. Darvari. Asupra acestor cărți se cade să ne oprim o clipă, pentru a remarca un aspect ce interesează în chip deosebit: legăturile interromânești, pe care tipărirea cărților le-a facilitat. Lucrarea amintită mai sus a apărut la Brașov, „cu blagoslovenia și prin mijlocirea” mitropolitului Țării Românești, Dositheii, cu cheltuiala lui Constantin Ioan Boghici, „spre folosul de obște al pravoslavnicilor creștini”; fusese tălmăcită și s-a „diorosit” de către Rafail, monahul de la mănăstirea Neamț; au ajutat la imprimarea ei, în afara mitropolitului muntean și d. lui C.I. Darvari, episcopii de Buzău și de Argeș, membri din fami-

liile Brîncoveanu, Goleșcu, Văcărescu ș.a.

Nicolae Darvari, însemnat cărturar, a publicat la rîndul său mai multe lucrări, cu o tematică diversă: istorie, pedagogie, filosofie etc. Aminîm dintre ele: *Istoria universală pe scurt*, în două volume, tipărită la Viena în 1817-1818, cum se specifică chiar în pagina de titlu, cu cheltuiala fraților Ioan și Marcu Darvari; *Mai înainte gătire spre cunoaștința de Dumnezeu*, apărută în 1818 la Buda, în traducerea lui Eufrosin Poteca; *Culegere de înțelepciune*, apărută în 1827 la București, în traducerea lui Iancu Nicolae Moldoveanu și care cuprinde și o interesantă *Precuvîntare* a autorului din care cităm: „Această cârtică este o adunare din deosebite cărți a multor bărbați înțelepți... Crez că am făcut bine tipărind adunarea acestor înțelepte reguli, fiindcă folosul lor este mare și întrebuințarea lor aduce oamenilor liniște, mulțămire și prin urmare fericire... Pentru mine va fi destulă răsplătire, dacă se va înmulți mai mult binele în lume...” Tot de numele său este legată și lucrarea *Carte grecească cu bucăți alese*, apărută la București în 1827, „pentru a treia oară”, fiind necesară „pentru uzul celor care încep să învețe limba greacă”.

Cu sprijinul lui George, un alt reprezentant al familiei Darvari, a fost tipărită la Viena, în 1819, cartea *Omul de lume*, „pe limba daco-română”.

Dintre membrii familiei Roja, un loc anume l-au ocupat Gheorghe, medic de profesie, și negustorul Nicolae. Primul, originar din Bitolia, cu studii la Timișoara (unde fusese adus de copil) și la Pesta, este autorul mai multor lucrări, printre care: *Cercetări asupra românilor de dincolo de Dunăre* (1808), *Măiestria ghiovăsirii* [citirii] *românești cu litere latinești*, care sînt *literele românilor cele vechi spre polirea a toată gînta românească cei dincoace și cei dincolo de Dunăre* (1809), *De Luxu in*

medicamentis (1812). Celui de al doilea Roja, Nicolae, îi regăsim numele pe pagina de titlu a cărții lui Naum Petrovici, *Versuri* (1815), ca susținător material al editării.

Un nume mai puțin cunoscut, poate, este acela al lui Vasile Papa Eftimiu, traducătorul din limbă germană al unei *Istorii a Greciei*, apărută în anul 1807. Lui Atanasie Grabovschi, aromân din Pesta, cu casa întotdeauna deschisă, ca și fratele său Constantin, și el sprijinitor al cărții românești, îi întîlnim numele pomenit la loc de cinste în multe din tipăriturile de la începutul sec. XIX. După cum se menționa în foaia de titlu a lucrării *Simbolul plinilor de bucurie simfiri* (1829), era cuprins de „învăpăiată dorire spre cultura neamului românesc”. El era, de fapt, unchiul marelui mitropolit al Ardealului, Andrei Șaguna, de creșterea și învățătura căruia s-a preocupat atât de aproape.

Gojdu, Carcalechi, Anton Pann

Un alt nume care merită a fi rostit cu venerație este Emanoil Gojdu, de origine din Moscopolie. A trăit la Pesta, lăsînd întreaga sa agonișeală studenților români, slujitorilor culturii naționale (*Magazîn istoric*, nr. 7/1986). Ca și acesta, un alt macedoromân sprijinitor al cărții și culturii românești, a fost Mihail G. Boiagi, cel care a publicat, la Viena, unde era profesor, o *Gramatică macedoromână*, în limbile greacă și germană (1813).

Din precizările lui Valeriu Papahagi, publicate în *Revista istorică* acum mai bine de o jumătate de secol, aflăm că medicul aromân Nicolaide din Pindo (1737-1828) s-a remarcat și el prin publicarea unei lucrări de medicină.

Aromânul Zaharia Carcalechi (Brașov, 1784-București, 1856) este cel care a contribuit, prin intermediul cărții, la întărirea legăturilor dintre românii de pretutîndeni. Activitatea sa

de publicist și editor s-a desfășurat, fructuos, după anul 1830. Se preocupa, printre altele, de procurarea manuscriselor și publicarea lor, inclusiv la Universitatea din Pesta, unde ajunsese „ferlegher” al tipografiei. Aici a și publicat o lucrare a confratelui său D. Darvari, în traducerea lui Eufrosin Poteca (1818). Editează și prefațează o serie de traduceri, între care și *Tragedia lui Orest* de Voltaire. Tot lui i se datorează și publicarea celebrilor însemnări de călătorie ale lui Dinicu Golescu. A alcătuit calendare pentru săteni și țirgoveți, a fost autorul cunoscutului manual *Povătuitorul tinerimei către adevărata și dreaptă cetire* (1826), atribuit însă lui Gh. Lazăr, se pare spre a i se asigura difuzarea, și tot el a scos, în mai multe serii, *Biblioteca românească*, începând cu 1817, poate cea mai importantă contribuție a sa pe terenul dezvoltării culturii naționale. Prin tată aromân, prin mamă rudă cu D. Eustatievici, Carcalechi și-a înscris numele la loc de cinste printre cărturarii patrioți români.

Ne întrebăm și noi, azi, așa cum o făcea în urmă cu o jumătate de veac George Călinescu în atît de cunoscuta sa *Istorie a literaturii române de la origini pînă în prezent*: „Obirșia lui Anton Pann e din cele mai întindecate. Să fi fost bulgar? Român? S-ar fi născut la Sliven, dintr-un tată căldărar, mamă fiindu-i o grecoaică Tomaida...” Și nu putem decît să subscrim spusele aceluiași învățat: „Cunoașterea miraculoasă a limbii noastre e un semn că era sau român (valah curat ori cuțovlah) sau că venise aici în fragedă copilărie”. Și tot Călinescu respinge ipoteza conform căreia „autorul melodiei *Deșteaptă-te, române* ar fi fost însă turc, intrat așa deodată în tîmbla bisericii ortodoxe... Numai de la un român putea veni o repulsie atît de spontană de înstrăinare: „Cîntă, măi frate române, pe graiul și limba ta...”.

S-au scris numeroase studii despre viața și opera lui

Anton Pann și înainte și după G. Călinescu; nici unde însă nu vom afla un răspuns clar privind originea lui etnică. Rămîne deci întrebarea, dar și ipoteza potrivit căreia Anton Pann a fost aromân. Mai mult, această ipoteză pare mai aproape de realitate decît altele. Și iată de ce (rezumăm): s-a născut în 1796 în localitatea menționată, în Bulgaria, pe riul Tundza, în partea sudică a Munților Balcani. Aici au trăit din vechime și mulți aromâni. Chiar numele lui, cum observau Al. T. Dumitrescu, N. Iorga, și alții, ne spune multe: Antonie Pantoleon (Pantoleon, Pandoleon) Petroveanu. Chiar și privită numai prin prisma numelui, originea sa nu putea fi nici bulgărească, nici turcească, nici grecească.

Venirea sa la nord de Dunăre prin 1806, după decesele tatălui său Pandele Petroveanu, integrarea sa rapidă în societatea românească (la Chișinău, unde a stat o vreme împreună cu mama și fratele său, pînă la participarea acestuia din urmă la războiul ruso-turc din 1806-1812, în timpul căruia moare sub zidurile Brăilei, venirea apoi la București, în 1812, plecarea la Brașov în 1821 și trecerea prin alte locuri), cu o ușurință pe care nu numai vîrsta o explică, ci mai ales etnia, apoi faptul că a lucrat în domenii ce necesitau o profundă cunoaștere a limbii române (cîntăreț de biserică, elev la școala de psaltichie, tipograf, profesor de muzică, culegător de folclor, dar mai ales creator) constituie argumente în favoarea ideii că Anton Pann a fost aromân.

Activitatea sa în slujba cărții (editare și difuzare a tipăriturilor, și mai ales de creație), s-a desfășurat pe o perioadă relativ întinsă, din 1816 pînă la sfîrșitul vieții, în 1854. Șimpla enumerare a unor titluri (culegeri, versificări, prelucrări, opere originale) demonstrează că autorul, editorul, tipograful, în general, omul de carte Anton Pann se află printre acele personalități ale vieții cultu-

Vignete utilizate de Z. Carcalechi în ilustrarea unor lucrări publicate în colecția Biblioteca românească; Romulus strămoșul romanilor și Natura ne învață (p. 83)

rale animate de iubirea de patrie, prețuitoare ale tradițiilor populare, a limbii naționale. Iată cîteva titluri: *Versuri muzicești ce să cîntă la nașterea mîntuitorului nostru Iisus*, și în alte sărbători ale anului (București, 1830, și alte ediții ulterioare), *Poezii deosebite sau cîntece de lume* (București, 1831), *Fabule și istorioare* (vol. I-II, București 1841), *Poezii populare* (București, 1846), *Culegere de proverburile sau Povestea vorbii* (București, 1847), *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea* (București, 1853), *Culegere de povești și anecdote* (București, 1853) etc.

Prin toate acestea și multele altele, Anton Pann (autorul nemuritoare melodie a imnului *Deșteaptă-te, române*) și-a meritat pe deplin calificativul eminescian de „fiu al Pezelei, cel isteț ca un proverb”, integrîndu-se pe deplin spiritualității românești, pe care a reprezentat-o cu cînstă.

În aceste cîteva pagini nu am putut evoca, firește, decît numai unele aspecte din îndelungata și complexa activitate a aromânului în domeniul atît de important al tipăririi vechilor cărți, încercînd să descifrăm rostul contribuțiilor respective la dezvoltarea culturii naționale. ■

ISTORIE ȘI... METEOROLOGIE

VALÉRIE BEZARD

„Niciodată nu a fost luată cu adevărat în serios influența meteorologiei asupra istoriei”, afirmă autoarea articolului pe care îl reproducem în continuare (cu subtitlurile redacției noastre), după revista *Historia*. Valérie Bezară dă două exemple: iernile anilor 1789 și 1830, precedind două revoluții, cele mai aspre ierni dintr-un interval de timp de 100 de ani: 1750-1850. „Nu numai principiile contează în război — spunea mareșalul Foch —, ci și vremea, pe care nu o putem stăpîni”.

Regele Xerxes biciuiește Hellespontul

De foarte multă vreme, oamenii încearcă să înțeleagă „modul de funcționare” al timpului. În China, existau centre de observare a vremii încă din anul 1300 î.e.n., sub dinastia Yuan [*Magazin istoric*, nr. 10/1989]. 700 ani mai târziu, Thales din Milet atribuia revărsarea Nilului schimbării direcției vântului. El a prevăzut chiar o perioadă de secetă și a profitat de această previziune, pentru a cumpăra anticipat recolta și a o revinde cu mari profituri.

Dar meteorologia era departe de a fi o știință, iar superstițiile erau încă în mare vogă! În 480 î.e.n., Xerxes I, regele persilor, pornit la război împotriva grecilor, a construit poduri pentru a trece Hellespontul, actuala strîmtoare Dardanele. Dar a survenit o furtună, care a distrus totul. Nebun de furie, Xerxes s-a răzbușat pe cei pe care i-a considerat responsabili de necazul său: constructorii de poduri și... Hellespontul. A aplicat 300 bice strîmtorii, amenințînd-o: „Regele Xerxes oricum te va trece. De vrei sau de nu vrei! Dacă nu-ți oferă nimeni sacrificii, nu ești decît un fluviu sărat și murdar”.

Superstițiile sînt longevive:

știți de ce purtau lauri pe cap conducătorii romanilor? Pentru că trei lucruri alungau pe atunci trăsnete: vulturul sacru, foca și laurul. Și atunci conducătorii romani au arborat ceea ce li s-a părut mai potrivit lor: laurul.

Cu trecerea anilor, observațiile meteorologice asupra timpului au continuat. În anul 29 î.e.n., Virgiliu evoca în *Georgicele* importanța lunii în prognoza timpului, ceea ce avea să reia mai târziu Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală*. Totuși, eram încă departe de a prevedea perturbațiile, care nu vor întîrzia să-și exercite influența asupra unor bătălii decisive. În 1274, de pildă, un taifun a provocat pierderea a 200 nave și 13 000 marinari coreeni și chinezi care se pregăteau să invadeze Japonia [*Magazin istoric*, nr. 9/1990]. Același fenomen s-a repetat în 1281, în circumstanțe identice. Japonezii au supranumit atunci aceste furtuni providențiale „kamikadze”, adică „vînt divin”. Denumirea va fi preluată, mult mai târziu, de luptători.

Ancheta lui Le Verrier

Englezii se pot considera și bi necuvîntați de fenomenele naturale: la 26 august 1346, cînd luptau la Cressy împotriva francezilor, o pu-

ternică aversă s-a năpustit asupra trupelor, bineînțeles, fără să facă distincție între beligeranți. Arcurile englezilor erau la adăpost. Nu și cele ale francezilor: apa le înținsese corzile, așa că pentru ei s-a lăsat cu... o înfrîngere.

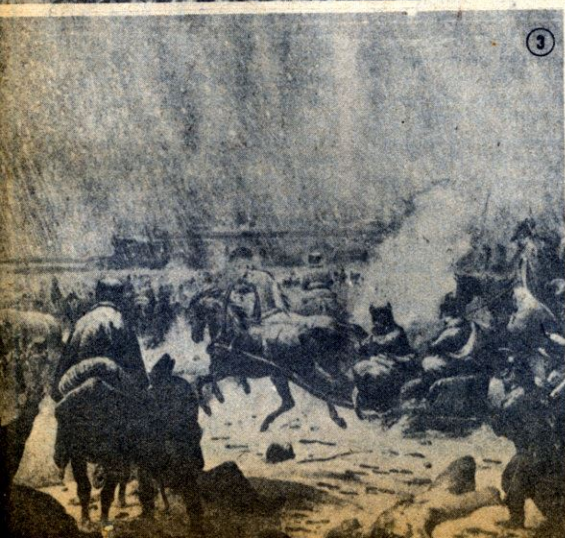
În 1415, aceiași protagoniști luptau tot sub ploaie. De data aceasta la Azincourt. Cavalerii francezi, purtînd echipament greu, au rămas „plantați” în noroi. Iar englezii au cîștigat din nou, grație echipamentului lor mai ușor.

În 1588, englezii, tot ei mereu, au scăpat de invazia spaniolă, grație unei furtuni ce a distrus 63 nave ale Invincibilei Armade [*Magazin istoric*, nr. 5/1989]. Ceea ce l-a făcut atunci pe Filip II al Spaniei să declare: „Știu să lupt cu oamenii, nu și cu fenomenele naturii”.

Cei mai norocoși nu sînt, în mod obligatoriu, și cei mai recunoscuți: în 1677 britanicii au votat o lege ce decreta arderea pe rug a tuturor „făcătorilor de ploaie și a celor ce profetează timpul”, lege abrogată abia în... 1959!

Cît despre ghinioniști, ei

În p. 87: *istoria s-a lăsat influențată și de meteorologie*: 1 - naufragiu al unei nave spaniole în 1588; 2 - în larma teribilă a anului 1788, Ludovic XVI merge în mijlocul țărănilor; 3 - retragerea francezilor din Rusia la 1812; 4 - experiență cu tun antigrindină la 1900; 5 - împotriva gazelor asfixiante soldați din 1915 utilizează pompa Vermorel; 6 - ofensiva germană în Rusia (1916), oprită de generalul „Iarnă”.

preferă să prevadă. La 14 noiembrie 1854, în timpul Războiului Crimeei, o furtună a luat cu asalt flota franco-anglo-turcă, pe Marea Neagră, distrugând 40 nave. Mareșalul Vaillant, pe atunci ministru de Război al Franței, l-a însărcinat pe Le Verrier, cu o anchetă. Acesta a cerut meteorologilor din toate țările să-i furnizeze observațiile lor, dintre 12 și 16 noiembrie. Și-a dat astfel seama că deplasarea perturbației atmosferice putea fi urmărită, deci previzibilă. În 1855, i-a supus lui Napoleon III proiectul său de rețea meteorologică. Astfel a apărut meteorologia franceză.

Ferdinand II și termometrele lui

Dar a fost nevoie de încă un eșec militar pentru ca serviciile meteorologice să devină operaționale. Totuși, în 1653, prima rețea de observații a fost creată sub impulsul lui Ferdinand II, regele Toscanei. În nordul Italiei au fost instalate șapte stații, iar în afara teritoriului, patru. În 1658, observațiile meteorologice și-au făcut apariția la Paris, grație tot lui Ferdinand II, care a oferit mai multe termometre lui Ismail Boulliau. Acesta și-a făcut observațiile de trei ori pe zi asupra temperaturilor, ploilor, zăpezilor, furtunilor, vânturilor și stării cerului. Observatorul din Paris și-a deschis porțile 13 ani mai târziu, în 1671. Fuseseră necesare deci două secole pentru a trece de la observație la previziune.

„Observatorii” din sec. XVIII și XIX nici nu puteau să-și imagineze consecințele indirecte ale celor două ierni aspre din perioada 1750-1850. În iarna 1788-1789, Sena a înghețat pînă la Le Havre și gheața a blocat porturile. Această iarnă teribilă a anunțat sărăcia din anul 1789, care ea însăși a contribuit la declanșarea revoluției: prețul lemnului de foc a crescut cu 91%, al grîului cu 150%, al secarei cu 165%. Apogeul escaladei pre-

țurilor din întreg secolul XVIII s-a înregistrat exact la... 14 iulie 1789! Revoluția din 1830 a fost și ea precedată de iarna cea mai dură a acelei perioade.

Iernile din Rusia s-au dovedit, de asemenea, redutabile. Mai ales pentru campaniile militare ale lui Napoleon I, care, în 1805 ca, mai târziu, Hitler, nu s-a gândit la fenomenele meteorologice și la consecințele lor.

Meteorologia — o armă?

Dacă secolul XVIII a avut pasionații săi de meteorologie (George Washington ținea zilnic un jurnal meteorologic, în vreme ce Ludovic XVI, care nu era captivat numai de lăcătușerie, asista la observațiile meteorologice făcute la Versailles), veacul XIX s-a interesat foarte deindeaproape de această problemă; experiențele de toate felurile s-au înmulțit. În 1839, James Rolland Espy sugera posibilitatea ploilor artificiale. În 1845, în Florida s-a obținut ploaia, dînd foc ierburilor din prairie. Nu toate încercările au fost încununate de succes. În timpul verii anului 1901, de pildă, tirurile asupra grindinei s-au desfășurat cu peste 800 tunuri în Franța, 1 000 în Austria și peste 10 000 în nordul Italiei!

Au apărut și serviciile meteorologice. În 1859, s-a creat un serviciu de meteorologie marină în Franța, urmat, în 1860, de un altul, de prognoză a furtunilor. În 1912, s-a fondat un serviciu de meteorologie agricolă. Dar, din nou, tot din cauza unui război, preocupările pentru prognozarea timpului s-au amplificat. În 1915, „companiile Z”, însărcinate cu lansarea gazelor asfixiante, au fost dotate cu un serviciu meteorologic pentru a prevedea direcția vînturilor și a fi astfel sigure că gazele nu se întorceau asupra celor ce le lansau. În același an, după ofensiva franceză din Champagne, care a eșuat sub

ploaie, a fost creat un serviciu de meteorologie militară. În 1918, el avea 2 000 de angajați.

Diferitele războaie au făcut simțită o tot mai mare nevoie de prognozare a vremii. De atunci înainte, meteorologia avea să însoțească ofensivele. Cea mai frumoasă poveste a unei victorii legate de condițiile meteorologice rămîne, fără îndoială, cea a debarcării din 1944. Prevăzută, după cum se știe, pe 5 iunie, a fost întîrziată din cauza vremii proaste. Forțele navale, aflate deja în mișcare, au fost oprite. S-a prevăzut o amînare scurtă, pînă pe 6 iunie. Efectul de surpriză a acționat perfect. Germanii nici nu se gîndeau că debarcarea putea avea loc în asemenea condiții. Meteorologii lor anunțaseră 10-12 zile de perturbări ale vremii. Rommel plecase chiar în concediu. În Germania. Cu sufletul împăcat...

După ce conduse la faliment numeroase eforturi militare, meteorologia devenise o armă. Dar nu era încă o știință exactă. În aprilie 1980, misiunea de commando americană trimisă în Iran de președintele Carter, pentru a elibera ostatecii, a eșuat lamentabil. O enormă furtună de nisip, neprevăzută, a schimbat totul. Elicopterele s-au zdrobit, piloții au murit.

Din fericire, fenomenele meteorologice au antrenat uneori și consecințe mai puțin dramatice. În 1637, după 20 ani de căsnicie, Ludovic XIII și Anna de Austria nu aveau moștenitori. Monarhul locuia la Versailles, regina la Luver. În acel an, la 5 decembrie, regele urma să ajungă la Fontainebleau. Pe cînd suveranul se găsea în Capitală, a izbucnit o furtună violentă. Neputîndu-și continua drumul, a fost condus la Luver, unde a cinat în compania soției sale, după care și-a petrecut acolo noaptea.

Nouă luni mai târziu, la 5 septembrie 1638, Franța sîrbătorea nașterea viitorului Ludovic XIV! ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

● Eventiment ● Eventiment ● Eventiment ● Eventiment ● Eventiment

fi fără îndoială elementul determinant pentru proiecțiile și experiența noastră circumscrisă proiectelor europene.

Una din particularitățile istoriei românilor este reprezentată de alternanța război-negociere, cu tot ce înseamnă această alternanță, inclusiv transcrieri, prin documentele internaționale, ale unor formule care au însemnat în primul rând fixarea intereselor românești în contextul european al epocii.

De-a lungul secolelor istoria românească a fost servită cu devotament de personalități remarcabile pe care diplomații români de astăzi le privesc nu numai ca precursori, dar și ca învățători. S-a acumulat astfel o experiență extraordinară, unică în felul ei. Prin documentele care le conține, în special din sec. XIX-XX, arhiva Ministerului Afacerilor Externe este principalul depozitar al acestor valori naționale, pe care avem obligația nu numai de a le conserva, dar și de a le face cunoscute românilor și străinilor, mai ales celor care vor să le cunoască.

Hotărîrea guvernului român privind valorificarea arhivelor Ministerului Afacerilor Externe oferă un răspuns și un cadru acestei necesități, respectiv Comisia națională, pe care Ministerul Afacerilor Externe, împreună cu Academia Română, o instituie astăzi.

Comisia națională este alcătuită din oameni de știință, din istorici. Ministerul Afacerilor Externe se simte extrem de onorat de această colaborare. Colecția națională de documente diplomatice pe care Comisia este chemată să o realizeze va reflecta evoluția de-a lungul timpului a politicii externe și activitatea diplomatică desfășurată pen-

Ministerul Afacerilor Externe consideră că fiecare diplomat în parte își va face nu numai datoria profesională și de onoare, dar și de suflet în a sprijini Comisia națională în realizarea în cele mai bune condiții a acestei acțiuni de importanță națională la care se angajează.

Această Comisie națională de editare a documentelor de politică externă va avea patru membri de drept, domnul Constantin Ene, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, care va fi și președintele acestei Comisii, domnul N.N. Constantinescu, în calitate de secretar general al Academiei Române, domnul Șerban Papacostea, directorul Institutului Național de Istorie „N. Iorga”, domnul Ioan Scurtu, director general al Direcției generale a Arhivelor Statului, și următorii membri: Dan Berindei, Cornelia Bodea, Gheorghe Buzatu, Leonid Boicu, Eliza Campus, Paul Cernovodeanu, Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Nicolae Dascălu, Nicolae Fotino, Dinu C. Giurescu, Viorela Moiscu, Camil Mureșan, Gheorghe Platon, Cristian Popișteanu, Ioan Stanciu, Ștefan Ștefănescu, Vasile Vesa, Nicolae Diņu, Nicolae Ecobescu, Ion Calafeteanu, Constantin Turcu.

Sîntem printre puținele țări din Europa care nu au reușit pînă în prezent să-și editeze documentele diplomatice, să-și prezinte istoria și identitatea istorică într-un moment în care există multe tendințe contrarii nouă.

Cred, de aceea, că acest proiect are o deosebită importanță pentru reafirmarea apartenenței României la trecutul și la viitorul Europei. ■

Întîlnirea de la Ministerul Afacerilor Externe din 4 mai 1992, an cu o semnificație specială pentru acest minister, ce își va aniversa în curînd 130 de ani de la creare, prezintă o importanță cu totul particulară.

Avem onoarea de a avea ca oaspete la această reuniune, organizată împreună cu Academia Română, pe domnul Mihai Drăgănescu, președintele Academiei, pe academicien N.N. Constantinescu, secretar general al Academiei, precum și distinși istorici, reprezentanți de frunte ai vieții academice din țara noastră. Cu mai mult de o jumătate de secol în urmă, un ilustru istoric român, Gh. Brătianu, referindu-se la procesul renașterii poporului român, vorbea despre o enigmă și un miracol. Acestui miracol inițial i s-au adăugat de-a lungul timpului altele. Multe generații de istorici au reușit să explice ceea ce a însemnat istoria noastră, să clarifice sensurile și momentele majore ale destinului românilor în aceste teritorii. Probabil că unul dintre lucrurile care au ajutat ca această țară să treacă prin vremuri a fost și modul în care istoricii săi au reușit să construiască acel ansamblu de explicații, argumente și interpretări ale faptelor și evenimentelor care a clarificat în fața străinătății identitatea culturală și istorică a poporului român. Multe imperii din această parte a Europei conduse de renumiți comandanți au justificat mai curînd o mică bătălie militară și mai puțin o mare angajare pentru un proces pașnic. Ne găsim și acum la un moment de răscruce, acum cînd privim spre mileniul următor; identitatea noastră etnică și culturală va

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE AL ROMÂNIEI — 130 ANI

Se implinesc anul acesta 130 ani de cind s-a creat în România un minister special pentru coordonarea eforturilor de politică externă. Școala diplomatică românească este însă cu mult mai veche. Nu trebuie să ne temem să îl căutăm originile în vremea cind a apărut primul stat pe teritoriul carpato-danubiano-pontic. Pentru că o permanență a istoriei acestor locuri a fost lupta populației — geto-daci, apoi români — pentru păstrarea ființei. O luptă dusă atît cu armele tăioase ale războiului, cit și cu ascuțitul minții și suplețea diplomației. Prima lucrare românească ce ni s-a păstrat în care apar și elemente de teorie a diplomației, învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie, din secolul XVI, glăsuia că „mai bine este moartea decît a trăi cu rușine”. Dar adăuga: „Nu fiți ca pasărea cucul, care de frică își dă afară rodul lui și casa”, ci precum șoimul, care la vitejie și hărnicie adaugă modestia și prudența, e gata să cedeze din vinatul său celui mai puternic pentru a-și cîștiga pacea. Fără această înțelepciune, nu am fi putut depăși atitea momente de cumpănă, nu am putea număra azi peste 660 ani de existență neîntreruptă a statului la români.

O altă constantă a diplomației românești a constituit-o efortul permanent de a atrage atenția marilor puteri asupra locului și rolului nostru aici. Nu vom trimite la cunoscuta scrisoare expediată de Ștefan cel Mare curților europene după lupta de la Podul Înalt (1475), ci vom cita dintr-un memoriu al lui Ion Ghica, din decembrie 1876, adresat ministrului de externe Nicolae Ionescu: „Este timpul ca puterile să se convingă că ea [România] este adevărată poartă a Orientului. Atita vreme cit această poartă nu va fi ermetic închisă, nimic serios nu va fi făcut, totul va rămîne ca și în trecut lăsat la voia întâmplării”. Și tot Ion Ghica obținuse, în același an, din partea ministrului de externe de atunci al Franței, ducele Decazes, următoarea recunoaștere: „Ați devenit o națiune, ați știut să vă faceți necesari Europei și ea nu poate să nu vă menție și să nu vă garanteze existența. Nu puteți pieri decît odată cu distrugerea echilibrului european, ceea ce nu este admisibil, nici astăzi, nici mâine”.

Diplomația românească a urmărit dintotdeauna să asigure relațiile țării noastre cu vecinii, cu celelalte state din centrul și sud-estul Europei, precum și cu alte state mai apropiate sau mai îndepărtate, în scopul afirmării poporului român.

Revista Magazin istoric — care și-a propus să aducă în fața cititorilor săi cit mai multe documente autentice, netrunchiate, de care avem astăzi atîta nevoie pentru a înțelege cit mai limpede trecutul nostru și mai îndepărtat dar mai ales pe cel apropiat — publică în continuare o listă a miniștrilor de externe români pentru perioada 1859-1992 — alcătuită de domnul Alexandru Popescu, din Ministerul Afacerilor Externe —, care constituie și un util instrument de lucru. În spatele miniștrilor s-a aflat însă permanent o întreagă echipă de diplomați care s-au străduit — și au fost momente cind au făcut-o chiar contra direcției oficiale — să păstreze ființa noastră națională.

Miniștri de externe români în perioada 1859-1992

MOLDOVA

— Vasile Alecsandri	17 ianuarie 1859	— 10 noiembrie 1859
— Grigore Balș	10 noiembrie 1859	— 14 martie 1860
— Alexandru Terichianu	14 martie 1860	— 19 aprilie 1860
— Alexandru Fotino	19 aprilie 1860	— 30 aprilie 1860
— Mihai Jora	30 aprilie 1860	— 17 ianuarie 1861
— Constantin Rolla	18 ianuarie 1861	— 23 mai 1861
— Ioan Silon	23 mai 1861	— 23 septembrie 1861
— Leon Ghica	5 octombrie 1861	— 22 ianuarie 1862

ȚARA ROMÂNEASCĂ

— Dimitrie Brătianu	26 ianuarie 1859	— 27 martie 1859
— Scarlat Fălcoianu	27 martie 1859	— 1 septembrie 1859
— Nicolae Crețulescu	1 septembrie 1859	— 10 octombrie 1859
— Vasile Alecsandri	10 octombrie 1859	— 28 mai 1860
— Ioan I. Filipescu	28 mai 1860	— 17 aprilie 1861
— Adolf Cantacuzino	17 aprilie 1861	— 30 aprilie 1861
— Apostol Arsache	30 aprilie 1861	— 12 mai 1861
— Dimitrie Bolintineanu	12 mai 1861	— 11 iulie 1861
— Edmond van Saanen	11 iulie 1861	— 19 iulie 1861
— Apostol Arsache	19 iulie 1861	— 22 ianuarie 1862

ROMÂNIA

— Apostol Arsache	22 ianuarie 1862	— 24 iunie 1862
— Alexandru Cantacuzino	24 iunie 1862	— 30 septembrie 1862
— Ion Ghica	30 septembrie 1862	— 17 august 1863
— Nicolae Rosetti-Bălănescu	17 august 1863	— 2 octombrie 1865
— Savel Manu	3 octombrie 1865	— 17 octombrie 1865
— Alexandru Papadopol-Callimachi	17 octombrie 1865	— 11 februarie 1866
— Ion Ghica	11 februarie 1866	— 11 mai 1866
— Petre Mavrogheni	11 mai 1866	— 15 iulie 1866
— Gheorghe Știrbei	15 iulie 1866	— 1 martie 1867
— Ștefan Golescu	1 martie 1867	— 17 august 1867
— Alexandru Teriachiu	17 august 1867	— 1 noiembrie 1867
— Ștefan Golescu	1 noiembrie 1867	— 1 mai 1868
— Nicolae Golescu	1 mai 1868	— 16 noiembrie 1868
— Dimitrie Ghica	16 noiembrie 1868	— 26 august 1869
— Mihail Kogălniceanu	26 august 1869	— 28 noiembrie 1869
— Nicolae Callimachi-Catargi	28 noiembrie 1869	— 2 februarie 1870
— Alexandru C. Golescu	2 februarie 1870	— 20 aprilie 1870
— Petre P. Carp	20 aprilie 1870	— 18 decembrie 1870
— Nicolae Gr. Racoviță	18 decembrie 1870	— 19 decembrie 1870
— Nicolae Callimachi-Catargi	19 decembrie 1870	— 11 martie 1871
— Gheorghe Costaforu	11 martie 1871	— 27 aprilie 1873
— Vasile Boierescu	27 aprilie 1873	— 7 noiembrie 1875
— Lascăr Catargiu	7 noiembrie 1875	— 30 ianuarie 1876
— Ion Bălăceanu	30 ianuarie 1876	— 4 aprilie 1876
— Dimitrie Cornea	4 aprilie 1876	— 27 aprilie 1876
— Mihail Kogălniceanu	27 aprilie 1876	— 24 iulie 1876
— Nicolae Ionescu	24 iulie 1876	— 25 martie 1877
— Ion Cîmpineanu	25 martie 1877	— 3 aprilie 1877
— Mihail Kogălniceanu	3 aprilie 1877	— 25 noiembrie 1878
— Ion Cîmpineanu	25 noiembrie 1878	— 11 iulie 1879
— Vasile Boierescu	11 iulie 1879	— 10 aprilie 1881
— Dimitrie Brătianu	10 aprilie 1881	— 9 iunie 1881
— Eugen Stătescu	9 iunie 1881	— 1 august 1882
— Dimitrie Sturdza	1 august 1882	— 2 februarie 1885
— Ion Cîmpineanu	2 februarie 1885	— 28 octombrie 1885
— I.C. Brătianu	28 octombrie 1885	— 16 decembrie 1886
— Mihai Pherekide	16 decembrie 1886	— 23 martie 1888
— Petre P. Carp	23 martie 1888	— 29 martie 1889
— Alexandru Lahovary	29 martie 1889	— 21 februarie 1891
— Constantin Esarcu	21 februarie 1891	— 27 noiembrie 1891
— Alexandru Lahovary	27 noiembrie 1891	— 4 octombrie 1895
— Dimitrie Sturdza	4 octombrie 1895	— 21 noiembrie 1896
— Constantin I. Stoicescu	21 noiembrie 1896	— 13 martie 1897
— Petre S. Aurelian	13 martie 1897	— 31 martie 1897
— Dimitrie A. Sturdza	31 martie 1897	— 11 aprilie 1899
— Ion N. Lahovary	11 aprilie 1899	— 7 iulie 1900
— Alexandru Marghiloman	7 iulie 1900	— 26 februarie 1901
— Dimitrie A. Sturdza	27 februarie 1901	— 31 iulie 1902
— Ion I.C. Brătianu	31 iulie 1902	— 26 decembrie 1904
— Dimitrie A. Sturdza	26 decembrie 1904	— 4 ianuarie 1905
— Iacob Lahovary	4 ianuarie 1905	— 11 martie 1907
— Ion N. Lahovary	11 martie 1907	— 25 martie 1907
— Dimitrie A. Sturdza	25 martie 1907	— 9 ianuarie 1909
— Ion I.C. Brătianu	9 ianuarie 1909	— 12 noiembrie 1909
— Alexandru C. Djuvara	14 noiembrie 1909	— 11 ianuarie 1911
— Titu Maiorescu	11 ianuarie 1911	— 17 ianuarie 1914
— Emanoil Porumbaru	17 ianuarie 1914	— 21 decembrie 1916
— Ion I.C. Brătianu	21 decembrie 1916	— 10 februarie 1918
— Alexandru Averescu	11 februarie 1918	— 19 martie 1918
— Constantin C. Arion	19 martie 1918	— 6 noiembrie 1918
— Constantin Coandă	6 noiembrie 1918	— 12 decembrie 1918
— Ion I.C. Brătianu	12 decembrie 1918	— 27 septembrie 1919
— Arthur Văitoianu	27 septembrie 1919	— 15 octombrie 1919
— Nicolae Mișu	15 octombrie 1919	— 1 decembrie 1919
— Alexandru Vaida-Voievod	1 decembrie 1919	— 13 martie 1920

— Duiliu Zamfirescu	13 martie 1920	— 13 iunie 1920
— Take Ionescu	13 iunie 1920	— 11 decembrie 1921
— Gheorghe Derussi	11 decembrie 1921	— 19 ianuarie 1922
— Ion G. Duca	19 ianuarie 1922	— 30 martie 1926
— Ion M. Mitilneiu	30 martie 1926	— 4 iunie 1927
— Barbu Știrbey	4 iunie 1927	— 22 iunie 1927
— Ion I.C. Brătianu	22 iunie 1927	— 24 noiembrie 1927
— Nicolae Titulescu	24 noiembrie 1927	— 10 noiembrie 1928
— Gheorghe G. Maiorescu	10 noiembrie 1928	— 18 aprilie 1931
— Constantin Argetoianu	18 aprilie 1931	— 27 aprilie 1931
— Dimitrie I. Ghika	27 aprilie 1931	— 6 iunie 1932
— Alexandru Vaida-Voievod	6 iunie 1932	— 20 octombrie 1932
— Nicolae Titulescu	20 octombrie 1932	— 30 august 1936
— Victor Antonescu	30 august 1936	— 28 decembrie 1937
— Istratie Micescu	29 decembrie 1937	— 10 februarie 1938
— Gheorghe Tătărescu	10 februarie 1938	— 30 martie 1938
— Nicolae Petrescu-Comnen	30 martie 1938	— 21 decembrie 1938
— Grigore Gafencu	21 decembrie 1938	— 1 iunie 1940
— Mihai Antonescu	1 iunie 1940	— 23 august 1944
— Grigore Niculescu-Buzești	23 august 1944	— 4 noiembrie 1944
— Constantin Văsoianu	4 noiembrie 1944	— 28 februarie 1945
— Gheorghe Tătărescu	6 martie 1945	— 7 noiembrie 1947
— Ana Pauker	7 noiembrie 1947	— 26 iunie 1952
— Simion Bughici	26 iunie 1952	— 3 octombrie 1955
— Grigore Preoteasa	3 octombrie 1955	— 17 iulie 1957
— Ion Gheorghe Maurer	17 iulie 1957	— 17 ianuarie 1958
— Avram Bunaciu	17 ianuarie 1958	— 21 martie 1961
— Corneliu Mănescu	21 martie 1961	— 19 octombrie 1972
— George Macovescu	19 octombrie 1972	— 24 martie 1978
— Stefan Andrei	24 martie 1978	— 8 noiembrie 1985
— Ilie Văduva	8 noiembrie 1985	— 26 august 1986
— Ioan Totu	26 august 1986	— 3 noiembrie 1989
— Ion Stoian	3 noiembrie 1989	— 28 decembrie 1989
— Sergiu Celac	28 decembrie 1989	— 28 iunie 1990
— Adrian Năstase	28 iunie 1990	

„REVISTĂ CULTURALĂ PENTRU CITITORII CURIOSI ȘI INTELIGENȚI“

Aprecieră de mai sus aparține ziarului francez *Le Monde*. Ea se referă la publicația *Lettre Internationale*, apărută pentru prima oară în 1984, simultan în Franța și Italia. În cuvîntul către cititori din numărul de început se spunea: „Vremea aventurii europene a sosit. Noi nu inițiem o publicație care să se revendice de la Europa sau să arboreze, exclusiv, drapelul ei, ci un periodic ce va apărea cu un conținut aproape identic în diferite țări și în diverse limbi. Revista nu se adresează, așadar, celor interesați de o țară anume, ci tuturor cititorilor de pe vechiul continent”. Animatorul publicației era Antonin J. Liehm. Printre semnatarii articolelor din primul număr se aflau: Umberto Eco, Edgar Morin, Hans Magnus Enzensberger, John Berger. La următoarele apariții aveau să colaboreze Václav Havel, Tsvetan Todorov, Mario Vargas Llosa, Ileana Mălăncioiu, Christa Wolf, Nicolae Tertulian, Alberto Moravia, Ana Blandiana, Vercors, Norman Manea, Marin Sorescu, Anthony Burgess, Friedrich Dürrenmatt. În anul 1992, *Lettre Internationale* apare la Paris și Roma, la Berlin,

Madrid și Praga, Belgrad, Zagreb, Budapesta, Sankt Petersburg, în versiuni diferite, dar cu un element comun: reprezintă un post de observație al contemporaneității.

Fundația culturală română a luat inițiativa de a scoate o ediție română. În acest prim număr, cititorul poate întîlni semnăturile lui Andrei Pippidi, Mircea Iorgulescu, Václav Havel, Péter Esterházi, György Konrád, Amos Elon, Mihai Zamfir, Radu Cosașu, Mariana Șora, John Berger, Lin Xiaobo, Bharati Mukherjee. Sînt publicate corespondențe de la Giulio Giorello, Adam Michnik, Marina Warner, Pascal Bruckner.

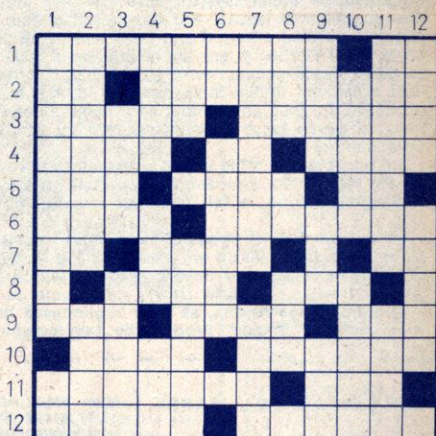
Ce își dorește ediția română a publicației *Lettre Internationale*? „Își propune să mențină și să consolideze trăsăturile definitorii ale revistei. În cuprinsul ei se vor publica, alături de file relevante din celelalte versiuni europene, contribuții ale autorilor români. Aceste texte vor încerca să pună în lumină ce se petrece aici și dincolo, să descrie cursul lucrurilor și să formuleze, mai degrabă decît răspunsuri, întrebări”.

DOAMNE DIN TRECUTUL ȚĂRII

ORIZONTAL: 1) Eroina de la Jiu (Teodoroiu), căzută în fruntea plutonului său pe cîmpul de onoare (vezi și pp. 31-32 ale acestui număr) - Început de calendar! 2) Notă muzicală - Fiica lui Lațko, domnul Moldovei, care la stăruința mamei sale, nu părăsește credința străbună în favoarea catolicismului, mărîtîndu-se cu prințul ortodox al Lituaniei, Iuga Coriatovici. 3) Mirosuri neplăcute - Frumoasa crîsmărită a lui Pătrășcu cel Bun, mama voievodului Mihai Viteazul, întregitorul de țară. 4) Jupineasa boieroaică, vară a lui Mihai Viteazul, mărîtată de tinără cu Stroe Buzescu, după a cărui moarte doamna a mai trăit 30 de ani, dărîind în 1663 un zăpis mănăstirii Govora, pe care scrisese: „Din boierii cei bătrîni am rămas numai eu” - Cap de cormoran! - Soția lui Nicolae Vodă Pătrășcu și fiica lui Radu Șerban, cea care s-a străduit să aducă în țară oșemintele îngropate la Viena ale soțului și tatălui său. 5) Scoase din cămin - Imperiu sub a cărui „oblăduire” s-au aflat și Țările române - Elena Udrea. 6) Fiere - Pești mari asemănători cu păstruga. 7) Erbiu - Însemnări fugare - Pomadă. 8) Domniță - Doamna lui Alexandru Moruzi, iubită și cîntată de Ienăchiță Văcărescu, o iubire platonică peste care cînta femeie nu a trecut niciodată. 9) Podiș în Sahara - Sloi de gheață - Căpitan-de plai a cărui legendă se împletește într-o poezie de V. Alecsandri cu a vitezei Fulga, fata prietenului său Ursan. 10) Crăciunul la Paris - Soția italianului Fabio Genga, fiică a domniței Stana și ibovnică a lui Mihai Viteazul. 11) Doamna lui Neagoe Basarab, care și-a sacrificat bijuteriile pentru a ajuta cu bani la ridicarea mănăstirii Curtea de Argeș - Scoase din palat. 12) Mama lui Ștefan cel Mare, doamna Moldovei, care și trimite fiul la luptă, pentru a se întoarce biruitor la Cetea Neamțului - Doamna lui Istrati Dabija Vodă, cel mai petrecăreț domn al Moldovei, care și-a căpătat copiii așa cum a știut ea că-i mai bine.

VERTICAL: 1) Regină a României, protectoare a artelor și artiștilor, ea însăși poetă semînd cu pseudonimul Carmen Sylva - Cap domnesc. 2) Poetă ieșeană (1894-1967), prietenă cu G. Topârceanu și M. Sadoveanu, autoare a unor prețioase amintiri scriitoricești (Otilia) - Pus în deget de domnițe la cununie. 3) Smerit - Poet american de o mare expresivitate dramatică (1874-1968). 4) Patrie - Soția meșterului Manole, temerara femeie legendară zidită în construcția mănăstirii Curtea de Argeș pentru a-i asigura trăinicia - Cozi de cepe.

5) Tenis la centru - Enigmatică eroină a unui cunoscut roman de G. Călinescu. 6) Zeul solar al Egiptului - O Mărie ale cărei versuri au umplut de admirație pe Octavian Goga, autoare a textului frumoasei romante „Pe sub fereastră-mi curge-un riu” (1862-1935). 7) Marele rezervor al memoriei umanității, în care zac îngropate și înviade din cînd în cînd doamnele și domnițele trecutului nostru - Culese din livadă! 8) Strigăt cu care se îndeamnă unele animale la hrană - Constantin Stere - Divinitate asemenea protectoarei femeilor dace, numită Bendis, reprezentată prin bustul de bronz de la Piața Roșie. 9) Academia Americană de Arte Dramatice (siglă) - Nimfă a pădurilor - Taifas, palavre. 10) Formă fixă de poezie - Magistrați romani. 11) Spectacole cu dresuri de animale - Localitate în Peru. 12) Association Advertising Agencies (siglă) - Soția lui Petru Șchiopu, plecată în pribegie cu soțul ei și îngropată în noiembrie 1592 în cimitirul orașului tirolez Bozen.

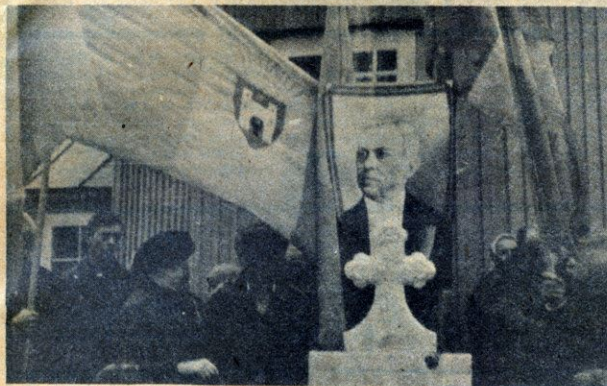
Dictionar: AIR, FROST, AADA, AAAA

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *Muza Clio*: LOVINESCU - EMINESCU - S - S - AT - RALEA - SENECA - TID - IMURI - HUGO - NE - ECG - REV - GRESEALA - E - ST - R - A - NA - GONCOURT - N - UNIC

Soluția jocului din numărul trecut: 1714

DIALOG CU CITITORII

ÎN DULCEA BUCOVINĂ

DI. VALERIU CHISIU, economist din Oradea, vechi și statornic cititor și colaborator al revistei noastre, ne trimite date în legătură cu vizita unui grup de bihoreni la Cernăuți și Storoiineț, din „dulcea Bucovina”. A fost ziua sfântă de 24 noiembrie 1991. În orașul Cernăuți, grupul a vizitat Catedrala Metropolitană Ortodoxă, Palatul Metropolitan, liceul M. Eminescu, respectiv casa memorială Aron Pumnul unde a fost găzduit Eminescu. Apoi am poposit la cimitirul orașenesc, la mormintul profesorului Aron Pumnul. Aici a fost oficial un parastas, iar eu am rostit poezia *La mormintul lui Aron Pumnul* de M. Eminescu.

Partea a doua a programului s-a desfășurat la Storoiineț, unde noi, bihoreni, am adus o cruce de marmură pe care am așezat-o la mormintul patriotului **IANCU FLONDOR** (1865-1924) cel care la 28 noiembrie 1918 a dat citire actului Unirii Bucovinei cu România (*Magazin istoric*, nr. 11/1990). Actul sfârșirii și parastasul au fost oficiate de P.S. Sa dr. Ioan Mihailan-Crișanul, cu un mare sobor de preoți din Bihor-Oradea și Bucovina. Au mai vorbit din Bihor, ing. Petre Ungur — subprefect și dr. Ioan Groza, președintele Asociației „Pro-Basarabia” înființaturii festivităților.

ISTORIA MEDICINII ÎN MAGAZIN ISTORIC

În cadrul ședințelor de comunicări științifice, organizate de Asociația medicală română — Societatea de istoria medicinei, Filiala București, d-na **ANTONETA LUCASCIUC** a prezentat la 18 mai a.c. comunicarea Bibliografia critică iatroistoriografică în *Magazin istoric* (1967-1991).

GENERAL

DI. locot. colonel veteran MOISE NICOLESCU, din București, ne semnalează că în nota *Monumentul Leul* (nr. 12/1991, p. 89) numele corect al generalului de divizie, inspector general al genului, care a inaugurat în 1929 Monumentul Geniului este Razu Aristide și nu Radu Aristide, cum a apărut la noi, dintr-o greșală de transcriere. Generalul Razu Aristide, completează cititorul nostru, a fost cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul”, dobindit în urma faptelor sale de vitejie în bătălia de la Mărășești.

Mulumim pentru precizare și cităm din finalul scrisorii:

Sper că dvs. veți primi observația mea ca o modestă contribuție, în sensul respectării adevărului, ca trebuiri să meargă cât mai bine spre folosul tuturor.

Sînt abonat de la începutul *Magazinului istoric* și-l voi menține până la sfîrșitul vieții mele, ca o stea călăuzitoare în dorința cunoașterii timpului scurs, din caierul vremii!

CATEDRALĂ ORTODOXĂ

DI. dr. DRAGOȘ FILIEVICI, din Lugoj: În articolul *Album istoric bucovinean* de d-na Cătălina Macovei (*Magazin istoric*, nr. 3, martie, 1992) e vorba de acurarele picturilor Franz Xavier Knapp, reprezentînd monumente istorice, peisaje etc. din acea parte a țării noastre, pe atunci ocupată de Imperiul austriac.

Unele din acele acurări sînt reproduse în planșele care însoțesc articolul, prima planșă reprezentînd „Catedrala din Cernăuți”, fără să se precizeze că e vorba de catedrala ortodoxă, cum e adevărat.

Avînd în vedere că în articolul de

mai sus se aminteste numai de catedrala greco-catolică, fără să se pomenescă și de existența unei catedrale ortodoxe, cititorii care nu cunosc orașul ar putea crede că planșa nr. 1 o reprezintă pe prima.

Pentru corecta informare a cititorilor, consider că e necesar ca în unul din numerele următoare ale revistei să se facă precizarea ce se impune.

Facem cuvenita precizare, fiind vorba, într-adevăr, de catedrala ortodoxă (greco-orientală) din Cernăuți. Aceași semnalare ne-a făcut-o și dl. prof. ION SASU, din Bistrița.

CERERI ȘI OFERTE

DUMITRU BĂDESCU, bd. Dinicu Golescu, nr. 37, sc. B, ap. 50, București, solicită: nr. 1/1967; oferă: numere disparate din anii 1967-1969.

VLAICU IRIAN, str. O. Goga, nr. 3, bl. 155 A, sc. 2, ap. 50, București, solicită: nr. 1-5, 8, 9/1967; 2-5, 9/1968; 1, 12/1969; 1, 2, 7, 11/1970; 10, 12/1971; 1, 2, 7/1972; 4, 6/1974; 2/1975; 1/1978; 7/1978; 3/1981; 6/1982; 10, 12/1984; 9/1987; oferă: nr. 6/1968; 1, 2/1971; 3, 9/1974; 3, 4/1975; 11/1976; 6/1977; 3, 9/1978; 10, 12/1979; 6/1980; 4, 5, 9/1981; 5, 7, 11, 12/1982; 2, 4, 5, 8, 11/1983; 2/1986; 6/1987; 8/1988.

V. VOICHIȚU, Str. Ghirlandei, nr. 9 A, bl. 44, sc. 1, ap. 9, București, oferă: nr. 8/1977; 2/1982; 1/1985; 3/1987; 10/1989; 3, 9/1990.

ALEXANDRU MOLDOVAN, str. Principală, nr. 86, com. Micești de Cîmpie, jud. Bistrița-Năsăud, solicită: nr. 1-6/1967; 4-9, 11-12/1968; 1-12/1969; 1-12/1970; 1-12/1971; 10/1972; 2/1973; 11-12/1974; 1-12/1975; 1-3-6, 8, 9, 11, 12/1976; 12/1980; 6/1985; 1/1990; 7/1991.

MIHAI GIUREA, str. Panait Cerna, nr. 1, bl. 107, ap. 31, Brașov, solicită: nr. 2, 12/1980; oferă: nr. 1-7, 9/1989.

GABRIEL D. GAVRILUȚA, str. Liliacului, nr. 4, Mărășești, solicită: nr. 1-5/1967; 3/1974; 1/1990; oferă: nr. 4-8, 11/12/1990.

IOSIF RUS, str. Morii, nr. 22, Sebis, jud. Arad, oferă: numere disparate din anii 1969-1989.

VASILE BILANCI, alea Av. Stîlpeanu, nr. 5, bl. 5, ap. 48, București, solicită: nr. 1, 3, 9/1967; 1, 3, 5, 7, 8/1968; 2, 4, 5, 8, 10/1969; 4, 7/1970; 8/1972; 6/1974; oferă: nr. 1, 4, 7, 10, 12/1978; 8, 10-12/1979; 1-3, 5-7, 9/1980; 5/1981; 2, 3, 5-7, 12/1982; 2-4, 10, 11/1983; 1-3, 6, 7, 9-11/1984; 10/1988.

ANTONETA MARCU IORDACHESCU, str. Circ. nr. 6, bl. Z-1, ap. 1, Iași, solicită: nr. 1-6, 9/1967; 2/1971.

RUXANDRA AXINIA, str. Bogdan Dragoș, bl. 7, sc. A, ap. 14, Roman, solicită: nr. 1, 2, 4/1967; 3/1973; 11/1990; 1/1991; oferă: nr. 6, 5/1967; 12/1973; 3/1974; 5, 7/1975; 2/1976; 4/1977; 12/1986; 7/1989; 4/1990; 11/1991.

ȘTEFAN MOCOFANESCU, alea Privighetorilor, nr. 5, București, solicită: nr. 5/1978; 4/1981; 6/1988; 12/1990; oferă: nr. 1/1970; 8/1988.

CONTENTS (Romanian History) V. Papacostea The European Character of the Romanian Heroes • Șt. S. Gorovel, M.M. Székely Representations of Boyards and Their Wives • P. Cernovodeanu Romanian Society during the Phanariot Epoch (XVIII Century; II) • A. Năstase The Editing of the Foreign Policy Documents • C.C. Giurescu Moldavian Boroughs between Prut and Dniester (IV) • 1949. Bessarabians' Ordeal (III) • E. Mezincescu Echoes to the Pătrășcanu Group „Case” • C. Troncotă 1940-1945. Glimpses from the Special Intelligence Service History (Eugen Cristescu; II) • N. Koslinski April - May 1944. The Evacuation from Crimea • D. Berindei The Romanians and Freemasonry (III) • P.I. David Daco-Romanian Saints in Christian Calendar (IV) • In Bucharest, 50 Years Ago • G.T. Kirileanu 1920. Librarian in the Royal Palace (II) • A. Ligor Macedo-Romanians in Old Romanian Books • E. Brătianu King Carol I and Queen Elisabeta

SOMMAIRE (Histoire roumaine) V. Papacostea Le caractère européen des héros roumains • Șt. S. Gorovel, M.M. Székely Images des boyards, des leur femmes et filles • P. Cernovodeanu La société roumaine à l'époque phanariote (XVIII siècle; II) • A. Năstase L'édition des documents de politique étrangère • C.C. Giurescu Villes moldaves entre Pruth et Dniestr (IV) • 1949. Le calvaire des Bessarabiens (III) • E. Mezincescu Echos du „cas” Pătrășcanu (II) • C. Troncotă 1940-1945. Pages de l'histoire du Service Spécial des Renseignements (Eugen Cristescu; II) • N. Koslinski Avril - mai 1944. L'évacuation de Crimée • D. Berindei Les Roumains et la francmaçonnerie (III) • P.I. David Divinités dace-roumaines dans le calendrier chrétien (IV) • A Bucarest, II y a 50 ans • G.T. Kirileanu 1920. Bibliothécaire au Palais Royal (II) • A. Ligor Roumains dans le monde des anciens livres roumains • E. Brătianu Le roi Carol I et la reine Elisabeta

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) В. Папакостя Европейский характер румынских героев • Шт. С. Горовей, М. М. Секей Бароны и барыни • П. Черноводуну Румынское общество в фанариотском периоде (XVIII в.; II) • А. Настасе Издание документов внешней политики • К. К. Джуреску Ямарни, города и крепости между Прутом и Днестром (IV) • 1949. Бессарабия — в годы хождения по мукам (III) • Е. Мезинцеску Отзвуки „дела” Патрашкану (II) • К. Тронкотă 1940—1945. Из истории Спец службы (Еуджен Кристеску; II) • Н. Кослински Апрель—май 1944. Эвакуация из Крыма • Д. Бериндей Румыны и франкмасонство (III) • П. И. Давид Дакно-румынские святые в христианском календаре (IV) • В Бухаресте 50 лет назад • Г. Т. Кириляну 1920. Библиотекарь в Королевском Дворце (II) • А. Лигор Ароманы в мире древних румынских книг • Е. Братяну Король Карол I и королева Елисабета.

INHALT (Rumänische Geschichte) V. Papacostea Der Europa Gedanke der rumänischen Helden • Șt. S. Gorovel, M. M. Székely Bojaren und Bojarinbilder • P. Cernovodeanu Die rumänische Gesellschaft während des Phanariotischen Jahrhundert (XVIII; II) • A. Năstase Die Veröffentlichung der Aussenpolitischen Urkunden • C. C. Giurescu Dörfer, Städte und Festungen zwischen Prut und Dniester (IV) • 1949. Bassarabien — zur Zeit des Leidenswegs (III) • E. Mezincescu Widerhalle zum Pătrășcanu „Fall” (II) • C. Troncotă 1940-1945. Aus der Geschichte des Auskunft Sonderamtes (Eugen Cristescu; II) • N. Koslinski April-Mai 1944. Die Evakuierung aus der Krim • D. Berindei Die Rumänen und die Freimaurerei (III) • P.I. David Dako-rumänische Heilige im christlichen Kalender (IV) • In Bukarest, vor 50 Jahre • G. T. Kirileanu 1920. Bibliothekar im Königlichen Palast (II) • A. Ligor Die Arumanen in die Welt der alten rumänischen Bücher • E. Brătianu König Carol I und Königin Elisabeta

SUMARIO (Historia rumana) V. Papacostea La europenidad de los héroes rumanos • Șt. S. Gorovel, M. M. Székely Imágenes de boyardos y boyardas • P. Cernovodeanu La sociedad rumana en el siglo fanariota (XVIII; II) • A. Năstase La edición de los documentos de política exterior • C. C. Giurescu Ciudades moldavias entre los rios Prut y Nistru (IV) • 1949. El calvario de los basarabenios (III) • E. Mezincescu Ecos al „caso” Pătrășcanu (II) • C. Troncotă 1940-1945. De la historia del Servicio Especial de informaciones (Eugen Cristescu; II) • N. Koslinski Abril-mayo de 1944. El desalojamiento de Crimea • D. Berindei Los rumanos y la francmasoneria (III) • P.I. David Santos dacio-rumanos en el calendario cristiano (IV) • En Bucarest, hace 50 años • G. T. Kirileanu 1920. Bibliotecario en el Palacio Real (II) • A. Ligor Los aromani en el mundo del libro antiguo rumano • E. Brătianu El Rey Carol I y la Reina Elisabeta

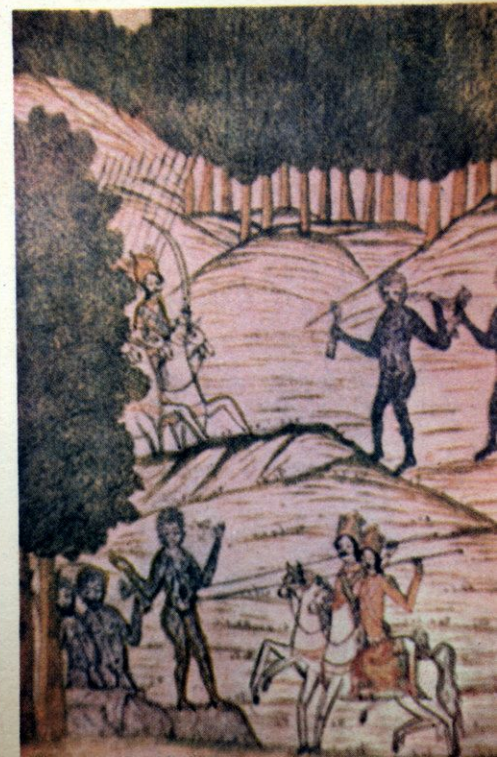
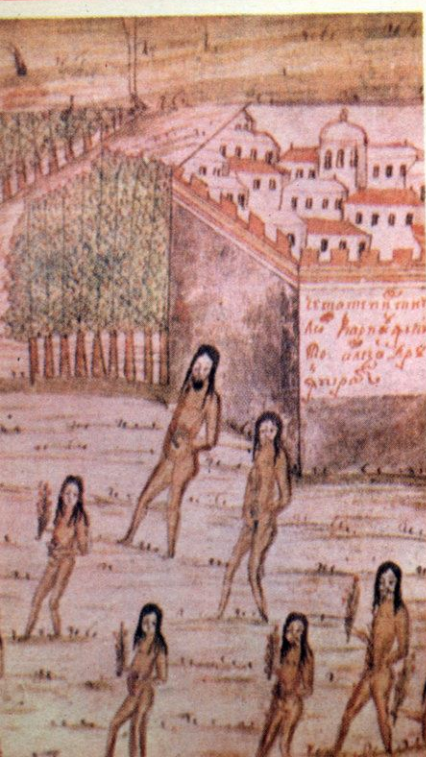
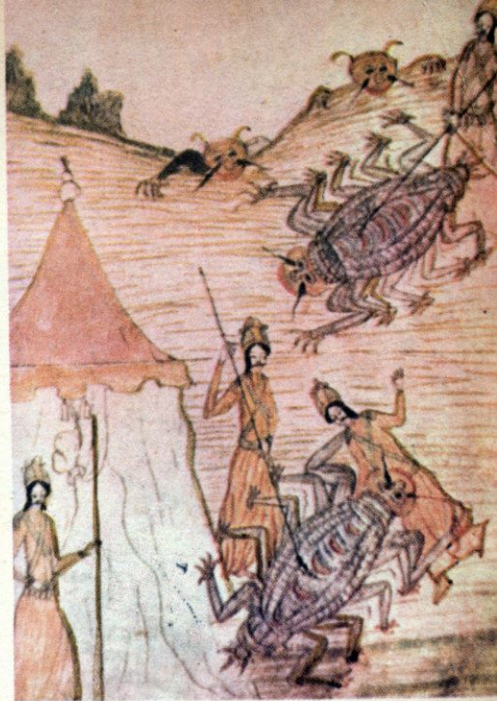
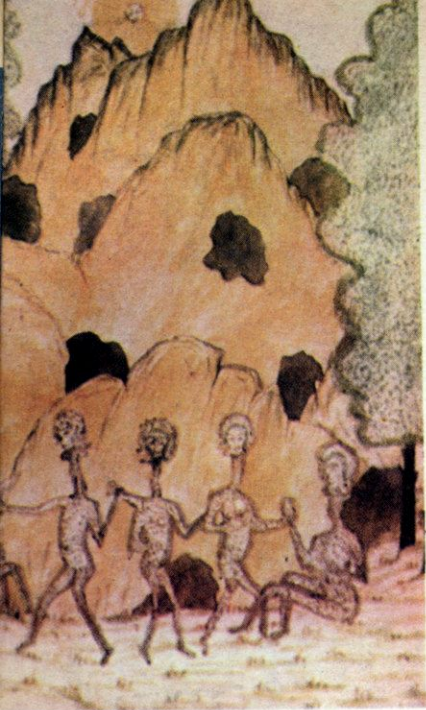
magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vinzare la chioșcurile de difuzare a presel. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57, Piața Presel Libere, nr. 1, Sectorul 1, București, telex: 11995, 11034, fax: 40.0.17.40.40
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

magazin istoric